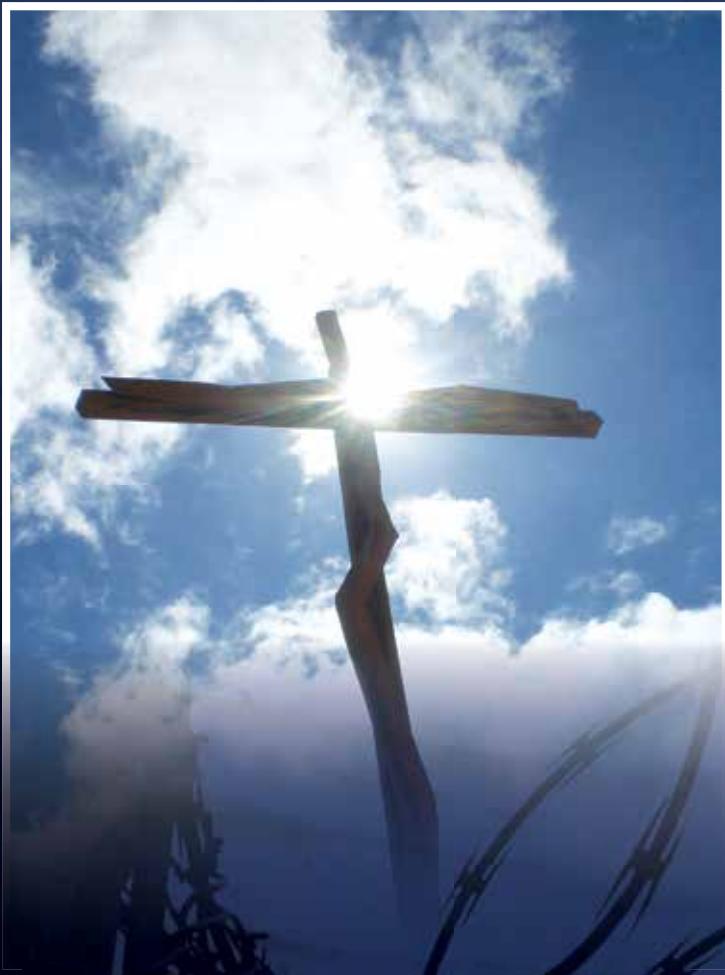

STJEPAN KOŽUL

**SVJEDOCI VJERE
NA TLU POŽEŠKE BISKUPIJE**

Stjepan Kožul

SVJEDOCI VJERE
NA TLU POŽEŠKE BISKUPIJE

BIBLIOTHECA HISTORICA DIOECESIS POSEGANAЕ

Stjepan Kožul
SVJEDOCI VJERE NA TLU POŽEŠKE BISKUPIJE

Izdavač:
Biskupski ordinarijat, Požega

Uredio:
Ivica Žuljević

Lektura:
Jasna Ivančić

Prijevod:
Divna Ćurić (engleski)

Grafičko uređenje i priprema:
Tomislav Košćak

Tisak
DENONA d.o.o., Zagreb

Naklada:
800 primjeraka

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 696313.

ISBN 978-953-7647-01-8

STJEPAN KOŽUL

SVJEDOCI VJERE NA TLU POŽEŠKE BISKUPIJE

DRUGO POPRAVLJENO I DOPUNJENO IZDANJE
U PRIGODI 10. OBLJETNICE USPOSTAVE POŽEŠKE BISKUPIJE

Požega 2009.

AKRONIMI

AZN-PA	Arhiv Zagrebačke nadbiskupije–Arhiv Prezidijala
BDM	Blažena Djevica Marija
DI	Družba Isusova
JNA	Jugoslavenska narodna armija
KBF	Katolički bogoslovni fakultet
KNOJ	Korpus narodne obrane Jugoslavije
KPD	Kazneno popravni dom
KZ	Kazneni zakonik
NAZ	Nadbiskupski arhiv u Zagrebu
NDH	Nezavisna država Hrvatska
NDS	Nadbiskupski duhovni stol
NOB	Narodno-oslobodilačka borba
NOP	Narodno-oslobodilački pokret
NOV	Narodno-oslobodilačka vojska
NRH	Narodna republika Hrvatska
OFM	Ordo Fratrum Minorum (Red manje braće)
OFMCap	Ordo Fratrum Minorum Cappuccinorum
OK	Općinski komitet
OŠKCJ	Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji
OZN	Odjeljenje za zaštitu naroda
POJ	Partizanski odredi Jugoslavije
SK	Savez komunista
SSRS	Socijalistički savez radnoga naroda
SVZN	Službeni vjesnik Zagrebačke nadbiskupije
SUP	Služba unutrašnjih poslova
ŠZN	Šematizam Zagrebačke nadbiskupije
TOR	Tertiī Ordinis Regularis
UBD	Uprava državne bezbjednosti
ZAVNOH	Zemaljsko antifašističko vijeće naroda Jugoslavije

PROSLOV

Brojni su oni koji su na tlu današnje Požeške biskupije tijekom dva tisućljeća, osobito u XX. stoljeću, dali svjedočanstvo za Isusa Krista. Jedni su položili svoje živote, drugi su ustrajali u nepokolebljivoj vjeri trpeći progon i zatvor. Duboko smo svjesni da se Tertulijanova izreka »sanguis martyrum, semen christianorum« – »krv mučenika, sjeme kršćana« odnosi i na našu mladu Požešku biskupiju. Stoga u pastoralne programe uvrštavamo i njegovanje spomena na naše mučenike i isповjedateljevjere. U tom smo smislu radosno prihvatali poziv pape Ivana Pavla II. – iz apostolskoga pisma »Tertio millennio adveniente« (br. 37), kao i iz buli »Incarnationis mysterium« (br. 13) kojom je najavljen Veliki jubilej – neka se u godini Velikoga jubileja spomenemo mučenika mjesne Crkve. Na žalosni smo petak pred Cvjetnicu, 14. travnja 2000., ponajprije molitvom, postom i drugim djelima pokore i kršćanske dobrotvornosti raspoložili srca za priznavanje grijeha koji terete biće Crkve u hrvatskom narodu i za traženje oprosta od onih koje smo povrijedili. Učinili smo to kako bi nam u očišćenom pamćenju i slobodi duha jasnije zasjala veličina naših mučenika i svjedokavjere te kako proslava njihova spomena ne bi povrijedila čistoću plemenitosti i žrtve, koju su prinijeli za Isusa Krista.¹ Na završetku Velikoga jubileja² odlučili smo se ubuduće svake godine na žalosni petak prije Cvjetnice – kroz obnavljanje čina čišćenje pamćenja i spomen mučenika – utvrđivati u duhovnoj slobodi za zauzetije i vjerodostojnije svjedočenje Isusa Krista na početku trećega tisućljeća.

U tom nam nastojanju dragocjenu pomoć pružaju podaci o svećenicima, redovnicima i redovnicama te bogoslovima podrijetlom ili djelovanjem s područja župa današnje Požeške biskupije, koji su bili ubijeni ili proganjani za

¹ Usp. Jubilejsko božićno pastirsko pismo. *Službeni vjesnik Požeške biskupije*, 1999, br. 4, str. 137.

² Usp. Proglas pastoralnih zadataka prigodom zatvaranja Velikog jubileja u Požegi. *Službeni vjesnik Požeške biskupije*, 2001, br. 1, str. 6

II. svjetskoga rata ili u poraću, a prikupio ih je dr. Stjepan Kožul u knjizi *Martirologij Crkve Zagrebačke*.³ Da bismo lakše pristupali tim podatcima izdvojili smo ih iz spomenutoga djela i zasebno tiskali pod naslovom *Svjedoci vjere na tlu Požeške biskupije*. Ova će knjiga poslužiti svećenicima naše Biskupije da u različitim prigodama, osobito na žalosni petak, progovore vjernicima o svjedocima vjere iz njihovih župa ili iz cijele Biskupije. Ne želimo podsjećati na počinjena zlodjela nego spasiti od zaborava njihova svjedočenja vjere, kako bismo ojačali vlastitu svijest o mjesnoj Crkvi kao zajedništvu svetih koje se ostvaruje živom vjerom – poveznicom sa svima koji su usnuli, napose s onima koji su živote dali za Isusa Krista.

Nadamo se da će demokracija u hrvatskome društvu sve više omogućivati istraživanje stradalništva vjernika laika koje se zbivalo za II. svjetskoga rata i poraća po župama Požeške biskupije tijekom vladavine triju totalitarnih sustava, kako bismo dobili cjeloviti popis naših mučenika i svjedoka vjere, koje želimo uključiti u redoviti molitveni spomen na žalosni petak.

U Požegi, na svetkovinu sv. Josipa, 19. ožujka 2001.

✠ Antun Škvorčević
požeški biskup

³ S. Kožul, *Martirologij Crkve Zagrebačke. Spomen žrtvama ljubavi Zagrebačke nadbiskupije*. Zagreb 1998.

UVOD

Započeli smo živjeti treće tisućljeće kršćanstva zagledani u osobu Isusa Krista. Iza nas je ostalo krvavo XX. stoljeće u kojem su razorne i protučovječne totalitарне ideologije za sobom ostavile nepregledna groblja žrtava. Po broju žrtava to se povijesno razdoblje jedva može usporediti s kojim od ranijih povijesnih razdoblja. Ostalo je ono bolna rana u pamćenju hrvatskoga naroda i Crkve. Desilo se to zbog desetljećima prešućivane istine o zločinima počinjenima u poraću, dok su se oni počinjeni tijekom II. svjetskoga rata višestruko umnažali i često se pripisivali nevinima koji su potom drastično kažnjavani. Desetljećima su zločini jedne od sukobljenih strana bili zabranjena tema, a i danas ih se nastoji prešutjeti. Dužnost nam je sačuvati povijesno pamćenje na žrtve zločina, pomno istražujući i bilježeći sve događaje. Dužnost nam je popisati sve žrtve, sačuvati uspomenu na njih, o svemu progovoriti mirno i objektivno radi budućih naraštaja. Sve žrtve moraju na isti način biti poštovane bez uplitavanja dnevne politike i bez primjene različitih kriterija pri proučavanju njihova stradavanja.

Uoči Dana pomirenja, 13. travnja 2000., održao sam u Požegi predavanje o žrtvama i svjedocima vjere na tlu današnje Požeške biskupije. Tom je prigodom pokrenuta inicijativa da i mlada Požeška biskupija prihvati poticaj sv. oca Ivana Pavla II. i popiše svjedoke vjere, žrtve i stradalnike – svećenike, bogoslove, redovnike i redovnice – s područja današnje Požeške biskupije. Također je potaknuto da se za stradalnike uvede spomendan u liturgijskoj godinu kako bismo postali svjesni da kao Crkva postojimo i rastemo iz svetih duša mučenika i svjedoka vjere, koji svojim patnjama dopunjaju ono što nedostaje Kristovim mukama. Zaučano se nadamo da će i Požeška biskupija pripomoći kako bi svećenici i Kristovi vjernici mjesne Crkve što bolje upoznali svoje suvremene svjedoke vjere.

Polazeći s ovoga motrišta i držeći se određenih kriterija sastavio sam popis svjedoka vjere na tlu današnje Požeške biskupije. Poslužio sam se podatcima iz

knjige *Martirologij Crkve Zagrebačke* (Zagreb 1998), u kojoj sam ponajprije prikazao svećeničke žrtve na području velike povjesne Zagrebačke nadbiskupije. Sakupljao sam podatke i iz drugih dostupnih izvora kako bi popis stradalnika bio što cjelovitiji.

Na području današnje Požeške biskupije postojala su i tri velika logora: u Jasenovcu, Staroj Gradiški i Slavonskoj Požegi. U knjigu su stoga uvršteni životopisi svećenika ubijenih u Jasenovcu, umrlih u Staroj Gradiški te zatvorenice ženskoga logora u Slavonskoj Požegi. Uvršteni su potom životopisi ubijenih i umrlih redovnika te ubijenih svećenika koji su rodom iz današnje Požeške biskupije, a službovali su po drugim župama povjesne Zagrebačke nadbiskupije ili koje druge biskupije. Navodimo i imena ubijenih bogoslova i redovnica.

U drugoj skupini spominjemo svećenike robijaše koji su osuđeni od komunističkoga režima, potom svećenike robijaše rodom s prostora Požeške biskupije, koji su drugdje vršili svoje svećeničko poslanje. Spomenuli smo i one koji su doživjeli zlostavljanje, pritvor i nasilje, čuvajući tako uspomenu na patnje, progon i mučeništvo tolikih sinova i kćeri Crkve u Hrvata, na čelu s bl. Alojzijem Stepincem. Uvršten je i popis imena časnih sestara i pojedinih zatvorenica, članica Crkve, koje su robijale u ženskom zatvoru u Požegi.

To posebice ističemo uz ovo drugo dopunjeno izdanje, koje želi ostati malim priručnikom i podsjetnikom svećenicima i vjernicima za Dan pomirenja i čišćenja pamćenja Požeške biskupije. Spomendan je to koji se svake godine održava na Žalosni petak uoči Cvjetnice, a prilika da se prisjetimo počinjenoga zla, grijeha i mržnje. Napose je to trenutak u kojem njegujemo kulturu pamćenja i čuvanja uspomena na tolike svjedočke i mučenike, koji su u teška i zla vremena XX. stoljeća posvjedočili svoju čovječnost, svoju vjernost Bogu i čovjeku, Kristu i njegovoј Crkvi!

dr. Stjepan Kožul

I.

**SVEĆENICI, BOGOSLOVI,
REDOVNICI I REDOVNICE
UBIJENI NA TLU POŽEŠKE BISKUPIJE**

UBIJENI SVEĆENICI S PODRUČJA POŽEŠKE BISKUPIJE

FRANJO ANĐEL, župnik u Bučju

Roden je 14. rujna 1909. u Svetom Iliju, od oca Jurja i majke Franciske, rođene Cesar. Nakon završenoga Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, u rodnoj je župi 29. lipnja 1934. zaređen za svećenika.

Poslije ređenja do 1936. vršio je službu kapelana u Novoj Kapeli, a potom je do pogibije 19. ožujka 1945. bio župnik u Bučju. U Spomenici župe Bučje zabilježeno je:

»Dne 19. ožujka 1945. partizani su bez ikakvog vanjskog povoda bombardirali Bučje. Tom zgodom su porušili štagalj Tome Odobašića, preko puta lugarsku kuću Mate Bajića, znatno su oštetili školu, i to onaj dio gdje je učiteljski stan, potpuno je razoren zidani svinjac i kokošnjac, tako da je ostala samo jama na onom mjestu, te župni stan, i to onaj dio gdje je kancelarija.

Najveća je nesreća što je tom zgodom smrtno ranjen u kancelariji naš župnik vlč. g. Franjo Andđel, koji je za tri četvrt sata izdahnuo, pošto se još, pri potpunoj svijesti lijepo ispovjedio, pričestio i primio bolesničko pomazanje. Vlč. g. Franjo Andđel imao je tek 36 godina, a rodom je bio iz Svetog Ilije kod Varaždina. Bio je kapelanom u Novoj Kapeli blizu dvije godine, pa je onda došao u našu župu, gdje je proživio punih devet godina, te je svojom blagošću i dobrotom ostavio među župljanim neizbrisivu uspomenu.«

Krhotine bombe koje su ga ubile pohranjene su u župnom uredu. Njegovo je ime uklesano na spomeniku podignutom žrtvama fašističkoga terora¹ u Drenovcu.

¹ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 130.

Spomenica župe Bučje, Svezak II, str. 55-56.

To potvrđuju dopisom od 5. svibnja 1981. Augustin Kralj, župnik i dekan iz Nove Kapele te dopisom od 19. rujna 1990. Ivan Grudiček, župnik iz Bučja. S. KOŽUL, *Martirologij Crkve Zagrebačke*. Zagreb 1998, str. 160-161.

JULIJE BÜRGER, dekan i župnik u Podravskoj Slatini

Rođen je 30. listopada 1885. u Kuli, župa Kutjevo, od oca Mije i majke Elizabete, rođene Bauernfreund. Školovao se u Požegi, u Zagrebu je završio teologiju na Bogoslovnom fakultetu, za svećenika je zaređen 1909. godine. Bio je kapelan u župi Kaptol, a poslije smrti voćinskoga župnika Matije Goda, prijavio se 11. svibnja 1912. na natječaj za župu Voćin.

Pokroviteljstvo nad župom pripadalo je u to vrijeme grofici Janković iz Drenovca i barunu Gutmanu. Grofica Janković odmah ga je prihvatile za župničkoga kandidata, a Gutman je postavio sljedeće uvjete:

1. mora biti unionist i pristaša vladine stranke;
2. u općinskom vijeću mora zastupati interese vlastelinstva;
3. s činovništvom vlastelinstva mora živjeti u potpunom skladu;
4. proštenište mora proširiti jer to zahtijevaju interesi trgovaca;
5. u svom staležu mora dolično živjeti.

Bürger je odbio prihvati prvu točku Gutmanovih zahtjeva jer je bio pristalica Stranke prava te priopćio da o ostalim uvjetima ne želi razgovarati. Gutman mu je uskratio svoju privolu i zatražio od komesara Cuvaja da nađe svećenika koji će prihvati njegove uvjete. Međutim, tadašnji nadbiskup koadjutor mons. dr. Antun Bauer, čuvši za Gutmanov postupak, odredio je da upravo Bürger bude voćinski župnik.

Već je početkom I. svjetskog rata mobiliziran kao vojni svećenik, a za njegova izbjivanja župom je upravljao kapelan Pavao Matica. Po povratku s ratišta brinuo je oko nabavke zvona, održavanja svetišta i organiziranja hodočašća. U župi je uspostavio Bratovštinu svete krunice i širio pobožnost Presvetom Srcu Isusovu. Od 1923. postao je župnikom, a potom i dekanom u Podravskoj Slatini.²

U Slatinskoj župi marljivo je vršio svoju službu što svjedoči i sljedeći zapis: »Bistar um, odličan nastupom, revan vjeroučitelj, dobar propovjednik, točan u službi. Pun ljubavi za dobro duša. Njegovom zaslugom i nastojanjem osnovane su nove župe u Virovitičkom dekanatu. Veliki prijatelj siromašnih i potlačenih. Osuđen, mučen i ubijen od partizana 10. prosinca 1944. u Drenovcu.«³

Kao uzrok njegova ubojstva komunistička promidžba navodi »prekrštavanje« Srba u kotaru Podravska Slatina i tobožnje prijetnje internacijom upućivane lju-

² Andrija LUKINOVIC, *Naša Gospa Voćinska*. Zagreb–Voćin 1986, str. 57-58.

³ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 129. Njegovo umorstvo spominje nadbiskup Stepinac u znamenitom govoru na komunističkom sudu, 3.listopada 1946. godine. Župnik Božo Vukoja iz Crnca u popisu ubijenih svećenika od 16. ožujka 1945: »10. XII. 1944. mučen i konačno ubijen od partizana u Papuku.« E. J.

dima. Zbog njegova njemačkoga podrijetla predbacivali su mu povezanost s Nijemcima. Osim toga, predbacivalo mu se da je opljačkao voćinsku crkvu.

U posjedu smo dva vjerodostojna svjedočanstva koja pokazuju da je Bürger bio suzdržan prema njemačkoj vojsci i ustaškom pokretu. Godine 1940. u Sloveniji je naručio nove orgulje za župnu crkvu. Kad je Slovenija 1941. pripojena Reichu, Bürger se dosjetio kako da izbjegne plaćanje carine za orgulje pa je kao Nijemac podrijetlom pristupio Kulturbundu. Što se tiče »prekrštavanja« Srba, činio je to kao i drugi svećenici u ratnom vrtlogu, isključivo radi toga da spasi ljudske živote.

Nakon što je ubijen voćinski župnik Josip Martinac, Bürger je postao upravitelj župe Voćin pa je – kao područni dekan i zakoniti upravitelj voćinske crkve – prevezao u Podravsku Slatinu Gospin kip i ponešto pokretnoga inventara kako bi ga sačuvao od uništenja.⁴ Nije bio »opljačkaš voćinske crkve« nego je dočuo da će Nijemci zapaliti voćinsku crkvu pa je htio spasiti što više inventara. Nakon sukoba s partizanima selo je zapaljeno, a 8. svibnja 1944. zapaljena je i voćinska crkva.

U jesen 1944. partizani su zauzeli Podravsku Slatinu. Osvojili su je već 4. travnja 1944. pa je tom prilikom poginulo 167 ljudi, a obitelji čiji su članovi bili u hrvatskim vojnim formacijama – opljačkane su. Uhitali su sve osobe koje su imale bilo kakve veze s domobranskom vojskom. U noći, 7. travnja 1944., njemačka je vojska napala partizane pa su se ovi morali povući. Ustaše su tom prilikom ubile deset osoba.

Kad su u jesen 1944. partizani ponovo ušli u Slatinu, uhićeno je oko 120 uglednijih ljudi među kojima je bio i župnik Bürger. Partizani su tijekom zime ostali u Slatini, a Slatinčane koje su uhitali odveli su u šumu.

Kanonik Milan Balenović, rodom iz Podravske Slatine kojemu je Bürger bio župnik i vjeroučitelj posvjedočio je: »U našoj kući nastanio se jedan Židov, partizanski oficir. Moja sestra Kata mogla je s njegovom dozvolom jednom tjedno nositi hranu našem ocu, koji je također u to vrijeme bio uhićen. Svi uhićeni nalazili su se u Slatinskem Drenovcu gdje je bio Vojni sud za Slavoniju. Svaki put sestra je nosila i paket za župnika Bürgera. Trajalo je to tri mjeseca. O Božiću i kasnije u siječnju 1945. pitala je za njega, ali ga više nije pronašla. U Slatini je bila plakatirana presuda iz koje smo doznali da je u Drenovcu osuđen na smrt i da je ondje izvršena presuda. Napominjem da je većina tada uhićenih Slatinčana po

⁴ Dokumenti o protunarodnom radu i zločinima jednog dijela katoličkog klera, Zagreb 1946., str. 7. Dalje: DOKUMENTI. – Milan STANIĆ. Suđenje Lisaku, Stepincu, Šaliću i družini ustaško-križarskim zločincima i njihovim pomagačima. Zagreb 1946. Dalje: SUĐENJE.

Andrija LUKINOVIC. Nav. dj., str. 58.

Bilješke župnika Marka Trstenjaka.

Sjećanja kanonika Milana Balenovića, napisana 3. rujna 1990. godine.

kratkom postupku osuđena na smrt i pobijena. Tisuće Hrvata leži po proplancima Papuka, a bukve su im nadgrobni spomenici.

U Slatini nije ubijeno mnogo pravoslavaca. Mnogi su 1941. iselili u Srbiju, a poslije rata vratili su se u svoje domove. Unatoč tome zavladala je velika mržnja prema Hrvatima. Nakon rata OZN-a je ubila više Hrvata nego što ih je poginulo u ratu. Pokojni župnik Bürger uživao je veliki ugled u narodu. Upravo to i mržnja prema Katoličkoj crkvi bili su uzrokom njegovoj likvidaciji, a ne prekrštavanje, Kulturbund i "pljačka voćinske crkve". S današnjega motrišta možemo reći da je on bio mučenik za vjeru. Ubijen je na zvјerski način. Odrezali su mu oba uha, genitalije i jezik, iskopali oči i tukli kolcem po glavi. Zločin nad Bürgerom opisao mi je u razgovoru moj školski kolega Nemanja Trbojević. Njemu je pak sve to ispričao njegov kolega sa studija nakon rata, koji je izvršio zločin nad Bürgerom. Rekao mi je tada i prezime toga čovjeka, više ga se ne sjećam. Bilo je to vrijeme osvete i velike mržnje prema Hrvatima što pokazuje i slučaj koji će ispričati.

Ilija Trbojević, bilježnik u Drenovcu za vrijeme rata nastanjen u Slatinici, imao je dva sina blizanca: Nemanju i Uglješu. Nemanju sam maloprije spomenuo. Obojica su bili moji školski kolege. Nije mi poznato zbog čega su kao gimnazijalci dospjeli u logor Jasenovac. Župnik u Vrapču Ivan Maglica zauzeo se za njih, izvukao ih iz logora i smjestio kod salezijanaca u Zagrebu. Ovdje su završili gimnaziju i nakon rata vratili se u Slatinicu. Jedan od braće Trbojević želio je poći u franjevcе. Sve je već bilo uređeno, ali je odustao radi velikoga pritiska koji su na njega vršili roditelji. Nisu mogli dopustiti "da srpsko dete postane katolički monah". To je manje važno. No, činjenica je da je Katolička crkva spasila Iliju Trbojeviću sinove Nemanju i Uglješu koji bi teško dočekali svršetak rata da ih župnik Maglica nije izvukao iz logora Jasenovac i omogućio daljnje školovanje. U znak "zahvalnosti" Ilija Trbojević bio je među prvim potpisnicima koji su tražili da se župnika Bürgera osudi na smrt. To je neshvatljivo!

Stariji Slatinčani i danas se s poštovanjem sjećaju ubijenoga župnika Bürgera i smatraju ga mučenikom jer znaju pod kakvim je okolnostima izgubio život.⁵

U pismohrani Nadbiskupskoga duhovnog stola zapisano je: »Skrivao je i oslobođao Srbe i komuniste gdje je i kako mogao, no to mu se nije uvažilo, nego je bilo njemu na štetu što je pristao uz Kulturbund, te je osuđen i ustrijeljen.⁶

Dragutin Pelikan u svojoj knjizi o slatinskim žrtvama piše da je »odvođenje slatinskoga župnika i dekana Julija Bürgera u Drenovac izazvalo mnogo uzbu-

⁵ Kanonik Milan Balenović – izvješće od 3. rujna 1990. godine.

⁶ Arhiv Zagrebačke nadbiskupije – Posebni arhiv tj. Kutije s bilješkama pri stvaranju knjige *Spomenica žrtvama ljubavi Zagrebačke nadbiskupije* (Zagreb 1992.) i *Martirologij Crkve Zagrebačke* (1998) = AZN-PA, bilješka.

đenja u cijeloj okolini, jer je on uz voćinskoga župnika Martinca bio drugi svećenik ubijen u Drenovcu. Poslije njegove likvidacije zločinci su izdali obavijest da je imenovanom svećeniku suđeno za počinjene zločine te da je kao zločinac osuđen na smrt strijeljanjem.« Donosi i svjedočanstvo šumskoga radnika koji je želio ostati anoniman, a koji je tvrdio da je župnik Bürger, »zajedno sa slatinskim odvjetnikom Mladenom Oreškovićem, likvidiran i bačen u bunar koji se nalazio u podrumu zgrade bivše šumarije Drenovac.« U podrumu su smještene bile ćelije u koje su zatvarani uhićenici, a njihovo saslušanje vršeno je u zgradi iznad podruma koji je bio relativno mali pa je za pretpostaviti da se moglo čuti što se u podrumu govorilo. Tako je i on čuo kad su spomenuta dvojica prozvana da izidu. Bili su osuđeni na smrt i znali su da idu na likvidaciju. Župnik je, navodno, zatražio od stražara križ, ali mu je ovaj odgovorio: »Dat ćemo mi tebi kramp, a ne križ«, što je znacilo da će si sam iskopati grob. Prema drugoj pretpostavci obojica su bačena u podrumski bunar. Spominje se i Radetina kod vrha »Kolac« kao mjesto gdje je Bürger mogao biti likvidiran, ali to treba još istražiti.

Mjesec dana nakon Bürgerove likvidacije spomenuti svjedok pušten je kući, no ubrzo je ponovo uhićen, odveden u Drenovac i ubijen. Njegov sin, koji je također radio u Šumariji Drenovac, dobro obaviješten o tim događajima tvrdi da se voda iz podrumskoga bunara poslije II. svjetskog rata nije više koristila. Bunar je prekriven betonskim poklopcem s malim otvorom kroz koji se vidi razina vode. Mjesto se istražuje kao moguće gubilište.

Najnovija istraživanja slatinskoga kraja pokazuju sljedeće brojčano stanje žrtava:

- na »krvavi slatinski Uskrs« od 4. do 6. travnja 1944. poginulo je ili je ubijeno 396 osoba. Poznata su imena 229 osoba, »njih je prepoznala njihova rodbina i sahranila ih u obiteljskim grobnicama. Ostalih 167 izmasakriranih i do gola svučenih ljudi nitko nije prepoznao; bili su to vojnici iz Bosne i Srijema, Slatinčani su ih sahranili u tri zajedničke grobnice na ulazu u katoličko groblje.«
- na različite načine bez suđenja ubijeno je tijekom rata i poslije rata 286 osoba
- u borbi je tijekom rata na raznim bojištima poginulo 275 osoba
- na križnom putu u kolonama smrti 1945. nestale su 373 osobe

Sa slatinskoga područja ubijena je, poginula ili nestala 1.321 osoba.⁷

Proglas o presudi Vojnoga suda koji je Julija Bürgera osudio na smrt, svjedok je vremena i postupaka ljudi koji su bili na vlasti. Bjelodano pokazuje kako su u Drenovcu, toj »slavonskoj Jazovki«, osuđivani nevini ljudi na montiranim procesima.

⁷ Dokumentirano i opširnije vidi: D. PELIKAN, *Slatina u vjetrovima povijesti*. Slatina 1997, str. 125-146.

VOJNI SUD
VI. KORPUSNE VOJNE OBLASTI NOVJ
Vijeće kod Komande
Slatinskog područja
Broj: Sud 340/1944
Dne, 8. XII. 1944.

PROGLAS

Vojni sud VI. korpusne vojne oblasti NOVJ – Vijeće kod komande Slatinskog područja svojom presudom Broj: Sud 340/44. od 8. prosinca 1944. godine presudio je

Okrivljeni BÜRGER JULIJE, sin Mije i Elizabete Bauernfreund, rođen 30. X. 1885. godine u Kuli, općina Bektež, kotar Požega, živio u P. Slatini, Nijemac, rimokatolik, župnik, proglašen je krivim, što je:

1. Nakon preokreta 1941. godine u suradnji sa kotarskim predstojnikom Košnica Florijanom surađivao na masovnom prevodenju pravoslavaca na katoličku vjeru, vršeći propagandu da neće biti proganjanja onih pravoslavaca, koji predu na katoličku vjeru i tjerajući ih na prijelaz prisilnim mjerama koje su na njegov poticaj poduzimale ustaške vlasti – čime je počinio zločin protiv naroda prisilnim prekrštavanjem iz čl. 13. uredbe o vojnim sudovima.

Početkom siječnja 1944. godine stupio je u vezu sa njemačkom obavještajnom službom te je njemačkim agentima davao podatke o partizanima – čime je počinio djelo špijunaže na štetu NOB. iz čl. 14. uredbe o vojnim sudovima.

U mjesecu svibnju 1944. godine za vrijeme neprijateljske ofenzive, zajedno sa njemačkom kolonom koja je napala, spalila i opljačkala Voćin, ušao u Voćin i protuzakonito iz crkve odnio vrjednije stvari i kipove a iz partizanske ustanove odnio matične knjige rođenih i krštenih pa zatim te stvari odnio u neprijateljsko uporište – čime je počinio djelo pljačke narodne i crkvene imovine i službenih knjiga – zločin iz čl. 14. uredbe o vojnim sudovima – pa je radi ovih djela OSUĐEN NA KAZNU SMRTI STRIJELJANJEM, TRAJNIM GUBITKOM GRAĐANSKE ČASTI I KONFIKACIJOM IMOVINE.

Kazna je nad njim izvršena 10. XII. 1944. godine.

Obrazloženje

Sud je ovu kaznu izrekao, jer je dokazano da je okrivljeni počinio sva gore navedena djela, okrivljeni je sam priznao, da je nakon preokreta 1941. veliki

dio pravoslavaca slatinskog područja preveden na katoličku vjeru i da ih je lično prekrštavao. Opće je poznato, da je glavno prekrštavanje izvršio dana 7. XII. 1941. godine u suradnji sa funkcionarom terorističkog aparata Košnica Florijanom, koji je masovno odvodio pravoslavce u logore, odakle se više nisu vraćali. Nakon toga okrivljeni je medu svećenstvom slatinskog kotara propagirao ideju masovnog prevodenja pravoslavaca na katoličku vjeru pod izlikom da se time isti zaštite od terora. Ali narod se je tome nasilju odupirao. Poznato je, da su radi otpora protiv nasilnog prekrštavanja uhapšeni drug Milisavljević Božo iz Potočana i još oko 40 pravoslavaca i da su držani u zatvoru tako dugo, dok nisu pristali na prekrštavanje, samo da spase goli život. Okrivljeni je lično odbijao sahranu djece, u koliko roditelji ne bi htjeli preći na katoličku vjeru. Uzimao je novac od žena pravoslavaca za tobožnje intervencije kod ustaških vlasti u Zagrebu da se njihovi muževi puste iz logora. Okrivljeni je nadalje priznao, da su u njegovu kuću dolazili njemački agenti i da su od njega tražili da im prikuplja podatke o partizanima i da im je on takve podatke i davao. Kada je u svibnju 1944. godine neprijatelj upao u Voćin, okrivljeni je na njemačkom automobilu pohitao u Voćin, iz tamošnje crkve pokupio sve vrijednije stvari a iz partizanske ustanove matične knjige i te stvari sa njemačkim kamionom prevezao u svoj stan u P. Slatinu a starodrevni božji hram u Voćinu prepustio okupatoru da ga zapali.

DOK SU MNOGI SVIJESNIJI KATOLIČKI SVEĆENICI STUPILI U REDOVE NOV I VRŠILI SVOJ SVEĆENIČKI POZIV NA OSLOBOĐENOM TERITORIJU, A MNOGI IZGUBILI ŽIVOTE U PAVELIĆEVIM KONC LOGORIMA, OKRIVLJENI JE SRAMOTNO ZLORABIO SVOJ SVEĆENIČKI POZIV, DA BI SAKRIVEN IZA SVEĆENIČKIH HALJINA SLUŽIO MRSKOM OKUPATORU I NJEGOVIM KRVAVIM SLUGAMA. SVOJIM ZLOČINIMA OGREZAO SE JE DO NARODNIH IZDAJNIKA I OSKVRNITELJA BOŽJEG HRAMA: ZATO GA JE STIGLA ZA-SLUŽENA KAZNA PRAVEDNOG NARODNOG SUDA.

SMRT FAŠIZMU – SLOBODA NARODU!

PREDSJEDNIK VIJEĆA:
Šarić Ljubomir, s. r.⁸

⁸ S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke (1998 –2008). Daljnji doprinos hrvatskom žrtvoslovlju*. Zagreb 2008, str. 26-29.

AUGUSTIN DUKOVIĆ, župnik u Čačincima

Rođen je 11. kolovoza 1915. u župi Mirna u Sloveniji, od oca Stjepana, obrtnika i majke Antonije, rođene Kramar. Pučku školu polazio je u rodnom mjestu, u Zagrebu je 1936. maturirao na Drugoj klasičnoj gimnaziji, a diplomirao je na Bogoslovnom fakultetu 1942. godine. Nadbiskup Stepinac zaredio ga je za svećenika Zagrebačke nadbiskupije 21. lipnja iste godine. Bio je kapelan u Kutjevu i Slavonskoj Orahovici te upravitelj župe Čačinci.

»Bio je pobožan svećenik. Kao izvrstan đak i student, i kasnije je ostao nadaren i marljiv. Kao bogoslov pokazivao je interes posebice za biblijski studij. Stoga je kratko vrijeme pred smrt, na prijedlog Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, bio imenovan od Komiteta za sveučilište i visoku nastavu asistentom biblijske struke na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Dekret imenovanja je, nažalost, stigao, kad je već bio mrtav. Dne 25. kolovoza 1948. u 23 sata ubijen je sa sedam hitaca iz revolvera u svom stanu u Čačincima, gdje je ujedno bio i župni ured, jer župa Čačinci nije imala župni dvor. Pokopan je na župnom groblju u Čačincima.«⁹

Prema izvješćima, župa Čačinci osnovana je 1942., a prvi njezin upravitelj bio je Pavao Bedenik. Došao je iz Senjske biskupije u Zagrebačku i u Čačincima djelovao do jeseni 1943. kad se sa župe morao povući zbog prijetnji ubojstvom. Na njegovo mjesto došao je orahovički kapelan Augustin Duković.

U Čačincima su živjeli Hrvati i Nijemci katolici, Srbi pravoslavci te nešto osoba druge vjeroispovijesti i nacionalnosti. U mjestu je postojala i evangelička crkva koja je poslije rata pretvorena u skladište poljoprivredne zadruge.

Župnik Duković dobivao je prijeteća pisma i usmene grožnje pa su mu ljudi savjetovali neka napusti Čačince. Stanovao je najprije u sakristiji, a potom je unajmio stan.

Netko mu je 26. kolovoza 1948. u 23 sata provalio u stan. Radilo se vjerojatno o više osoba. Ranjen je bio iz revolvera, a potom su ga mučili derući mu kožu i urezujući križ na leđa te ga ubili s više hitaca. Vikao je i zapomagao, ali se nitko iz susjedstva nije usudio priteći mu u pomoć jer su svi znali tko to čini.

⁹ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 155.

Jedna poratna zabilješka pogrešno navodi da je »bio kapelan u Kutjevu. Pošao je na ispomoć u jedno selo, gdje je zaplotnjački ubijen.« Duković je bio kapelan u Kutjevu od 1942., potom u Orahovici, a ubijen je u Čačincima kao župnik 1948. godine. »Vlasti su tvrdile da nije ubijen iz političkih razloga, koji i onako nisu postojali, nego da se spleo s nekom ženskom, pa da ga je vjerojatno ubio njezin muž. Isprika ne stoji, jer uopće nije imao nikakove veze te vrste. Ubijen je, jer je svećenik.« Zanimljivo da su se UDB-a, kasnije i SUP, kad se radilo o nasilju nad čačinačkim župnicima, uvijek rado koristili upravo tom vrstom neistinitih podmetanja.

Dakako, ubojice nisu pronađene. OZN-a je i ovaj put uhitila i zatvorila crkvene starješine pod optužbom da moraju znati tko je ubio župnika Dukovića.¹⁰

Kanonik Milan Balenović posvjedočio je: »Desetak godina nakon ubojstva župnika Dukovića u Čačincima, moja sestra Kata Kramar, rođena Balenović, nastanila se u Slavonskom Brodu. Upoznala je susjeda, po nacionalnosti Srbinu, koji je ranije službovao u Čačincima kao milicionar. U nevezanom razgovoru pohvalio joj se da je 1948. ondje likvidirao župnika Dukovića. Poslije nekoliko godina doznala je da joj je susjed umro od raka.«¹¹

ANTUN DUNAJ, kapelan u Podgoraću

Rođen je 7. lipnja 1911. u Maclju, župa Petrovsko u Krapinskom dekanatu, od oca Florijana i majke Roze, rođene Župančić. Pučku školu polazio je u Đurmancu, gimnaziju u Krapini, Petrinji i Varaždinu. Nakon mature 1934. u Zagrebu je studirao teologiju. Mons. dr. Franjo Salis-Seewis zaredio ga je za svećenika 14. kolovoza 1938. uz Valentina Bocaka i Želimira (Deziderija) Lika, koji su kasnije ubijeni kao mladi svećenici. Nakon ređenja 1939. studirao je još jednu, završnu godinu teologije.¹² Bio je kapelan u župi sv. Jeronima u Zagrebu, potom u Samoboru, 1942. u Pregradi, Novoj Kapeli i Podgoraću,¹³ odakle su ga 4. svibnja 1944. odveli partizani i ubili. »Blage je on bio naravi, miran, dobroćudan i poslušan svojim poglavarima.«¹⁴

Prema službenim vijestima koje su partizani proslijedili, Antun Dunaj umro je od tifusa u bolnici u Paučju na Papuku. Međutim, postoje svjedočenja prema kojima je odveden u šumu Ostrošinci i ubijen metkom u potiljak.¹⁵

Narod nije prihvatio vijest da je umro naravnom smrću jer je bio zgrožen postupanjem partizana prema svećenicima. Njihova domaćega sina, Tomu Vinića, svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije na službi u Vuki, ubili su partizani, navodno jedan 'oznaš' iz Đakova, rodom iz Trnave, koji je kasnije bio »šef milicije u Semeljcima«. On ga je vodio prema željezničkoj postaji u Semeljcima i ubio, te

¹⁰ AZN-PA: Bilješke župnika Marka Trstenjaka.

¹¹ Iskaz kanonika Prvostolnoga kaptola zagrebačkoga Milana Balenovića od 8. rujna 1990. godine.

¹² OŠKCJ, Sarajevo 1939., str. 73.

¹³ ŠZN, Zagreb 1944., str. 12.

¹⁴ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 127.

¹⁵ *Katolički list*, 1944, (22. VI); (13. VII).

Iskaz Antuna Vilka, župnika u Podgoraću do 1989., dobiven 20. veljače 1990. godine.

krišom pokopao u grabi kraj puta.¹⁶ Dunajevi su posmrtni ostaci 12. ožujka 1946. iskopani nedaleko željezničke postaje i pokopani u rodnoj župi. Pričalo se da je bio sasjećen na komade što je rodbina otkrila prilikom sahrane njegovih posmrtnih ostataka u Podgoraču. Prepoznala ga je njegova sestra po lančiću koji je nosio oko vrata, iako je u to vrijeme već bio u raspadnutom stanju.¹⁷

IVAN ĐANIĆ, župnik u Slavonskoj Orahovici

Rođen je 24. ožujka 1910. u Starom Petrovom Selu od oca Petra i majke Franjke, rođene Mikolčević. U izvješću Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu, svojeručno je zapisao 19. prosinca 1938. da je pučku školu polazio u rodnom mjestu, a gimnaziju u Karlovcu i Novoj Gradiški.

»Otac mi je bio seljak te je veoma teško smagao novac za moje školovanje. Zvanje za svećenički stalež probudilo se u meni istom kad sam završio gimnazijski nauk tj. kad sam položio ispit zrelosti. Bogosloviju sam učio u Zagrebu, a ređen sam za svećenika 1935. godine od preuzvišenog gospodina nadbiskupa mons. dr. Alojzija Stepinca. Prvo mjesto kao kapelana bilo mi je župa Kutina. Iza godinu dana dobio sam mjesto upravitelja župe Skenderovci (1936–1942) gdje sam i sada uz sijedog mog predšasnika prečasnoga g. Ivana Miličevića, koji je već 43 godine u ovoj župi. Već mu je od starosti oslabljen vid i sluh – kod mene živi i želi ovdje umrijeti.«

Premješten je za župnika u Slavonsku Orahovicu 1942., odakle su ga partizani odveli, »sudili mu« te ga ubili 29. lipnja 1943. godine. Ostariji župnik Ivan Miličević također je ubrzo umro. Napustio je, naime, svoju župu Skenderovci u kojoj je živio od 1896. kako bi s mladim svećenikom Đanićem preselio u Orahovicu, jer se pokraj njega osjećao sigurnijim. Umro je osam mjeseci nakon Đanićeva ubojstva, 29. veljače 1944. godine.¹⁸

Za velečasnoga Đanića jedan je župljani rekao: »Nije to bio pastir, nego ja-nje!« Ljudi su ga veoma voljeli jer je bio aktivан, pokrenuo je vjerski i društveni život. Osnovao je više katoličkih organizacija i društava. Partizani su ga odveli

¹⁶ U ranijim izdanjima netočno se navodi Vinićevo ime Vlado, ispravno je Tomo. Ime Vlado naveo je Antun Vilk u pismu od 20. veljače 1990. godine.

¹⁷ Cjelovitiji prikaz o Tomi Viniću vidi u poglavljju o ubijenim svećenicima rodom iz župa Požeške biskupije koji su drugdje službovali. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 30–31.

¹⁸ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 122.

Petrovska žrtva. *Hrvatski narod*, 1944. SVZN, br. 2/ 1943, str. 57.

u Drenovac uoči Duhova i na Petrovo ga osudili na smrt. Podatci u župnoj matičnoj knjizi govore da je odveden 13. lipnja 1943, krvnički mučen i ubijen na Papuku 20. kolovoza iste godine.¹⁹ Župljani su uzalud protestirali, molili i tražili da im se župnik vrati.

Njegov nešto stariji kolega dr. Josip Buturac rekao je za njega da je bio »vesele naravi, sposoban za pisanje manjih pastoralnih članaka u *Katoličkom listu*, revan u vršenju svećeničkih dužnosti, iskreno je volio svoj hrvatski narod, pa je prema tome ubijen iz mržnje prema Bogu i Crkvi.«

Ivan Đanić osuđen je radi toga što su mu tijekom rata u župni stan navraćali domobranski časnici.²⁰ Sačuvana je presuda kojom je osuđen na smrt pa je donosimo u cijelosti. Otkriva način na koji su se u to vrijeme vodili sudski postupci.

Vojni sud: Pri Štabu II. Korpusa NOV i PO,
dne 29. VI. 1943.

PRESUDA.

Vojni sud pri Štabu II. Korpusa NOV i PO Hrvatske sastavljen od predsjednika Krajačić Josipa šefa sudskog odsjeka, te članova: Brkić S. Duška politkomesara II. Korpusa i Kosanović Mome šefa voj. odsjeka vojne vlasti u pozadini, donio je nakon usmenog pretresa po krivičnom predmetu protiv Đanić Ivana dana 29. VI. 1943. slijedeću

PRESUDU:

Đanić Ivan, župnik Orahovački, rođen 1910. u Selu Vrbova kriv je što je:

1. zlorabio kao svećenik svoj svećenički poziv te stupio u službu neprijateljske špijunaže,
2. povezao se s Dolušićem Stjepanom, koga je poslala neprijateljska špijunaža (Keh, Zečević i Vučić) iz Osijeka, primao od njega podatke i slao ih preko Feričanaca za Osijek,
3. skupljao podatke od Keser Eugena partizana II. Odreda o raspoloženju među partizanima, te učestvovao u stvaranju »Bijele garde«,
4. skupljao podatke o smještaju bolnica i ustanova Narodno-oslobodilačke vojske,
5. prokazivao suradnika Narodno-oslobodilačke borbe u Orahovici.

¹⁹ S. KOŽUL, *Svjedoci vjere na tlu Požeške biskupije*. Požega 2001, str. 16-19. Mijo DUKIĆ, *Stradalnici u II. svjetskom ratu i poraču..., Tkalcic, 5/2001*, str. 500.

²⁰ Dr. Josip Buturac, podatci iz dopisa od 1. kolovoza 1990. AZN-PA, poratne bilješke prof. M. Trstenjaka.

Iz ovoga se jasno vidi da je Đanić Ivan učinio niz prestupaka koji govore o jednomete: da on nije svećenik, već okupatorski špijun, da on nije hrvatski rodoljub već izdajica, da je zlorabio svoj svećenički poziv da bi skriven iza njega skupljaо podatke za okupatora i njegove sluge koji porobljavaju našu domovinu, kolju naš narod, siluju djevojke, pljačkaju i tjeraju u ratnu klaonicu samo za svoje interese sa ciljem da ropske lance još više stegnu, te nas konačno kao narod unište.

Živeći na našem oslobođenom teritoriju ogriješio se o naredbe Vrhovnog štaba NOV i PO Jugoslavije sa kojima je bio dobro upoznat.

S obzirom na sve ovo, isti se kao narodni neprijatelj kažnjava kaznom smrti – strijeljanjem.

RAZLOZI:

Čim su jedinice Narodno-oslobodilačke vojske osloboidle ispod krvavih ustaša Orahovicu najodgovorniji rukovodioci narodno-oslobodilačke borbe u Slavoniji prije svega su posjetili župnika u Orahovici. Iznijeli su pred njega stav naše narodno-oslobodilačke borbe, stav slobodoljubivog čovječanstva, stav koji je došao do izražaja u Atlanskoj Povelji, koji su sklopili državnici Amerike i Engleske Ruzvelt i Čerčil, a kome je pristupila i bratska Sovjetska Rusija. Taj stav osnovni je cilj kome ide i naša narodno-oslobodilačka borba u Hrvatskoj, a nedvosmisleno je izražen u ciljevima koga su potpisali Glavni štab Hrvatske i ZAVNOH. Taj stav poznat je cijelom hrvatskom narodu. On znači nepomirljivu, besprekidnu borbu protiv švapskih okupatora, oslobođenje otetih nam dijelova naše domovine, ne priznavanje bivše velikosrpske vlasti, općinskih bilježnika i žandara, koji su stupili neprijateljima naroda u službu, neprikosnovenost privatnog vlasništva, sjedinjenje svih rodoljubivih snaga u neprobojni front obrane protiv tudinskih uljeza. Cilj nam je da našu zemlju oslobođimo i slobodnom voljom na demokratski način omogućimo da svaki narod odluči slobodno što želi, kakvu vladu želi, i kakav međusobni odnos.

Sloboda savjesti, prema tome, i sloboda vjeroispovijesti jedan je od osnovnih načela kojim se rukovodi naša borba. Dosljedno tome pozvali smo župnika Đanića da i dalje vrši nesmetano vjerske obrede, da i dalje narod odgaja u duhu vjere u kojoj je rođen, jer smo znali i znamo da to ne može i ne smije biti protiv interesa naroda i njegove svete borbe koju mi danas vodimo. Dozvolili smo nesmetan rad školi narodnosne njemačke manjine, jer ne želimo uništenje njemačkog naroda već uništenje Hitlerovog fašizma.

Nadbiskup, preuzvišeni Stepinac, održavši propovijed u crkvi sv. Stjepana u Zagrebu osudio je rasizam i fašizam, a župnik Đanić zlorabio je svoj sve-

ćenički poziv. On je bio centar na koga su se trebali obraćati poslani špijuni iz Osijeka i drugih mesta. Njemu se prijavio s njim suradivao izrod naroda Stjepan Dolušić. Stjepan Dolušić, agent Gestapoa davao je župniku podatke o svemu što je mogao saznati o nama. Đanić je bio taj koji je njegovu poštu prebacivao centru špijunaže u Osijeku. On je zlorabio svetu tajnu isповijesti te je sve ono što su mu naši borci, koji su kao dobri katolici došli da vrše isповijest kod njega, dostavljao ustaškom krvniku Štiru. Ne samo to, on je bio organizator tzv. Bijele garde – one iste Bijele garde sa kojom se prijete hrvatskom narodu u okolini Đakova, Našica, Osijeka, Slatine itd.

Špijun i izdajnik Đanić izdao je svoj narod svojim podlim radom, razvjenčao se od crkve katoličke, jer je izdao svetu tajnu isповijesti, on je postao politički bandit. Iz svega toga pravedni narodni sud nije mogao, a da ga ne osudi na kaznu smrti strijeljanjem. Smrt fašizmu – sloboda narodu!«²¹

Neka pred poviješću ostane zabilježen i ovaj primjer komunističke »revolucionarne« sudske prakse kojom je uništen još jedan mladi život. Župnik Đanić ubijen je s navršene trideset i tri godine života te osam godina svećeništva.

Sredinom travnja 1943., samo dva i pol mjeseca prije smrti, pisao je iz Orahovice Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagreb o župniku iz Feričanaca Branku Birtu, župniku iz Voćina Josipu Martincu i ondašnjim prilikama:

»Ne za šиру javnost, nego samo za Preč. Naslov, priopćujem slijedeću, neugodnu i žalosnu vijest: Vlč. g. Martinac, župnik u Voćinu strijeljan je prošlog mjeseca u šumi. Optužba ga tereti, da je organizirao omladinski ustanak protiv šume i da je u vezi s time, pronadjeno u župnom dvoru lakog i teškog oružja. Izdala ga je, navodno neka djevojka. Strijeljan je iza preslušanja i osude, neprimjetno u hodu, samokresom u zatiljak. Prema tome, nije mučen. Prošle nedjelje, boravilo je ovdje divizijsko zapovjedništvo iz šume, pa je jedan član toga zapovjedništva prije podne došao k meni, sa željom, da mu kažem hoću li poslije podne biti kod kuće, jer da želi zapovjedništvo doći k meni, da me informira o faktičnom stanju stvari župnikove u Voćinu, "koji je strijeljan po svojoj zasluzi". Medutim, poslije podne naišla je manja skupina naše vojske, pa su se oni razišli, a da nijesu mogli doći k meni. Tako nijesam mogao ništa točnije dozнати, o zadnjim časovima Vlč. g. Martinca. Poslije sam dobio opet poruku, da će uskoro, usput, zapovjedništvo k meni doći, da mi dade istinite podatke, da se ne stvori lažna propaganda o strijeljanju pok. Martinca. Medutim, do danas ih nema, a nit znadem, kada će doći. Župnik iz Feričanaca, Vlč. g. B(ranko) Birt, pušten je. Iz kuće mu je sve odnešeno.«

²¹ Smrtna presuda za vlč. Ivana Đanića, umnožena na ciklostilu.

no. Bio je vezan i pješice tjeran, kojih 13 km. Po noći je otjeran u šumu, a ujutro donijela su mi djeca njegov biret, kojeg su našli na cesti i po kojem se zaključilo, da je on otjeran kroz Orahovicu. Ja sam odmah otišao za njim u šumu, došao sam u štab i zamolio preslušanje u mojoj prisutnosti. Uдовoljili su mi. Četiri sata trajalo je preslušanje i obrana. U večer je pušten, doveli su ga k meni na konak, kako sam ih molio. Od onda, čuju se neprestano glasovi običnih vojnika, koji se bune radi toga, što je isti pušten, jer da je "bandit" i da ga treba strijeljati. Zato sam mišljenja, da se Vlč. g. Birt, čim prije ukloni iz Feričanaca, da im ne bi pao u ruke po drugi puta, jer mu onda ne bi bilo više spasa. Imadem još toga mnogo, što bi se trebalo priopćiti, ali se ne može na papir staviti. U Božjim je rukama budućnost Crkve, a narod pokazuje probudjenje vjerske svijesti, do samog mučeništva, Naše je oružje za borbu, molitva i žrtva, a dragi Bog pokazuje triumf svoje Crkve, ne preko pojedinaca, nego preko cijelog naroda. Auktoritet sv. Oca, upravo nevjerojatno raste, čak i kod samih protivnika.«²²

Vlč. Branku Birtu tom je prilikom spašen život bijegom iz Feričanaca u Zagreb. Ponovo je uhićen 19. veljače 1949. i osuđen na smrt. Pomilovan je presudom na 20 godina robije od kojih je odslužio trinaest u logoru Stara Gradiška, odakle je pušten 4. travnja 1962. godine.

ANTUN ĐURIĆ, župnik u Novoj Kapeli

Rođen je 3. ožujka 1912. u Vrbovi (tada župa Staro Petrovo Selo, danas samostalna župa) od oca Nikole i majke Terezije, rođene Lasović. Pučku školu polazi je u Vrbovi, gimnaziju u Novoj Gradiški i Travniku, gdje je maturirao 21. lipnja 1932. godine. Teologiju je studirao na Bogoslovskom fakultetu u Zagrebu. Nadbiskup mons. dr. Alojzije Stepinac zaredio ga je 27. lipnja 1937. za svećenika. Po završetku posljednje godine studija 20. srpnja 1938., imenovan je kapelanom župe Nova Kapela gdje je djelovao do 7. svibnja 1940. godine. Kraće vrijeme bio je kapelan u rodnoj župi Staro Petrovo Selo i upravitelj župe Divuša pa se u Novu Kapelu vratio kao župnik od druge polovice 1942. do 22. travnja 1945. godine.²³

Za razdoblje kratkotrajnoga njegova djelovanja u Divuši, komunistička mu promidžba pripisuje velika zlodjela. U optužnici protiv nadbiskupa Stepinca

²² Dopis Ivana Đanića, župnika iz Orahovice od 13. travnja 1943., poslan Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu (NDS, br. 4504/1943). – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 31-33.

²³ OŠKCJ, Sarajevo 1939, str. 44.

NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 163.

državni tužilac Jakov Blažević izrijekom je spominjao župnika Đurića zbog »prekrštavanja« pravoslavnih vjernika u kotaru Dvor na Uni. Spominjani su uglavnom poubijani svećenici Zagrebačke nadbiskupije s očitom namjerom opravdavanja komunističkih zločina, jer mrtvi ne govore i na brane istinu. U promidžbene svrhe i s mržnjom, opširnije govori o tome knjiga pod naslovom *Dokumenti o protunarodnom radu i zločinima jednog dijela katoličkog klera* (Zagreb, 1946). U njoj se za Đurića kaže da je bio župnik u Divuši i ustaški logornik za Dvor, da je ne samo nasilno »prekrštavao« Srbe nego čak i organizirao ubijanje te ih ucjenjivao s po 5000 dinara. Kao dokaz navodi se »Arhiv Komesarijata za saslušanje izbeglica« te optužba protojereja Mladena Ostojića, paroha Žirovačkog i Ilije Vranješevića iz »parohije ljubinske, srez Dvor«. Ovaj posljednji navodi da je župnik Đurić »zatvarao Srbe u svoju štalu i drvarnicu i tu ih patio glađu i batinanjem, a otkako su prešli na katoličanstvo on ih štiti.« Zatim ga se optužuje da je 1941. i »polovicom 1942. vršio zločinački teror u kotaru Dvor na Uni, da je lično učestvovao u ubistvima srpskog življa, provodio hapšenja i slao u logor brojne Srbe, da je s vojnim ustaškim jedinicama žario i palio srpska sela.« Za dokaz se navode Đurićevi zapisi »iz njegova dnevnika« i da je bio logornik i povjerenik ondašnje vlasti za kotar Dvor. Dokaze za »zlođela zločinca-svećenika Đurića« davali su »očevici iz sela Dabići kotar Dvor na Uni... Đuro Čorić i Mile Šaša... Nikola Dablin iz Gornje Orahovice... Mirko Vranešević« – svi u prepoznatljivoj maniri komunističkoga režimskoga govora mržnje kojom odiše cijela knjiga.²⁴

Osim toga, objektivnosti radi treba spomenuti da je župnik Antun Đurić ipak samo kratko vrijeme djelovao kao župnik u Divuši, a pripisuju mu se sva zlodjela u kotaru Dvor što ih je izvršila ondašnja ustaška vlast. Ništa se ne govori o stavu tamošnjih Srba prema uspostavi hrvatske države, ni o činjenici da je župnik Đurić »prekrštavanjem« mnogima spasio život. Spominju se Đurićevi zločini po raznim mjestima »Krajine« pa i u Zrinju, a ne spominje se da je ta hrvatska katolička župa posve uništena, objekti razoren, a preživjeli ljudi raseljeni. Izbrisano je ondje sve što je bilo hrvatsko i katoličko. Župom Zrinj upravljao je 1942. iz Gvozdanskoga o. Osvald Toth.

²⁴ DOKUMENTI, str. 91, 130-132, 353. Zapis klevetnički optužuje njegov rad u kotaru Dvor na Uni (1941-1942). Dakako, tvrdnje se ne dokazuju. Uništenje župe Zrinj za »oslobodenja« 1942. i 1943. uopće se ne spominje. Jasan je cilj zapisa. »Svećenik Antun Đurić u Krajini vrši zvjerstva nad nevinim srpskim narodom.« Tvrdi se da je »lično učestvovao u ubistvima srpskog življa, provodio hapšenja i slao u logor brojne Srbe; s vojnim ustaškim jedinicama žario i palio srpska sela. Da je za sva nedjela najviše on odgovoran kao izravni vođa, vidi se iz njegova dnevnika... «, a potom i nekih izjava pojedinih Srba. Što je Đurićev dnevnik? Spomenica župe ili neke njegove zabilješke, nije precizirano. Citiraju se zapisnici Srba kao svjedoka očevidec.

Kad je 1942. nakon Divuše došao u Novu Kapelu za župnika, unatoč ratnim okolnostima bio je poduzetan. »Kao domaći sin dobro je poznavao ljude i tamošnje običaje. Odlikovao se svećeničkim žarom, govorničkom vještinom i oduševljenošću, iako ga neki nisu mogli ili htjeli razumjeti. On je u teškim prilikama nabavio lim i dao pokriti crkveni toranj, okrećio je izvana župnu crkvu, a namjeravao je urediti crkvu iznutra, popraviti cintor i ograditi groblje. U radu mu je pomagao kapelan Josip Sodar.«²⁵

Đurić je vjerojatno čuo za hajku koja se vodila protiv njega na području ko-tara Dvor na Uni, poznavao je upornost kojom se širila lažna promidžba i mržnja protiv svega hrvatskoga i katoličkoga. Imao je na umu da činjenice i dokazi ništa neće značiti, da se za pojedina zlodjela i zločine neće tražiti krivci i da ih se neće sudski goniti nego će sve biti riješeno uopćenim optužbama i paušalnim osudama koje ne luče krvice iz ratnoga NDH-aškoga režima od Crkve i svećenika. Objektivnost i pravednost nije se dala naslutiti, nego samo nasilje, mržnja i odmazda. Zato je 22. travnja 1945. pošao iz Nove Kapele prema Zagrebu. U Nadbiskupskom je arhivu zapisano da je napustio nadbiskupiju i da je vjerojatno ubijen nepoznatoga nadnevka na nepoznatome mjestu 1945. godine.

Nikola Jušić, kao novokapelački župnik doznao je da je Antun Đurić viđen u zatvoru na Savskoj cesti u Zagrebu 1945., poslije uspostave nove komunističke vlasti. Ako je podatak točan, bio bi dokazom da je Đurić za boravka u Zagrebu uhićen i ubijen na jednom od stratišta u gradskoj okolini. »Ima glasina, kojima je teško povjerovati, da je Đurić pobegao i da živi u inozemstvu, ali za to nema nikakvih dokaza. Postoje samo slutnje.«²⁶

Te pretpostavke nisu točne, jer je Vojni sud Komande grada Zagreba napisao presudu broj 450/45. od 11. srpnja 1945., u kojoj navodi da je Antun Đurić uhićen 28. svibnja 1945. i osuđen na smrt strijeljanjem, na konfiskaciju sve imovine i trajno oduzimanje političkih građanskih prava.²⁷

²⁵ Juraj KOLARIĆ, *Dvjeta novokapelačkih proljeća*. Zagreb 1977, str. 207.

²⁶ Nikola Jušić, župnik u Novoj Kapeli, proslijedio je pismom od 18. veljače 1991. sjećanja župljana. Stjepan Đurić, župnik u Ferdinandovcu, 28. ožujka 1991. dao je iskaz dr. Stjepanu Kožulu: Njegov stric Antun Đurić ostao je u lijepoj uspomeni u obitelji Đurić i među vjernicima onoga kraja, banijskoga i novokapelačkoga. Bio je revan svećenik i rodoljub. Do 1942. živio je u teškim okolnostima u župama Divuša i Zrinj. Prema pričanju preč. g. Stjepana Kanića, vlc. Antun Đurić je zarobljen i 1945. doveden u Zagreb. Navodno je bio u samici i na Vojnom судu pa je likvidiran na jednom od zagrebačkih gubilišta. Možda u Maksimiru?

²⁷ Anto BAKOVIĆ, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*. Zagreb 2007, str. 185-187.

FERDO IVAN MARETIĆ, župnik u Staroj Gradiški

Rođen je 20. svibnja 1875. u Srijemskoj Mitrovici. Stupio je u Franjevački red gdje je stekao redovničku i svećeničku izobrazbu. Zaređen je za svećenika 24. lipnja 1899. djelujući najprije kao franjevac.

Njegov dvije godine stariji brat Augustin, svećenik Zagrebačke nadbiskupije, zaređen je 1897., a potom je do 1902. vršio službu kapelana u Jamnici, Vrbovečkom Rakovcu, Zrinjskom Topolovcu i Koprivnici. U Varaždinu je bio kateheta do 1910, potom župnik u Velikoj Trnovitici, a od 1927. dekan. Od 1935. do smrti 3. ožujka 1942. bio je župnik i dekan u Novoj Kapeli.

Za Ferdu Ivana Maretića poznato nam je da je iz franjevačkoga reda prešao u biskupijski kler najvjerojatnije u vrijeme provođenja franjevačke reforme u nas. Godine 1929. djelovao u Senjsko-modruškoj biskupiji. U Cvitkoviću, u slunjskom dekanatu, bio je župnik do 1937., a potom je prešao u Zagrebačku nadbiskupiju, vjerojatno pod utjecajem brata Augustina. Kao svećenik Zagrebačke nadbiskupije inkardiniran je i imenovan župnikom u Rovišću (1937–1939).

Prečasni gospodin Lovro Hadrović, župnik i dekan iz Rovišća, posvјedočio je o župniku Ferdi Ivanu Maretiću, prema zapisima iz župne spomenice sljedeće: »On je sam ispisao 4 pune stranice. Vidi se da je bio veoma pedantan. Piše da je došao u župu 17. rujna 1937. u 10 sati navečer. Bio je petak. Drugi dan bila je neposredna priprava za dolazak preuzv. g. nadbiskupa-koadjutora mons. dr. Alojzija Stepinca u vezi sv. Potvrde. Tom zgodom Nadbiskup mu je podijelio župu Rovišće. I dalje u tekstu na više mjesta s poštovanjem spominje preuzv. g. nadbiskupa mons. Stepinca. Piše da se definitivno doselio u Rovišće ‘prevoznim autom’ iz Cvitkovića 22. rujna 1937. Žali se na određene pojave u ovoj župi, što se tiče kršćanskog života i vjerske prakse. Bio je iznenađen snažnom prisutnošću ‘bijele kuge’ i duhovnog nemara. Obnavljao je župnu crkvu poslije potresa 1938. god. i nabavio je s ljudima nove klupe. Opisuje i lijepo pojave, divnu tijelovsku procesiju i slično. Dne 28. kolovoza 1939. otišao je vlč. Ferdo Maretić za župnika u Staru Gradišku, a u Rovišće je došao za župnika vlč. Ljudevit Bajec iz Stare Gradiške, te je ovdje djelovao do svoje smrti 1951. god. Za tu promjenu dao je inicijativu vlč. Ferdo Maretić. Ovaj mentalitet nije mu odgovarao, kako to tumači njegov nasljednik Bajec.«²⁸

Želio je djelovati u Slavoniji možda i radi svojega brata Augustina, župnika i dekana u Novoj Kapeli. *Opći šematizam Katoličke crkve* u to vrijeme netočno navodi da je velečasni Ferdo Ivan Maretić župnik u Gornjem Lipovcu. Možda je to planirano ali nije ostvareno, došao je za župnika u Staru Gradišku (1939–1945).

²⁸ Iz pisma Lovre Hadrovića, dekana i župnika u Rovišću (20. veljače 1991).

Prema izvješću župnika Ivana Lovrića, Maretić je u Staroj Gradiški marljivo vršio svoje svećeničke dužnosti, imao je lijepu knjižnicu, djelovao je i kao duhovnik u kaznionici Stara Gradiška. Komunistička poratna vlast spočitavala mu je što je od prethodne vlasti dobio odlikovanje (koje je primilo stotine drugih uglednijih ljudi u Hrvatskoj). Uhićen je 1945. odmah po uspostavi nove vlasti. Po svemu sudeći bio je mučen jer su od njega kao duhovnika, koji je vršio službu u kaznionici, željeli saznati podatke o osuđenicima. Prema saznanjima svjedoka odveden je u smjeru Zagreba ili u okolicu Samobora, gdje je ubijen 1945. godine.²⁹

U dokumentu s nadnevkom 21. srpnja 1945. koji je uz pismo nadbiskupa Stepinca poslan predsjedniku vlade NR Hrvatske dr. Vladimиру Bakariću, navode se imena desetorice svećenika Zagrebačke nadbiskupije i dvojice franjevaca iz Karlovca, koje je nakon 8. svibnja 1945. nova komunistička vlast osudila na smrt.

Na tom se popisu pod brojem 8 nalazi i »Ferdo Maretić, župnik u Staroj Gradiški, ubijen u logoru Samobor«.

Velečasnoga Ferdu Ivana Maretića, duhovnika i ispovjednika u kaznionici u Staroj Gradiški – koji svojim mučiteljima nije želio dati što su mu kažnenici u ispovijedi govorili – mogli bismo smatrati mučenikom ispovjedne tajne.

JOSIP MARTINAC, župnik u Voćinu

Rođen je 25. studenoga 1905. godine. Izvori spominju dva različita mjesta rođenja. Andrija Lukinović navodi da je »rođen u Pakracu, ali su mu se roditelji brzo preselili u Staro Zvečovo.« Kioničar umrlih svećenika vjerojatno zbog toga navodi da je Martinac rođen u Starom Zvečevu, dok Marko Trstenjak smatra da je rođen u malom mjestu Borkima, u župi Voćin. Ovaj podatak potvrđuje i dr. Josip Buturac: »Martinac je rođen u Borkima, malom selu u Papuku, od roditelja šumskih radnika, koji su ovamo doselili iz Gorskog Kotara.« Pučku školu polazi je u Voćinu, gimnaziju u Slavonskoj Požegi i Travniku, a studij teologije u Zagrebu. Mons. dr. Antun Bauer zaredio ga je za svećenika 29. lipnja 1930., a mladu misu služio je u Voćinu 2. srpnja iste godine. Bila je to prva mlada misa u ovom mjestu nakon 1864. pa je mnoštvo svijeta pribivalo slavlju. Kapelansku službu vršio je u Novoj Bukovici (1930–1932), bio je potom župnik u Krapju do 1935., a u Voćinu od 1935. do smrti 1943. godine.

²⁹ DOKUMENTI, str. 196.

ŠZN, Zagreb 1929., spominje samo njegova brata Augustina Maretića. OŠKCJ, Sarajevo 1939, str. 44. Navodi da je župnik u Gornjem Lipovcu, što nije točno. Te je godine iz Rovišća otišao za župnika u Staru Gradišku.

ŠZN, Zagreb 1942, str. 13 i Zagreb 1944, str. 14.

U Voćinu je 1935. dao uvesti električnu rasvjetu i naručio je oslikane prozore za kapelicu, no oni zbog rata nisu postavljeni. Optužen je »da je početkom 1943. spremao oružani ustank protiv NOP-a u oslobođenom Voćinu, a u toku 1941. vršio masovna nasilna prekrštavanja na području svoje župe«. Osuđen je na smrt i pogubljen.³⁰

Komunistički sud svoje tvrdnje potkrijepio je izjavama dviju osoba: Ivana Janovića i Milice Dobrijević. Njihove su riječi bile dostatne da župnik Martinac bude ubijen, iako ga tužitelji nisu teretili konkretnim optužujućim djelima.

Dr. Josip Buturac zapisao je o Martincu: »Uvijek tih, povučen, marljiv, točno vrši dužnosti, ali se ničim ne ističe. Kao župnik u Voćinu ostao je tih, povučen, požrtvovno vrši svećeničke dužnosti, o politici nikad ne razgovara, ne upliće se ni u kakvu prepirku. Pobožan je. Četnici su ga ubili kao katoličkog svećenika, Hrvata, bez povoda i bez izlike.«

Kroničar Nadbiskupskoga duhovnog stola zapisao je: »Tu je razvio lijepu dje-latnost [u župi Voćin op. S. Kožul] i kao svećenik i kao Hrvat. To je pak bilo zazorno tamošnjim partizanima, te su ga odveli u šumu, dakako prije ga opljačkavši, i tamo su ga ubili 22. ožujka 1943. Žrtvo vjere i rodoljublja, slava Ti!«

Marko Trstenjak tvrdi da je župnik Martinac odveden iz Voćina 22. ožujka 1943. i potom ubijen u Slatinskom Drenovcu. Po njegovu mišljenju radilo se o osveti tamošnjih četnika koji su od 1943. promijenili odore i svi se odreda proglašili partizanima. *Katolički list* donosi podatak da je župnik Martinac »17. srpnja 1943. mučen i strijeljan od partizana na Papuku«,³¹ dok orahovički župnik Ivan Đanić u već spominjanom pismu Nadbiskupskom duhovnom stolu u travnju 1943. piše da je Martinac ubijen u ožujku 1943. godine.³²

Svi katolički svećenici poubijani su od Voćina do Podravske Slatine na potezu prema Orahovici, a župa Voćin nije stradala samo od njemačkih fašista koji su zapalili crkvu, nego i od komunista većinom srpske nacionalnosti. Prije II. svjetskog rata župa Voćin brojala je 4500 katolika, a prema podatcima iz 1990. ostalo je svega 437 katolika. Ovaj podatak svjedoči o tome što je sve živa vjernička Crkva morala pretrpjeti od 1943. – kad je mučen i ubijen župnik Josip Martinac – pa do 1990. godine.

³⁰ DOKUMETNI, str. 63.

Andrija LUKINOVIC, Nav. djelo, str. 59-60.

³¹ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 121.

Dr. Josip Buturac, izvješće od 1. kolovoza 1990.

SVZN, br. 2/1943., str. 57 »dne 22. 3. 1943. odveden od partizana«. *Katolički list*, (1943), br. 28, str. 19-21. »17. VII. 1943. mučen i strijeljan od partizana u Papuku. M. M. «

AZN-PA, bilješke Marka Trstenjaka.

³² S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 44-45.

JOSIP (JOSO) MATIJEVIĆ, župnik u Bebrini

Rođen je 5. studenoga 1879. u Brodskom Drenovcu, župa Bučje, od oca Pavla i majke Mare, rođene Došlić. Jozo Kovačević, začasni kanonik i ravnatelj požeške Kolegije bio mu je krsni kum (namjesto udove Ane Milković), a krstitelj Rok Vučevac, župnik. U požeškoj Kolegiji završio je prvih šest razreda gimnazije, a u Zagrebu sedmi i osmi razred Klasične gimnazije i teologiju na Bogoslovnom fakultetu. Njegovi suškolarci bili su vrlo daroviti budući glazbenici i pisci (Kamil Dočkal, Peček, Janko Vlašićak, Filip Hajduković). Za svećenika ga je zaredio nadbiskup mons. dr. Juraj Posilović, 20. srpnja 1902. u Zagrebu. Te su godine zaređena 23 svećenika.

Kao kapelan djelovao je najprije godinu dana u Feričancima, a potom devet godina uz župnika Zorca u Podgoraču. Za župnika u Bebrini imenovan je 1912., bio je uspješan u svom zvanju pa je odlikovan titulom začasnoga prisjednika Nadbiskupskoga duhovnog stola u Zagrebu.

Josip Buturac spominje da je stric Josipa Matijevića bio svećenik Ivan Matijević, ravnatelj požeške Kolegije te uzorni svećenik i odgojitelj mладеžи. Razvidno je da mu je Jozo Kovačević, kao stričev kolega, bio krsni kum. *Katolički list* od 29. ožujka 1945. bilježi da je nadbiskup dr. Alojzije Stepinac imenovao Josipa Matijevića počasnim kanonikom Zbornoga kaptola čazmanskog.³³

Dne 15. lipnja 1945. uhićen je i odveden u zatvor. »Prema pričanju očevidaca s njime su dosta dobro postupali. Sudio mu je Vojni sud, ali nigdje o tome ništa nije zapisano, niti je dostupna službena presuda. Prema pričanju ljudi, optuživan je što je jedno vrijeme bio u mjestu tabornik, te da je služio sv. misu s pištoljem, što nikome od vjernika nije poznato. Posljednji je njegov potpis u Matici krštenih župe Bebrina 3. lipnja 1945. Nestao je između 15. i 20. lipnja 1945. iz zatvora i od tada se za njega ne zna. Prema pričanju ljudi, ubijen je s grupom drugih osuđenika u šumi Migalovci pokraj Slavonskog Broda. Prije smrti je navodno s drugima bio mučen i masakriran. Gornje svjedočanstvo kasnijih bebrinskih župnika preč. g. Augustina Kralja i vlč. Marijana Goleca, nadopunjuje obavijest Nadbiskupskom duhovnom stolu, da je vlč. Matijević vjerojatno ubijen 2. srpnja 1945. u šumi Migalovci između Zbjega i Slav. Broda.«

Ubijen je nevin, ni komunističko sudstvo 1946. nije moglo »dokumentirati« zbog čega je to učinjeno pa ga i ne spominje u svojim pismohranama.³⁴

³³ *Katolički list*, (1945) br. 12-13, str. 100.

³⁴ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 137.

Dekan i župnik iz Nove Kapele Augustin Kralj i župnik iz Bebrane Marijan Golec, izvješće od 10. svibnja 1981. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 45-46.

VILIM PINTAR, župnik u Velikoj

Rođen je 26. svibnja 1885. u Đurđevcu od oca Martina, obrtnika, i Marije rođene Baresić. Pučku školu polazi je u rodnom mjestu, u Zagrebu Gornjogradsku gimnaziju (I–VI. razred) i Nadbiskupsku klasičnu gimnaziju (VII–VIII. razred), a teologiju je studirao na Katoličkom bogoslovnom fakultetu. Pomoćni biskup mons. dr. Ivan Krapac zaredio ga je 13. ožujka 1910. za svećenika Zagrebačke nadbiskupije. Istoga dana ređeno je 20 mladomisnika među kojima je bio i o. Kamilo Kolb, franjevac.

Prvih devet godina svećeništva djelovao je kao kapelan u Feričancima, Mihovljanim, Svetom Đurdu kod Ludbrega, Podravskoj Moslavini i Požegi. Godine 1919. imenovan je katehetom u pučkoj školi sestara uršulinki u Varaždinu, potom je bio župnik u Kupincu (1922–1934), Rečici (1934–1936), Draškovcu (1936–1939).

U pismohrani čuva se podatak: »Prije par godina došao je kao župnik u Veliku, gdje je 21. ožujka 1943., prigodom bombardiranja smrtno stradao.« Ondje je i pokopan.³⁵

FRANJO RADOVIĆ, župnik u Pleternici

Rođen je 12. veljače 1891. u Samoboru, od oca Mije i majke Rozalije. U Zagrebu je maturirao i završio teologiju. Nadbiskup mons. dr. Antun Bauer zaredio ga je 30. lipnja 1915. za svećenika uz još sedamnaestoricu kolega. Bio je kapelan u Bednji, potom u Pakracu do 1921. kad je imenovan za župnika novoosnovane župe Uljanik, u kojoj je djelovao do 1927. godine.

Župničku službu vršio je u Pleternici do smrti 12. svibnja 1945. godine. »Ubijen je kada se pokazao kraj kapelana Ljudevita Petraka na prozoru župnog stana. Partizani su ga ubili. Bio je radin, marljiv i prijateljski raspoložen svećenik.«³⁶

Radović je svoju župničku službu u Pleternici preuzeo 30. travnja 1927. godine. Šogor mu je bio ministar u beogradskoj vlasti pa se držalo da je uz pomoć patrona Brodske imovne općine utjecao da 2. travnja 1927. bude izabran za župnika

³⁵ Podatke u Matičnoj knjizi krštenja župe u Đurđevcu, provjerio župnik Izidor Ferek. NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 120.

SVZN, br. 2/1943, str. 57.

OŠKCI, Sarajevo 1939, str. 45.

ŠZN, Zagreb 1942, str. 15.

³⁶ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 131.

te da ga nadbiskup Bauer imenuje i potvrdi. Bio je stoga ponešto hladno primljen od dijela župljana u Pleterenici, ali se prihvatio posla. Uz pomoć župljana nabavio je kod tvrtke Buli u Mariboru tri lijepa zvona od 680, 360 i 250 kg. U župi je 1930. organizirao misije na kojima su propovijedali isusovci Gavrić i Predragović, a godinu dana ranije osnovao je Hrvatsko pjevačko društvo *Zvonimir*, koje je često nastupalo u Brodu, Novoj Gradiški i po okolnim mjestima. U župi je održana sv. potvrda te mlada misa Stjepana Mičevića (1937) i svećenika Šibenske biskupije Ante Jakobovića (1938). Ljudi su zamjećivali da je župnik dobar prema svakom čovjeku bez obzira na nacionalnu i vjersku pripadnost. Za vrijeme rata štitio je ljude srpske nacionalnosti i one koji su pripadali komunističkom pokretu. Vlast se u Pleternici u to vrijeme često mijenjala pa se sa svakom trudio biti u dobrom odnosima kako bi zaštitio ljude. »Čim bi nadošle trupe domobrana i ustaša, on bi se odmah spustio u Pleternicu i zaštićivao bi ljude pravoslavne vjere ili one obitelji koje su imale svoje sinove i kćeri u partizanima. Kada bi došli partizani, on bi se lijepo s njima susretao i razgovarao!«

Po svjedočenju njegova kapelana Ljudevita Petraka, unatoč svojoj plemenitosti pao je od »nepoznate ruke« u noći između 11. i 12. svibnja 1945. godine. Dočekao je partizansku vojsku i njihova komandanta s molbom da mu dozvole obavljati bogoslužje u Vatrogasnem domu, jer je crkva razorena. Dopoštenje je dobio i unatoč teškim vremenima izgledalo je kao da će se život normalno odvijati.

Sudbonosne noći župnik Franjo Radović stajao je uz otvoreni prozor pred sobljaju župnoga stana zajedno s kapelanom Ljudevitom Petrakom, kad je po njima zapucao nepoznati vojnik koji se netom prije predstavio kao »raspušteni domobran«. Metak je župniku prošao kroz usta do tjemene kosti, a kapelana su dva hitca promašila zahvaljujući bijegu u kancelariju župnoga ureda. Ubojica nije bio sam jer su se jošugo u noć čuli glasovi i koraci nekolicine osoba koje su kružile oko župnoga stana. Kapelan Petrak drugoga jutra sve je prijavio nadležnoj miliciji i vlasti.

»Provadena je istraga«, ali krivci nisu pronađeni, nitko nije kažnjen za zločin »jer je još uvijek poratno stanje i sav teren je pun ostataka vojnog oružja i neodgovornih lica.« Župnik Radović pokopan je u Pleternici »uz veliku žalost župljana i saučešće vojnih vlasti«, a ispratili su ga okolni župnici uz zvuke vojne glazbe. Tako je skončao u 54-oj godini, a mogao je još mnogo dobra učiniti za vjeru i svoj narod.³⁷

³⁷ Ljudevit PETRAK, *Pleternica vjekovima*. Pleternica 1979, str. 139-150.

JANKO VLAŠIČEK (Ivanko Vlašićak), župnik u Požeškom Brestovcu

Rođen je 7. prosinca 1879. u Virju, od oca Mate i majke Tereze, rođene Panković U matičnoj knjizi krštenih upisan je kao Janko Vlašićek iako se kasnije predstavljao kao Ivanko (Janko) Vlašićak. Pučku školu završio je u rodnom mjestu, u Zagrebu gimnaziju i teologiju na Bogoslovnom fakultetu. Nadbiskup Juraj Posilović zaredio ga je 20. srpnja 1902. za svećenika uz još dvadeset dvojicu bogoslova. Prvih deset godina svećeništva bio je kapelan u župama Zagorska Sela, Kapela i Voćin, potom upravitelj župe Bučica (1911–1917), Čaglić (1917–1931), župnik u Buku (1931–1934) te od 1934. do smrti 13. lipnja 1935. upravitelj župe u Požeškom Brestovcu.

Na povratku iz Slavonske Požege u svoju župu ubijen je iz puške i pokopan na brestovačkom groblju. Istraga nije dala rezultata jer su ga likvidirale snage ondašnjega starojugoslavenskoga diktatorskog režima. Spominje ga i akademik Ljubo Boban među podatcima iz Kronike vremena nadbiskupa Stepinca o zlodjelima žandara u Hrvatskoj.

Podatci o njemu govore da je bio: »Bistar i darovit svećenik, tek temperamenta malo prežestokog.« Započeo je pisati još kao gimnazijalac objavljujući u crkvenim i književnim časopisima. Sakupljao je hrvatske dijalektalne riječi, pjesme i običaje. Početkom 1920-ih objavio je više knjiga. U knjizi *Hrvatska duša. Almanah hrvatskih katoličkih svećenika* (Virje, s. a.),³⁸ objelodanio je biografije

³⁸ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 88.

Virje na razmeđu stoljeća. Zbornik IV, Virje 1991, str. 97-99.

Danas, 1989, (24. X), str. 66.

Spomenica župa Bučičke, str. 27 -90.

Naše župe - Požeškoga kraja XIV. Požega 1972, str. 16 -27.

Spomenica župe Brestovačke od 1909. do 1941. godine, str. 29 -40.

Spomenica župe Brestovačke od 1946, str. 60 -61.

Arhiv Nadbiskupskog duhovnog stola – Zagreb: NDS, Protokol br. 4315/1935. – 14. lipnja, Načelnik javlja brzozjavom da je ubijen vlč. Ivanko Vlašićak iz Požeškog Brestovca.

br. 4496/1935. – dekan Požeškog dekanata Mihovil Paus javlja da bi vlč. Alojzije Tepeš uzeo brevijar pokojnog Ivanka Vlašićaka, novijeg izdanja.

br. 4514/1935. – dekan Paus izvješće o ostaviniiza pokojnog vlč. Ivanka Vlašićaka (19. lipnja).

br. 6612/1935. – Župni ured Požeški Brestovac 13. rujna požuruje pitanje ostavineiza pokojnoga Ivanka Vlašićaka.

br. 2822/1936. – 10. ožujka, Sreski ured u Slav. Požegi šalje odluku o ostaviniiza pokojnoga Ivanka Janka Vlašićaka.

br. 4095/1936. –14. svibnja, Sreski sud u Slav. Požegi šalje odluku o ostavini.

br. 4658/1936. – 11. lipnja, požeški župnik Franjo Pipinić savjetuje neka upravitelj župe Aleksije B. Pintar podnese sudu molbu da se uklone stvari pokojnoga Vlašićaka iz župnog dvora.

br. 983/1937 – 26. siječnja, Sreski sud u Slav. Požegi donosi odluku o ostavini pokojnog Ivanka Janka Vlašićaka.

Nažalost, većina spisa je zametnuta. Ništa ne nalazimo u spisima arhiva Nadbiskupije zagrebačke o istrazi, počiniteljima zločina ili rezultatima provedene istrage.

NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 88.

znamenitih svećenika, potom je progovorio o povijesti mjesta *Miholjanci-Zdelja*. *Povijesne crtice* (Zagreb, 1923) te o trapistima u knjizi *Povijest Trapinskog manastira „Marije Zvijezde“ kod Banje Luke* (Virje, 1924).

U *Spomenici župe bučičke* [župa Bučica] (str. 27–52) opisao je svoje prve dojmove nakon preuzimanja župe 14. prosinca 1911. kao i izgradnju novoga župnog stana dovršenoga 1913., kojega je dekan Dragutin Belavić blagoslovio za svećeničke korone Pokupskoga dekanata. Brinuo ga je dug u koji je zapao radi uređenja kapele Presvetoga Trojstva u Slatini Bučičkoj i zbog osnutka Hrvatske seljačke zadruge u čemu je sudjelovao njegov prethodnik, župnik Ante Špoljar. Opisao je i svoj pastoralni rad u župi s mладима i s pjevačima, koji se vrlo lijepo razvijao do početka I. svjetskog rata. Poslije rata puno se toga urušilo pa je spominjao pojavu različitih poroka u župi koje je pokušavao liječiti življenom vjerom. Objavljivao je članke i crtice u *Katoličkom listu* o nekim pojavama, posebice o vjerskom životu prije rata i za vrijeme I. svjetskog rata te o neprilikama koje je doživljavao kao župnik.

Zabilježio je i zanimljive podatke o bučičkim župnicima Stjepanu Jurčiću, Nikoli Rozgaju, posebice o Stjepanu Horvatu rodnom iz Đurđevca, graditelju staroga župnog stana koji se po pričanju svjedoka javljaо u staroj kuriji i nakon smrti, te o Aleksi Dolačkom, Matiji Bestiću i Anti Špoljaru; o ovom posljednjem kao veoma zauzetom bučičkom župniku kojega je on naslijedio. Opisao je i kapelane koji su djelovali u župi Bučica, te život bučičkih župnika u vrijeme »granice« u ratnom vremenu.

Pisao je o prošlosti Bučice, o njezinim gospodarima iz obitelji Budački, sakupio je lijepu građu o prošlosti Bovića i Kirina, o čemu je inače pisao Radoslav Lopašić u svojim djelima, posebice u knjizi *Oko Kupe i Korane* (Zagreb, 1895). Ovdje su i njegove zabilješke o Pokupskom, o imenu župe bučičke u prošlosti te o poslovima koje je obavio do 25. studenoga 1917. kad je župu predao Nikoli Vučinovcu, a on otišao u župu Čaglić.

Uz duhovni i pastoralni rad nastavio je s kulturnim radom i u župama u kojima je službovao do smrti. Zanimljive su Vlašićakove zabilješke i u *Spomenici župe Požeški Brestovac*, u kojoj je djelovao od 1934. do ubojstva 13. lipnja 1935. godine.

U Požeški Brestovac došao je 5. ožujka 1934. iz župe Buk, gdje je bio nepune tri godine. Volio je blizinu Požege i društvo svećenika u požeškoj Kolegiji, napose uglednoga ravnatelja kolegije Ignacija Horata. U Požeškom Brestovcu dočekalo ga je mnoštvo ljudi, pozdravio ga je načelnik g. Antun Tomašević. U *Spomenici* je opisao različite događaje u župi i izvan župe; slavlje pojedinih blagdana tijekom 1934., primjerice Tijelova, Alojzijeva, Ivanja i ivanjskih krijesova, slavlje zahvale za žetvu – dužnjancu, te 19. kolovoza 1934. dolazak o. Rafaela Rodića, OFM, nadbiskupa beogradsko-smederevskoga i apostolskoga upravitelja Banata u svoju rodnu župu. O imenovanju dr. Alojzija Stepinca za nadbiskupa-koadju-

tora u Zagrebu zabilježio je: »Bog to hoće, Bog to hoće! Treba da kličemo po-put zanesenih prvih vitezova Križara. Gospod mnogo puta postavlja na visoka mjesta posve nepoznate ljude. I dr. Alojzije Stepinac postade nadbiskupom na prekoredan način, preletjevši najednom tolike stepenice. Dovđe su se spominjala ova imena: dr. Juraj Madjerac, dr. Milan Beluhan, dr. Svetozar Rittig, dr. Stjepan Bakšić, dr. Aleksandar Gahs, sarajevski nadbiskup dr. Ivan Ev. Šarić, a evo Sveta Stolica izabra 36 godišnjeg nadbiskupova ceremonijara.« Slijedi Stepinčev životopis pa zaključak: »Neke novine su to tumačile kao poraz Rimske Stolice, jer je dr. Stepinac tobože "Solunac", "dobrovoljac", a za neko vrijeme će se te novine grdnno razočarati. Božja politika se mjeri i važe drugojačje!«

Opisao je i smrt Julija Kempfa, koji je u Požegi umro 8. lipnja 1934. u 71. godini: »plemenita čovjeka i hrvatskog istorika«. Donosi ukratko njegov životopis i zaključuje: »Imao je lijep, čist jezik, stil poletan, biran, jasan. Bio je uzor-katolik i čeličan Hrvat. Imao je sprovod kakova nije bilo dotle u Požegi – skupilo se do 5.000 osoba.«

Dakako, spominje i ubojstvo kralja Aleksandra I. Karađorđevića i njegov ukop na Oplencu, 18. listopada 1934. godine. Tijekom 1935. bilježi župne događaje do Antunova 13. lipnja 1935. godine.

U knjižici *Naše župe – požeškoga kraja* (Slavonska Požega, 1972) obrađena je i župa Požeški Brestovac, a veoma se lijepo govori o Ivanka Vlašićaku. Podatci su uzeti iz *Spomenice župe brestovачke od godine 1909. do 1941.* (str. 29–38). Nepotpisani autori dobro su poznavali pokojnoga župnika Ivanka Vlašićaka pa se vjerojatno radi o požeškom župniku Franji Pipiniću i odvjetnik dr. Đuki Kun-tariću. O Vlašićaku napisali su sljedeće:

»On je bio zapažena ličnost u našim svećeničkim redovima. Bavio se najprije politikom, a onda prešao na književno-publicistički rad. Proučavao je narodni život, skupljao narodne pjesme i običaje. Borio se za čistoću hrvatskog jezika. Proučavao povijest. Napisao stotinjak članaka u *Katoličkom listu* i drugim časopisima. Izdavao je posebnu svećeničku smotru, u kojoj su pored njega pisali samo svećenici. Izašlo je pet omašnih knjiga kojima je dao naslov *Vedre duše*. Zanimljiv je bio njegov sadržaj, književan i povjesni, ogledalo mnogog svećeničkog predratnog rada. Bavio se mišlu da u Brestovcu osnuje tiskaru. Želio je da sa svećenikom Augustinom Haliliom izdaje knjige i štampane spise. Imao je i veliku knjižnicu, skoro sva djela Akademijina, počam od najstarijih. Težio je da obnovi narodne običaje. Tako je dao zapaliti ivanjski kriješ od Završja do Ivandola. Na Markovo je jedan nesretnjak u selu Zakorenje ubio mladića Ivana Jurkovića. Župnik mu ispjевao žalobnu pjesmu, koju je sam i pjevao nad mrtvačkim ljestvom. Tu dirljivu pjesmu zapisao je i u župsku spomenicu. Na Duhove je poveo

u franjevačku crkvu u Požegu 350 seljaka na proštenje, na Alojzijevo priredio u vatrogasnem domu svečanu proslavu za prvopričesnike. Spremao je da uvede u župu i žetvene svečanosti kako je to vidio u Bačkoj, pa je o tim svečanostima pisao. Smrt mu je pomela sve njegove osnove.«

Stoga ne čudi što je Filateličko društvo u Virju, 6. prosinca 1994., obilježilo omotnicom i prigodnim poštanskim žigom 115. obljetnicu rođenja Ivana Janka Vlašićaka, župnika i pisca.

U arhivskoj građi Nadbiskupskoga duhovnog stola u Zagrebu nalaze se podaci da je 1935. Ivanka Vlašićak, upravitelj župe Požeški Brestovac, molio da se onđe imenuje župnikom.³⁹ Ovdje je i podatak da je načelnik Požeškoga Brestovca brzojavno 14. lipnja 1935. izvjestio da je velečasni Ivanka Vlašićak ubijen. Svi kasniji dokumenti govore uglavnom o ostavini nakon njegove smrti. Nigdje nema ni riječi o bilo kakvoj istrazi ili rezultatima istrage nakon Vlašićakova ubojstva.

U već citiranoj knjižici *Naše župe – požeškoga kraja* (str. 27) opisano je njegovo ubojstvo:

»Bilo je Antunovo 13. lipnja 1935. U franjevačkoj crkvi u Požegi držao je propovijed. Poslije objeda u samostanu, zadržao se s prijateljem profesorom u gradu (neki misle da je bio u Kolegiji, Nadbiskupskom konviktu u Požegi). Pred večer se vraćao kući. Na putu između Nurkovca i Brestovca bila jedna kuća gostionica. Kad je župnik Vlašićak došao do kapije gostionice, plane puška nabijača i pogodi ga u trbu. Kažu, da je kriknuo groznim glasom, ali je za četvrt sata bio mrtav. Istoga je dana u Zagrebu u bolnici umro njegov zemljak iz Virja, obljubljeni požeški kapelan Mijo Ivurek. Vlašićak je pokopan na brestovačkom groblju pred glavnim vratima. Odlučili urediti čestitu grobnicu i postaviti spomenik, no privremena grobnica stoji i danas. Vlašićak je bio jak, temperamentan čovjek, imao je i svojih slaboća, ali takove smrti nije zasluzio. Nikada nije pronađen počinitelj.« [Župnik Pipinić, za kojega pretpostavljam da je autor ovih redaka, spominjao je pokojnikovu stanovitu netaktičnost prema pravoslavnim Srbima, među kojima je kao svećenik živio od 1911. godine. Op. S. Kožul]

U *Spomenici župe brestovačke (1909–1914)* na str. 38–40 nalazi se opis ubojstva, vjerojatno iz pera župnika Aleksija Bogdana Pintara, koji je u jesen 1935. došao na župu. Pohranjena je ovdje i fotografija župnika Vlašićaka i Ignjata Horata na poleđini koje piše: »Carrissimo don. Ivanka Vlašićak ex corde exoptat felicissimum Alleluia 19. IV. 1935. – Ign. Horat.« Drugim je rukopisom još dopisano: »Ova slika je bila u breviru pokojnika i krv na slici je iz njega. Neka to stoji za uspomenu.«

³⁹ NDS, Protokol br. 1261/1935.

Časoslov (brevijar) pokojnikov uzeo je za uspomenu vetovački župnik Vješkoslav (Alojzije) Tepeš, što potvrđuje izvješće požeškoga dekana Mihovila Pausa uvedeno u protokol Nadbiskupskoga duhovnog stola u Zagrebu pod brojem 4496/1935.

Župnik Aleksije Pintar zapisao je u *Spomenicu*: »Ubojstvo župnika Ivanka Vlašićaka: Dne 13. lipnja 1935., na dan sv. Antuna Padovanskoga, vraćao se župnik Vlašićak u sumrak iz Požege, gdje je taj dan imao propovijed u crkvi oo. franjevaca. Na ulazu u selo, kod kuće Ive Milankovića, izađoše iz bašće pred župnika tri zlikovca i jedan zaviče: "Ruke u vis!" Župnik iznenađen, podiže ruke i upita: "Što vi hoćete sa mnom?" Jedan od zlikovaca ispali iz pištolja i smrtno pogodi župnika u trbuh, na što se ovaj sruši i stade zvati u pomoć. Među prvima došao je općinski načelnik Antun Tomašević, koji stanuje nedaleko mjesta, gdje je ubijen župnik. Načelnik je upitao župnika, tko ga je napao, a župnik mu je odgovorio: "Ubiše me Vlasi!" Župnik je još neko vrijeme živio, tražio jastuk i tako ranjen ležao, odnosno sjedio. Nakon, vele, pola sata nastupila je smrt. Tijelo mu bude preneseno u kapelicu Sv. Martina uz župni stan. Sprovod je bio obavljen dne 15. lipnja 1935. Kondukt je vodio preč. g. Ignacije Horat, ravnatelj Nadbiskupskog konvikta iz SI. Požege uz brojnu asistenciju svećenstva, a u prisustvu svih vjernika Brestovačke župe. Žalost je bila velika za pokojnim župnikom, jer ga je narod volio. Ukopan je na župnom groblju u Brestovcu.

Provedena je istraga, ali bez uspjeha. Zatvoreni su bili Petar Babić i Alojz Djunčević iz Pož. Brestovca. No njima se nije mogla dokazati krivica, pa ih je sud sudbenog stola u SI. Požegi, nakon rasprave koja se vodila dne 29. i 30. kolovoza 1935. god., riješio i pustio na slobodu. Državni je tužitelj stavio priziv. Opće je uvjerenje u narodu, da je pokojni župnik pao od zavjereničke ruke tajnog političkog udruženja nazvanog "POF" (Politički omladinski front), koje je društvo osnovao zloglasni Boško Jeftić, bivši predsjednik beogradske vlade i "junak" petomajskih izbora. Neki opet drže, da su ga ubili četnici, političko razbojničko društvo, koje je ovdje jako u okolini rašireno i koje terorizira mirni hrvatski živalj. Uzrok je atentata, misle župljani, što se pokojni župnik Ivanka Vlašićak na dan izbora 5. svibnja 1935. osobito isticao kao gorljivi pristaša velikog i karakternog Hrvata, vođe čitavoga hrvatskoga naroda dr. Vlatka Mačeka. Možda će vrijeme ipak unijeti jednom svjetlo u ovaj gnusni atentat.« (str. 38–39)

Pintar nadalje bilježi kako je preuzeo Brestovačku župu 13. kolovoza 1935. nakon kapelanske službe u Starom Petrovom Selu. Narod ga je radosno dočekao, no on se baš nije previše veselio »imajući na pameti i pred očima krvavu i nerazriješenu zagonetku smrti pokojnog župnika. No nalogu se nadbiskupa treba pokoriti.«

Mjesec dana nakon njegova preuzimanja župe Brestovac (13. rujna 1935) provaljeno je u župnu crkvu sv. Martina, a 19. rujna 1935. u 22 sata izvršen je oružani napad na župni stan. Župnik je otvorio prozore, zvao u pomoć i u zrak zapucao iz revolvera pa su ubrzo došli i župljani, ali i žandari.

Ubojstvo Ivanka Vlašićaka smatra se prvim ubojstvom svećenika Zagrebačke nadbiskupije nakon turskih vremena. Iako od vlasti zataškavano, ipak se doznalo ime počinitelja ubojstva. Tajnu je u *Spomenici* župe brestovačke zabilježio župnik Milivoj Kaić, koji je u Brestovcu djelovao od 1946. do 1965. godine. Upisao ju je 1962. u spomenički svezak iz 1946. godine na str. 60–61.

»Na 13. VI. 1935. poginuo je Ivanka Vlašićak, župnik u Brestovcu. Ubijen je na putu između Nurkovca [prvo selo brestovačke župe od Požege prema Brestovcu, op. S. Kožul] i Brestovca kod kuće kojoj je tada bio vlasnik Ivan Milanković. Ubio ga je Nikola Zdjelar, pravoslavac iz Završja koji je doselio iz Korduna i kupio (dobio nakon agrarne reforme brestovačkog vlastelinstva) imanje u selu Završju. Bio je četnik, i po naređenju četnika iz Požege izvršio je ubistvo. Taj je isti 1941. godine otišao u četničke redove, te poslije rata pobjegao u Englesku i dalje u Kanadu. To je istina, pa da ne bude na drugima krivnja – da se zna tko je to djelo učinio.«

Brestovački župnik Ivica Petrović koji je na župi djelovao od 1966., pričao je o tome kako su za komunističke Jugoslavije Srbi, koji su obnašali visoke funkcije u Požegi, u više navrata dopustili Vlašićakovu ubojicu Nikoli Zdjelaru da iz Kanade dođe u požeški kraj, iako je svima bila poznata njegova četnička prošlost.⁴⁰

Ivanko Janko Vlašićak i Janko Vedrina (ubijen u kolovozu 1935. u Bučici) prvi su svećenici koji su pali kao žrtve žandarskoga, četničkoga terora u Kraljevini Jugoslaviji. Od te 1935. godine, započeo je progon ne samo hrvatskoga naroda i svega što je hrvatsko, nego i Katoličke crkve, njezinih biskupa i svećenika. Snažnom promidžbom željelo se sve hrvatsko i katoličko prikazati neprijateljskim i zločinačkim. Izokrenuta logika koja je desetljećima vladala hrvatskim prostorima – prema kojoj su zločinci i ubojice svoje žrtve nazivali zločincima i progonteljima, a sebe ugroženima – osjeća se na žalost do naših dana.

⁴⁰ S. KOŽUL, *Prvi svećenici žrtve u Zagrebačkoj nadbiskupiji godine 1935.* U: *Tkalčić* 1/1997, str. 299-308.

UBIJENI BOGOSLOVI I ČASNE SESTRE S PODRUČJA POŽEŠKE BISKUPIJE

BORIS KOLB (NEMET), bogoslov iz župe Pakrac

Dugogodišnji župnik i dekan u Pakracu Josip Pašić, spominje ime bogoslova Borisa Nemet-a, dok Ante Baković istu osobu u svom popisu vodi kao Boris Kolba, što se pomnim istraživanjem otkrilo da se radi o istoj osobi. Rodom je iz Pakraca, odveden je iz rodnoga mjesta 1. siječnja 1945. i o njegovoj se daljnjoj sudbini ništa ne zna. Baković bilježi: »Osuđen i strijeljan u Pakracu.«

Ne zna se pouzdano je li u to vrijeme bio bogoslov ili bivši bogoslov, jer neki podatci govore da je bio otpušten iz Nadbiskupskoga bogoslovnog sjemeništa u Zagrebu i u Pakracu čekao odgovor na zamolbu upućenu đakovačkoj Bogosloviji. Kardinal Franjo Kuharić u svojem je dnevniku 1990. zapisao razgovor s požeškim župnikom Josipom Dumićem, koji mu je potvrdio da je Boris Kolb bio rodom iz Pakraca i da su osam godina bili konškolarci u gimnaziji i na zagrebačkoj teologiji. »Bio je izvanredno dobar i bistar. Za vrijeme rata uhićen i ubijen u Papuku. Njegov stric je o. Kamilo Kolb, franjevac, glazbenik, iza rata bio 5 godina u logoru...«

Kamilo (Stjepan) Kolb, rođen je 31. srpnja 1887. u Okučanima. Niže razrede gimnazije polazio je u Požegi, u franjevački red stupio je 1902., maturirao je u Varaždinu, teologiju završio u Zagrebu. Zaređen je za svećenika 13. ožujka 1910., mlađu misu služio je u Orahovici kod svoga starijega brata Jurja Kolba, koji je ondje bio župnikom. Umro je u franjevačkom samostanu u Virovitici, 13. srpnja 1956. godine. Poznat je po svom pastoralnom i skladateljskom radu. Osuđen je po Vojnom судu Komande grada Zagreba presudom br. 317/45 od 9. srpnja 1945., na šest godina lišavanja slobode s prisilnim radom, a odslužio je pet godina robije u Staroj Gradiški. Njegov stariji brat **Juraj Kolb**, rođen je u Okučanima 18. studenoga 1873. godine. Od prvoga do šestoga razreda gimnazije polazio je u Požegi, a 7. i 8. u Nadbiskupskom liceju u Zagrebu. Teologiju je završio na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, pa je 1896. zaređen za svećenika.

Bio je dvije godine kapelan u Oriovcu, deset godina u Vinagori i Tuhlu, a 1907. je poslan za kapelana u Orahovicu, gdje je nakon dvije godine postao župnikom. Kao župnik je djelovao 32 godine, od kojih šest godina i kao dekan Našičkoga dekanata. Umro je 21. prosinca 1941., a iduće ga je godine naslijedio mladi Ivan Danić iz Sekenderovaca.¹

Sestra JULA IVANIŠEVIĆ

Rođena je 25. studenoga 1893. u Godinjaku, župa Staro Petrovo Selo, od oca Nikole i majke Tere(zije), rođene Šimunović. Krsno joj je ime Kata. Pučku školu polazila je u Starom Petrovom Selu. Kao odrasla djevojka otisla je u Sarajevo i 11. veljače 1914. stupila u samostan Družbe kćeri Božje Ljubavi. Postulaturu je završila u Breitenfurtu, novicijat u Beču gdje je 16. kolovoza 1916. u samostanskoj crkvi Majke Božje Divne položila prve zavjete. Doživotne zavjete položila je 29. srpnja 1923. u Sarajevu. Kao redovnica djelovala je u samostanima Antunovac na Ilidži (1924), Josipovac kraj Tuzle (1925–1929), Josipovac u Zagrebu (1929–1930), Betanija kraj Sarajeva (1930–1932), Marijin Dom na Palama gdje je ostala do odvođenja u četničko zarobljeništvo 11. prosinca 1941. godine. Ona i njezine četiri susestre prošle su mukotrpan put preslušavanja i mučenja te podnijele mučeničku smrt. Tijekom noći poskakale su kroz prozor pred četnicima silovateljima, a ovi su ih teško ranjene ubili u Goraždu 15. prosinca 1941. i bacili u Drinu.² Zavjet čistoće obranile su životom. Prozvane su Drinskim mučenicama. Dostojne su Kristove zaručnice i mučenice za koje se vodi kanonski postupak proglašenja blaženima i svetima.

Sestra TIHORADA JANDRIĆ

Rođena je 6. svibnja 1914. u Novoj Gradiški. Poginula je prilikom bombardiranja Osijeka 14. lipnja 1944., kad je stradalо oko 1000 ljudi.

¹ S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 83-84.

² Anto BAKOVIĆ, *Drinske mučenice*. Sarajevo 1990.

Slavica BULJAN, *Zavjet krvlju potpisani*. Zagreb 1996, str. 189-235. Ista, *Idem služiti Isusu*.

Život i mučenička smrt s. M. Jule Ivanišević i mučenička smrt ostalih Drinskih mučenica. Ured za Drinske Mučenice, Zagreb 1999.

Sestra GRACIJA MILEKOVIĆ

Rođena je 7. prosinca 1887. u Pakasinu kraj Gradeca. Bila je učiteljica u Daruvaru. Na povratku iz Zagreba, 2. listopada 1943., poginula je prilikom bombardiranja vlaka. Bila je prva ratna žrtva iz Družbe sestara milosrdnica. Sahranjena je u Daruvaru.³

JOSIPA NIVESTIĆ I EULALIJA (LALA) KULIJER

Iz reda Klanjateljica Krvi Kristove na području Zagrebačke nadbiskupije, ubijene su dvije časne sestre: Josipa Nevistić 1946. u župi Ruševi i Eulalija (Lala) Kulijer 1947. u župi Pleternica, o čemu slijedi opširnije svjedočenje Franjke Buturac.

O Josipi Nevistić i Lali Kulijer

»Nalazim se u osamdeset osmoj godini života i predosjećam da neću još dugo živjeti pa želim, dok još mogu pisati, zapisati ono što znam o Josipi Nevistić, jednoj nepoznatoj mučenici za kršćansku vjeru. O nekim mučenicima postoje opširni životopisi, dok mnogi podnose muke i umiru, a da nitko za to ne zna. Želim stoga da ovaj moj zapis bude svjedočanstvo o mučeničkoj smrti jedne takve nepoznate mučenice.

Bio je dan uoči Svih Svetih 1945. godine. Uređivala sam grobove na seoskom groblju koje se nalazi na brežuljku iznad sela Djedine Rijeke. Odavle sam vidjela kako cestom od Pleternice dolaze pješice prema selu dvije časne sestre. Čudno mi je bilo kuda idu sada pred veče u ovaj kraj.

Kad sam se uveče vratila s groblja kući, našla sam te dvije časne sestre kod svoje kuće. Predstavile su mi se da se zovu Josipa i Julija i da su obje profesorice.

Josipa, kojoj je prezime Nevistić, rodom je negdje od Banja Luke, ostat će ovde u Djedinoj Rijeci poučavati djecu vjeronauk. Za ovu djelatnost ima uredne potvrde od crkvenih vlasti, ali i od svjetovnih vlasti, od kotara iz Požege. Sestra Julija je drugi dan otišla natrag u Pleternicu, a Josipa ostala stanovati kod mene u mojoj kući, gdje sam živjela sa snahom udovicom i njezinom djecom.

Jednom, dok smo prvih dana razgovarale, Josipa je držala u ruci neke novine, na kojima je bilo nešto olovkom napisano. Ja sam shvatila da je to napisala sestra Julija, a pisalo je: "Šuti, od šutnje glava ne boli! O viđenjima nemoj nikome govoriti!"

³ S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 87-88.

Kad je sestra Josipa opazila da ja to čitam, odmah je novine zgužvala i bacila u štednjak, u vatru. Nikada se kasnije nisam usudila pitati o kakvom se to viđenju radilo, ali sam bila uvijek uvjerenja da se radilo o nekom nadnaravnom viđenju.

Sestra Josipa se odmah od prvog dana prihvatile posla. Počela je okupljati djece i podučavati ih vjeronauk. Od prvoga dana je nosila civilno odijelo. Pokušala se s učiteljem dogovoriti da vjeronauk drži u školi, ali joj on to nije dozvolio. Održavala je stoga vjeronauk u privatnim kućama.

Župska crkva kojoj pripada selo Djedina Rijeka, nalazi se u Ruševi, daleko pet kilometara. Ova udaljenost i ratno stanje utjecalo je na to da župnik u posljednje vrijeme nije održavao redovito vjeronauk za djecu u Djedinoj Rijeci. Sada mu je sestra Josipa dobro došla da nadoknadi propušteno. Posebno je bio Josipin zadatak da pripremi nekoliko godišta djece za prvu sv. Pričest jer su djedorječka djeca i tu bila u izvjesnom zaostatku.

Josipa je uglavnom cijelo vrijeme boravila u Djedinoj Rijeci, stanovaša kod mene u mojoj kući. Ljudi iz sela su nam pomagali u nekim troškovima. Davali su nam nešto za prehranu i drva da možemo Josipi zagrijati sobu.

Sestra je Josipa bila inače u svemu veoma skromna i s najmanjim i najskromnijim zadovoljna. Nije htjela da za nju nešto posebno kuhamo ili spremamo. Potpuno se je prilagodila našem skromnom seljačkom načinu života. Svima u selu bila je veoma draga. U njezinu životu i radu svi smo vidjeli nešto posebno, nešto što se ne može opisati. Sve nas je svojim prisustvom na neki način osvajala.

Pored podučavanja djece u vjeronauku, okupljala je oko sebe i odrasle. Djevojke je poučavala u crkvenom pjevanju, ali i o čudorednom životu. Podučavala je i žene, pa je jednom pozvala i mladiće. Rekla sam joj da s njima neće ništa uspjeti, jer joj uopće neće doći. Odgovorila mi je da treba pokušati spasiti makar i jednu izgubljenu dušu, jer spasiti nečiju dušu znači spasiti i svoju. Mladići su ipak došli i primali, eto, od jedne žene kršćanski nauk o čudorednom životu.

Do Bezgrešnog začeća BDM, 8. prosinca iste godine, poduka u vjeronauku za prvpričesnike bila je završena. Već uoči toga dana došao je iz Ruševe župnik i isповjedio djecu. Sestra Josipa je s djevojkama okitila kapelicu. Iako je bila kasna jesen, djevojke su u šumi pronašle još dosta zelenila za kićenje crkve.

Na sam dan Bezgrešnog začeća ujutro, Josipa je svu djecu uredila, sve djevojčice je na poseban način počešljala i u kosu im umetnula po bijeli cvijet.

Župnik je služio sv. misu i pod misom pričestio djecu. Djeca su pjevala lijepе prigodne pjesme, koje ih je Josipa naučila. Sve je bilo tako lijepo i dirljivo, da su mnogima od posebne sreće došle suze na oči. Ovo je bilo prvi put, a do danas i posljednji, da je u Djedinoj Rijeci ovako lijepo bila organizirana prva sveta pričest za djecu.

Nakon mise su se djeca okupila u jednoj kući, gdje su imala zajednički doručak. Tu je bilo prigodnih recitacija, što je posebno obradovalo roditelje, a i ostale. Svi smo osjećali veliku zahvalnost prema sestri Josipi, koja je sve ovo lijepo organizirala.

Time je sestra Josipa završila svoju misiju kod nas u našem selu. Njezina prisutnost u selu, iako je kratko trajala, sve nas je na neki način duhovno uzdigla i preporodila. Svima u selu nam je bilo veoma žao kad nas je napuštala i odlazila u drugo selo, gdje će na isti način pripremati djecu za prvu sv. Pričest.

Od nas je najprije otisla u selo Kadanovce kod Pleternice. Tamo je također učila djecu vjeronauk. Međutim, nakon dva mjeseca po odlasku iz Djedine Rijeke, čuli smo da je Josipa uhapšena i odvedena u zatvor u Slavonski Brod. U ono vrijeme nije bila rijetkost da netko bude za nešto osumnjičen i uhapšen. Ali, budući da se Josipa nije bavila nikakvom političkom djelatnosti, nego samo vjerskom poukom za što je imala dozvolu i od svjetovnih vlasti, vjerovali smo da će brzo biti puštena.

Negdje oko Poklada 1946. godine dobili smo u selo pismo od sestre Josipe, pisala nam je iz Broda, iz zatvora, neka joj donesemo hrane, jer da će umrijeti od jada. Sjećam se i adrese toga zatvora: Slavonski Brod, Ribnjak broj 1. Dvije djevojke iz Djedine Rijeke isle su u Slavonski Brod da pohode Josipu i da joj odnesu nešto hrane. Našle su taj zatvor negdje pokraj Save, ali nju tamo nisu našle. Rekli su im da je poslana u Bosnu, u rodni kraj, da je tamo saslušaju.

U rodnom kraju je puštena iz zatvora. Javila mi se nakon toga odmah dopisnicom iz Travnika. Zauzeo se za nju navodno jedan blizak rođak, inače partizanski oficir. Jednom se je nakon toga navratila u Djedinu Rijeku, ali nam nije ništa htjela govoriti o svojim patnjama koje je proživljavala u zatvorima.

U kolovozu ili rujnu navratila se sestra Josipa malo k nama u selo. Rekla je da će sada ići u Sovski Dol poučavati djecu u vjeronauku i pripremati ih za prvu sv. Pričest. Sovski Dol je selo od našega sela udaljeno oko 10 kilometara prema Đakovu. Selo ima kapelicu i pripada također župi u Ruševi.

Čula sam od žena iz Sovskog Dola da Josipin rad na poučavanju djece odlično napreduje. Soljani, kako smo zvali stanovnike toga sela, jednako su zavoljeli sestru Josipu i cijenili njezin rad kao i stanovnici moga sela.

Josipa se inače rado navraćala k nama u naše selo. Tako je došla na nekoliko dana u jesen 1946. o Blagdanu sv. Mihaela. Blagdan sv. Mihaela 29. rujna se inače slavi u našem selu kao crkveni god ili kirvaj. S djevojkama je pred taj dan okitila kapelicu te ponovila crkvene pjesme koje će pjevati na Miholje u crkvi. Tako je ona mnogo pridonijela tome da proslava sv. Mihaela bude te godine što ljepša i svečanija.

Isti taj dan na Miholje došla je jedna žena iz Sovskog Dola k mojoj kući i rekla mi neka savjetujem Josipu da ne dolazi više u njihovo selo, jer joj se tamo sprema neko zlo. Tražili su je, kaže, neki nepoznati ljudi i prijetili joj. Govorili smo Josipi neka ne odilazi u Sovski Dol ili neka ne odilazi u prvo vrijeme, jer bi se te prijetnje mogle i ostvariti. Bojali smo se za nju i nagovarali je neka ostane u našem selu gdje joj je mnogo sigurnije biti. Međutim, sestra Josipa na naša strahovanja i nagovaranja nije mnogo obraćala pažnju te je nastojala sačuvati neku vedrinu, govoreći kako ona vrši svoju dužnost i prepušta se volji Božjoj.

Sutradan 30. rujna brali smo kukuruze uz cestu, koja vodi od Djedine Rijeke prema Sovskom Dolu. Vidjeli smo kako cestom idu kola od Djedine Rijeke i da se u njima vozi sestra Josipa. Izšli smo iz kukuruza na cestu i zaustavili kola. Pokušali smo još jednom sve učiniti da spriječimo Josipu od njezine namjere da ide sada u Sovski Dol. Kad nismo uspjeli u našem nastojanju, onda smo se počeli s njom oprاشtati i svi smo se rasplakali. Nismo se mogli suzdržati od plača, jer smo osjećali kako je sada posljednji put gledamo i s njom razgovaramo. Ona nas je tješila i govorila neka ne plačemo, jer da će se sve dobro svršiti.

Četiri dana kasnije 4. listopada, te iste godine 1946, išla sam u Ruševu na misu u Župnu crkvu. Poslije mise su mi pred crkvom prišle neke žene iz Sovskog Dola i počele mi pripovijedati tužne vijesti o sestri Josipi. I te žene su bile sa mnom na misi. Govorile su mi kako je sestra Josipa jučer proživjela strašan dan. Već ujutro su na njoj vidjele veliku potištenost. Cijelo jutro i prije podne provela je u skrušenoj molitvi. Ni sa kim nije ništa razgovarala. Osim što je popila malo mljeka, cijeli dan nije uzimala nikakve druge hrane. Svi su vidjeli kako strašno pati kao da predosjeća neko veliko zlo, ali se nitko nije usudio nešto poduzeti.

Cijelo poslije podne je provela u seoskoj kapelici klečeći u molitvi. Tek pred veče je izašla iz crkvice. Ogledavala se i kao da nekoga čeka. Tu se odmah našlo nekoliko njezinih učenika s vjerouauka, s kojima se upustila malo u razgovor. Učinilo se kao da se je i malo razvedrila nakon cjelodnevnih patnji koje je proživiljavala.

Tada su se iznenada pojavila dvojica ljudi, grubo zgrabili Josipu i odveli je sa sobom. Otišli su u pravcu sela Pake, koje se nalazi nekoliko kilometara cestom u pravcu Đakova. Ljudi nisu u prvi mah prepoznali, ali su znali da nisu ni iz Sovskog Dola ni iz Pake. Nitko od prisutnih žena nije se usudio ništa poduzeti. Svi su bili u velikom strahu. Za sada im daljnja sudbina sestre Josipe nije bila poznata.

Dok sam se vraćala kući i išla još kroz selo Ruševu, razgovarala sam s nekim ženama o ovom događaju. Tada neka žena u Ruševi, gledajući kroz prozor uključi se u naš razgovor i kaže nam da je ona čula da je Josipa već ubijena.

Vrativši se kući sva uzbudjena pripovijedala sam svojima što sam sve čula o Josipi. Za čas je o tome pričalo cijelo selo.

Nije potrajalo dugo, a k mojoj kući dođe jedan čovjek iz sela (J. N.), koji je inače bio neki doušnik, pa je svakoga tužakao za najmanju sitnicu. On me upita od koga sam ja čula da je Josipa Nevistić ubijena. Ja mu kažem da su mi to pričale neke žene iz Sovskog Dola, ali ne znam kako se zovu. On mi tada kaže da će ja večeras biti uhapšena i otjerana, a ako ne pronađem te soljanske žene, od kojih sam čula za Josipu, da će mi otići glava.

Kad sam pred veće vidjela kako u selo dolazi desetak vojnika, uplašila sam se i sakrila u selu kod jedne udovice. Kod nje sam i prespavala. Ujutro rano po kiši otišla sam pješice u selo Resnik, desetak kilometara daleko u pravcu Pleternice i tamo kod svoje kćeri ostala nekoliko dana.

Prolazili su dani, tjedni mjeseci a da o sestri Josipi nismo imali nikakva glasa. Znali smo da je više nema na životu, da je umorena nasilno, ali gdje, kako, gdje je ostalo njeno tijelo – to je bila u prvo vrijeme tajna.

Konačno se je o posljednjim časovima Josipina života ipak nešto saznalo. Dvojica ljudi su je odveli u selo Paku. Tamo žive zajedno katolici i pravoslavni. Josipini su mučitelji mislili da se ovdje mogu pouzdati u pravoslavce, koji će čuvati tajnu. Prevarili su se, jer katolici i pravoslavni u Paki žive u dobrim odnosima.

Kasnije je jedna pravoslavka pričala kako su Josipu zatvorili u njezin podrum i da su je tamo strašno mučili. Kad ta žena više nije mogla podnosići da u njezinoj kući vrše tako krvnički posao, počela je protestirati. Ali su joj ovi mučitelji odgovorili: "Šuti babo, jer ćemo i tebe!"

Nakon nekoliko godina po ovom događaju, išli su šumom u blizini Pake dva čovjeka, jedan pravoslavac i jedan katolik. Tada pravoslavac pokaže katoliku jedno mjesto u šumi i kaže: "Tu na ovom mjestu je zakopana ona učiteljica." Taj katolik je to poslije rekao jednoj ženi, rođenoj u Djedinu Rijeci a udanoj u Paku, pa su njih dvoje išli otkopati taj grob. Radili su u najvećoj tajnosti. Tijelo Josipino je bilo zatrpano više kamenom nego zemljom. Tijelo je bilo više u sljedećem nego u ležećem stavu. Glava je bila oko pola metra daleko od trupa pa se može pretpostaviti da su joj nakon svih drugih mučenja konačno odsjekli i glavu. Nije bilo prstiju na rukama, niti su se igdje u zemlji mogli pronaći. Pretpostavlja se da su joj prste odsjekli još živoj, prije nego su je dopremili ovamo u šumu.

Tijelo je bilo djelomično sagnjito, ali su pronašli i komad njezine haljine, po čemu su bili potpuno sigurni da se radi o Josipi. Ove ostatke Josipina tijela dovezli su noću iz Pake u Djedinu Rijeku i ostavili u kući Mate i Jule M., koji su kasnije umrli bez muških potomaka. Taj Mato je iste noći s jednim mladićem iskopao grob u seoskom groblju Djedine Rijeke. Cijelu tu noć je padala kiša, što je otežavalo posao, ali je osiguravalo veću tajnost koja se htjela postići. Te iste noći su i sahranili ostatke Josipina tijela u grob, u posvećenu zemlju.

Na tom mjestu, gdje se nalazi sada Josipin grob, nalazi se stari kameni križ kao ostatak nečijeg groba, koji više nitko ne uređuje. Sada je, međutim, grob uvjek lijepo uređen i na njemu zasađeno i njegovano cvijeće.

Još jednom ističem da se sestra Josipa nije bavila nikakvom politikom, da je bila sama dobrota i da je sve radila iz ljubavi prema Bogu i prema Braći ljudima. Nije imala nikakvih neprijatelja. Dozvolu za svoj rad je imala od svjetovnih vlasti. Vršena je protiv nje istraga kojom prilikom je utvrđeno da je potpuno nevin i da može slobodno nastaviti djelatnost poučavanja djece u vjeri. Rođak joj je bio partizanski oficir a stanova je u kući paloga borca (NOR, partizana). Njezino mučeništvo, prema tome, nije moglo imati nikakvu političku pozadinu, niti bilo kakve druge razloge, nego je izvršeno jedino iz mržnje na Boga, u čiju službu se ona potpuno uključila i za koga je bila spremna podnijeti sve muke, pa evo i samu mučeničku smrt.

Ali je istina da ubojstvo sestre Josipe nije bilo ni slučajno. U to vrijeme provodila se neka opća hajka protiv svega što je vjersko u požeškom kraju. U samom gradu Požegi je bačen križ s pročelja Kolegije, srušen kip sv. Florijana sa sudske zgrade, kip Ranjenog Isusa bačen je u Orljavu, kip Majke Božje iz udubljenja na zidu franjevačke crkve odnesen i spaljen na Tekiji (jedna ulica s izvorom), te razbijen (samo oštećen!) kip Presv. Trojstva na glavnom trgu. Na ulazu u Požegu kod Vidovaca kip Majke Božje je bačen iz kapelice na cestu. Grad Požega je poslije morao skupo platiti (?) obnovu kipa Presv. Trojstva, ali počinitelje navodno nisu mogli pronaći. U Našicama je u to vrijeme srušen na trgu kip Majke Božje. Župnik Tylšer iz Čaglina je osuđen što je služio misu u jednom selu pred zvonikom, jer je tobože ometao promet.

Nedugo iza Josipine pogibije pognula je još jedna njezina susestra. Zvala se **Lala Kulijer**. Ona je zajedno s Josipom došla u naš kraj i nastanila se u Pleternici, gdje je bila orguljašica. Bila je župi na pomoći kod crkvenog pjevanja, radeći sve na slavu Božju. Ona je ubijena između 1. i 2. ožujka 1947. i bačena u rječicu Orljavu. Voda ju je izbacila nizvodno od Pleternice kod prvog sela Sulkovaca, gdje je pronađena 20. ožujka 1947. Pokopana je u Pleternici 27. ožujka 1947. godine.

Osjećala sam potrebu da ovo zapisem prije smrti, da to bude svjedočanstvo kako mi u našem narodu imamo mučenika za našu svetu vjeru, ali o tim mučenicima šutimo i podatke o njihovu životu i mučeništvu puštamo zaboravu.

Resnik Požeški, u jesen 1973. god. Franjka Buturac, s. r.«

Napomena dr. Buturca: »Sestra Josipa pripadala je sestrama Predragocjene Krvi Kristove s provincijalnom kućom u Banjoj Luci. Družbu je napustila želeći se posvetiti dušobrižničkom radu izvan samostana. U ljeto 1945. nije se mogla u Zagrebu zaposliti, ni prehraniti. Zato je uz preporuku biskupa mons.

dr. Josipa Lacha i dr. Josipa Buturca otišla u Djedinu Rijeku. U to doba pojavili su se u ovom kraju tzv. križari, koji su tijekom vremena pohvatani i pobijeni. U ondašnjem kotaru Čaglin savjetovali su joj da napusti to mjesto. Kad se nakon zatvora ovamo vratila prigodom mlade mise u Ruševi P. Folivarskoga, J. Buturac joj je sugerirao da se skloni. Tužila se da je nitko neće za pastoralni posao. Ona se u doba rata ponešto angažirala za NDH-a pa je vjerojatno zato stradala. Brat njezine susestre u SI. Brodu, službenik UDB-e, izbavio ju je iz zatvora.⁴

I zagrebački pomoćni biskup dr. Josip Lach posvjedočio je o umorstvu sestre orguljašice Eulalije Kulier u dopisu Komisiji za vjerske poslove NR Hrvatske, 16. travnja 1947. godine. Navodi da je u noći između 1. i 2. ožujka 1947. odvedena iz svoga stana u Pleternici, a nekoliko dana kasnije pronađena je mrtva u rijeci Orljavi kraj Pleternice, kamo su je bacili ubojice. Biskup nastavlja:

»Imala je ranu na prsima, koja nije morala biti smrtonosna, pa je vjerojatno, da su je ubojice bacili živu u nabujalu rijeku, u kojoj je truplo opaženo istom onda, kad je voda opala i postala bistra. Jedan je ubojica prepoznat, a za druge se ne zna tko su. Bili su obučeni u građansko odijelo i oboružani. Kad je pronađeno tijelo pokojnice, Narodna milicija je provela istragu samo to tome, tko je prokao pokojničinoj sestri, gdje se nalazi tijelo pokojnice.

Ovaj Nadbiskupski duhovni stol umoljava ugledni Naslov neka poduzme sve da se zaštite životi onih koji vrše crkvene službe.⁵

⁴ Izvješće Franjke Buturac iz Resnika Požeškog u jesen 1973., posredstvom dr. Josipa Buturca.

⁵ Miroslav AKMADŽA, *Uloga biskupa Josipa u crkveno-državnim odnosima 1945-1962*. U: Tkalićić, 10./2006, br. 10, str. 299. – Usp. S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*, Zagreb 2008, str. 88.

SLOVENSKI SVEĆENICI I DRUGE ŽRTVE LOGORA U JASENOVCU

Oko tri stotine (300) slovenskih svećenika pobjeglo je 1941. od njemačkoga fašizma iz okupirane Slovenije i spas potražilo u prvoj susjednoj tek stvorenoj Nezavisnoj državi Hrvatskoj. Nadbiskup Stepinac pobrinuo se za njih na taj način što im je osigurao službu po hrvatskim župama i omogućio uzdržavanje u ratnim uvjetima. Skupinu od stotinu i jedanaest (111) svećenika dao je 6. srpnja 1941. smjestiti u Nadbiskupski konvikt u Požegi, dok su ostali smješteni u Nadbiskupski konvikt u Zagrebu te po drugim ustanovama Zagrebačke nadbiskupije, odakle su se postupno raspoređivali po hrvatskim župama.

Veća grupa redovnika i redovnica smještena je po hrvatskim samostanima njihove redovničke subraće i susestara.

Kroz Požegu su prošla stotinu i trideset i dvojica (132) slovenska svećenika, uglavnom iz Lavantske (od 1964. Mariborsko-lavantske) biskupije. Biskup i generalni vikar dr. Josip Lach, od državnih je vlasti zatražio dozvolu boravka i slobodnoga kretanja za sve slovenske svećenike, redovnike i redovnice na području NDH.¹

Međutim, ratna psihozna i totalistički režim tražili su svoje žrtve.

Nadbiskup Stepinac vodio je prepisku s ministrom dr. Andrijom Artukovićem i poglavnikom dr. Antonom Pavelićem od 1. lipnja 1942. do 24. veljače 1943., zauzimajući se svim silama i svim svojim autoritetom za svećenike Slovence, koji su tijekom 1942. odvedeni u jasenovački logor i ondje ubijeni. Imao je pastirske hrabrosti osuditi zločince i krvnike kao najveće зло koje se dogodilo Hrvatskoj, a logor u Jasenovcu nazvati sramotnom ljagom NDH i hrvatskoga naroda.²

¹ S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 89-122.

² S. KOŽUL, *Martirologij Crkve Zagrebačke*. Zagreb 1998, str. 198-200. Isti, *Svjedoci vjere na tlu Požeške biskupije*. Požega 2001, str. 39-41. Naknadnim istraživanjem došlo se do novih spoznaja pa se ovim tekstom ispravljaju netočnosti u citiranoj knjizi.

Franjo Rihar, Slovenac, zaređen je još 1934. za svećenika Zagrebačke nadbiskupije. Bio je upravitelj župe u Gornjoj Stubici. Osuđen je bio na tri godine uzništva u sabirnom logoru Jasenovac jer je 10. travnja 1942. odbio služiti svečanu misu i Te Deum, iako je u župnu crkvu svečano u procesiji došlo »3500 do 4000 ljudi«. Služio je tihu misu u 9 sati, a ljudima je tumačio da su zakasnili, da se nisu držali dogovora prema kojemu misa započinje u 9 sati te da ih mora naučiti redu, radu i točnosti. Bio je uhićen na temelju prijave Općinskoga Poglavarstva u Gornjoj Stubici od 11. travnja 1942. pod brojem T.38/1942 »zbog sabotaže proslave 10. travnja kao godišnjice Nezavisne Države Hrvatske«, koju su uputili: »1/ Preč. dekanatskom uredu – Donja Stubica 2/ Preč. nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu 3/ Ministarstvu bogoštovlja i nastave, vjerski odjel u Zagrebu 4/ Kotarskoj oblasti Donja Stubica 5/ Velikoj župi Prigorje u Zagrebu.«

U prijavi je opisan događaj prema svjedočenju župljana. Župniku se spočitavao što svečanu misu nije htio služiti jer je Slovenac pa se tražio njegov premještaj i očekivala kazna.

Rihar je istoga dana (11. travnja 1941.) napisao pismo poglavniku Paveliću, ističući lojalnost prema vlasti i opisujući svoje djelovanje upravitelja župe u Đelekovcu 1938., u vrijeme progona Hrvata.

Pozitivno su mišljenje o župniku Riharu dala 3. svibnja 1942. četvorica župljana, predstavnika gornjostubičke župe, u Nadbiskupskom tajništvu u Zagrebu. U smislu zakonske odredbe od 25. studenoga 1941. broj CDXXIX-2101-Z-1941 provedena je istraga i postupak.

Proširila se vijest da je uhićen i svećenik **Sigismund Majchrzak**, (Majhšak) po nacionalnosti Poljak, koji je najprije djelovao u Donjoj Stubici, a potom kao župnik u Žakanju. Nadbiskup Stepinac uputio je 1. lipnja 1942. ministru Artukoviću pismo sljedećega sadržaja:

»Gospodine Ministre! Dvojica svećenika zagrebačke nadbiskupije: Franjo Rihar, župnik iz Gornje Stubice i Sigismund Rajchrzak [Majchrzak, op. S. Kožul] iz Žakanja već su skoro dva mjeseca u zatvoru, a Franjo Rihar navodno je već u logoru u Jasenovcu. Nikakvu službenu obavijest o njihovu zatvaranju kao ni o disciplinskom postupku protiv ovih svećenika kroz čitavo ovo vrijeme nisam dobio. I prije su svećenici bili pozivani na sud i protiv njih su bile podizane optužbe – pogotovo uvijek radi njihovog hrvatskog osjećanja i rada – ali je svaki puta bila o tome obaviještena duhovna vlast. Nakon uspostave Nezavisne Države Hrvatske bio sam obaviješten samo o smrtnoj osudi kanonika Dr. Lončara. Inače nikada, makar su već tri župnika odvedena u zatvor.

Obojica gore spomenutih svećenika vrlo su dobrog svećeničkog života i vladanja pa ih je narod, gdjegod su službovali, poštivao i bio im privržen, izuzev onih,

koji su u njima gledali strance, a ne svećenike. Prvi je naime Slovenac, a drugi Poljak, ali su obojica inkardinirani u nadbiskupiju zagrebačku i djeluju u njoj već više godina. Nisu dakle nadošli izbjeglice, već su obojica htjeli davno prije raditi u hrvatskom narodu. Njihovu odsutnost narod teško osjeća, a meni je radi velike nestašice svećenika gotovo nemoguće na njihovo mjesto postaviti druge.

Ja sam lično uvjeren, da nisu zaslužili ovako tešku kaznu, i da ovakove mjere samo škode ugledu vlasti. Moglo se upozoriti crkvenu vlast i zatražiti, da ih opomene, pa ako treba i kazni crkvenom kaznom, a nije bilo potrebno voditi ih u svjetovni zatvor ili logor kao zločince. Kad se ruši auktoritet svećenika, pada i auktoritet države. Već također iz toga razloga traži crkveno pravo, da se prestupci svećenika kažnjavaju pred crkvenim forumom.

Ako je g. Rihar, kao što čujem, odveden u logor, uvjeren sam, da se neće iz njega živ vratiti, jer bi radi slabog zdravlja morao prije u sanatorij nego u logor. Od smrti jednog inače vrijednog svećenika neće država imati ni koristi ni blagoslova Božjega.

Ovom prilikom moram reći, da me ovakav postupak prema svećenicima duškomo boli. Crkva katolička imade također vlast i dužnost, da svoje službenike kazni, ako su se ogriješili o zakonitu svjetovnu vlast.

Uljudno molim, gospodine Ministre, da dadete nalog, neka mi se navedu dokazi za njihovu krivnju i pošalje obavijest, na koliko su suđeni i gdje se nalaze.

Izvolite i ovom zgodom primiti, gospodine Ministre, dokaze mojega dubokog poštovanja.

Dr. Alojzije Stepinac v.r. nadbiskup.«

Molbi je priložen i Zapisnik od 3. svibnja 1942. koji su u obranu župnika Rihara potpisali predstavnici župe u Gornjoj Stubici. Molba je zaprimljena u Ministarstvu unutarnjih poslova pa je ministar Artuković preko svojega tajništva odmah uredovao i pod brojem 4287-I-A-1942 prenio cjelovito Nadbiskupovo pismo Ravnateljstvu za javni red i sigurnost te Zapovjedništvu ustaške nadzorne službe /Glavno pobočništvo/, tražeći »vrlo prešno uredovanje.«

Ustaška nadzorna služba odgovorila je Tajništvu Ministarstva unutarnjih poslova 11. lipnja 1942. pod br. 32760-IIb-1-42 da je Franjo Rihar, nakon dovršene istrage i postupka »kao nepoćudan i pogibeljan po javni red i sigurnost upućen na prisilni boravak u sabirni logor u Jasenovcu odlukom ovog Ureda od 20. V. 1942. br. 26417/42-II na vrieme od 3 godine t. j. od 18. IV. 1942. do 18. IV. 1945.«

Sigismund Majchrzak, župnik u Žakanju »uhićen je 25. IV. 1942. u vezi događaja u Donjoj Stubici, te nakon dovršenog postupka i iztrage, prema dnevnom izviešću Ureda zaštitnog redarstva za grad Zagreb i veliku župu Prigorje

u Zagrebu od 9. VI. 1942. pušten na slobodu«. Ustaška nadzorna služba isto je odgovorila o Riharu dopisom br. 32760 od 11. lipnja 1942. Ministarstvu unutarnjih poslova, ali i ponovljenim dopisom br. 51713-IIb-2-42 od 24. kolovoza 1942. Uredu Predsjedništva vlade.

Čini se da je Rihar u to vrijeme već bio ubijen, ali vijest o njegovoj smrti iz Ministarstva unutarnjih poslova nije stigla do nadbiskupa Stepinca. On je od ministra Artukovića, koji je u to vrijeme vodio Ministarstvo pravosuđa i bogoštovlja, novim dopisom od 2. studenoga 1942. br. 159/Prez ponovo zatražio istinu o sudbini župnika Rihara.

»Gospodine ministre!

U travnju ove godine pritvoren je i interniran u Jasenovcu župnik Franjo Rihar iz Gornje Stubice. Mi smo uvjereni, da je nevin osuđen. Međutim kako god bilo, ova duhovna oblast imade pravo da zatraži obavijest, da li je pomenuti župnik još na životu ili nije, da znade u slučaju ako je još živ odrediti glede župe i njegove imovine, a u slučaju da nije živ, da svećenici izvrše svoju dužnost, što imadu učiniti za svakog umrlog svećenika.

S toga mi je čast umoliti Vas, gospodine ministre, da u svojstvu našeg resornog ministra zatražite informacije o pomenutom župniku od nadležnih faktora i dostavite ih ovoj duhovnoj oblasti.

Izvolite, gospodine ministre, primiti ovom zgodom moje iskreno poštovanje.«

Ministarstvo pravosuđa i bogoštovlja, Ured ministra, dopisom br. V.t.930/1942 od 17. studenoga 1942. javilo je Nadbiskupskom duhovnom stolu, da je župnik Rihar interniran:

»...na prisilni boravak u sabirni logor u Jasenovac, na vrijeme od tri godine t.j. od 18. IV.1942. do 18. IV.1945. radi toga, što nije kao župnik u Gornjoj Stubici na dan proslave osnutka Nezavisne Države Hrvatske t.j. 10. IV.1942. služio svečanu sv. misu, i ako je narod u povorkama sa zastavama došao i to od njega tražio. Nadalje nije htio odpjevati niti psalam Tebe Boga hvalimo navodeći, da to nigdje u crkvenim knjigama nije propisano. Toliko Vam do znanja i ravnanja – napomenom da ovaki predmet po svojoj naravi spada u ministarstvo unutarnjih poslova.«³

U pismu ministarstva upućenoga nadbiskupu ne spominje se Riharovo zdravlje ili općenito stanje, jer je u to vrijeme jamačno već bio ubijen. U nečemu je nadbiskup Stepinac ipak uspio. Poljski svećenik Sigismund Majchrzak nije poslan u Jasenovac nego je nakon istrage 9. lipnja 1942. pušten na slobodu. Iz Žakanja je

³ Arhiv Postulature Bl. Alojzija Stepinca u Zagrebu. Dokumenti o zauzimanju za svećenike Slovence, str. 783-797.

30. lipnja iste godine poslao pismo u kojem piše da je po povratku iz zatvora slab pa moli dozvolu da mu u župi pomogne svećenik Urlih Hafer, Slovenac na službi u susjednoj župi Ribnički Kunić, koji je za njegove odsutnosti zbog boravka u istražnom zatvoru, od 25. travnja od 9. lipnja 1942., brinuo o župi Žakanje.⁴ Nadbiskup Stepinac odlučio je u jesen 1942. promaknuti Majchrzaka šaljući ga na župu u Staro Petrovo Selo.

Majchrzak je na župu došao 7. rujna 1942., narod ga je oduševljeno primio, ali je ipak ostao svega tri dana. Razlog, ustaški tabornik s nekolicinom crkvenih tutora otišao je u Zagreb nadbiskupu i zahtijevao drugoga župnika. Nadbiskup je ustrajao u svojoj odluci. No, Sigismund Majchrzak odustao je svojom voljom od župnikovanja u Starom Petrovom Selu pa je 10. rujna 1942. napustio župu i vratio se u Žakanje, gdje se prema *Šematizmu Katoličke crkve* nalazio i 1. prosinca 1943. godine.⁵

U jasenovačkom logoru, osim Franje Rihara, bio je zatočen i svećenik **Jakob Sem**, duhovni pomoćnik iz Lobora, Slovenac, a teretila ga je optužba da je surađivao s komunistima. Ubijen je kao i Franjo Rihar, pretpostavlja se prije 20. rujna 1942. godine.

Anzelm Polak, redovnik je iz reda križara (Križniški red sa sjedištem u Ljubljani) koji se sklonio u varaždinski franjevački samostan, zatočen je u Jasenovcu rujna 1942. i ubijen 17. listopada iste godine. U logor je dopremljen vjerojatno s tzv. »zagorskom skupinom« koju su činili petorica svećenika Slovenaca. Jedan od njih bio je i **Antun (Anton) Rantaša**, jedini preživjeli iz te grupe logoraša, koji je posvjedočio da Franjo Rihar i Jakob Sem 20. rujna 1942., kad je on dopremljena u logor, više nisu bili živi.

»Zagorsku grupu« činili su većinom prognani slovenski svećenici koji su službovali po hrvatskim župama: **Anton (Antun) Rantaša**, **Janez (Ivan) Rančigaj**, **Franc (Franjo) Grobler**, **Franc (Franjo) Kač**, **Matija Neudauer**, **Janez (Ivan) Kodrič**, **Janez (Ivan) Fink**. Kao i redovnik Anzelm Polak, uhićeni su 7. rujna 1942. i odvedeni u Klanjec, potom u Varaždin, odakle su 20. rujna 1942. interrirani u jasenovački logor. Prema slovenskim izvorima u Varaždinu je uhićeno tridesetak slovenskih svećenika od kojih je većina puštena zbog intervencije Nadbiskupskoga duhovnog stola u Zagrebu.

U dopisu ministru Artukoviću 8. rujna 1942., nadbiskup Stepinac je napisao:

»Gospodine Ministre! Obraćam se na Vas jednim hitnim izvještajem i ujedno molbom. Dekan dekanata Tuheljskog jučer mi je saopćio, da su po nalogu kotar-

⁴ NDS, Kutija III, korice 7, br. 242, list 152.

⁵ *Šematizam Zagrebačke nadbiskupije*. Zagreb 1943., str. 17.

ske oblasti u Klanjcu po žandarima uhapšeni i u Klanjec otpremljeni ovi slovenski svećenici: 1. Rantaša Antun, duh. pomoćnik u Kraljevcu na Sutli; 2. Rančigaj Ivan, duh. pomoćnik – Tuhelj; 3. Grobler Franjo; 4. Kač Franjo, upravitelj župe Zagorska Sela; 5. Neudauer Matija, upravitelj župe Sutlanska Poljana, a navodno 6. Kodrič Ivan, duhovni pomoćnik – Veliko Trgovišće; 7. Fink Ivan, upravitelj župe Vel. Erpenja.

Svi su ovi svećenici namješteni u duhovnoj pastvi kao duhovni pomoćnici, a trojica (Fink, Neudauer i Kač) kao samostalni upravitelji povjerenih im župa. Spomenuti su svećenici savjesno radili u duhovnoj pastvi, a koliko mi je poznato i politički su bili ispravni. Radi toga mi je ovaj događaj nejasan, a postupak me prilično iznenadio.

Nakon odvođenja trojice upravitelja župa, narod je uopće ostao bez svećenika, pa su župljeni radi toga uz nemireni, jer nemaju svećenika za obavljanje vjerskih čina, a župni uredi, kao javni uredi, prestali su uopće raditi, te se s pravom bojati žestoke kritike naroda.

Ako bi se moglo prigovoriti da je nezgodno, da ovi slovenski svećenici budu baš u Zagorju namješteni, tj. na granici, onda bih Vas molio, da ih se pusti, a ja će ih premjestiti u središte svoje prostrane biskupije.

Pripominjem, da je Ivan Fink, upravitelj župe Velika Erpenja, već više godina u Zagrebačkoj nadbiskupiji i da se već posve privikao na prilike u Hrvatskoj. Koliko sam obaviješten, čini se da je ovo uhapšenje slovenskih svećenika uslijedilo na nalog župskoga redarstva u Varaždinu i da će spomenuti svećenici biti otpremljeni iz Klanjca u Varaždin.

Uvjeren sam, gospodine Ministre, da će u gornjoj stvari što hitnije uredovati i donijeti povoljno rješenje.

Primite, gospodine Ministre, i ovom prilikom moje duboko poštovanje.

Dr. Alojzije Stepinac, Nadbiskup.«

Obavijest o uhićenjima nadbiskup je primio od Marcela Novaka, župnika i dekana u Tuhluju.

Slovenski izvori govore da je mons. Franc Cukala, dekan Stolnoga kaptola u Mariboru koji se sklonio u Nadbiskupski konvikt u Zagrebu (Vlaška 38), također pokušao intervenirati za uhićene svećenike. Od sedam svećenika spomenutih u citiranom nadbiskupovu pismu, na slobodu su pušteni **Janez (Ivan) Fink**, upravitelj župe Velika Erpenja i **Matija Neudauer**, upravitelj župe Sutlanska Poljana.

Janez (Ivan) Fink, rođen je 17. siječnja 1907. u mjestu Smolenja Vas, župa Šmihel pri Novom Mestu, u Ljubljanskoj biskupiji. Maturirao je 1929. u Novom

Mestu, a teologiju završio na Bogoslovnom fakultetu u Ljubljani, gdje ga je 2. srpnja 1933. za svećenika zaredio biskup dr. Gregorij Rožman. Do 1939. djelovao je kao kapelan u župama Ljubljanske biskupije. U Zagrebačkoj nadbiskupiji bio je najprije kapelan u mjestu Sv. Križ Začretje do prosinca 1939., potom upravitelj župe u Velikoj Erpenji (1939–1946) i Garešnici (1947–1954) te župnik u Kamen-skom kod Karlovca od 1954. do umirovljenja 1973. godine. Umro je u Svećeničkom domu na Kaptolu u Zagrebu, 8. prosinca 1988. godine.⁶

Matija Neudauer, rođen je 19. veljače 1896. u Sv. Lenartu, u mariborskom dekanatu. Za svećenika je zareden 29. lipnja 1923. godine. Župnik je bio u Sv. Lovrencu (ptujski dekanat) odakle je pobjegao u Hrvatsku, gdje je dekretom br. 4030/1941 od 25. svibnja 1941. imenovan za duhovnoga pomoćnika u Zagor-skim Selima. Novim dekretom br. 4030/1941 od 22. kolovoza 1941. imenovan je upraviteljem župe Sutlanska Poljana.⁷ Uhićen je 7. rujna 1942., ali zauzimanjem nadbiskupa Stepinca ubrzo je vraćen na svoju župu u Sutlanskoj Poljani. Ondje je djelovao do 27. svibnja 1945., a potom se vratio u Sloveniju, u svoju nekadašnju župu Sv. Lovrenc kraj Ptua.

Anton (Antun) Rantaša rođen je 9. siječnja 1882. u Bunčanima, Sv. Križ kod Ljutomera. Gimnaziju i teologiju završio je u Mariboru, za svećenika je zareden 19. srpnja 1904. godine. Kapelan je bio u Selnici ob Dravi, Turnišču v Prekmurju i Velikoj Polani, a 1939. župnik u Sv. Marijeti ob Pesnici u mariborskem dekanatu. Kao izbjeglica sklonio se u Nadbiskupski konvikt u Požegi.

U I. svjetskom ratu bio vojni svećenik, osim slovenskoga dobro je govorio i pisao njemački, svirao je harmonij i tamburicu. Dekretom br. 4030/1941 od 14. kolovoza 1941. poslan je za subsidijara u župu Kraljevec na Sutli, župniku Nikoli Horvatini. Ondje je 7. rujna 1942. uhićen i odveden u Klanjec, potom u Varaž-din, a 20. rujna 1942. u logor Jasenovac. Ubrzo se razbolio što mu je vjerojatno spasilo život. Posvjedočio je kasnije da ga je liječnik dr. Nikola Nikolić smjestio u logorsku bolnicu odakle je zbog intervencije nadbiskupa Stepinca početkom studenoga 1942. pušten.

Prema slovenskim izvorima za njega se zauzeo jedan svećenik Hrvat, njegov prijatelj. Miloš Rybar navodi da je Rantaša pušten na slobodu 10. listopada 1942., što bi značilo prije smrti petorice kolega (17. listopada 1942). Spominje i liječnika dr. Nikolu Nikolića, koji je Rantaši spasio život.⁸

⁶ Stjepan KOŽUL, *Martirolgij Crkve zagrebačke*. Zagreb 1998., str. 573-574.

⁷ OŠKCJ, Sarajevo 1939, str. 331. NDS, Kutija I, korice 3, br. 51, list 58-59. Kutija II, korice 4, br. 84, list 64.

⁸ Miloš RYBAR, *Nacistički ukrepi zoper duhovštino Lavantske škofije (1941-1945)*. – Zbornik ob 750-letnici Mariborske škofije 1228-1978. Maribor 1978, str. 67-68.

No, čini se da je upravo Anton Rantaš bio izravni svjedok tragičnih zbivanja u logoru te doznao istinu o sudbini uhićenih slovenskih svećenika. Po dolasku na slobodu bio je u Zagrebu na oporavku. Biskup i generalni vikar dr. Josip Lach potom ga je dekretom br. 4030/1943 od 9. siječnja 1943. razriješio službe subsidijara kraljevačkoga i imenovao subsidijarom u župi Osekovo. Opreza radi nije poslan u Zagorje, već u Moslavинu. Iz Osekova je dekretom 4030/1944 od 5. siječnja 1944. imenovan upraviteljem župe u Gornjoj Jelenskoj, gdje je djelovao do 1945., a potom se vratio u Sloveniju na svoju župu.⁹

Rantaš je o zbivanjima u logoru koncem 1942. izvjestio nadbiskupa Stepinca. Posvjedočio je da Franjo Rihar i Jakob Sem nisu bili živi kad je on 20. rujna 1942. sa tzv. »zagorskom skupinom« stigao u Jasenovac. U »zagorskoj skupini« bila su sedmorica svećenika od kojih su trojica puštena na slobodu (**Janez Fink, Matija Neudauer** i kasnije **Anton Rantaš**), a četvorica su ubijena 17. listopada 1942. (**Franc Grobler, Franc Kač, Janez Kodrič, Janez Rančigaj**). Istoga je dana ubijen i redovnik **Anzelm Polak**.

Rantaš je svoju prognaničku i logorašku sudbinu opisao u reviji *Nova pot*.¹⁰ Polemizirao je oko nekih tvrdnji dr. N. Nikolića, koji mu je kao liječnik-robijaš pomogao. Dr. Nikolić mu je odgovorio u tekstu o Jasenovcu, objavljenom 1969. godine.¹¹

Umro je 26. svibnja 1960. u Sv. Marijeti ob Pesnici, gdje je bio župnik prije prognanstva 1941. godine.¹²

Zahvaljujući Antonu Rantaši, nadbiskup Stepinac krajem 1942. doznao je za tragičan završetak slovenskih svećenika u logoru Jasenovac, no izvor informacija nije smio odati kako ustaške vlasti ne bi Rantašu ponovo uhitile.

Zbog toga je nadbiskup Stepinac 24. veljače 1943. uputio pismo izravno po-glavniku dr. Anti Paveliću:

»Ja se već mjesecima trudim, da doznam sudbinu svojih sedam svećenika [1. Jakob Sem, 2. Franjo Rihar, 3. Anzelm Polak, 4. Ivan Rančigaj, 5. Franjo Grobler, 6. Franjo Kač i 7. Ivan Kodrič, op. S. Kožul], koji su odvedeni u Jasenovac. Sve do sada bilo je uzalud. Sada je međutim stigao službeni upit hrvatskog konzula iz Ljubljane preko Ministarstva vanjskih poslova za župnika Gornje Stubice Franju

⁹ OŠKCJ, Sarajevo 1939, str. 323. NDS, Kutija I, korice 1, list 7; Kutija II, korice 4, br. 102, list 131-133; Kutija III, korice 7, br. 275, list 242; Kutija III, korice 8, list 15 i 23.

¹⁰ Anton RANTAŠA, *Jasenovac*. U: *Nova pot*, 2 (1950), str. 120-129, 158-164.

¹¹ Nikola NIKOLIĆ, *Jasenovački logor*. Zagreb 1948, str. 389-390. Kasnije izdanje u Ljubljani: *Taborišće smrti Jasenovac*. Ljubljana 1969, str. 146-170; 389-390.

¹² Letopis Cerkve na Slovenskem 2000. Ljubljana 2000, str. 790. - Bogdan KOLAR, *Duhovniki lavantske (mariborske) škofije. – Izgranci na Hrvatskom*. (Svećenici lavantske (mariborske) biskupije – prognanici u Hrvatsku). U Zborniku radova u čast mons.dr. Antuna Škvorčevića: *U služenju Božjemu narodu*. Požega 2007, str. 732.

Rihara, da se izvijesti, da li je živ, jer ga sestra potražuje. Iz svega moram zaključiti, da su svi pobijeni. Reći će se, da su bili protudržavno raspoloženi. Zašto nisu izvedeni pred sud? Ako nije dosta redovni, zašto nisu izvedeni pred prijeki sud, ili barem pred pokretni prijeki sud?

Ovo je sramotna ljaga i zločin, koji vapije u nebo za osvetom, kao što je sramotna ljaga čitav Jasenovac za Nezavisnu Državu Hrvatsku. Što se mene kao svećenika i biskupa tiče, ja velim s Kristom na križu: Oče, oprosti im, jer ne znaju što čine! A čitava javnost, napose rodbina ubijenih, traži zadovoljštinu, odštetu, izvođenje krvnika pred sud. Oni su najveća nesreća Hrvatske!»¹³

Nekoliko mjeseci prije završetka II. svjetskog rata u jasenovačkom je logoru ubijen **Franc (Franjo) Orešnik**, još jedan slovenski svećenik, duhovni pomoćnik iz Ludine. Uhićen je u studenom ili početkom prosinca 1944., a ubijen je 9. siječnja 1945. godine.¹⁴

U prvim mjesecima porača u Jastrebarskom su 18. travnja 1945. pri bombardiranju saveznika i partizana stradali slovenski svećenici lazarići: **dr. Anton Zdešar** i njegov mladi nećak **Štef Bastić**, koji mu je toga dana došao u posjet.¹⁵

Franc (Franjo) Modrinjak, upravitelj župe u Žažini. Rođen je 11. listopada 1904. u Središču, kotar Ptuj. Gimnaziju i teologiju završio je u Mariboru, za svećenika je zaređen 6. srpnja 1930. godine. Djelovao je kao kapelan u Ločama.

¹³ SVZN, 1945, br. 6, str. 33-36. – *Sluga Božji Alojzije Stepinac*. Glasnik Postulature, 4/1994, str. 85-86. – GK, 1998, (3. i 10. V), str. 8. – U Jastrebarskom su ubijeni 18. travnja 1945. u bombardiranju saveznika i partizana slovenski svećenici lazarići: dr. Anton Zdešar i njegov mladi nećak Štefan Bastić, koji mu je toga dana došao u posjet. To spominje i: Čiril PETEŠIĆ, *Dječji dom u Jastrebarskom-dokumenti 1939-1947*. Zagreb 1990. – S. KOŽUL, *Bitni naglasci o Petešićevoj knjizi*. SVZN, 1990, str. 90. – Isti, *Martirologij Crkve zagrebačke*. Zagreb 1998, str. 198, 689-691. – Upravitelj župe u Žažini, Franc (Franjo) Modrinjak, poginuo je od savezničke i partizanske avijacije kod Popovače, noseći sveto ulje po koje je otisao na Veliki četvrtak 30. ožujka 1945. godine. Vraćao se vlakom za Sisak dužim, zaobilaznim putem, jer su partizani digli u zrak prugu Zagreb-Sisak. – NDS, Kutija I, korice 1, list 15; Kutija II, korice 4, broj 98, list 105-106; Kutija III, korice 7, broj 260, list 230 i 231. – Lojzo BUTURAC, *Stoljeća župe Sv. Križa u Sisku*. Petrinja 2006, str. 279.

Za komunističke vlasti nakon rata ubijeni su ovi slovenski svećenici: **Franc Pečar**, 13. lipnja 1945., dok se kao upravitelja župe u Bosiljevu vraćao iz filijale u selu Bosanci; **Ignacij Feguš**, 28. prosinca 1946., upravitelj župe u Bukevju na vratima sakristije i lazarištva **Janez Strašek** na Cvjetnicu 1947., dok je nakon mise u Ozlju išao služiti poldanju misu u Svetice. O tome u knjizi: S. KOŽUL, *Martirologij Crkve zagrebačke*. Zagreb 1998, (Feguš), str. 59-60; (Pečar) 102; (Strašek) 116-119. OŠKCJ, Sarajevo 1939, (Pečar) str. 326; (Feguš) str. 338; (Strašek) str. 466. S. KOŽUL, Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke. Zagreb 2008, str. 48-50 (Pečar); 33-34 (Feguš); 61-62 (Strašek).

¹⁴ S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke* (2008), str. 122-128.

¹⁵ To spominje i Čiril PETEŠIĆ, *Dječji dom u Jastrebarskom-dokumenti 1939.-1947*. Zagreb 1990.

– S. KOŽUL, *Bitni naglasci o Petešićevoj knjizi*. SVZN, 1990, str. 90. Isti, *Martirologij Crkve zagrebačke*. Zagreb 1998, str. 198, 689-691.

Po dolasku u Hrvatsku smješten je bio u Nadbiskupskom konviku u Zagrebu (Vlaška 38). Dekretom br. 4030/1941 od 9. srpnja 1941. imenovan je duhovnim pomoćnikom u Varaždinskim Toplicama. U studenom 1942. premješten je u Podgorač. Odonud je javio Nadbiskupskom duhovnom stolu 8. ožujka 1943. da će prihvati upravu župe Žažina. Dekretom br. 4030/1941 od 13. ožujka 1943. imenovan je upraviteljem župe u Žažini. Poginuo je od bombardiranja savezničke i partizanske avijacije kod Popovače, noseći sveto ulje na Veliki četvrtak 30. ožujka 1945. kad se dužim zaobilaznim putem (jer su partizani digli u zrak prugu Zagreb-Sisak) vraćao u Sisak.¹⁶

Kad su partizani 1945. došli na vlast, ubijeni su sljedeći slovenski svećenici:

Franc Pečar, upravitelja župe u Bosiljevu, ubijen je 13. lipnja 1945. na povratku s nastave vjeronauka iz područnoga sela Bosanci.¹⁷

Ignacij Feguš, upravitelj župe u Bukevju, ubijen je 28. prosinca 1946. na vratima sakristije.¹⁸

Janez Strašek, lazarist, ubijen je na Cvjetnicu 1947. kad je poslije mise u Ozlju išao služiti misu u Svetice.¹⁹

Zaključimo. Prema hrvatskim i slovenskim izvorima,²⁰ u jasenovačkom sabirnom logoru za NDH ubijena su sedmorica slovenskih svećenika i jedan redovnik.

Šestorica iz Mariborske biskupije: **Franc (Franjo) Grobler**, **Franc (Franjo) Kač**, **Janez (Ivan) Kodrič**, **Franc (Franjo) Orešnik**, **Janez (Ivan) Rančigaj** i **Jakob Sem**.

Iz Zagrebačke nadbiskupije: **Franjo Rihar**

Redovnik iz ljubljanskoga križarskog reda, Čeh rodom iz Moravske: **Anzelm Polak**²¹.

¹⁶ NDS, Kutija I, korice 1, list 15; Kutija II, korice 4, broj 98, list 105-106; Kutija III, korice 7, broj 260, list 230 i 231. – Lojzo BUTURAC, *Stoljeća župe Sv. Križa u Sisku*. Petrinja 2006, str. 279. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 74-75.

¹⁷ S. KOŽUL, *Martirologij Crkve zagrebačke*. Zagreb 1998, str. 102. – OŠKCJ, Sarajevo 1939, str. 326 – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*, Zagreb 2008, str. 48-50.

¹⁸ S. KOŽUL, *Martirologij Crkve zagrebačke*. Zagreb 1998, str. 59-60. – OŠKCJ, Sarajevo 1939, str. 338. S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*, Zagreb 2008, str. 33-34.

¹⁹ S. KOŽUL, *Martirologij Crkve zagrebačke*. Zagreb 1998, str. 116-119. – OŠKCJ, Sarajevo 1939, str. 466. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*, Zagreb 2008, str. 61-62.

²⁰ Miloš RYBAR, *Nacistični ukrepi zoper duhovštino Lavantske škofije 1941–1945*. Zbornik ob 750-letnici Mariborske škofije 1228–1978. Maribor 1978, str. 44-102, posebice 67-69. – A. PUST, Z. REVEN, B. SLAPŠAK. *Palme mučeništva. Ubiti in pomorjeni sovenski duhovniki in bogoslovci in nekateri verni laiki*. Druga, dopolnjena izdaja. Celje 1995.

²¹ S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 128-134.

Ubijen je tj. umro je u zatvorskoj bolnici hrvatski svećenik iz Banjalučke biskupije: **Zvonimir Brekalo**.

Ubijen je bogoslov grkokatoličke Križevačke eparhije iz župe Lipovljani: **Mihajlo Lozinski²²**

Masovnoga progona svećenika za NDH na sreću nije bilo, s obzirom na činjenicu da ih je više stotina (300) izbjeglih slovenskih svećenika djelovalo po mnogim hrvatskim župama. Pojedinci su bili proganjani zbog svojih političkih uvjerenja, izjava, nespretnih poteza, o čemu govori i opširna dokumentacija u slučaju Franje Rihara.

Iz dopisa koji je ministar pravosuđa i bogoštovlja dr. Mirko Puk uputio 23. srpnja 1941. nadbiskupu Stepincu, razvidni su razlozi zbog kojih vlast nije imala povjerenja u slovenske svećenike:

»Imademo najpouzdanije podatke, da svećenici Slovenci, koje Vi razmještavate po župnim dvorovima, skoro bez iznimke prave zločinačku propagandu protiv naše države. Najčešće su izjave, da će „ovo potrajati još naj dulje dva, tri mjeseca, pa će propasti i opet će biti Jugoslavija“. Na nekoliko je mjesta u potkrepu tih tvrđnja rečeno narodu: „i preuzvišeni Stepinac tvrdi isto ovo“.

Slobodan sam, po Poglavnikovo odredbi, upozoriti Vas na ovu pojavu, ne po-klanjajući posve naravno ni vjeri ni važnost na tvrđnju, koja se tiče Vaše osobe.

Ako dobijmo još koji sličan izvještaj, bit ćemo prisiljeni pokupiti sve slovensko svećenstvo i metnuti ga u koncentracioni logor, a one koji se napose ističu svojim izjavama, izvesti pred prijeki sud.

Umoljavam Vas, da sa svoje strane učiniti najnužnije što smatrate potrebnim.«

Optužba s mjesta s kojega je dolazila bila je ozbiljna, teška puna prijetnji, posebice zbog ratnoga stanja pa je nadbiskup Stepinac 26. srpnja 1941. odgovorio:

Gospodine Ministre!

Čast mi je potvrditi primitak Vašeg cij. pisma od 23. o. mj. u kojem javljate da ste s pouzdane strane obaviješteni da slovenski svećenici, koji su prebačeni u Hrvatsku i sada se nalaze na hrvatskom području, skoro svi bez iznimke prave zločinačku propagandu protiv naše države.

Na to pismo čast mi je odgovoriti slijedeće:

Ja sam svima svećenicima koji su ovamo prebačeni toplo stavio na srce da

²² S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 135.

se okane bilo kakovih izjava o političkim prilikama, naročito što se tiče Nezavisne Države Hrvatske koja ih je tako gostoljubivo primila i kojoj su dužni zahvalnost. Ako se možda koji od njih i zaboravio i štogod izjavio što nije u redu, ipak mi je teško vjerovati da bi to bilo takvo, da bi se moglo nazvati zločinačkom propagandom protiv naše države. Uostalom sam već spomenuo i Poglavniku, a i nekima od gospode Ministara, ako se koji pojedinac među ovim slovenskim svećenicima ogriješi o državu, neka ga jednostavno otpreme preko granice.

Što se tiče navodne tvrdnje slovenskih svećenika da „i preuzvišeni Stepinac tvrdi isto ovo“, ako je to rečeno za Nezavisnu Državu Hrvatsku, onda je to puka izmišljotina koja nije ni prva ni zadnja u pogledu zagrebačkog nadbiskupa, koji je već uostalom naučen na to da se njegove izjave izvrću. Meni je savjest potpuna čista i mirna, i nemam si u čitavom životu spočitnuti da sam bilo što učinio protiv svoga hrvatskog naroda. Ako se itko iskreno veseli slobodi hrvatskog naroda, onda je to sigurno sadanji zagrebački nadbiskup.

Katolička je Crkva u Sloveniji (u pitanje naroda kao takovog ne ulazim) proživjela teške dane. Ne bi bilo ni čudo, ako je kojem od tih svećenika izmaknuo povik negodovanja protiv svega što su pretrpjeli. Ipak držim da to nije bila takva propaganda protiv naše države, pogotovo kad znam da su se spremali u deputaciju Poglavniku da mu se zahvale. Ja ču ih međutim ponovno opomenuti i staviti im na srce da se čuvaju izjava. Ako se koji unatoč toga ogriješi, držim da je dovoljno oštra kazna, ako se takvog prebací preko granice.

Primite, Gospodine Ministre, i ovom prigodom moje iskreno poštovanje.«

Sljedećega dana 27. srpnja 1941. pod oznakom »Strogo povjerljivo«, biskup i generalni vikar dr. Josip Lach uputio je Okružnicu:

»Hrvatska vlada dobila je podatke da svećenici Slovenci koji se sada nalaze na teritoriju Nezavisne Države Hrvatske prave propagandu protiv naše Države. Tako na primjer da češće daju izjave „da će ovo potrajati još najdulje dva, tri mjeseca, pa će propasti i opet će biti Jugoslavija“.

Preuzvišeni gospodin Nadbiskup je svojevremeno stavio na srce svima da se čuvaju bilo kakovih političkih izjava, a pogotovo moraju na to paziti iz zahvalnosti prema Hrvatskoj Državi koja im je pružila gostoprivstvo.

Izvolite ovo ponovno povjerljivo staviti na srce slovenskim svećenicima koji se nalaze na Vašem području. Upozorite ih da će Vlada, ako dobije opet slične izještaje, biti prisiljena da ih sve stavi u koncentracioni logor ili prebací preko granice, a oni koji se naročito ističu svojim izjavama mogu biti stavljeni pred

prijeku sud. Jedna nesmotrena izjava može komplikirati položaj sviju.«²³

Vladalo je ratno stanje. Prilike i politički izazovi za slovenske svećenike bili su veliki i teški. No, tražila se razumnost i mudrost kako bi se sačuvali životi svećenika i sloboda u danim okolnostima. Nadbiskup Stepinac i vodstvo Zagrebačke nadbiskupije nalazili su se u procjepu. S jedne su strane brinuli za slovenske svećenike, pomagali im materijalno i duhovno najviše što su u ratnim prilikama mogli, savjetovali su ih, opominjali i upozoravali na opasnost od ustaške vlasti; s druge su strane nastojali pred visoko pozicioniranim osobama režima obraniti, zagovarati i pravilno protumačiti pojedinačne ispade pojedinih slovenskih svećenika.

Problematično ponašanje nekih svećenika prema vlasti ostalo je nepromjenjeno i nakon upozorenja, napose u krajevima koji su bliži Sloveniji. Zato je Državno ravnateljstvo za ponovu dostavilo 12. studenoga 1941. br. 1652-U/41 Nadbiskupskom duhovnom stolu sljedeću odredbu:

»Umoljava se Naslov, da useljene Slovence svećenike, koji su smješteni po rkt. župama graničnih kotareva: Varaždin, Ivanec, Krapina, Pregrada, Klanjec, Samobor, Jastrebarsko, Karlovac i Stubica – što prije premjesti u unutrašnjost N.D.H. O učinjenom molimo izvještaj.«

Nadbiskup Stepinac stavljen je opetovano pred veliki problem da zaštiti svećenike pred ustaškom vlašću, a da i oni premještajem dalje od slovenskoga pograničnoga prostora ne budu previše nezadovoljni. Prema evidenciji koju je u Nadbiskupskom tajništvu do 15. prosinca 1941. vodio Franjo Ljubetić, vlast je za pedeset i trojicu određenih svećenika tražila premještaj, a za trideset osmoricu »bezuvjetan premještaj«. U smislu smirivanja situacije premještena su trideset petorica svećenika iz spomenutih kotareva u unutrašnjost Hrvatske. Unatoč njihovim željama da ostanu na pograničnim kajkavskim područjima gdje je bilo dosta izbjeglih Slovenaca civila, vjernika, nadbiskup Stepinac bio je prisiljen razmjestiti ih po unutrašnjosti uglavnom po Slavoniji, gdje su bili sigurniji i manje izloženi pograničnim izazovima.²⁴

²³ NAZ, Arhiv Prezidijala 1941. godine, br. 77/1941.

²⁴ NDS, Kutija I, korice 1, list 57-59.

Kratki životopisi slovenskih svećenika ubijenih za NDH u jasenovačkom logoru

Franjo Rihar, upravitelj župe u Gornjoj Stubici

Roden je 8. travnja 1909. u Dobrovi, u Ljubljanskoj biskupiji. U Zagrebu je studirao na Bogoslovnom fakultetu. Za svećenika Zagrebačke nadbiskupije zaredio ga je nadbiskup dr. Alojzije Stepinac, 29. lipnja 1934. godine. Bio je među prvim Stepinčevim ređenicima. Kapelan, potom upravitelj župe u Đelekovcu, a od početka 1942. upravitelj župe u Gornjoj Stubici. Osuđen je na tri godine prisilnoga boravka u sabirnom logoru u Jasenovcu, od 18. travnja 1942. do 18. travnja 1945. Po svjedočenju Antona Rantaše, svećenika i logorskoga zatočenika, Franjo Rihar više nije bio živ kad je on sa skupinom logoraša 20. rujna 1942. dopremljen u Jasenovac.²⁵

Jakob Sem, duhovni pomoćnik u Loboru

Roden je 23. srpnja 1908. u mjestu Sv. Frančišek na Straži, (župa Radmirje, dekanat Gornji Grad). Gimnaziju je završio u Sv. Vidu iznad Ljubljane (Sv. Vid nad Ljubljano), a teologiju u Mariboru. Zaređen je za svećenika Mariborske biskupije 5. srpnja 1931. godine. Od 1939. bio je kapelan župniku Francu Grobleru u Sv. Barbari v Halozah (danasa Cirkulane), dekanat Žavrče. Nijemci su ga 19. travnja 1941. prognali preko granice u Hrvatsku, ali se vratio u rodni kraj. Ponovo je bio uhićen i zatvoren u kapucinskom samostana u Celju pa je 5. srpnja 1941. s drugima bio prognan u Hrvatsku. Kao svećenik prognanik smješten je u Nadbiskupski konvikt (Vlaška 38) u Zagrebu. Prilikom prijema zapisano je da su mu roditelji živi i da osim slovenskoga govori hrvatski i njemački jezik. Dekretom br. 4030/1941 od 21. kolovoza 1941. imenovan je duhovnim pomoćnikom u Lasinji kod župnika i dekana Antuna Klasinca, koji ga je zbog teškoga ratnog stanja za ispomoć trebao i u susjednim župama. Dekretom br. 4030/1941 od 10. prosinca 1941., premješten je za duhovnoga pomoćnika u Lober kod župnika Vladimira Boroše. Ondje ga je uhitila ustaška vlast i otpremila u logor, vjerojatno prije ljeta 1942., pod optužbom da je surađivao s komunistima. U spomenici župe Lober

²⁵ S. KOŽUL, *Martirologij Crkve zagrebačke*. Zagreb 1998, str. 108-110. – OŠKCJ, Sarajevo 1939, str. 48. – Šematizam Zagrebačke nadbiskupije, 1942, str. 7. – Anton RANTAŠA. *Jasenovac*. U: *Nova pot*, 2 (1950), str. 158. – Bogdan KOLAR, *Duhovnici lavantske (mariborske) škofije*. – *Iznadni na Hrvatskom*. (Svećenici lavantske (mariborske) biskupije – prognanici u Hrvatsku). U Zborniku radova u čast mons. dr. Antuna Škvorčevića: *U služenju Božjemu narodu*. Požega 2007, str. 730. – *Letopis Cerkve na Slovenskom 2000*. Ljubljana 2000, str. 164. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 50-59, 128.

ništa nije zabilježeno. Subsidijar iz Kraljevca na Sutli Anton (Antun) Rantaša, koji je sa tzv. »zagorskem skupinom« (Franc Grobler, Franc Kač, Janez Kodrič i Janez Rančigaj) dopremljen u jasenovački sabirni logor 20. rujna 1942., posvjedočio je da Jakob Sem tada više nije bio živ, kao ni Franjo Rihar. Srećom, Anton Rantaša vratio se iz Jasenovca pa je nadbiskupa Stepinca obavijestio o zločinima koji se vrše u logoru.²⁶

Franc (Franjo) Grobler, duhovni pomoćnik u Tuhlju

Rođen je 25. studenoga 1892. u Sv. Nikoli, župa Sv. Juraj ob Taboru, kotar Celje. Za svećenika Mariborske biskupije zaređen je 2. srpnja 1916. godine. Od 1939. bio je župnik Sv. Barbare v Halozah (danasa Cirkulane) kod Ptuja, dekanat Zavrče, a kapelan mu je bio Jakob Sem.

Prognan je već 19. travnja 1941. pa je jedan od prvih koji su iz Slovenije prebjegli u Hrvatsku. Gostoprимstvo je našao u župnika Marcela Novaka u Tuhlju. Pismom od 23. travnja 1941. zamolio je zagrebački Nadbiskupski duhovni stol da mu se ishodi dozvola boravka u državi Hrvatskoj.

Dekretom br. 4030/1941 od 29. travnja 1941. imenovan je duhovnim pomoćnikom u Tuhlju, a dozvolu boravka dobio je nešto kasnije. Obojica su zbog toga bila zabrinuta dok taj dokument nije stigao, jer je kotarski komesar okolo govorio »da imadu nalog od Ministarstva unutarnjih poslova, da ih sve tjeraju, vraćaju u dosadanje boravište.«

Uhićen je od ustaške vlasti 7. rujna 1942. i odveden najprije u Klanjec, potom u Varaždin, a 20. rujna 1942. u sabirni logor u Jasenovac. Optužili su ga za političko djelovanje i »stvaranje republike«. Zločinački je ubijen 17. listopada 1942. bez presude, na što aludira i nadbiskup Stepinac u pismu Paveliću u veljači 1943. godine.²⁷

²⁶ OŠKCJ, Sarajevo 1939, str. 333. – NDS, Kutija I, korice 1, list 16. Kutija I, korice 2, br. 10, list 54 i 60; br. 28, list 190-191. – Anton RANTAŠA. Jasenovac. U: *Nova pot*, 2 (1950), str. 158. – Bogdan KOLAR, *Duhovnici lavantinske (mariborske) škofije. – Izgnanci na Hrvatskom*. (Svećenici lavantinske (mariborske) biskupije – prognanici u Hrvatsku). U Zborniku radova u čast mons. dr. Antuna Škvorcevića: *U služenju Božjemu narodu*. Požega 2007, str. 731. – *Letopis Cerkve na Slovenskem* 2000. Ljubljana 2000, str. 616, 782, 1149. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 128-129.

²⁷ OŠKCJ, Sarajevo 1939, str. 333. – NDS, Kutija I, korice 2, br. 5, list 27-29. – Anton RANTAŠA. Jasenovac. U: *Nova pot*, 2 (1950), str. 121-127, 158-164. – Bogdan KOLAR. *Duhovnici lavantinske (mariborske) škofije. – Izgnanci na Hrvatskom*. (Svećenici lavantinske (mariborske) biskupije – prognanici u Hrvatsku). U Zborniku radova u čast mons. dr. Antuna Škvorcevića: *U služenju Božjemu narodu*. Požega 2007, str. 731. – *Letopis Cerkve na Slovenskem* 2000, Ljubljana 2000, str. 648, 782, 1148. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 129-130.

Franc (Franjo) Kač, upravitelj župe Zagorska Sela

Roden je 23. studenoga 1907. u Polzeli, kotar Celje. Gimnaziju i teologiju završio je u Mariboru, a za svećenika Mariborske biskupije zaređen je 8. srpnja 1934. godine. Bio je godinu dana sjemenišni duhovnik, a od 1935. kapelan u Starom Trgu. Godine 1939. bio je drugi od četvorice kapelana u Trbovlju, dekanat Laško, gdje je župu vodio mons. Jakob Gašparič, a potom je bio kapelan u Sv. Magdaleni u Mariboru.

Prognan iz Slovenije smješten je 5. srpnja 1941. u Nadbiskupski konvikt u Požegi. Pri prijemu je zabilježeno da osim slovenskoga govori i piše njemački jezik te ima rodbinu u Polzeli.

Bilo je među svećenicima Zagrebačke nadbiskupije i takvih koji nisu u svoje župe željeli primiti izbjegle slovenske svećenike. Jedan je od njih bio i župnik iz Konjščine dr. Juraj Cenkić. No, kad je nadbiskup dr. Alojzije Stepinac 5. srpnja 1941. poslao poseban dopis namijenjen takvim svećenicima, dr. Cenkić je dopisom br. 203 od 12. srpnja 1941. odgovorio osobno nadbiskupu da će primiti jednoga svećenika. Tako je dekretom br. 4030/1941 od 22. kolovoza 1941. Franc Kač poslan za duhovnoga pomoćnika u Konjščinu, kamo je stigao 1. rujna iste godine. Koncem 1941. ili početkom 1942. premješten je iz Konjščine za upravitelja župe Zagorska Sela. Ondje je 7. rujna 1942. uhićen od ustaške vlasti i odveden u Klanjec, potom u Varaždin te 20. rujna 1942. u jasenovački logor. Tamo je bez presude ubijen 17. listopada 1942. godine.²⁸

Janez (Ivan, Janko) Kodrič, duhovni pomoćnik u Velikom Trgovišću

Roden je 1. ožujka 1897. u Studenicama kraj Poljčana (Studenice pri Poljčanah), kotar Maribor. Zaređen je za svećenika Mariborske biskupije 29. lipnja 1924. u Mariboru. Od 1937. bio je upravitelj župe u Pišecama kraj Brežica (Pišece pri Brežicah), u dekanatu Videm.

U Hrvatsku, točnije u Požegu, stigao je prognaničkim transportom 22. kolovoza 1941., a otuda je preko eparhijskoga odbora u Srijemskim Karlovциma poslan u pravoslavni manastir Rakovac, pošta Kamenica u Srijemu. S njime su bili i Jakob Kalan, umirovljeni župnik u Rajhenburgu, Ignacij Klasinc, trapist iz Rajhenburga i Karol Ziherl, časni brat trapist iz Rajhenburga.

²⁸ OŠKCJ, Sarajevo 1939, str. 344. – NDS, Kutija I, korice 1, list 3. Kutija II, korice 5, br. 121, list 73-76. – Anton RANTAŠA. Jasenovac. U: *Nova pot*, 2 (1950), str. 121-127, 158-164. – Bogdan KOLAR. *Duhovnici lavantinske (mariborske) škofije. – Izgnanci na Hrvatskom.* (Svećenici lavantinske (mariborske) biskupije – prognanici u Hrvatsku). U Zborniku radova u čast mons. dr. Antuna Škvorčevića: *U služenju Božjemu narodu.* Požega 2007, str. 731. – *Letopis Cerkve na Slovenskom 2000*, Ljubljana 2000, str. 608, 682, 1148. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke.* Zagreb 2008, str. 130-131.

Dopisom od 22. listopada 1941. zamolio je da bude primljen u službu Zagrebačke nadbiskupije. Napisao je da borave u pravoslavnom manastiru, da su bez posla te da nemaju ni odjeće jer je nisu mogli sobom ponijeti iz Slovenije. Dekretom br. 4030/1941 od 6. studenoga 1941. imenovan je duhovnim pomoćnikom u Velikom Trgovišću.

U službu je stupio 5. prosinca 1941. što je župnik Edo Bertelj javio dopisom br. 157 od 6. prosinca iste godine. Ostao je ondje dok ga ustaške vlasti nisu uhitile 7. rujna 1942. godine. Preko Klanjca i Varaždina dopremljen 20. rujna 1942. u Jasenovački sabirni logor. Ubijen je bez presude 17. listopada 1942. godine.²⁹

Janez (Ivan) Rančigaj, duhovni pomoćnik u Tuhlju

Rođen je 12. kolovoza 1893. u Gomilskom, kotar Celje. Gimnaziju i teologiju završio je u Mariboru, gdje je 30. lipnja 1917. zaređen za svećenika Mariborske biskupije. Bio je kapelan u Teharju, Čadramu, Sv. Lovrencu na Pohorju i Šmarju kod Jelša. Od 1934. bio je župnik Sv. Petra pod Sv. Gorama, u dekanatu Kozje. Kapelan mu je bio Anton Šparl. Kao prognanik smješten je u Nadbiskupske konvikt u Požegi. Pri prijemu je zabilježeno je da osim slovenskoga govori i piše njemački te da mu je rodbina u Gomilskom.

Dekretom br. 4030/1941 od 26. kolovoza 1941. i on je imenovan duhovnim pomoćnikom u Tuhlju, jer je otprije poznavao župu i župnika Marcela Novaka. Uhićen je od ustaša 7. rujna 1942. pa je preko Klanjca i Varaždina otpremljen 20. rujna 1942. u Jasenovački sabirni logor. I on je poput Groblera bio optužen za političku djelatnost s prognanim Slovencima u pograničnoj tuheljskoj zoni te za stvaranje »crvene republike«. Ubijen je bez presude u Jasenovcu 17. listopada 1942. godine.³⁰

²⁹ OŠKCJ, Sarajevo 1939, str. 347. – NDS, Kutija III, korice 7, br. 211, list 7-12. – Anton RANTAŠA. Jasenovac. U: *Nova pot*, 2 (1950), str. 121-127, 158-164. – Bogdan KOLAR. *Duhovnici lavantinske (mariborske) škofije. – Izgnanci na Hrvatskom.* (Svećenici lavantske (mariborske) biskupije – prognanici u Hrvatsku). U Zborniku radova u čast mons. dr. Antuna Škvorčevića: *U služenju Božjemu narodu.* Požega 2007, str. 731. – *Letopis Cerkve na Slovenskem 2000.*, Ljubljana 2000, str. 637, 782, 1148-1149. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke.* Zagreb 2008, str. 131.

³⁰ OŠKCJ, Sarajevo 1939, str. 342. – NDS, Kutija I, korice 1, list 7. Kutija I, korice 2, br. 5, list 27-30. – Anton RANTAŠA. Jasenovac. U: *Nova pot*, 2 (1950), str. 121-127, 158-164. – Bogdan KOLAR. *Duhovnici lavantinske (mariborske) škofije. – Izgnanci na Hrvatskom.* (Svećenici lavantske (mariborske) biskupije – prognanici u Hrvatsku). U Zborniku radova u čest mons. dr. Antuna Škvorčevića: *U služenju Božjemu narodu.* Požega 2007, str. 731-732. – *Letopis Cerkve na Slovenskem 2000.*, Ljubljana 2000, str. 554, 782, 1149. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke.* Zagreb 2008, str. 131-132.

Anzelm Polak, redovnik križarskoga reda

Rođen je 8. travnja 1883. u mjestu Životice u Moravskoj. Postao je član reda (*Braća njemačke kuće sv. Marije u Jeruzalemu*) koji je 1917. ustanovljen kao samostalna provincija i u Ljubljani pod nazivom *Križniški red* (*Križarski red* ili *Red Križara*). Zaređen je za svećenika *Križarskoga reda O.Tuet* 14. srpnja 1910. godine. Djelovao je i u novoj slovenskoj provinciji. Od 1919. bio je župnik Sv. Miklavža pri Ormožu (Sv. Nikola kraj Ormoža), župi koju su vodili redovnici križarskoga reda. Po protjerivanju iz Slovenije došao je 19. travnja 1941. kao 58-godišnji redovnik u Zagreb, najprije se smjestio u Nadbiskupski konvikt (Vlaška 38), a potom kod franjevaca u Varaždinu. Uhićen je od ustaša 20. rujna 1942. te otpremljeni u jasenovački logor. Prema svjedočenju Antona Rantaše ubijen je bez presude 17. listopada 1942. godine.³¹

Franc (Franjo) Orešnik, duhovni pomoćnik u Ludini

Rođen je 5. travnja 1908. u Sv. Bolfenku na Kogu, Jastrebcu, kotar Ptuj. Gimnaziju je završio u Ptiju, a teologiju u Mariboru i Parizu. Za svećenika Mariborske biskupije zaređen je 7. kolovoza 1932. u Mariboru. Bio je kapelan u župi Sv. Magdalene u Mariboru, a 1939. župnik u Teharju, celjski dekanat. Prognan iz Slovenije, u Zagrebu je smješten 5. srpnja 1941. u Nadbiskupski konvikt (Vlaška 38). Pri prijemu je o njemu zabilježeno da osim slovenskoga govori latinski, hrvatski, francuski i njemački jezik, da mu je otac umro te da ima samo majku.

Dekretom br. 4030/41 od 9. srpnja 1941. imenovan je duhovnim pomoćnikom u Ludini, najprije uz župnika Frana Oršulića, a nakon njegova umirovljenja koncem 1943., uz župnika dr. Franju Ranta.

Dekretom br. 4030/1944 od 8. ožujka 1944. razriješen je službe duhovnoga pomoćnika u Ludini i imenovan upraviteljem župe u Dubrancu, no ubrzo je imenovanje opozvano jer je župni dvor u Dubrancu porušen, a u opasnosti je bila i župna crkva zbog ratnih sukoba. Franc Orešnik je tako ostao duhovnim pomoćnikom u Ludini. O njemu je župnik dr. Franjo Rant pisao Nadbiskupskom duhovnom stolu glede njegova premještaja u Dubranec: »... u sadanjim teškim prilikama potpuno zadovoljava svojoj službi, pa se stoga umoljava Preč. naslov, da izvoli g. Orešnika ostaviti na dosadanjem mjestu u Ludini u svojstvu duhovnog pomoćnika.«

³¹ OŠKCJ, Sarajevo 1939, str. 328 i 459. – NDS, Kutija I, korice 1, list 28. – Anton RANTAŠA. *Jasenovac*. U: *Nova pot*, 2 (1950), str. 121-127, 158-164. – Bogdan KOLAR. *Duhovniki lavantske (mariborske) škofije*. – *Izgnanci na Hrvatskom*. (Svećenici lavantske (mariborske) biskupije – prognanici u Hrvatsku). U Zborniku radova u čast mons. dr. Antuna Škvorečevića: *U služenju Božjemu narodu*. Požega 2007., str. 731. – *Letopis Cerkve na Slovenskem 2000.*, Ljubljana 2000., str. 810, 1149. – *Križniški red v Sloveniji ob praznovanju 800 let obstoja*. Ljubljana 1990., str. 10. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 132-133.

Uhićen je u jesen 1944. po svemu sudeći koncem studenoga ili u prosincu i odveden u jasenovački logor. Optužen je za suradnju s partizanskim pokretom. Prema podatcima Biskupskoga ordinarijata u Mariboru, umro je u logoru 12. prosinca 1944. od posljedica mučenja, a Miloš Rybar navodi da je ondje ubijen 9. siječnja 1945. godine.³²

U jasenovačkom logoru za vrijeme NDH ubijeni su još jedan svećenik i jedan bogoslov:

Zvonimir Brekalo, svećenik (1916–1944)

Rođen je 13. lipnja 1916. u Bosanskoj Gradiški, gdje je završio pučku školu. Gimnaziju je polazi u Travniku (1926–1934), a teologiju studirao u Sarajevu i Strasbourg. Bio je izvrstan učenik i student. Za svećenika je zaređen u Strassburgu 10. kolovoza 1939. godine. Odmah je imenovan prefektom u Napretkovu konviktu u Banjoj Luci i vjeroučiteljem na Državnoj ženskoj gimnaziji. Nakon uspostave NDH bio je i vojni svećenik. Preminuo je od tifusa 23. studenoga 1944. u jasenovačkom sabirnom logoru, te je ondje i pokopan.³³

Mihajlo Lozinski, bogoslov (1920–1944)

Rođen je 1920. u grkokatoličkoj župi u Lipovljanim. Kao bogoslov Križevačke eparhije završio je studij bogoslovije i bio pred ređenjem. Navodno je već imao tiskane spomen-sličice za mladu misu. Ustaške su vlasti 1944. iz Lipovljana odvele skupinu od oko 260 Rusina i Ukrajinaca (grkokatolika) te Čeha i Hrvata (rimokatolika) u jasenovački sabirni logor. Optužilo ih se zbog simpatiziranja partizanskoga pokreta. Među njima je bio i mladi grkokatolički bogoslov Mihajlo Lozinski, koji se kod kuće pripremao za mladu misu. U logoru mu se izgubio svaki trag, očito je ubijen bez presude na nepoznat način.³⁴

³² OŠKCJ, Sarajevo 1939, str. 335. – NDS, Kutija I, korice 1, list 15; korice 3, br. 45, list 26-30. Kutija II, korice 6, br. 185, list 100-103. – Anton RANTAŠA. Jasenovac. U: *Nova pot*, 2 (1950), str. 121-127, 158-164. – Bogdan KOLAR. *Duhovnici lavantske (mariborske) škofije. – Izgnanci na Hrvuškem.* (Svećenici lavantske (mariborske) biskupije – prognanici u Hrvatsku). U Zborniku radova u čast mons. dr. Antuna Škvorčevića: *U služenju Božjemu narodu.* Požega 2007, str. 732. – *Letopis Crkve na Slovenskem* 2000., Ljubljana 2000, str. 567, 783, 1149. – Miloš RYBAR. *Nacistični ukrepi...*, str. 68. – S. KOŽUL. *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke.* Zagreb 2008, str. 133-134.

³³ Anto ORLOVAC, *Banjalučki martirologij.* Banja Luka – Zagreb 1999, str. 20. – Katolički tjednik, Sarajevo, br. 4 (1945), str. 3. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke.* Zagreb 2008, str. 135.

³⁴ Podatci provjereni kod župnika Mije Dukića u Kobašu i kod grkokatoličkoga župnika Jaroslava Lešćena u Lipovljanim, 5. ožujka 2007.

Zaključak

U jasenovačkom logoru za NDH ubijeno je devet svećenika i jedan bogoslov. Prema nacionalnoj strukturi sedam je Slovenaca, jedan Čeh iz Moravske i dva Hrvata (katolički svećenik i grkokatolički bogoslov).

Od sedam slovenskih dijecezanskih svećenika uz jednoga redovnika (ukupno osmorica), jedan je pripadao Zagrebačkoj nadbiskupiji, a sedmorica Mariborskoj biskupiji.

Od dvojice Hrvata, katolik je pripadao Banjalučkoj biskupiji, a grkokatolik Križevačkoj eparhiji tj. grkokatoličkoj župi u Lipovljanim.³⁵

Civilne žrtve logora u Jasenovcu i Staroj Gradiški

U optužnici iz 1946. protiv zagrebačkoga nadbiskupa dr. Alojzija Stepinca piše da je u jasenovačkom logoru stradalo 40 000 ljudi. Kasnije su se te brojke sve do 1990. višestruko umnažale pa se spominjalo »više stotina tisuća«, 700 000 ili 1, 200 000 žrtava u logorima Jasenovac i Stara Gradiška. Više je autora (Franjo Tuđman, Bogoljub Kočović, Vladimir Žerjavić) pokušalo demantirati neistinite i krivotvorene podatke koji su se provlačili povijesnom literaturom. Prema statističkim podatcima Statističkoga Zavoda Jugoslavije koji su se godinama tajili, broj žrtava logora u Jasenovcu i Staroj Gradiški u razdoblju od 1941. do 1945. raspoređen prema nacionalnoj pripadnosti izgleda ovako:

Nacionalna pripadnost	Broj žrtava u logoru:	
	Jasenovac	Stara Gradiška
Srbci	26.170	7.774
Židovi	8.121	923
Hrvati	5.900	646
Muslimani	789	160
Romi	1.471	—

³⁵ S. KOŽUL, *Godišnji dan čišćenja pamćenja i spomena mučenika u Požeškoj biskupiji*. U Zborniku radova u čast mons. dr. Antuna Škvorčevića: *U služenju Božjemu narodu*. Požega 2007, str. 48-79, a prikaz o ubijenim svećenicima u logoru Jasenovac, str. 65-72. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 135.

Slovenci	174	20
Crnogorci	35	3
Makedonci	7	—
Mađari	59	1
Neidentificirani	6.792	58
Ostali	84	1
Ukupno	49.602	9.586
Sveukupno u oba logora		59.188

»Svaki zločin treba jasno osuditi, ali skrivati stvarne podatke od domaće i svjetske javnosti je protucivilizacijsko i protuznanstveno. Posebno na području ljudskih žrtava ne smije biti krivotvorina, mitomanije i manipulacije, jer krive informacije i pretjerivanja uzrokuju predrasude, mržnju i osvetoljubivost.«³⁶

U knjizi *Spomen područje Jasenovac* navedene su ukupno šezdeset devet tisuća osamsto četrdeset dvije (**69 842**) žrtve.³⁷ Krajem 2007. širila se po tiskovinama vijest da je pojedinačni popis jasenovačkih žrtava narastao iznad 72 tisuće. Međutim, prešuće se da logor nije zatvoren završetkom II. svjetskog rata, nego da je bio u funkciji i nakon dolaska komunista na vlast do 1947. godine. Zbog političkih i ideoloških razloga to je razdoblje do sada ostalo neistraženo.³⁸

³⁶ Podaci preuzeti iz knjige: *Jasenovac – žrtve rata prema podacima Statističkog Zavoda Jugoslavije*. Priredio: Bošnjački institut Zürich – Sarajevo, 1998., str. 356. – Franjo MARIĆ. *Kronologija važnijih događaja žepačkog kraja i bliže okolice 1458.-1998.*, str. 170.

³⁷ Tea BENČIĆ RIMAY et al. *Spomen područje Jasenovac*. Izd. Javna ustanova Spomen područje Jasenovac 2006., str. 218. – Na tragu ideološkoga opredjeljenja i pristupa žrtvama logora u Jasenovcu piše Ivo Banac i Ivan Lovrenović, dok objektivno i s pozitivnim odnosom prema svim žrtvama piše Srećko Đžaja u časopisu »Svjetlost riječi«, veljača 2007, koje izdaju bosanski franjevcii.

³⁸ S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 136-138.

SVEĆENICI ŽRTVE LOGORA U STAROJ GRADIŠKI I DARUVARU

Još uvijek nije poznat broj stradalih svećenika i redovnika u starogradiškom logoru. Prema nekim istraživanjima,¹ njihov se broj stalno mijenja, a u poratnim godinama povećavao.

Svećenici robijaši procjenjivali su broj prema vlastitu iskustvu i sjećanju pa su došli do broja koji se kretao između dvije stotine (200) i tri stotine (300) svećenika.

Dubrovački svećenik don **Ivo Bjelokosić**, koji je najprije osuđen na smrt pa mu je kazna preinačena na 20 godina zatvora, a odslužio je u Staroj Gradiški 12 godina u razdoblju od 1945. do 1957., procijenio je da je za njegova uzništva kroz logor »prošlo oko tri stotine svećenika zatvorenika«. U knjizi je naveo i imena svećenika koji su ondje umrli.²

Kapucin **Ilija Borak** zabilježio je 1955., da je za njegova uzništva u logoru Stara Gradiška dulje ili kraće robijalo dvije stotine i jedanaest (211) svećenika i redovnika, od kojih su sedamdeset i šestorica (76) bila iz Zagrebačke nadbiskupije.

Župnik iz Varaždina **Mihovil Kanoti** došao je do brojke od dvije stotine i sedam (207) svećenika i redovnika logoraša, kojih se sjeća iz razdoblja svoga uzništva u Staroj Gradiški.

Kanonik **dr. Vilim Nuk** sjećao se šezdeset i šestorice (66) svećenika samo iz Zagrebačke nadbiskupije.

U pismohrani Nadbiskupskoga duhovnog stola čuva se kartoteka s imenima svećenika robijaša iz Zagrebačke nadbiskupije. U nju su 1948. uvedena imena najprije pedeset i četvorice (54) svećenika, ali broj se povećao pa su zabilježena imena šezdeset i sedmorice (67) svećenika. Bili su to uglavnom svećenici s družim kaznama kojima su u logor dostavljeni paketi s hranom. Od sto pedeset šestorice (156) osuđenika iz Zagrebačke nadbiskupije, više od osamdesetorice (80) izdržavalо je višegodišnje kazne u logoru Stara Gradiška, a četvorica (4) su ondje i umrla. Evo njihovih kratkih životopisa.

¹ S. KOŽUL, *Martirologij Crkve zagrebačke*. Zagreb 1998, str. 267-276.

² Ivo BELOKOSIĆ, *Svećenik – Matični broj St. Grad.* 2019. Dubrovnik 2002, str. 155.

KARLO GRUIČIĆ, kanonik zagrebački i arhiđakon dubički

Rođen je 8. kolovoza 1882. u Dugoj Resi od oca Josipa i majke Katarine, rođene Jurković. Otac, željeznički činovnik često je zbog službe premještan pa se sin školovao u Novskoj, Lepoglavi, Varaždinu, Jastrebarskom i Cvetkoviću. Gimnaziju je polazio u Karlovcu, Bjelovaru i Zagrebu, gdje je studirao teologiju na Katoličkom bogoslovnom fakultetu. Bio je vrstan pjevač pa je za studentskih dana u katedrali pjevao *Lamentacije*. Pomoćni biskup mons. dr. Ivan Krapac zaredio ga je za svećenika 15. srpnja 1906. godine. Do 1915. bio je kapelan u Goli, Martijancu, Vinagori, Krapinskim Toplicama i Krapini. Za vrijeme I. svjetskog rata do 1918. bio je vojni svećenik. U Martinskoj Vesi je kao župnik (1918–1937) uzorno radio s vjernicima, a od 1927. vršio je službu dekana Sisačkoga dekanata. Kao kanonik Prvostolnoga kaptola zagrebačkoga od 1937. je živio u kuriji na Kaptolu 26. Sudržavao je u *Katoličkom listu* i *Kršćanskoj školi*.

Vršio je razne kanoničke službe pa je tako bio kanonik penitencijar u prvostolnoj crkvi, ravnatelj Bratovštine kršćanskoga nauka, prosinodalni ispitivač, prosinodalni sudac, bilježnik Nadbiskupskoga ženidbenog suda i bilježnik Prvostolnoga kaptola zagrebačkoga. Bio je i arhiđakon dubičkoga arhiđakonata. Sve svoje službe vršio je savjesno. Tijekom 1945. bio je nekoliko mjeseci u istražnom zatvoru, ali je pušten pa se branio sa slobode. Osuđen je 1946. na pet godina, kaznu je izdržavao u logoru Stara Gradiška, ali kao teški reumatičar koji se jedva kretao, nije izdržao. Ondje je umro 3. ožujka 1948., pokopan je na zatvorskem groblju.³

Prema jednoj poslijeratnoj zabilješci osuđen je radi članaka u *Katoličkom listu*. Sadržajem su govorili protiv psovke, a na suđenju su mu iz konteksta izvučene i podmetnute neke rečenice kojima su ga teretili da se zalagao za ustaše.

Dr. Josip Buturac zapisao je o kanoniku Gruičiću: »...župnik je bio osobito revan, marljivo je isповijedao, dobro propovijedao, zanimalo se za crkvenu povijest, vodio društva Katoličke akcije. Čitao je moje članke u "Katoličkom listu" o teškim pastoralnim prilikama u župi Čaglić kod Pakracu, pa me pozvao k sebi u goste. Tako smo se sastali u Martinskoj Vesi 7. kolovoza 1933. Tom sam zgodom 8. kolovoza u njegovoj župskoj crkvi imao misu za pokojnog Stjepana Radića. Osim Radićeve sestre i možda pokojeg rođaka, nitko drugi nije bio nazočan kod te mise. Čudili smo se i Gruičić i ja, što i za Radića vrijedi "Nemo profeta in patria", i što je poštovanje prema narodnom vođi i mučeniku tako brzo ohladilo čak i u njegovu rodnom kraju. Gruičić župnik-dekan slijedećih dana proveo me kroz više župa svoga dekanata, te sam se uvjerio kako i mladi i stariji župnici

³ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 150-151.

susreću s poštovanjem. Dne 12. kolovoza 1934. bio sam u Martinskoj Vesi na višestrukoj proslavi. Govorili su biskup mons. dr. Franjo Salis i dr. Ivo Protulipac, vođa križarske Katoličke akcije. Htio sam se brzo vratiti kući, ali mi Gruičić nije dao nego mi govorio: "Kad je svećenik u mojoj kući, onda je kod mene Božić, božićno raspoloženje, a kad me ostavi, spopadne me neka neobična tuga i žalost." Kao sposoban i revan župnik dolazi u Zagreb za kanonika, revno ispovijeda u katedrali i govori mi: "Ovdje ima tako malo posla, ja bih lako mogao vršiti sve dužnosti zagrebačkih kanonika koji zapravo ništa ne rade" (tako je naime onda izgledao pastoral u katedrali i posjet vjernika). Sprijateljili smo se, pa smo zajedno išli u kaptolske Varaždinske Toplice, a za vrijeme rata i glada pozivao me k sebi na večeru ili mi donosio hranu u ured Kaptolskog arhiva. Bio sam tada urednik "Katoličkog lista", pa mi je donosio nešto od svoje suradnje. Bile su to i neke uspomene iz Prvog svjetskog rata kad je on bio vojni svećenik. Poslije rata bio je zatvoren kod Sudbenog stola (Okružnog suda) u Zagrebu. Kad se vratio, pripovijedao mi je da su mu predbacivali neko pisanje u "Katoličkom listu". S njim se u zatvoru našlo više intelektualaca koji su radi razonode držali predavanja, svaki iz svoje struke. Predstavniku Rotary-kluba drugi su predbacivali: "Zbog tebe i takvih dospjeli smo ovamo u zatvor!" Činilo se da na Gruičiću nema nikakve ozbiljne krivnje. Međutim, on je i drugi put uhićen, osuđen i prebačen u zatvor Staru Gradišku, onđe se razbolio i 3. ožujka 1948. umro. Bio je tih i povučen, nije se pleo ni u kakvu politiku, nije čak ni isticao svoje hrvatstvo što bi moglo nekoga izazvati i biti izlika za optužbu, ostaje misterium iniquitatis.«⁴

MIHOVIL KOLARIĆ, kateheta u Koprivnici

Roden je 20. rujna 1880. u Koprivnici od oca Valka i majke Ane, rođene Virger. Pučku školu polazio je u rodnom gradu, a gimnaziju u Varaždinu i Zagrebu, gdje je 1901. maturirao na Gornjogradskoj gimnaziji. Teologiju je diplomirao na zagrebačkom Bogoslovnom fakultetu, a 16. srpnja 1905. zaredio ga je nadbiskup mons. dr. Juraj Posilović.

Kapeljan je bio u Pregradi (1905–1906), u Posavskim Bregima (1906–1909) gdje je 1910. bio i upravitelj župe, potom kapelan u Pitomači (1910–1912).

Imenovan je vjeroučiteljem u rodnoj Koprivnici gdje je taj posao obavljao punе 33 godine (1912–1945). Uhićen je i osuđen na petnaest godina robije koju

⁴ Dr. Josip Buturac, dopis od 1. kolovoza 1990. – AZN-PA, bilješke nakon rata. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 76.

je izdržavao u logoru Stara Gradiška. Ondje je umro 7. siječnja 1948., navodno od tifusa. Pokopan je na zatvorskom groblju.⁵

Dr. Milivoj Kovačić u svojoj monografiji o Mihovilu Kovačiću kaže: »Bio je društveni djelatnik u koprivničkim pjevačkim društvima. Po povratku u svoj rodni grad Koprivnicu 1912. godine, kao dobar pjevač, ljubitelj i poznavatelj pjevačke i glazbene umjetnosti, odmah se učlanjuje u hrvatsko pjevačko društvo "Podravac" 1919. godine. Uspješno djeluje u tom pjevačkom društvu sve do početka 1921. godine, kada prelazi u pjevačko društvo "Domoljub" u Koprivnici.

Od studenog 1921. godine postaje zborovođom i dirigentom u HOPD (Hrvatsko obrtničko-radničko obrazovno i pjevačko društvo) "Domoljub", u kojem djeluje neprekidno i uspješno sve do konca 1942. godine, kada društvo zbog ratnih neprilika prestaje djelovati. Pod njegovim dirigentskim djelovanjem i ravnjanjem pjevački zbor društva u vremenu od 1925. do 1929. godine postiže najveće uspjehe. Društveni zbor priređuje samostalne koncerte ili sudjeluje prigodom raznih proslava u Zagrebu, Banjoj Luci, Bjelovaru, Karlovcu, Križevcima, Virju, Koprivnici i drugim mjestima. O tim uspjesima pisalo je u ondašnjim zagrebačkim novinama: Jutarnjem listu, Hrvatu, Obzoru, Svetoj Ceciliji i Koprivničkim novinama. Napisao je 1929. godine povijest pjevačkog društva "Domoljub". Rukopis se (4 strane) čuva u Muzeju grada Koprivnice. Za dugogodišnje vođenje zbara i dirigentsko djelovanje odlikovan je 1929. godine srebrnim počasnim znakom Saveza hrvatskih pjevačkih društava.

Katehetu Mihovila Kolarića, zvanog Miško, poznavao sam i znao od djetinjstva pa sve do njegovog uhićenja početkom lipnja 1945. godine. Kuća mojega djeda u kojoj sam ja odrastao, bila je u susjedstvu odnosno nasuprot kući Kolarićevih u Gajevoj (Dugoj) ulici u Koprivnici. U sva četiri razreda osnovne škole u Koprivnici od 1934 do 1938. godine bio mi je kateheta-vjeroučitelj. Podijelio mi je Prvu sv. Pričest 21. lipnja 1937. Sliku, uspomenu na taj dan s njegovim potpisom sačuvao sam sve do danas i visi na zidu u mojoj radnoj sobi.

Dobro sam upamtio vjeroučitelja i susjeda g. Miška Kolarića i ostao mi je u nezaboravnom sjećanju kao: svećenik, kateheta, društveni djelatnik i veliki hrvatski rodoljub.«⁶

⁵ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 149. – Dragutin FELETAR, *Glazbeni život Koprivnice*. - Uspomene dr. Milivoja Kovačića. - Zagrebačke novine "Novosti", 1926. godine.

⁶ Milivoj KOVACIĆ, Mihovil Kolarić, svećenik kateheta-vjeroučitelj u Koprivnici. Izd. Društvo „Tkalčić“ Zagreb 2003. – S. KOŽUL. *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 77.

STJEPAN KOVACIĆ, župnik u Molvama

Rođen je 17. listopada 1870. u Zlataru od oca Janka i majke Marije. Pučku školu polazi je u rodnom Zlataru, klasičnu gimnaziju u Zagrebu, a studij teologije – zbog plućne bolesti prema savjetu liječnika – na Bogosloviji u Senju. Senjski biskup mons. Antun I. Maurović zaredio ga je za svećenika 1896. godine.

Djelovao je kao kapelan u Gospicu, potom kao upravitelj župe u Grižanima, Sincu, Josipdolu i Ceroviku. Kad je 1905. prešao među kler Zagrebačke nadbiskupije, bio je do 1907. subsidijar kod župnika Ivančića u Donjoj Stubici. Potom je bio župnik u Sigetcu (1907–1914), Gornjoj Stubici (1914–1921) i Molvama od 1921. godine. Od 1931. je začasni prisjednik Nadbiskupskoga duhovnog stola u Zagrebu.

Uhićen je 1945. pa je kao 75-godišnji starac osuđen na 20 godina zatvora. Kroznu je izdržavao u Staroj Gradiški, gdje je umro 17. rujna 1948. godine. Nadbiskupski duhovni stol je obaviješten o smrti tek 14. listopada 1948. godine (br. 5391 /48). Pokopan je na zatvorskem groblju.

Mons. Grundler u svom popisu svećenika logoraša Zagrebačke nadbiskupije navodi da je vlč. Kovačić umro 17. rujna 1947. godine. To opovrgava citirani dokument Nadbiskupskoga duhovnog stola.⁷

IVAN PERHAČ, župnik u Kratečkom

Rođen je 6. rujna 1885. u Goričanu od oca Adama i majke Marije, rođene Kučandi. Pučku školu polazio je u Goričanu, pet razreda gimnazije u Velikoj Kaniži, VI. razred u Keszthelyu, a VII. i VIII. razred u Zagrebu. Teologiju je dvije godine studirao na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, ostale godine u Pečuhu. Ondje je zaređen za svećenika 27. lipnja 1910. godine. U Pečuškoj biskupiji djelovao je do 1926. godine. Kapelan je najprije bio u Lakocsu, županija Somogy (1910–1911), u Szajki, županija Baranja (1911–1912), u Baranya-bánu (1912–1913), Petrijevcima, županija Virovitička (1913–1914), a od 1914. od 1917. bio je vojni svećenik (dušobrižnik) po raznim mjestima Galicije za mađarske, hrvatske i njemačke vojниke. Ponovo je kapelan na madžarskoj župi (1917–1919), subsidijar u Viljevu (1919–1921), kapelan u Petrijevcima (1921–1923), upravitelj župe u Dražu (1923–1924) i Batini (1924–1926).

⁷ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 156. - AZN-PA, bilješke Marka Trstenjaka. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 77-78.

Prešavši među kler Zagrebačke nadbiskupije imenovan je najprije kapelanom (1926–1927), potom upraviteljem župe u Donjoj Dubravi (1927–1931). Nakon toga je bio župnik u Dekanovcu (1931–1934) i Kratečkom (1933–1945), gdje je uhićen i potom osuđen na 20 godina robije. Kaznu je izdržavao u logoru Stara Gradiška. Ondje je umro 17. svibnja 1947. te pokopan na zatvorskom groblju bez sprovoda i svećenika.⁸

IVAN BECKER, umirovljeni župnik trnjanski

Rođen je 4. lipnja 1878. u Bizovcu od oca Franje, kovača, i majke Sofije rođene, Kirsch, domaćice. (Logoraški izvori netočno navode Bekerl). Pučku školu završio je u Bizovcu, a gimnaziju u Osijeku, gdje je maturirao 1897. godine. Teologiju je studirao u Đakovu (1897–1901), gdje je zaređen za svećenika 5. srpnja 1901. godine. Najprije je kapelan u Đakovu (1901–1902), odgojitelj mladoga grofa Rudolfa Normana u Valpovu (1902–1904), kapelan u Slavonskom Brodu (1904–1905), duhovnik u Dječačkom sjemeništu u Osijeku (1905–1907), kapelan u Tovarniku (1907). U Trnjanimu je 1908. najprije bio kapelan, potom upravitelj župe sv. Marka (1908–1914) i župnik (1914–1943).

Umirovlen, živio je u Đakovu od 1943. do 1945. kad je 9. lipnja uhićen i zatvoren u Slavonskom Brodu. Vojni sud II. jugoslavenske armije osudio ga je 18. kolovoza 1945. na smrt (uz još 16 civila) »zbog špijunaže i pomaganja okupatora«.⁹ »Svi su oni«, piše dalje Politika, »bili članovi ustaških organizacija i njemačkih oružanih formacija«.

Ne zna se točno gdje je Becker nakon uhićenja bio zatvoren – u slavonsko-brodskom zatvoru ili u logoru u Staroj Gradiški.

Dr. Augustin Franić spominje ga kao robijaša u Staroj Gradiški. Bio je osuđen na smrt pa navodno pomilovan na 20 godina robije, ali je umro 18. kolovoza 1945. godine.

Biskupijski izvori navode da je umirovljeni župnik Becker u 67. godini života tjeran bos i u najnužnijoj odjeći pješice od Slavonskoga Broda do Osijeka. Ondje je na prisilnom radu na pustari Orlovnjak dobio upalu pluća i tifus. Zauzimanjem časnih sestara prevezen je u bolnicu gdje je 19. kolovoza 1945. umro. Pokopan je na osječkom groblju sv. Ane 20. kolovoza 1945. godine.¹⁰

⁸ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 144.

⁹ Politika, 1945, (19. VIII), str. 6.

¹⁰ OŠKCJ, Sarajevo 1939., str. 89. - Bilješke dr. Augustina Franića od 26. ožujka 2007. – Antun

Ostaje nejasna zašto je evidentiran u logoru u Staroj Gradiški ako je zatvoren u Brodu, odakle je vjerojatno sproveden u Osijek. Postoji mogućnost da je konačnu presudu čekao u starogradiškom logoru u kojem je veliki broj svećenika izdržavao kazne, otkuda je potom sproveden na pustaru Orlovnjak kod Osijeka na prisilni rad.¹¹

Dr. TOMO SEVEROVIĆ, rektor grkokatoličkoga sjemeništa u Zagrebu

Ugledni član svećenstva Križevačke biskupije (eparhije), bio je i rektor Grkokatoličkoga sjemeništa na Gornjem gradu u Zagrebu.

Osuđen, kaznu je služio u Staroj Gradiški. Logorskim torturama psihički je slomljen, teško je obolio pa je prebačen u psihijatrijsku bolnicu Vrapče (Zagreb). Logoraški izvori navode da je tamo umro 14. veljače 1951. godine. Rektor Grkokatoličkoga sjemeništa Nikola Nino Kekić posvjedočio je da je rodbina dobila njegovo tijelo pa je pokopan u rodnoj župi u Stojdragi na Žumberku.¹²

Prema dosadašnjim saznanjima, nakon 1945. za komunističkoga režima u logoru u Staroj Gradiški umrlo je deset (10) svećenika. Šestorica (6) iz različitih biskupija: **Karlo Gruičić, Mihovil Kolarić, Stjepan Kovačić, Ivan Perhač, Ivan Becker, Tomo Severović**, te četvorica (4) redovnika **Leonard (Miško) Bajić, OFM; Franjo Bortas, DI; Anzelmo Canjuga**, kapucin i **Pero Turkalj, TOR**.¹³

Prema zabilješkama dr. Augustina Franića, u starogradiškom je logoru 21. ožujka 1946. umro i pravoslavni svećenik **Naum Milković**.

PETAR SIVJANOVIĆ, župnik u Grubišnom Polju

Rođen je 16. siječnja 1893. u Virju od oca Đure i majke Marije, rođene Pavunić. Pučku školu polazio je u Virju, gimnaziju i studij teologije u Zagrebu, gdje je

JARM, *Dijecenzanski svećenici koji su djelovali na sadašnjem području Biskupije Đakovačke i Srijemske od 1701. do 2003.godine*. Đakovo 2003, str. 193. – Antun JARM. *Pribrojeni zboru mučenika*. Đakovo 2007, str. 18.

¹¹ S. KOŽUL. *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 79-80.

¹² Bilješke dr. Augustina Franića iz Dubrovnika od 26. ožujka 2007. - Razgovor s rektorm Grkokatoličkoga sjemeništa u Zagrebu Nikolom (Ninom) Kekićem, obavio dr. Stjepan Kožul u ožujku 2007. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 80.

¹³ S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 80-83.

30. srpnja 1916. zaređen za svećenika. Uspješno se posvetio katehetskoj službi napose u Grubišnom Polju. Katedetski ispit položio je 1925. te djelovao kao vjeročitelj uz župnika Ivana Nepomuka Jemeršića do njegova umirovljenja 1927., i uz župnika Josipa Podaka do njegove smrti 1932. godine. Sivjanović je tada kao župnik preuzeo župu i u njoj plodno djelovao. Bio je i tajnik Društva prosvjetnih djelatnika Bjelovarske oblasti.¹⁴

Za vrijeme II. svjetskog rata i NDH zaštićivao je proganjene pravoslavne vjernike, a po dolasku komunista na vlast optužen je »da je pozvao ustaše da kolju Vlahe«, da je »prekrštavao« i na tome zarađivao. »Bio je dobar svećenik, crkvenoga duha, revan u službi, zato je i postao mučenik svoga zvanja.«

Optužen je za zlodjela koja je početkom II. svjetskog rata počinila ustaška vlast u tom kraju, koja je zločinom nastojala spriječiti oružanu pobunu Srba protiv novostvorene NDH. Nadbiskup Stepinac zauzimao se kod Vladimira Bakarića, dopisom od 5. rujna 1945., za puštanje iz zatvora Adolfa Dušića i Petra Sivjanovića, no nije uspio. Mučili su ga i zlostavljali, osudili na smrt i javno objesili u Daruvaru 21. veljače 1946. godine. Pokopan je na daruvarskom groblju uz ogradu na nedoličnom mjestu, ali je ta nepravda ispravljena mnogo godina kasnije.

U organizaciji Biskupskoga ordinarijata u Požegi i Župnoga ureda Daruvar, ekshumirani su njegovi posmrtni ostaci i svečano sahranjeni u župnu grobnicu na daruvarskom groblju, pokraj daruvarskoga župnika Mije Etingera. Sprovod i misu zadušnicu u župnoj crkvi u Daruvaru, u nazočnosti svećenika, časnih sestara, gradskih vlasti i velikoga broja vjernika, predvodio je požeški biskup dr. Anton Škvorčević. Istaknuo je da se »crkvenim ukopom posmrtnih ostataka svećenika Petra Sivjanovića, 58 godina nakon njegove smrti, želi vratiti dostojanstvo i iskazati poštovanje čovjeku kojega je nepravedno osudila i okrutno ubila mržnja nakon II. svjetskog rata«.¹⁵

¹⁴ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 134-135. – Stjepan KOŽUL, *Martirologij Crkve zagrebačke*. Zagreb 1998, str. 110-114. Ovdje se sada ispravlja krivo zabilježeno u "Martirologiju Crkve zagrebačke", da je Sivjanović naslijedio župnika Ivana Nepomuka Jemeršića. Župnika Jemeršića, koji je koncem 1927. pošao u mirovinu u svoju "Vilu moj mir", naslijedio je od siječnja 1928. mladi župnik Josip Podak, koji je umro već 1932., a njega je tada naslijedio mjesni vjeročitelj Petar Sivjanović. – Gustav KUZMIĆ, *Spomenica župe Virje*. Virje 1999, st. 117-118. – Glas Koncila, 2005, br. 1 (2. I), str. 4.

¹⁵ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 134-135. – S. KOŽUL, *Martirologij Crkve zagrebačke*. Zagreb 1998, str. 110-114. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 59-61.

REDOVNICI KOJI SU UBIJENI ILI SU UMRLI U LOGORU STARA GRADIŠKA

O. SIDONIJE (JOSIP) ŠOLC (SCHOLZ), OFM

Roden je 8. prosinca 1909. u Virovitici od oca Dragutina i majke Marije, rođene Kanjski. Školovao se i studirao teologiju u Zagrebu. Kao franjevac zaređen je za svećenika 25. lipnja 1933. godine. Djelovao je najprije kao pastoralni djelatnik u Cerniku, potom na Trsatu (1933–1935) i u Našicama (1935–1942) kao kateheta na osnovnoj građanskoj školi, karitativni djelatnik te duhovnik Katoličke akcije. Dobar propovjednik, govorio je živo i uvjerljivo. U školi je privremeno prestao predavati kako bi veću pozornost posvetio tisućama nesjedinjenih prijelaznika koji su tražili zaštitu i pomoć u našičkom franjevačkom samostanu. Pridržavao se crkvenih propisa i odredbi biskupa glede pouke, a činio je to u želji da spasi ljude od političkih progona. Zauzeto je radio i pomagao. »To nisu mogli gledati partizani, prijetili su mu, jer su takva sela mirno i zaštićeno živjela, a nisu bila za revoluciju.«

Nekoliko Srba prijelaznika iz Velike Londžice upozorilo ga je na opasnost koja mu prijeti od pojedinaca iz sela Sapna. I doista, ondje je 24. svibnja 1942. najprije mučen, nagoga i bosoga vodili su ga po trnju kroz šumu, a potom ubili. O njegovu velikom sprovodu od Našica do Virovitice, gdje je pokopan u obiteljskoj grobnici, izvjestio je *Katolički list i Glasnik sv. Franje*.¹

O. PETRONIJE (IVAN) PAJTLER, OFM

Roden je 23. travnja 1912. u Cerniku od oca Slavka i majke Rozalije, rođene Marić. Gimnaziju je polazi u Varaždinu i Zagrebu, a teologiju završio u Zagrebu.

¹ S. KOŽUL, *Martirologij Crkve zagrebačke*. Zagreb 1998, str. 202-203. – Ivan DAMIŠ, *Franjevci Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, žrtve drugog svjetskog rata, porača i jugokomunizma*. Zagreb 2000, str. 47-52.

Zaređen je za svećenika kao franjevac 29. lipnja 1935. godine. Pastoralno je djelovao u više samostana, ponajviše kao vjeroučitelj: u Bjelovaru 1935, na Trsatu (1935–1936), u Čakovcu (1936–1939 i 1940–1942) te u Vukovaru (1939–1940). Od 1942. je u Koprivnici gimnaziski vjeroučitelj i domobranski vojni dušobrižnik. Ubijen je bez suđenja, pretpostavlja se 8. svibnja 1945. u Zagrebu (Maksimiru) ili negdje u bližoj okolici grada.²

O. BENKO (JOSIP) ČIGA, OFM

Rođen je 8. ožujka 1915. u Feričancima od oca Matije i majke Elizabete, rođene Kiš. Gimnaziju je polazio u Zagrebu i Varaždinu, teologiju studirao u Zagrebu i Schwazu u Austriji. Za svećenika je zaređen 7. kolovoza 1938. godine. Pastoralno je djelovao u Klanjcu i na Trsatu (1939), u Čuntiću (1940–1942) gdje je upravljao i župom Maja. Od 1942. je vjeroučitelj na Trgovačkoj akademiji i šegrtskoj školi u Karlovcu te pričuvni vojni dušobrižnik. U svibnju 1945. gubi mu se trag na Križnom putu, po nekim svjedočenjima kod Okićke sv. Marije, a po drugima u Jazovki iznad Sošica. Postoje podatci prema kojima su svi srednjoškolski vjeroučitelji iz Karlovca zajedno s dr. Matijom Kranjčićem, župnikom iz Ozlja, pobijeni 1945. godine.³

O. LEONARD (MIŠKO) BAJIĆ, OFM

Rođen je 1889. godine. Bio je član franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja. Na montiranom procesu skupini civila i franjevaca iz samostana Majke Božje Lurdske u Zagrebu, osuđen je 28. kolovoza 1947. na 12 godina zbog tobožnje diverzije »Gaon«. Robijao je u logoru u Staroj Gradiški od 7. rujna 1947., gdje je i umro u zatvorskoj bolnici 17. veljače 1948. godine. U bolnici je bio i o. Krsto Kržanić, koji ga je prije smrti ispovjedio.⁴

² S. KOŽUL, *Martirologij Crkve Zagrebačke*. Zagreb 1998, str. 201. – Ivan DAMIŠ, *Franjevci Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, žrtve drugog svjetskog rata, porača i jugokomunizma*. Zagreb 2000, str. 69–72.

³ S. KOŽUL, *Martirologij Crkve zagrebačke*. Zagreb 1998, str. 201–202. – Ivan DAMIŠ, *Franjevci Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, žrtve drugog svjetskog rata, porača i jugokomunizma*. Zagreb 2000, str. 103–106.

⁴ S. KOŽUL, *Martirologij Crkve Zagrebačke*. Zagreb 1998, str. 499–500. Opširnije str. 498–502.

O. ANZELMO CANJUGA, franjevac kapucin

Rođen je 27. studenoga 1894. u Budislavcu kraj Varaždina, od oca Jakova. Gimnaziju je završio u Varaždinu, bogosloviju u Senju. Glazbu je učio u A. Dujmušića i Franje Dugana st. Bio je plodan skladatelj, orguljaš i glazbeni pisac, djelatan u cecilijanskom pokretu za obnovu crkvene glazbe. U Varaždinu je od 1917. djelovao kao svećenik i odgojitelj u sjemeništu, a od 1933. kao upravitelj samostana. U Osijeku je bio poglavatar samostana, a u gimnaziji predavao glazbu. Vodio je crkvene zborove, priređivao samostalne orguljaške koncerne te skladao crkvenu glazbu (pet misa, pasije, motete, himne, litanije i 30-ak crkvenih popjevaka). Uhićen je i osuđen kao gvardijan kapucinskoga samostana u Osijeku.

Podatci iz sudske pismohrane: »Osuđen po Okružnom судu Osijek, presudom br. 46/47. od 30. V. 1947. na 16 godina lišenja slobode s prisilnim radom i na 5 godina gubitka političkih i gradjanskih prava.«⁵ Kaznu je izdržavao u logoru Stara Gradiška gdje je umro je 19. XII. 1952. godine. Prije nekoliko godina njegovi su posmrtni ostaci dostoјno sahranjeni u kapucinskoj grobnici na zagrebačkom Mirogoju.

PETAR (JURE) TURKALJ, franjevac trećoredac

Rođen je 28. svibnja 1891. u Slunju, od oca Ivana i majke Kate, rođene Lukač. Njegov stric Mile Turkalj bio je redovnik, brat laik kod franjevaca trećoredaca u samostanu sv. Franje u Krku, gdje je umro 26. veljače 1935. godine.

Jure Turkalj ušao je u novicijat 25. kolovoza 1906. i uzeo redovničko ime Petar. Vjećne zavjete položio je 28. kolovoza 1910. i iste godine na Krku započeo teološki studij koji je dovršio 1915. godine. Krčki biskup Antun Mahnić zaredio ga je za svećenika 28. studenoga 1913. u crkvi sv. Franje. Član je samostana sv. Mihovila u Zadru (1915–1917), potom ekonom i gvardijan u samostanu sv. Pavla na Škoљiću (1918–1922). U svibnju 1922. izabran je za ekonoma Provincije i samostana sv. Franje u Krku, gdje se tada nalazilo sjedište Provincijalata. Neko je vrijeme bio propovjednik u Krčkoj katedrali, a 1925. gvardijan samostana sv. Marije u Prvić Luci na otoku Prviću pokraj Šibenika. Krčki biskup Josip Srebrenić imenovao ga je 21. srpnja 1926. zamjenikom župnika u Krku, a 1927. je na kapitulu određeno

– Ivo BJELOKOSIĆ, *Svećenik – Matični broj St. Grad. 2019*. Dubrovnik 2002, str. 155. – S. KOŽUL, Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke. Zagreb 2008, str. 80.

⁵ S. KOŽUL, Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke. Zagreb 2008, str. 81, 143.

da pođe u Herceg Novi. Te je godine zamjenjivao župnika u Lađevcu, a za talijanske okupacije vratio se u samostan sv. Mihovila u Zadru. Iz Zadra ga je kao nepoželjna građanina 1937. protjerala gradska vlast, pa je ponovo poglavar i upravitelj župe u Prvić Luci, što 1939. bilježi i *Opći šematizam*.⁶ Službovao je kao župnik i gvardijan u Zaglavu, a 1942. premješten je u Split. U samostanu je za vrijeme rata mnogima bio na usluzi i pomagao; skrivao je i dvije židovske obitelji.

U Splitu je 31. listopada 1945. uhićen, a 8. siječnja 1946. osuđen na sedam godina zatočeništva. Režimski izvor navodi: »Osudjen od Okružnog suda za srednju Dalmaciju, presudom br. 158/45. od 8. I. 1946. godine, na 7 godina lišenja slobode s prisilnim radom i na 3 godine gubitka gradjanskih i političkih prava. Vrhovni sud mu je povisio kaznu na 12 godina lišenja slobode s prisilnim radom, pod br. K-153/45 13-II-46.«⁷ Kazna mu je povиšena nakon žalbe odvjetnika, a izdržavao ju je u Trogiru, Sisku i Staroj Gradiški, gdje je 17. srpnja 1948. podlegao strašnim mučenjima. Očevidci su se divili njegovoj hrabrosti i dosljednosti. Umro je kao mučenik vjere i kršćanske ljubavi. Poslije smrti među njegovim stvarima pronađena je njegovom rukom napisana molitva:

»Isuse, polažem prisegu, da će Tebi vjerno služiti do smrti. Daj mi, da trpim, da s Tobom nosim teret. Odričem se svih dobara i ugodnosti ovog svijeta. Predajem Ti svoje srce, upali u njemu iskricu svoje ljubavi. Pristajem, da Tebe slikjem pod Tvoj križ. Slažem se s Tvojom voljom i primam sve Tvoje trpljenje, kako Ti to želiš. Tvoje trpljenje je lako. Želim teže trpljenje. Isuse, obećajem Ti iskreno, da će nositi križ do smrti, dok ne dovedem ovce do Twoga prijestolja. Amen.«

Molitva se čuva u samostanu sv. Josipa u Splitu, otkuda je odveden na robiju i u smrt, a zabilježio ju je u svom prikazu redovnički subrat.⁸

O. FRANJO BORTAS, DI

Rođen je 22. rujna 1903. u Lugu kraj Samobora od oca Franje i majke Franciske, rođene Vitovski. U isusovačku družbu stupio je 29. listopada 1925. godine. Za svećenika je zaređen 24. kolovoza 1937., bio je prefekt i profesor u travničkom sjemeništu, 1939. duhovnik u Dječačkom sjemeništu u Zagrebu na Šalati, a potom je nekoliko godina djelovao na Jordanovcu. Za NDH je neko vrijeme

⁶ OŠKCJ, Sarajevo 1939, str. 446.

⁷ Stjepan RAZUM. *Osuđeni vjerski službenici u Hrvatskoj u razdoblju od 1944. do 1951. godine. Doprinos hrvatskom žrtvoslovlju.* U: Tkalcic 11/2007, str. 386.

⁸ Petar RUNJE, *Franjevc trećoreci glagoljaši u Ogulinu.* Ogulin 2007, str. 33-35. – S. KOŽUL, Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke, Zagreb 2008, str. 81-83.

bio kateheta na Domobranskoj zastavničkoj školi, odnosno Zastavničkoj školi oružanih snaga, prije vlc. Ivana Lazićkoga. Držao se podalje od politike. Nakon rata živio je u samostanu na Fratrovcu u Zagrebu gdje je uhićen u travnju 1946. godine. Vojni sud u Zagrebu (Nova ves, ćelija 93., II. kat) osudio ga je na četrnaest mjeseci robije. Pokušali su mu podmetnuti »ustašku gorljivost«. Uhićenje je uslijedilo navodno zbog toga što je skrivao svojega brata Josipa, pripadnika oružanih snaga NDH.

Kaznu je služio u Staroj Gradiški. Zdravstveno stanje naglo mu se pogoršavalo, umro je 7. lipnja 1947., tri dana prije isteka odsluženja kazne. Pokopan je 8. lipnja 1947. na zatvorskom groblju u Staroj Gradiški. »U mjesecu listopadu 1947. resio je grobni humak križ s imenom i prezimenom... U srpnju 1950. god. prečke s natpisom više nije bilo.«

Bio je pobožan i revan svećenik, dobar propovjednik, veseo i komunikativan.

O. ALOJZIJE SAJE, DI

Roden je 15. svibnja 1910. u Malinskoj vasi kraj Mirne peći u Sloveniji, od oca Ivana i majke Marije, rođene Zupančić. Bio je časni brat. Vlak kojim je putovao od Staroga Petrovog Sela do Nove Gradiške radi nabavke namirnica, napali su zrakoplovi. U bombardiranju je teško ranjen, umro je 8. srpnja 1944. u bolnici, a pokopan je na župnom groblju u Novoj Gradiški.

II.

**SVEĆENICI RODOM IZ ŽUPA
DANAŠNJE POŽEŠKE BISKUPIJE
UBIJENI ZA SLUŽBE U DRUGIM BISKUPIJAMA**

SLAVKO BRAJKOVIĆ, svećenik Đakovačke i Srijemske biskupije

Rođen je 5. travnja 1916. u Novoj Gradiški od oca Marka i majke Anke, rođene Glavaš. Pučku školu i gimnaziju završio u Novoj Gradiški, a teologiju 8 semestara u Zagrebu, a 4 semestra u Đakovu. Zaređen je u Đakovu 6. srpnja 1941. za svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije. Najprije kapelan u Bošnjacima, a potom upravitelj župne ispostave u Budimcima. Slijedile su službe kapelana u Osijeku 3, upravitelja župe u Koški, vojnoga svećenik te 1945. zamjenika župnika u Donjim Andrijevcima, odakle je odveden u Osijek. Ondje je strijeljan 14. svibnja 1946. godine. »Strijeljali ga udbaši bez suđenja, za grob se ne zna.«¹

Kanonik Kazimir Kelić rekao je u jednom razgovoru 20. travnja 1981. da je Brajković jednostavno nestao. Nije bio uhićen, nego je nestao. U biskupijskom arhivu čuva se Brajkovićev brevijar u koji je vlastoručno zapisao na latinskom jeziku:

»11. V. 1946. Sada znam kako je slatko i lako umrijeti za Boga i domovinu! S. B. Bože, budi volja Tvoja! Ja i svi kojima je umrijeti obavili smo sakramentalnu isповјед, duše smo svoje Bogu preporučili te u Božjoj milosti i pomoći čekamo čas smrti. Preporučujem se u vašu svetu misu i molitve! Ave, biskupe, pozdravljam te pred svoju smrt i molim oproštenje za sve... Oprosti, i moli za me! S. B.«

Luka Marijanović u dopisu od 12. listopada 1995. piše Biskupskom ordinarijatu da je Slavko Brajković strijeljan 13. svibnja 1946. godine. Njegov brevijar dospio je u ruke svećeniku Stjepanu Jadaniju. Nakon Jadanijeve smrti, Marijanović je u njegovoj ostavštini pronašao Brajkovićev brevijar u 4 sveska, te ga povjerio na čuvanje Biskupskom ordinarijatu, upravo zbog mučenikova zapisa.²

¹ Antun JARM, *Dijecezanski svećenici koji su djelovali na sadašnjem području Biskupije Đakovačke i Srijemske od 1701. do 2003. godine*. Đakovo 2003, str. 194.

² Antun JARM, *Pribrojeni zboru mučenika. Svećenici Đakovačke i Srijemske biskupije svjedoci i žrtve u vrijeme i neposredno nakon Drugog svjetskog rata*. Đakovo 2007, str. 20-22. – Biskup Marin Srakić ne spominje Slavka Brajkovića u svom radu: *Svećenici Đakovačke i Srijemske biskupije rodom s područja današnje Požeške biskupije*. Zbornik radova u čast mons. dr. Antuna Škvorčevića: *U služenju Božjemu narodu*. Požega 2007, str. 623-653. Spominje samo Filipa Brajkovića (1731-1810) str. 631.

KARLO IVANČIĆ, župnik u Oštrcu

Rođen je 15. ožujka 1911. u Davoru od oca Mate i majke Stane, rođene Marjanović. Ondje je polazio pučku školu, u Zagrebu gimnaziju i studij teologije. Zaredio ga je nadbiskup koadjutor mons. Stepinac, 29. lipnja 1935. godine. Bio je kapelan u Vrbovcu, Gradecu gdje je i upravljao župom (1936–1937) te u Kutini i Pribiću, a 1939. je imenovan župnikom u Oštrcu na Žumberku.

»Još kao gimnazijalac bavio se lijepom književnošću i surađivao u katoličkim časopisima. Bio je žive i vesele naravi. Partizani su ga optužili da je s njima surađivao, jer mu se drugačije nisu mogli osvetiti. Na temelju takve optužbe odvela ga je 24. listopada 1943. njemačka vojska – točnije rečeno Čerkezi – i mrtvo mu je tijelo, izmrcvareno, nađeno 3. studenog 1943. u Sošicama. Dne 5. studenog 1943. pokopan je u Oštrcu. "Quasi agnus innocens ductus est ad immolandum!"«³

Službeni vjesnik Zagrebačke nadbiskupije kratko navodi: »Upravitelj župe u Donjem Oštrcu, ubijen 24. listopada 1943. u Sošicama.«⁴ Popisi ubijenih svećenika Zagrebačke nadbiskupije obično ne spominju umorstvo župnika Karla Ivančića jer su ga ubili Čerkezi. Milka Kufrin, bez navođenja dokaza tvrdi da su vlč. Karla Ivančića ubile ustaše u Sošicama.⁵ Prema bilješci iz poratnih godina: »Ivančić Karlo, upravitelj župe Oštrc bio je protivnik okupatora i držao je s partizanskim vojskom. Zato su ga njemački gestapovci uhapsili, strahovito mučili, pekli na vatri i konačno ubili.«⁶

Svećenik Mile Vranešić u *Žumberačkom krijesu* opisuje mučeničku smrt oštakog župnika Karla Ivančića.⁷ Gestapovci su župnika Ivančića zatekli u župnom dvoru u Oštrcu, koji su netom napustili partizani pa ga je prijeku sud osudio na smrt. Da bi ljudima ulili strah u kosti javno su ga mučili tako što su ga privezanihoga za konja vukli od Oštrca do Sošica pa ga iznakažena i polumrtva polili benzinom te zapalili. Kad se njemačka vojska povukla, zemni ostaci župnika Ivančića pokopani su na groblju u Oštrcu.

Nadbiskupski duhovni stol zaprimio je o tom događaju sljedeće izvješće:

Zapisnik sastavljen u uredu Župskoga povjerenika Ministarstva skrbi za Veliku župu Pokupje u Karlovcu. Pristupaju nepozvani niže potpisani i izjavljuju sljedeće: Prigodom pothvata protiv odmetnika došli su u subotu dne 23.o.mj. (X. 1943.) pripadnici njemačkih oružanih snaga te se je 7 njemačkih časnika

³ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 124.
OŠKCJ, Sarajevo 1939, str. 54.

⁴ SVZN, 1944, br. 1, str. 34.

⁵ Vjesnik, 1990 (16. VII), str. 6.

⁶ AZN-PA, bilješka nakon rata.

⁷ *Žumberački krijes*, kalendar za 1995., str. 129-131.

smjestilo u prostorijama Župnoga dvora u Oštrcu. Smjesta su župnika vlč. Karla Ivančića iztjerali iz župnoga dvora, te se je on preselio da prenoći u susjednoj kući Janka Bučara. U nedjelju oko pola osam sati ujutro došao je vlč. Ivančić u župni dvor da podje u kancelariju i da se spremi za čitanje sv. mise. Medjutim, grubo mu je saopćeno sa strane jednoga njemačkoga častnika da se ne smije sa župnoga dvora udaljiti. Župnik je zatočen u kuhinji odakle se nije udaljio do 1 sat poslije podne. Oko 9 sati došao je crkveni starješina Ivan Janković i Ivan Vlahović da upitaju hoće li biti sv. misa. Njih su takodjer zatvorili sa župnikom u kuhinju. Oko 10 sati prije podne ulovljena je u nekoj klieti jedna partizanka, dovedena na župni dvor, preslušavana, a nakon preslušavanja dopustili su joj njemački častnici da se dotjera, te su je obukli u župnikovo rublje i njegove hlače. Budući da je spomenuta partizanka vladala njemačkim jezikom upotriebili su je njemački časnici kao tumača te je zapisnički bilježila izjave nesretnika o kojima će kasnije biti rieč. Oko jedan sat prisilili su župnika da je išao po djevojku Baricu Kovač iz Dolnjega Oštrca, koja je bila u službi kod župnika, pod izlikom da je preslušaju da nije možda partizanka, a zapravo su išli za time, da osramote čestitu djevojku. Župnik se je zadržao u selu do 4 sata, a kad se je vratio zatvoren je on i gore spomenuta dvojica u podrum župnoga dvora. Oko 4 sata došli su na župni dvor Franjo Mahovlić, protupartizanski izbjeglica, nastanjen u Karlovcu već 5 mjeseci, u službi župske redarstvene oblasti u Karlovcu, te Juraj Juratović koji je također bio protupartizanski izbjeglica, nastanjen već posljednja 4 mjeseca u Jastrebarskom, otac šestero djece. Za spomenutu dvojicu izjavila je gore spomenuta partizanka da su oni slovenski partizani, te su njih obojicu, zatvorili u podrum zajedno sa župnikom i gore spomenutom dvojicom. U večer oko 8 sati izveden je župnik, bez da je preslušan ma i jednu rieč, te su se spremila 3 njemačka častnika i odveli ga u nepoznatom pravcu. S njime zajedno odvedena je i partizanka, koja je vidjena u ponedjeljak u njemačkom automobilu te se odvezla u pravcu prema Sošicama, vjerojatno prema Metlici, a župniku se zameo svaki trag. Vjernici su tražili ne bi li našli telo obljudjenoga župnika čija je zasluga da niti jedan jedini čovjek iz njegove župe nije, unatoč najstrašnjeg pritiska, otišao medju partizane. Nije ustanovljen nikakav trag da bi župnik bio na području župe ubijen. Nakon što je odveden župnik ostala su na župnom dvoru 4 njemačka častnika, a drugo jutro u ovom zapisniku navedena četvorica zatvorenih u podrumu, nadjeni su kako leže oko župnog dvora ustrieljeni. Isto jutro nadjeni su još osim te četvorice još 5 muških lješeva oko župnoga dvora što ustrieljenih što zaklanih. Premda Oštrčka župa nema niti jednoga jedinoga partizana poklala je ili postrieljala saveznička njemačka vojska 22 člana ove župe, a da se o strahotama na području župe Kalje i ne govori gdje su čak i nevinu djeca bacana živa u vatru,

neka sela izgorijela do temelja u vatri, a njihovi stanovnici gotovo svi lišeni života. Dovršeno. U Karlovcu, dne 27. listopada 1943. Juro Ferenčić, v.r. Franjo Kovač, v.r. Josip Maholić, v.r. Marko Garapić, v.r. Slavica Lugarić, v.r. Nezavisna Država Hrvatska, Župski povjerenik, Ministarstvo skrbi za postradale krajeve za Veliku župu Pokupje Karlovac. Primljeno dne 27. X. 1943. broj: 85. Predmeti: Nestanak župnika Karle Ivančića – dostavljanje zapisnika. Karlovac, dne 27. X. 1943. Nadbiskupski duhovni stol Zagreb. Dostavlja se Naslovu zapisnik o postupku sa župnikom vlč. Ivančićem te usrdnom molbom da se poduzmu koraci da se razjasni njegova sudbina i zaštiti biedni narod ovoga kraja. Povjerenik Ministarstva skrbi: Dr. Mahovlić, v.r.

Dokument rasvjetljuje stradanju ljudi u Oštrcu ali i sudbinu upravitelja župe Karla Ivančića. Jasnije biva kome je on smetao i zbog čega je maknut iz svoje župe, uz ne posve razjašnjenu ulogu partizanke koja je Nijemcima bila prevoditeljica i vodila zapisnik.

Nadbiskupov tajnik Ivo Šalić o smrti Karla Ivančića zapisao je sljedeće:

Zapisnik sastavljen u Nadbiskupskom Tajništvu u Zagrebu dne 12. studenoga 1943. P. P.

Dolazi Slavica Lugarić iz Klanjca a boravila je kao domaćica kod župnika u Oštrcu vlč. g. Karla Ivančića te daje u zapisnik sliedeću izjavu: Od ljudi sam saznala, da je župnik iz Oštrca vlč. g. Karlo Ivančić ubijen i da je njegovo tijelo bilo pokrito hrpom kamenja u Sošicama. Naime oko te hrpe kamenja da su se skupljali psi i djeca, koja su to rekla svojim starijima. Ljudi su odstranili to kamenje i našli su ljudsko tielo. Na tielu se vidjelo, da je bio nožem uboden u prsa i nož izšao na ledja van. Glava je bila razmrskana. Tielo je bilo paljeno tako da je ostala jedna veća krpa i nekoliko manjih krpica a remen je nadjen postrance od mjesta gdje je tielo bilo paljeno. Nezna se da li je bio paljen živ ili mrtav. Ljudi su odmah prepoznali da je to župnik Ivančić i javili su to u Oštrcu. Kad sam ja to doznala išla sam u Sošice, da vidim na licu mjesta što je na stvari. Vidjela sam sve onako kako sam to od ljudi doznala i kako sam to gore spomenula. Prepoznala sam i ja da je to stvarno župnik Ivančić i to po komadićima od preostalog odiela i remena, zatim po njegovom tielu i po zubima. Župnik Ivančić je bio po Nijemcima odveden 24. X. 1943. a nadjen je 3. XI. 1943. Kad je stradao točno se nezna ali se smatra, da je stradao još istog večera kad je odveden, jer su ljudi vidjeli tog istog večera tamo vatru, koju su ložili Nijemci. Tielo smo spremili u lies i odpremili smo ga u Oštrcu u župnu crkvu. Sprovod je obavljen dne 5. studenoga 1943., a obavio ga je krašički župnik vlč. g. Andrija Barišić. Tielo Ivančićeve pokopano je na oštrčkom

župnom groblju. Nadodajem još to da sam ga prepoznaла po zubima što je imao gornje kutnjake zlatne a na gornjoj čeljusti nije imao jedan prednji Zub. Zaključeno i potpisano. Ivo Šalić nadb. tajnik v. r. Slavica Lugarić v. r.⁸

ANTUN JAKOBOVIĆ, svećenik Šibenske biskupije

Rođen je 30. svibnja 1912. u selu Gradac Požeški, župa Pleternica, od oca Mate i majke Mande, rođene Maričić. Nakon školovanja u zavičaju polazio je Bogosloviju u Šibeniku, a za svećenika Šibenske biskupije zaredio ga je 17. srpnja 1938. Šibenski biskup mons. dr. Jeronim Mileta, OFM conv. Tijekom studija pokazivao je iznimnu inteligenciju i moralnost što je potaknulo biskupa Miletu da ga imenuje župnim pomoćnikom u župi sv. Jakova, tj. Šibenskoj katedrali.

U toj je službi ostao kratko, kako piše Bašić u *Izvješću* od 25. III. 1998. i Petar Bezina u knjizi *Šibenska biskupija kroz dva rata* (Šibenik 1998, str. 37). Premješten je za župnoga pomoćnika u župu Vodice, a potom 1939. u Suhovare. U politički sve težim vremenima i godinama posvemašnje ratne nesigurnosti za kojih su Talijani kao i partizani na njega vršili pritisak preslušavanjima, zatvaranjima i različitim mučenjima zapao je u psihičko rastrojstvo. U Rašteviću je nađen mrtav 18. svibnja 1945. godine.⁹

JOSIP KLAPOŠIĆ, vojni duhovnik

Rođen je 3. studenoga 1911. u Buku, požeški dekanat, od oca Mije i majke Alojzije, rođene Hoborka. Pučku školu i dva razreda gimnazije polazio je u Slavonskoj Požegi, treći i četvrti razred gimnazije te studij teologije u Zagrebu. Za svećenika je zaređen 29. lipnja 1934. po nadbiskupu koadjutoru mons. Stepincu. Kapelan je tijekom 1935. u župi Gaj, 1936. u Podgoraču odakle je od svibnja do kolovoza upravljaо župama Divuša i Gvozdansko, potom u župi Pakrac (1937–1939) odakle je jedno vrijeme upravljaо župom Uljanik, a 1938. je imenovan i ispovjednikom časnih sestara Sv. Križa koje su ondje radile u bolnici. *Opći šematizam*

⁸ Zapisnik župskoga povjerenika u Karlovcu od 27. listopada 1943. br. 85/1943 i Zapisnik Nadbiskupskoga tajništva u Zagrebu od 12. studenoga 1943., vezano uz Protokol NDS, br. 9655/1943.

– S. KOŽUL, Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke, Zagreb 2008, str. 34-36.

⁹ Petar BEZINA, *Šibenska biskupija kroz dva rata*. Šibenik 1998, str. 37.

Katoličke crkve bilježi ga 1942. kao kapelana i katehetu u Velikoj Gorici, a 1944. kao vojnoga duhovnika u Brodu na Savi.¹⁰

U pismohrani postoji samo kratka zabilješka: »Vojni dušobrižnik, na povlačenju likvidiran.« Kanonik dr. Vilim Nuk posvjedočio je da je vљ. Klapšić prilikom povlačenja hrvatske vojske i civila zarobljen te da ga je posljednji put vidio, kao i vљ. Bocaka, 28. svibnja 1945. u logoru Prečko.

Naknadno je utvrđeno da ga je Vojni sud Komande grada Zagreba osudio 9. srpnja 1945. na smrt strijeljanjem. Podatak potječe iz dokumentiranoga rada franjevca Petra Kinderića o franjevcu i skladatelju Kamilu Kolbu (1887–1965), kojega je Vojni sud Komande grada Zagreba /Sud. Br. 317/45./ osudio 9. srpnja 1945. »u ime naroda Jugoslavije« na 6 godina lišavanja slobode s prinudnim radom i 4 godine gubitka političkih i pojedinih građanskih prava. Na istom suđenju uz Josipa Klapšića na smrt strijeljanjem osuđeni su i Dragutin Jurić te fra Bone Radonić, dok su Stjepan Kulušić i Robert Milanja dobili nešto blaže kazne. Predsjednik suda bio je kapetan Vlado Ranogajec, a članovi sudskoga vijeća poručnik Stanko Miljević, borac Jovan Borovac, zapisničar Jug Crnković te vojni istražitelj Vojdrag Berčić. Presuda je potpisana 21. prosinca 1945. godine.¹¹

MATO KOLUNDŽIĆ, župnik u Dugoj Resi

Roden je 22. svibnja 1909. u Slavonskom Kobašu od oca Petra i majka Stane, rođene Pavić. Nakon studija teologije na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, za svećenika je zaređen 29. lipnja 1934. po nadbiskupu koadjutoru mons. Stepincu. Bio je kapelan u Kutini, Mariji Bistrici i Svetom Ivanu Zelini, upravitelj župe Maja (1937–1938), Gora i Vrapče. Kraće vrijeme radio je na Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu kao pomoćnik nadbiskupskoga tajnika, a od 1941. bio je župnik u župi Sv. Petar na Mrežnici kraj Duge Rese. U pismohrani postoji zabilješka prema kojoj je Mato Kolundžić bio »agilan i sposoban, ali je stradao od nepoznate ruke 24. siječnja 1945.« *Katolički list* prenosi vijest da je 23. siječnja 1945. »opljačkan i strijeljan u Zvečaju«.¹²

¹⁰ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 163.
OŠKCJ, Sarajevo 1939, str. 41.

ŠZN, Zagreb 1942. str. 19 i 1944. str. 25. »vojni duhovnik u Brodu na Savi«.

¹¹ 725 godina franjevaca u Virovitici. *Zbornik radova međunarodnog simpozija*. Zagreb-Osijek 2006., str. 272. – S. KOŽUL, Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke. Zagreb 2008., str. 38.

¹² KPSZN, str. 130.

Prema zabilješci iz pismohrane Kulundžić je »u nekoliko navrata pisao Nadbiskupu da mu ustaše prijete, jer surađuje s partizanima. To je ‘šurovanje’ bilo u tome što je komuniste spašavao od progona, a tako i Srbe. Konačno je likvidiran, po mišljenju nekih, po ustašama.«

Prema zabilješci Marka Trstenjaka, koju je vjerojatno dobio od katehete Stipe Prgića, čitamo sljedeće:

»Za poznato rokovsko proštenje na Petrakovom Brdu iznad Duge Rese došli su i partizani. Godine 1943/44. mladić Jure Jakovčić iz Petrakova Brda bude zatravljen i ostane kod partizana. Kasnije su ga ustaše uhitile i objesile u Dugoj Resi. Prije smrti se navodno htio ispovjetiti, ali mu nisu dali. Pače, tvrdi se da je jedan ustaša rekao: “Ja će tebi biti pop!” Župnik Kolundžić je napisao protestno pismo u Karlovac protiv ovakvog postupka, s molbom da se takvo nešto ne bi više događalo. Dne 20. studenog 1944. ustaše su ubile u Dugoj Resi četiri domobrana iz sela Zgradci, župa Novigrad na Dobri. Ovi su vojnici bili na dopustu, a ustaše su ih bez suda ubili, vjerojatno ih tretirajući kao bjegunce. Na to je dugoreški župnik Kolundžić ponovno protestirao i poslao pismo u Karlovac. “Da se narod smiri, bilo bi potrebno da se 30. bojna premjesti drugamo, a krivci da se pronađu i za ova zlodjela kazne.” Godine 1945. slavila se antunovska nedjelja 19. siječnja, što je proštenje u crkvi Sv. Antuna u Dugoj Resi, koju je podigao s vjernicima župnik Nikola Borić. Tada su domobrani trebali na svoje kape staviti ustaški znak U. Ustaški bojnik Stipe Bojnić održao je oštar govor u kome je, među ostalim, istaknuo da partizane ne treba dočekati krunicom nego sjekirom. Župnik je bio ogorčen pa je osudio ovakav način i govor. Poslije podne toga dana bila je priredba u ustaškom taboru i tu su bili prisutni ustaški časnici. Župnik Kolundžić otvorio je prigodnu priredbu koja je priređena s namjerom da se od prihoda pomogne postradalima u Dalmaciji. Župnik je u govoru naglasio da je to plemenita ideja solidarnosti i pomoći postradalima. No, dodao je: “Govori se da su partizani bili kod mene. Ja ih nisam zvao. Neka dođe tko hoće, imam zdrave ruke, radit će kod jednoga, sutra kod drugoga. Ovo je plemenita akcija za gladne krajeve. Međutim, s druge strane događaju se stvari koje su za osudititi.” Time je očito aludirao na ubojstvo četvorice domobrana 20. studenog 1944. Neki su mislili, da je to trebao prešutjeti.

U ponедјeljak, 20. siječnja 1945. bio je vjeronauk u školi u Zvečaju. Župnik je bio tamo na vjeronauku, ali se vratio kući. Oko ponoći došla je grupa ljudi pred župni dvor. Molili su da im otvori, da su partizani, da ih pusti u kuću. Župnik je otvorio župni stan ne provjeravajući je li to istina ili podvala. Kraj njega je bio bogoslov Mijo Pišonić, rodom također iz Slavonskog Kobaša, kasnije nadbiskup-

Katolički list (1945), br. 7, (15. II). »23. 1. 1945. opljačkan i strijeljan u Zvečaju.«

ski tajnik. Rekoše župniku da pođe s njima jer ga moraju nešto ispitati, a uzeli su sobom i novac iz kase. Župnik Kolundžić se spremio i pošao s njima.

Sutradan je župnik Kolundžić nađen mrtav. Našli su ga ljudi koji su vodili blago na vodu. Izgleda da su ga ubili u čamcu uzvodno na Mrežnici i bacili u rijeku. Bilo je to 21. siječnja 1945. Pokopan je na župnom groblju u Dugoj Resi.«

Bilo mu je tek 36 godina. Ustaške vlasti odmah su u župni ured poslale sažalnicu s izrazima sućuti, izrazivši želju da se takvo što više ne dogodi i da se svećenike prestane ubijati. Neki tvrde da je to učinila grupa ustaša preobučena u partizanske uniforme u želji da vide kako će župnik reagirati. Ustaše su to učinile navodno zbog župnikova držanja i prigovaranja postupcima ondašnjih vlasti. Jedna je djevojka kasnije svjedočila kako je doznala da je župnik Kolundžić osuđen na smrt, ali mu nije uspjela to dojaviti. Poslije dvije, tri godine optužen je i na smrt osuđen jedan ustaški izviđač zbog ubojstva župnika Kolundžića.¹³

Više izvora potvrđuje da je na rijeci Mrežnici župnik Kolundžić ubijen 24. siječnja 1945., a ne kako je zabilježeno u Matici umrlih svećenika u Zagrebu, 21. ili 23. siječnja. Podvojenost glede župnikovih ubojica ostala je u narodu. Jedni su smatrali da su to učinili preobučeni ustaše jer im se više puta zamjerio, a drugi da se radilo o podloju partizanskoj namještajci.

Nećakinja pokojnoga župnika Anka Štefan, rođena Kolundžić, smještena u staraćkom domu sestara Služavki Maloga Isusa na Kraljevcu u Zagrebu, posvjedočila je 2007. da je u vrijeme njegova ubojstva bila kod njega u Dugoj Resi te da su ga odveli i ubili partizani 24. siječnja 1945. godine.¹⁴

DRAGUTIN KUŽE, kapelan u Samoboru

Roden je 21. travnja 1918. u Donjem Daruvaru od oca Josipa i majke Alojzije, rođene Šimek. Gimnaziju je polazio u Daruvaru, Virovitici i Visokom u Bosni, gdje je maturirao 29. kolovoza 1937. godine. Teologiju je studirao u Zagrebu na Bogoslovnom fakultetu, a zaređen je za svećenika 6. lipnja 1943. po nadbiskupu mons. dr. Alojziju Stepincu. Bio je kapelan u Pleternici od 28. srpnja 1943. do kolovoza 1944., potom u župi Samobor do preokreta, a onda je 1945. pri povlačenju ubijen.¹⁵

¹³ AZN-PA, bilješke Marka Trstenjaka veoma su detaljne. Dobio ih je vjerojatno od katehetete Stipe Prgića, koji je do smrti 1986. službovao u Dugoj Resi. Datum ubojstva je 24. siječnja 1945. godine. *Katolički list* navodi 23. siječnja, a NAZ, Matica umrlih svećenika II, 24. siječnja.

¹⁴ S. KOŽUL, Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke. Zagreb 2008, str. 39.

¹⁵ SVZN, br. 1/1945, str. 57.

Vlč. Marijan Vlahovec je posvjedočio: »Mislim da je već bio lipanj 1945. Bio sam kapelan u Bjelovaru. Netko mi je donio ceduljicu na kojoj je bilo napisano 'kapelan iz Samobora', više mu se ne sjećam imena, nalazi se u zgradici do crkve kao zatočenik, moli da mu donešemo jesti. Nalazio se u jednoj prostoriji s još kojih dvadesetak ljudi. Bio je uhićen negdje u Sloveniji na povlačenju i s ostalima u koloni, prije nego je stigao u Bjelovar. Uvjerjen je bio da će ga pustiti, jer nije nikome ništa skrivio. Čak mu je bilo rečeno da će ga poslati u Samobor, pa ako je što kriv da će mu ondje suditi. U noći su ga odveli. Kamo? Svakako, u Samobor nije došao. U kojoj je jami završio, ne znam!«¹⁶

Bilo mu je tek 27 godina. Život je skončao vjerojatno na nekom od bjelovarskih gubilišta; u šumi Lug ili negdje drugdje.

VIKTOR MÜLLER, župnik u Donjim Mostima

Rođen je 13. travnja 1906. u Novoj Gradiški od oca Antuna i majke Milke, rođene Srbljinović. Poslije pučkoškolskoga školovanja u rodnom mjestu te završene gimnazije i teologije u Zagrebu, nadbiskup mons. dr. Antun Bauer zaredio ga je za svećenika 29. lipnja 1931. godine.

Službovao je kao kapelan u Velikom Bukovcu do 26. lipnja 1933., u Svetom Jurju u Trnju do 16. listopada 1935. i u Virju do rujna 1936., od kad je posto župnikom u Donjim Mostima gdje je pastoralno radio do smrti. U Matici preminulih svećenika piše: »Imademo samo zapisano da je ubijen u Novoj Gradiški. Pobjliže do danas (rujna 1945.) ne znademo ništa.«

U Spomenici župe Donji Mosti zapisano je na latinskom jeziku: »6. ožujka 1945. bio je žalostan dan za ovu župu, jer je toga dana upravitelj župe vlč. g. Viktor Müller bio odveden od partizana. Tako je ova župa ostala bez upravitelja, a župljani bez svoga duhovnog pastira. Zajedno sa svećenikom upraviteljem bilo je odvedeno još dvadeset i dvoje ljudi iz Mostiju. Župnik je bio optužen kao organizator i utemeljitelj ustaške milicije, što se razumije da je laž i kleveta. Osuđen je na smrt u Čazmi (kako su pričali oni ljudi koji su bili uhićeni zajedno s njime, a kasnije su se uspjeli vratiti kući) po partizanskom sudu i ubijen, ali mjesto i dan nisu poznati. Jedni kažu da je ubijen u Kozarevcu (župa Nevinac) ili Hercegovcu kod Garešnice. Vlč. gosp. Viktor Müller, prije smrtne osude, hrabro

Ljudevit PETRAK, *Pleternica vjekovima*. Pleternica 1979, str. 150.
SVZN, 1944, str. 13.

¹⁶ Pismo preč. Matije Vlahovca od 17. srpnja 1990.

se držao i otvoreno je rekao tzv. sucima, da on ne želi s njima surađivati, jer u tom pokretu tj. partizanskom NOP – vidi opasnost marksizma za katoličku vjeru i hrvatski narod. Umro je kao svećenik i vjeran vojnik Kristov za vjeru i naciju!«

Naknadna zabilješka da je župnik Müller ubijen na ciglani u Velikoj Pisanici smatra se točnom, jer su to potvrđile osobe koji su poslije rata mogle doći do pravih obavijesti. Jedan među onima koji su odvedeni zajedno sa župnikom bio je i Stjepan Ružman, koji je također ubijen. Gornje informacije u svojim je zabilješkama potvrdio i vlč. Marko Trstenjak.¹⁷

MIJO PRASKIĆ, svećenik Đakovačke i Srijemske biskupije

Roden je 25. veljače 1893. u Dubočcu kraj Broda na Savi, od oca Mate i majke Kate, rođene Barta. Gimnaziju i teologiju završio je u Zagrebu, nadbiskup dr. Antun Bauer zaredio ga je 30. lipnja 1915. za svećenika Zagrebačke nadbiskupije. Do 1921. bio je kapelan u Pokupskom, Vrapču, Vugrovcu i još nekim župama, a 1924. njegova imena više nema na popisu svećenika Zagrebačke nadbiskupije. Đakovački izvori bilježe da je bio kažnjen obustavom bogoslužja tj. da je napustio svećeničku službu.

Godine 1926. pojavio se u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji kao kapelan u Semeljcima, zatim u Drenju i konačno kao upravitelj župe u Svilaju. Od 1. listopada 1927. bio je u župi Morović gdje je popravio župnu kuću, gospodarske zgrade i crkvu na kojoj je izgradio odgovarajući toranj. Najprije je u Levanjskoj Varoši bio upravitelj župe (1929–1933), a potom u Podcrkavlju. Poslije poznatih događaja u zimi 1935. ostavio je župu te je nakon raznih neugodnosti (krvoproliće u Brodu, Sibinjske žrtve) razriješen župničke i svećeničke službe. Godine 1942. odveli su ga partizani i zameo mu se svaki trag.¹⁸

¹⁷ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 132. – Spomenica župe Donji Mosti. – Pismo župnika iz Donjih Mosta Dragutina Šimeka, od 24. srpnja 1990. AZN-PA, bilješke M. Trstenjaka.

¹⁸ Antun JARM, *Dijecezanski svećenici koji su djelovali na sadašnjem području Biskupije Đakovačke i Srijemske od 1701. do 2003. godine*. Đakovo 2003, str. 184. – *Schematismus. Zagrabiae 1917*, str. 74. – Marin SRAKIĆ. *Svećenici Đakovačke i Srijemske biskupije rodом s područja današnje Požeške biskupije*. Zbornik radova u čast mons. dr. Antuna Škvorčevića: *U službenju Božjemu narodu*. Požega 2007, str. 645–646. – Antun JARM. *Pribrojeni zboru mučenika*. Đakovo 2007. Ne navodi Praskića. No, spominje druge svećenike rodom iz Zagrebačke nadbiskupije: str. 83 Stjepan Santo, župnik u Garčinu, bio u logoru, rođen u Kozarevcu, župa Nevianac, 17. siječnja 1910. Takovog prezimena u nevinčkoj župi nije bilo, pa ni u područnom selu Kozarevac. Radi se o župi Kozarevac Podravski, kotar Đurđevac, u Podravini, gdje je nazоčno prezime Santo, kako navodi i *Opći šematizam Katoličke crkvi u Jugoslaviji*. Sarajevo 1939, str. 89. Spominje na str. 67. umirovljenoga vjeroučitelja u Vinkovcima Franju Perčića, rodom iz

LUKA ROŽIĆ, svećenik Vrhbosanske nadbiskupije

Rođen je 23. kolovoza 1918. u Gornjim Emovcima od oca Antuna i majke Marije, rođene Sremac. Školovao se u Požegi i na Vrhbosanskoj teologiji u Sarajevu. Za svećenika Vrhbosanske nadbiskupije zaređen je 1942., a mladu misu imao je iste godine 2. srpnja u crkvi sv. Terezije. Manoduktor mu je bio župnik, preč. Franjo Pipinić, a propovijedao je prefekt Nadbiskupskoga konvikta vlč. Josip Kalajdžić koji je također ubijen 1945. godine. Župnik Pipinić je zapisao: »Mladomisnik je svećenik Vrhbosanske nadbiskupije, seljački sin iz Gornjih Emovaca. Poslije mise je bio ručak u župnom stanu, a poslije nastavak u Gornjim Emovcima, gdje se skupilo na stotine naroda.«

U Matici krštenih za 1918. godinu uz ime Luke Rožića u rubrici *Napomene*, Pipinić bilježi »exp. 2. 11. 1947.« Upozoren sam na sudbinu svećenika Rožića (od župnika Nikole Jurišića i vlč. Josipa Krpeljevića) koji je navodno 1944. odveden iz Orahovice i ubijen.¹⁹

Dr. IVAN ŠIMUNOVIĆ, župnik u Ivanić Gradu

Rođen je 22. studenoga 1892. u Godinjaku, župa Staro Petrovo Selo, od oca Franje i majke Jele, rođene Marošević. Nakon pučke škole stupio je u franjevački red i ondje primio redovničku formaciju i izobrazbu. Za svećenika je zaređen 25. srpnja 1916., odabравši redovničko ime Sigismund. Doktorirao je iz područja teologije 1925., što je vjerojatno bilo razlogom određenih napetosti između njega i franjevačke subraće.

Kao franjevac službovao je u Slavonskoj Požegi gdje se odlučio pridružiti kleru Zagrebačke nadbiskupije. Djelovao je potom kao kateheta u Pakracu, a umirovljen je 1933. kao četrdesetogodišnjak za starojugoslavenske diktature. Kraće vrijeme bio je subsidijar u Donjoj Voći i u Pakracu, a upravitelj župe u Bistri, Ždali (1934), te u Ivanić Gradu od 1937. godine.

Uredno je vodio župnu Spomenicu do 1945., a župnik Ivan Pavlović koji je kasnije službovao u Ivanić Gradu (1948–1962) zabilježio je u njoj da je Šimunović »u jesen 1945. bio od narodnih vlasti osuđen i ubijen u Križevcima«.

Bilo je više verzija o njegovu ubojstvu; navođeno je više različitih razloga,

Preloga u Međimurju, ili na str. 87. vjeroučitelja i ravnatelja gimnazije u Osijeku Jakoba Šeba, rodom iz Svete Helene, župa Donja Zelina (ne Sv. Ivan Zelina).

¹⁹ Podatke prikupio autor.

više mjeseta te vremena izvršenja kazne. Jedni su smatrali da je ubijen jer je za NDH u Ivanić-Gradu srušena pravoslavna crkva sv. Petra u vlasništvu SPC. Drugi pak da su ga komunisti okrivili jer se nije zauzimao za osuđenike u jasenovačkom logoru. »Zbog toga je uhićen jedne noći i desetak dana bio ponižavan čisteći javne zahode, a potom je bio ustrijeljen. Pokopan je po iskazu "upućenih" na središnju stazu župskoga groblja da mu se ne sazna za grob i da nakon smrti bude ponižen, "da ljudi po njemu gaze."«²⁰

U Hrvatskom državnom arhivu u Bjelovaru pronađeni su dokumenti koji potvrđuju da je Šimunović ubijen po završetku rata.

Istraga o njemu započela je kad je pokojnikov rođak, Stanko Šimunović iz Godinjaka, zatražio 5. lipnja 1954. na Kotarskom sudu u Novoj Gradiški da se njegov stric Ivan Šimunović proglaši mrtvim, kako bi gruntovne nekretnine koje su glasile na njegovo ime mogao prenijeti na svoje. Postoje izjave dviju svjedočinja od 7. srpnja 1954. godine. Terezija Ivanišević, udana Velić, pokojnikova nećakinja posvjedočila je: »Odmah po oslobođenju OZN-a ga je uhapsila, te ga je zatvorila u Ivanić Gradu gdje je bio oko 14 dana. Kasnije sam saznala da je iz Ivanić Grada odveden u Veliku Pisanicu, te od toga dana više ništa nismo čuli za njega, a kasnije sam čula da je u istom tom mjestu bio ubijen.«

Posvjedočila je i Tera Šimunović, koja je »kod Ivana Šimunovića vodila kućanstvo, budući je on bio župnik u Ivanić Gradu. Odmah nakon oslobođenja on je bio uhapšen po tamošnjim vlastima, te zatvoren u Ivanić Gradu gdje je ostao oko 14 dana. Iz Ivanić Grada odveden je za Bjelovar, te mu se je tu trag zameo, tako da sam kasnije saznala da je on ubijen na Kalniku.«

Kotarski sud u Novoj Gradiški poslao je 19. listopada 1954. sudski predmet br. R -658/54 Kotarskom суду u Čazmi, koji ga je zaprimio 27. listopada 1954. pod brojem R-536/54-2. Kotarski sud u Čazmi donio je rješenje 18. siječnja 1957. da se nestali Ivan Šimunović proglašuje mrtvim, a »kao dan smrti smatra se 16. svibnja 1946.« Nadnevak smrti određen je po Zakonu o proglašenju nestalih osoba za umrle, a to je prvi dan »nakon proteka roka od godine dana iza prestanka neprijateljstava jer je vjerojatno da nestali nije taj dan preživio.« Sud u Čazmi poslao je pravomoćno rješenje 15. veljače 1957. godine. Cjelokupni postupak imao bi svoje opravdanje da se njime nije htio prikriti dokument istoga Kotarskoga suda u Čazmi, koji je bjelodano svjedočio o zločinu. Pogledajmo o čemu se radi:

²⁰ Sjećanje dr. Josipa Buturca od 1. kolovoza 1990. godine. – OŠKCJ, Sarajevo 1939, str. 51. – Pisimo Josipa Čorića, dekana i župnika u Ivanić Gradu, od 25. ožujka 1991. godine. – NAZ, Matrica umrlih svećenika II, str. 245. Ovdje se navodi da je Šimunović odveden i ubijen već 1943., što nije ispravno, jer je spomeniku župe u Ivanić Gradu pisao kao župnik do 1945. godine, a i župnik Pavlović bilježi da je ubijen tek u jesen 1945. u Križevcima. Spomenica župe u Ivanić Gradu, str. 162. – Andrija LUKINOVIC, Župa Ivanić-Grad. Zagreb 2007, str. 183-184.

VOJNI SUD

Vojne oblasti zagrebačke
Jugoslavenske armije
Sud. 462/1945
Riješeno: 20.juna 1945.

U IME NARODA JUGOSLAVIJE!

Vojni sud Vojne oblasti zagrebačke Vijeće kod te oblasti sastavljenod kapetana Kezele Slavka, pretsjednika ovoga suda kao pretsjedatelja, te kapetana Remenar Karla k-danta vojne oblasti zagrebačke i Sudicki Vlade v.d. polit. delegata straže ovoga suda kao članovi vijeća, te zastavnika Štok Franje, sekretara ovoga suda kao zapisničara a u prisutnosti Pavlović Milana suca istražitelja ovoga suda kao zastupnika optužbe u krivičnom predmetu protiv okrivljenog Šimunović Dr. Ivana radi djela aktivnog ustaštva, špijunaže, organizatorstva teror. oruž, formacije i učešća u masov. hapšenju i ubijanju nakon održanog glavnog pretresa u prisutnosti okrivljenog donio je dana 30. juna 1945. slijedeću

P R E S U D U

Okrivljeni Šimunović Dr. Ivan, sin Franje i Jele r. Marošević, rođen 22. XI. 1892. u Godinjaku, opć. Staro Petrovo Selo, kotar N. Gradiška, zadnje boravište u Ivanić Gradu, zanimanje rkt. župnik, neoženjen, Hrvat, pismen, posjeduje u Pakracu u Trumbićevoj ulici kuću, u NOV nema nikoga a u neprijateljskoj vojsci ima nećaka, navodno nekažnjavan,

k r i v j e

kao nepotrebno ispušteno

Stoga se temeljem člana 5, 16 i 17 Uredbe o vojnim sudovima

o s u đ u j e

Na kaznu smrti strijeljanjem, trajan gubitak građanske časti i na konfiskaciju njegove cjelokupne imovine.

Presuda će biti izvršna nakon odobrenja višeg vojnog suda u smislu čl. 29. Uredbe o voj. sudovima.

O B R A Z L O Ž E N J E
kao nepotrebno ispušteno

Smrt fašizmu – Sloboda narodu!

Zapisničar zastavnik,
Franjo F. Štok v.r.

M.P.

Predsjedatelj kapetan,
Slavko Kezele v.r.

Da je prijepis istovjetan sa svojim izvornikom tvrdi

Sekretar (Potpis nije čitak)

Ova presuda odobrena je po vojnem sudu II. J. A. II. sud br. 2006-2013 od 18.
kolovoza 1945.

Smrt fašizmu – Sloboda narodu!

Sekretar, (potpis nije čitak)
Pečat Vojnog suda
Vojne oblasti zagrebačke.

Na vanjskoj strani Presude napisano je rukom:

»Vojni sud, Vojne oblasti zagrebačke, Sud.br. 462/45, K. 30/45. Župnik: Šimunović dr. Ivan«

Dokument je tipičan proizvod komunističkoga režima i njegova vojnoga i oznaškoga pravosuđa. Nije se smatralo potrebnim krivnju navesti, niti je obrazložiti, a kamo li dokazati. Dovoljno je bilo nabaciti nekoliko kleveta, začiniti ih poželjnim onodobnjim frazama i tako osuditi čovjeka na smrt, ne zaboravljajući pritom opljačkati njegovu imovinu.

Osim predočenoga dokumenta postoji i dopis Vojnog suda Vojne oblasti zagrebačke J. A. Vijeća te oblasti, Sud. br. 362/1945. od 21. kolovoza 1945, koji je upućen Vojnom sudu II. Jugoslavenske armije i ondje zaprimljen 23. kolovoza 1945. pod br. 4001/45-4030/45. U njemu su navedena imena 32 osobe, očito osuđenika na smrt. Među njima je na 11. mjestu pod br. 701/45 nalazi se ime Ivana Šimunovića. Po svemu sudeći, sudovi su radili žurno pa čitamo:

U smislu čl. 29 Uredbe o vojnim sudovima dostavljaju se naslovu presude ovoga vijeća radi odobrenja:

1. Sud br. 362/45 Mihoković Mato 2. Sud br. 429/45 Belec Gjuro 3. Sud br. 593/45 Črnjak Ivan 4. Sud br. 618/45 Kukelj Matija 5. Sud br. 620/45 Krsnik Josip 6. Sud br. 662/45 Dugančić Mirko 7. Sud br. 679/45 Halužan Štefa 8. Sud br. 683/45 Šutija

Lujo 9. Sud br. 689/45 Vuk Franjo 10. Sud br. 691/45 Koprivnjak Marija **11. Sud br. 701/45 Šimunović Ivan** 12. Sud br. 715/45 Štefanov Stjepan 13. Sud br. 809/45 Ratković Draga 14. Sud br. 821/45 Srpk Stjepan 15. Sud br. 831/45 Krančec Stjepan 16. Sud br. 844/45 Šuček Šimo 17. Sud br. 867/45 Podgorski Ivan 18. Sud br. 869/45 Sabolek Mato 19. Sud br. 872/45 Crnički Rudolf 20. Sud br. 891/45 Vuk Stjepan 21. Sud br. 894/45 Kolarić Mato 22. Sud br. 922/45 Belčić Slavko 23. Sud br. 944/45 Peršić Gjuro 24. Sud br. Fundić Marija 25. Sud br. 948/45 Medač Franjo 26. Sud br. 975/45 Zagorac Tomo 27. Sud br. 991/45 Garaj Stjepan 28. Sud br. 996/45 Lovrić Mato – Šeb 29. Sud br. 1104/45 Vitela Ivan 30. Sud br. 1151/45 Varga Grga 31. Sud br. 1243/45 Hržanjak Gjuro 32. Sud br. 196/45 Mortonja Vinko.

Napominje se da su po predmetima sud br. 362, 429 i 689/45 kazne teškog prisilnog rada saobražene prema propisima Zakona o vrstama kazna u kaznu lišenja slobode s prinudnim radom.

U gornjim predmetima ovaj sud je primijenio član 6 Ukaza o amnestiji pojmovljanju.

Smrt fašizmu – Sloboda narodu!
M. P. Sekretar pukovnik: (prezime nečitko)

Čini se da su s popisa samo trojica osuđenika (Mato Mihoković, Gjuro Belec, Franjo Vuk) dobili vremensku kaznu uz prisilan rad, dok su ostali svoje živote završili vjerojatno kao i župnik dr. Ivan Šimunović 1945. godine. Mjesto i točan nadnevak smaknuća nisu poznati.²¹

VJEKOSLAV ALOZIJE (ALOJS) TERZIĆ, svećenik Đakovačke i Srijemske biskupije

Rođen je 30. srpnja 1906. u Slavonskom Kobašu od oca Ivana i majke Terezije, rođene Jurišić. Đakovački izvori najčešće bilježe Vjekoslav, a kobaška Matica

²¹ Citirane fotokopije dokumenata dobio sam u Hrvatskom državnom arhivu u Bjelovaru što mi omogućuje da ispravim i dopunim navode u KPSZN ili NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 245. i u mojim knjigama: S. KOŽUL, *Martirologij Crkve Zagrebačke*. Zagreb 1998, str. 122, te *Svjedoci vjere na tlu Požeške biskupije*. Požega 2001, str. 55-60. Prvi sam ih put iznio u Šimunovićevu rodnoj župi, u Starom Petrovom Selu 17. ožujka 2007., na predavanju o staropetrovačkim žrtvama komunizma. Ovim dokumentima poslužio se iste godine i Andrija Lukinović u prikazu Šimunovićeva života u monografiji o Ivanić Gradu. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 63-68.

krštenih Alojs. Pet razreda pučke škole završio je u rodnom mjestu, gimnaziju je poхаđao u Požegi (I. razred) i Travniku (od II. do VIII. razreda). Studirao je teologiju u Đakovu (1926–1930), za svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije zaređen je 6. srpnja 1930. godine. Kapelan je bio najprije u Srijemskim Karlovćima (1930–1934), kateheta u Srijemskoj Mitrovici (1934–1935), kapelan u Slavonskom Brodu (1935–1936) i Bošnjacima (1937), potom privremeni upravitelj župe Svilaj (1937–1938), a od 1938. do 1945. kapelan u Drenju, Semeljcima, Slankamenu, Harkanovcima i Starim Jankovcima. Za preokreta 1945. povlačio se prema Austriji, a potom se zatekao u nasilno vraćanoj koloni. Jedna skupina svećenika, redovnika i bogoslova bila je 20. svibnja 1945. smještena u franjevačkom samostanu u Krapini, a druga kod župnika Josipa Orlića, gdje je bio i velečasni Terzić. Uz njega su bili još i bogoslov Dragan Čapo, rođen 1917., i mons. dr. Josip Gunčević, ravnatelj gimnazije i vjeroučitelj u Brodu, svi iz Đakovačke i Srijemske biskupije. Stradalnici iz obje skupine privedeni su na saslušanje 4. lipnja 1945. u 9 sati na OZN-u, u Pažurevu kuću. Predvečer ih je posjetio gvardijan o. Ostijan Ostroganj, OFM. Jasno mu je bilo da ih vode u Macelj, a ne u Varaždin kako im je nagoviješteno. Pogubljeni su u noći između 4. i 5. lipnja 1945. na lokaciji Lepa Bukva, jama IV D. Macelj je najveće gubilište svećenika, redovnika, redovnica i bogoslova s području Zagrebačke nadbiskupije, a prema procijeni Mladena Šafranka, koji je u to vrijeme radio u OZN-i, ondje je ubijeno oko 13.000 ljudi.²²

ALOZIJE VENKO, župnik u Hrvatskoj Dubici

Rođen je 15. studenoga 1885. u Plesmu, župa Krapje, od oca Stjepana i majke Marije, rođene Kunaj. U Zagrebu je polazio Donjogradsku gimnaziju (I.–VI. razreda), Nadbiskupsku gimnaziju (VII. i VIII. razred) te maturirao 3. listopada 1903. godine. Nakon završetka bogoslovije zaređen je za svećenika s još 24.-om kandidata iz Zagrebačke nadbiskupije, 28. ožujka 1909. godine. Zaredio ih je pomoći biskup mons. dr. Ivan Krapac.

Bio je kapelan u župama Lipovljani, Križ, Kutina i Varaždin (1909–1924). Upraviteljem župe Hrvatska Dubica imenovan je 26. lipnja 1924., a od 1929. je vršio župničku službu.

²² S. KOŽUL. *Martirologij Crkve zagrebačke*. Zagreb 1998, str. 234, 183-197, 698-705. – Podatke iz župe Slavonski Kobaš posredovao je Mijo Dukić, župnik. Antun JARM, *Pribrojeni zboru mučenika*. Đakovo 2007, str. 90. – Marin SRAKIĆ. *Svećenici Đakovačke i Srijemske biskupije rodom s područja današnje Požeške biskupije*. Zbornik radova u čast mons. dr. Antuna Škvorčevića: *U služenju Božjemu narodu*. Požega 2007, str. 650.

Knjiga preminulih svećenika Zagrebačke nadbiskupije svjedoči za vlč. Venka: »Tu je ostao sve do 1946. god. Tada je od vlasti uhićen, odveden na okružnu Oznu u Sisak i strijeljan 9. kolovoza 1946. Za života je napisao nekoliko članaka u "Katoličkom listu" i stampao nekoliko propovijedi u "Riječi Božjoj".«²³

Prvi je put bio uhićen i zatvoren u Kostajnici od 28. siječnja do 7. veljače 1946. godine. Pokušali su mu montirati optužnicu kako bi mogli baciti ljagu na svećenstvo i Katoličku crkvu te započeti s progonima u tom kraju. Izgledalo je da neće uspjeti jer za optužbu nisu imali činjenica. Pustili su ga na slobodu, ali su uz pomoć lažnih svjedoka brzo započeli akciju i sastavili montiranu optužnicu u maniri propagandnih komunističkih pamfleta uperenih protiv Katoličke crkve i svih »narodnih neprijatelja«. Optužnicu, koja je istovremeno bila i presuda, donosimo u cijelosti.

Javni tužilac okruga Banije

Broj 212/46

Petrinja, 8. ožujka 1946.

OPTUŽNICA

Javni tužilac okruga Banije tuži:

VENKO VJEKOSLAV, sin pok. Stjepana i pok. Marije r. Kunaj, star 60 godina, rođen u Plesmu, živi u Dubici, rkt. vjere, državljanin FNRJ, Hrvat, župnik, pismen, svršio teološki fakultet, neoženjen, bez imetka, vojnik nije bio, navodno nekažnjavan, da je i to:

optuženi Venko Vjekoslav:

1. Nakon osnutka ustaške NDH, a kada su već počeli masovni progoni protiv Srba na javnim mjestima, ljudima koji su već bili u psihozi netolerancije prema Srbima govorio:

oko 28. juna 1941. g. na cesti u Dubici nakon što se je povratila iz zatvora iz Kostajnice jedna grupa od deset pohapšenih Srba govorio sakupljenim ljudima: Šta čekate sa onim što su se vratili iz zatvora iz Kostajnice,

30. jula 1941. g. kada je buknuo narodni ustank u Bosni, a kada su se u Dubici s jedne strane počeli sakupljati ustaše radi polaska u Bosnu u akciju, a s druge strane narod komentirao događaje u grupama, pristupio je jednoj grupi građana, među kojima se je nalazio bivši predsjednik općine pok. Kesić Tomo, Živko Davidović i Miloš Vasić, te preteći rukom rekao Kesiću: Šta stojite, što se

²³ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str.137-138.

Dopis Zlatka Golubića, dekana i župnika iz Kostajnice, od svibnja 1981. godine.

ne organizirate pa pokoljete te vlahe, od ovog brda pa do Kozare, ponavljajući iste riječi i pred grupama drugih građana na ulici, pitajući ponovno Kesića – gdje vam je Đuro Mijatović, zašto ste ga pustili, on je četnik, nekoliko dana posle ustanka u Bosni na pozdrav dobro jutro sa strane Stanisavac Đure, odgovorio je, svinje srbske, što dobro jutro, treba vas sve poklati,

na odborskoj sjednici općinske uprave koncem ljeta 1941. g. tražio od uprave da se svi Srbi od 15. do 60. godine pobiju,

ljeti 1941. g kada su dovedeni Srbi iz Bos. Kastajnice i tjerani u pravoslavnu crkvu u Dubici vikao na cesti ustašama treba tu bandu vlašku poklati,

29/7. 1941. g. kada je Srbin Batavija bio pušten iz zatvora govorio je pred narodom na ulici, medu kojima i pred Turkalj Dragutinom: danas su pustili Bataviju iz zatvora, a on je trebao biti streljan, a na opomenu Turkalja da ne govori tako, jer slušaju ljudi odgovorio je neka slušaju, svi su jednaki, dijete bi im nožem iz utrobe izvadio, okrenuvši se na to Subarić Slavku – govoreći Gospodine Subariću, otidite i uzmite vlast u općini, jer su tamo sami komunisti,”

neutvrđenoga dana 1941. g. kada je došao Basta Miloš u župni ured s namjerom da se prekrsti istom je rekao da dušice, nekoga treba krstiti krstom a nekoga mitraljezom, odgovarajući na pitanje Baste, dali će u slučaju prekrštenja biti pošteđen od progona sa strane ustaša,

h) 30/5.1942. g. kada su bili pohapšeni medu ostalima Buzadžić Dobrila i njena majka te zatvoreni u domu u Dubici, rekao je ustaškom zapovjedniku Marčlji da pod nikuju cijenu ne pusti Dobrilinu majku na slobodu, i ako je ona katolkinja, dok su ostale katolikinje bile puštene na slobodu, a Dobrilina majka odpremljena u logor odakle se nije povratila,

i) Godine 1942. neutvrđenog datuma govorio javno sa propovjedaonice u crkvi: Braćo Hrvati treba da očistimo ove srbske cigane iz naše zemlje i da im damo propustnice za Beograd, samo ne vozom već rijekom Savom.

Daklem izvršio ratni zločin t. j. u vrijeme rata i neprijateljske okupacije radio kao pokretač odnosno podstrekac ubistava, hapšenja, prisilnog useljavanja i odvođenja u konclogore te na prisilan rad stanovnika Jugoslavije.

2) točno neutvrđenog dana prvog mjeseca godine 1942. u ustaškom zatvoru u Dubici a prilikom kad su iz čelije u sobu izveli noseću zatvorenicu Danicu Sarić udario istu nogom u trbuš s riječima: treba vlaške kurve ubiti.

Dakle izvršio ratni zločin t. j. u vrijeme rata i neprijateljske okupacije radio kao pomagač mučenja stanovnika Jugoslavije.

3) tri mjeseca prije sloma ustaške NDH dobrovoljno pristupio u odbor za podizanje spomenika takozvanog pogлавnika Pavelića u Dubici, te za podizanje istog dao prilog od 5.000 kuna.

Dakle u vreme rata i okupacije stupio u političku suradnju s neprijatejem.

4) 10/1.1943. kada je komisija za popis viškova popisivala iste zatajilo je prijaviti da u podrumu ima oko 520 kg kukuruza, koji mu je kukuruz ista komisija 21/1. 1946. prilikom ponovnog pregleda u podrumu pronašla

Dakle propustio prijaviti obavezne zalihe živežnih namirnica u cilju postignuća nesrazmjerne koristi na štetu narodnih interesa,

pa je s tim djelom pod 1/ i 2/ počinio ratne zločine iz čl. 3. t. 3 zakona o kriv. djelima protiv naroda i države djelom 3/ zločin iz čl. 3. t. s istog zakona a djelom pod 4/ kažnjiv čin iz čl. 1 t. 15 zakona o suzbijanju nedopuštene špekulacije i privredne sabotaže.

PREDLAŽEM:

- 1/ da se odredi javna rasprava pred vjećem okružnog narodnog suda Banije u Petrinji.
- 2/ da se na istu pozove okrivljeni
- 3/ da se pozovu svjedoci Milovčević Kosa, Kukić Milka, Vrsaljko Radmila, Anka Kojić, Majstorova Andja, Petrović Nada iz Dubice, Stanisavac Stevo, Vasić Miloš, Stanisavac Đuro, Manojlović Nikola, Lončar Jela, Buzadžić Dobrila, Turkalj Dragutin, Đuričić Mile, Dungerović Ivo, Miloš Basta, svi iz Dubice te Buzadžić Gojko, oficir štaba 2. bat. 3. Tenkovska brigada Zagreb.
- 4/ da se pročita prijava i spis

RAZLOZI

Optuženi preslušan u istrazi nepriznaje djela pod 1/ ni u jednoj točci kao ni djela pod 2/ navodeći da za ovo vrijeme okupacije nije održavao nikakove bliske veze sa okupatorom i ustašama, te da nije nikada govorio riječi koje mu imputira optužnica, kao ni da bi tukao odnosno udario nogom u trbuh noseću Sarić Danicu.

Među tim u istrazi preslušavan svjedok Đuričić Mile navodi u pogledu djela 1/ pod a/ da je obtuženi doista povodom puštanja iz zatvora jedne grupe ljudi rekao na cesti što čekate sa onima koji su se vratili iz Kostajnice. Isto tako svjedok Stanisavac Stevo te Vasić Miloš izkazuju u pogledu djela 1/ pod b/ da je obtuženi doista govorio onako kako ga tereti obtužnica. Đuro Stanisavac u pogledu djela pod 1 c/ navodi da mu je okrivljeni doista prilikom pozdrava odzdravio na način kako je opisan u dispozitivu. Manojlović Nikola u pogledu djela 1 pod 1 d/ izkazuje da mu je pok. Kesić predsednik općine govorio, kako je obtuženi na sjednici uprave tražio da se pobiju Srbi od 15. do 60. god. Buzadžić Dobrila u pogledu djela pod 1/ e/ i h/ izkazuje onako kako je opisano gore. Isto tako u pogledu djela pod 1/ f/ izkazuju svjedoci suglasno sa utuženim, Miloš Basta navodi u svom izkazu da mu je obtuženi doista prilikom njegovog

dolaska a na pitanje, dali će biti pošteđen progona, ako se prekrsti, odgovorio, da dušice, nekoga treba krstiti krstom, a nekoga mitraljezom. Da je obtuženi doista govorio u crkvi 1942. g. u obtužnici mu inkriminirane riječi vidjivo je iz izkaza kotarske komisije za utvrđivanje zločina okupatora iz Kostajnice, a to će potvrditi svjedokinja Milovčević Kosa, Kukić Milka i dr. iz Dubice.

U pogledu djela pod 2/ t. j.. da je 1. obtuženi doista u ustaškom zatvoru u Dubici udario nogom u trbuh noseću zatvorenicu Danicu Sarić, izkazuje svjedok Buzadžić Gojko; poruč. šta. 2. bat. 3. tenkovske brigade u svojoj izjavi.

Djelo pod 3/ i 4/ obtuženi priznaje u cijelosti braneći se u pogledu djela pod 4/ da nije držao da mora komisiji prijaviti i onu kukuruzu koju je dobio kao milostinju od naroda, a koja je bila u podrumu, i ako priznaje da je komisiji nakon pregledanja tavana izkazao da više nema nigdje žita.

U pogledu djela pod 1/ neće se moći uvažiti obrana obtuženog zato jer nije ničim dokazano, dok se iz izkaza svih ponuđenih svjedoka vidi da je obtuženi za ovo vrijeme okupacije odnosio se neprijateljski prema Srbinima kao i prema onim Hrvatima koji nisu odobravali zločine koje su vršili ustaše izdajice nad svojim vlastitim narodom. Naročito opak karakter i NOP neprijateljski vidi se što je obtuženi u doba kada je počeo narodni ustank u Bosni bojeći se da i sam nebi morao platiti račun za svoje čine govorio načelniku Kesiću kao i ostalim sakupljenim Srbinima i Hrvatima da se organizuju te da idu klati "vlahe" od brda kod Dubice do Kozare, a kada mu je Kesić odgovorio, neka uzme sam pušku i neka ide klati, ako mu se hoće, odgovorio mu je, da im je on određen za drugi posao a oni t.j. ljudi iz naroda treba da vrše ovakove čine.

Iz ovih opisanih djela vidi se da je obtuženi vršio sramotnu ulogu podstrekača na masovna ubijanja, klanja i pljačku, pa kako se izkazi svjedoka podudaraju u svemu sa svim ostalim izvidnim okolnostima, to je tim dokazano kako objektivni učin, tako i subjektivna krivnja tuženoga za djela pod 1/ 2/ 3/.

Djelo pod 4/ pak utvrđeno je kako nalazom komisije tako i priznanjem obtuženoga, a njegova obrana da nije znao da mora prijaviti i od naroda dobiveno žito neće se moći usvojiti, jer dužnost obavezne predaje viškova neisključuje one količine dobivene "milostinjom" od naroda.

Time je dokazan objektivni učin i subjektivna krivnja i zato djelo.²⁴

²⁴ Optužnica Javnog tužioca okruga Banija (br. 212/ 1946), Petrinja, 8. ožujka 1946. godine. Nije potpisana ni ovjerena žigom, jer je to prijepis vlč. Venka, poslan Nadb. duhovnom stolu u Zagreb. Takva tužba stilom i sadržajem dovoljno govori o tom vremenu komunističkoga nasilja i terora, o činjenicama i osobama koje su podržavale novu komunističku vlasti, o mržnji i revanšizmu velikosrpskih elemenata.

Dokument je svjedočanstvo vremena u kojemu je nastao jer odražava stručnu tj. pravosudnu, jezičnu tj. pravopisnu te humanu razinu onih koji su u poraću odlučivali o ljudskim sudbinama. Izaziva zaprepaštenje jer su klevete bile sudski dokazi kao npr. pričanje »pokojnog predsjednika općine Tome Kesića«. Pokazuje koliko se držalo do činjenica, istine i ljudske osobe.

Velečasni Venko slutio je što mu se spremi. Početkom 1946. odbio je napustiti svoju župu i otici u Biškupec što mu se nudilo. Bio je u godinama, nije se osjećao krivim, ostao je u Hrvatskoj Dubici.

Međutim, 12. veljače 1946. piše Nadbiskupskom duhovnom stolu o svom boravku u zatvoru u Kostajnici i moli premeštaj u koju drugu župu. Već 1. ožujka 1946. ponovo piše o zatvoru, preslušavanju, ali javlja da je pušten na slobodu. Kad je 18. travnja 1946. primio poziv na sud u Sisak s optužnicom javnoga tužitelja okruga Banija, Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagreb napisao je dopis pod brojem 41/1946. slijedećega sadržaja:

»Čast mi je izvestiti slijedeće: Na Veliki Četvrtak 18. travnja o. g. poslije podne oko 5 sati donio mi je podvornik iz Općine Dubica pozivnicu Okružnog suda u Sisku, da imam 4. svibnja u 8 sati pristupiti kao okrivljenik, tuženi, na raspravu prema Optužnici javnog tužioca Banije u Petrinji. Uz pozivnicu poslali su mi i prijepis Optužnice. Ja sam tu Optužnicu dao na pisaćem stroju pretipkati za prečasni Ordinariat, što Vam evo šaljem, da i Vi znadete, zašto sam okrivljen.

To je ista tužba, radi koje sam već bio u zatvoru u Kostajnici 28. I. do 7. II. 1946., a sada je još popunjena s nekim novim optužbama.

Što imam kazati prečasnom Ordinarijatu na ove tužbe? Ništa, nego samo to, da je skroz na skroz lažna. Prema Optužnici ja bi bio neka paklenska zvijer u ljudskoj spodobi. Ako pogledamo tužitelje, 3 Hrvata i 14 Srba, naime ličnost tih tužitelja, onda je sve jasno. Skrajna, neiskazana pokvarenost, zloba, lična mržnja tih osoba prema meni. Pred Bogom i mojom savjeti čist sam i nevin od svih i svake pojedine točke. Tu se radi o tome, da se makne svećenik iz Dubice. Značajno je i to, da isti dan ima u Sisku kod istoga suda raspravu i ovdešnji pravoslavni paroh, i on kao okrivljenik. Ima se na svaki način maknuti oba svećenika, pa bilo milom ili silom.

Prečasni Ordinarijate! Upravo je **ogavna** ona točka tužbe, da sam ja nogom u trbu udario Danicu Sarić, ženu pred porodom. Taj Gojko Buzadžić najprije me okrivio, da sam ga na dan 30. V. 1942., kad su poapšeni Srbi, da sam ga izčuškao, gdje su bili smješteni. Kad se dokazalo, da njega uopće nije bilo u tom zatvoru, sada me tuži za Danicu Sarić. **Nečasna** je optužba, da sam bio **dragovoljni** član Odbora za podignuće spomenika Paveliću. Morao sam i ja dati prilog, kad je dala sva župa, jer bi me proganjali. I nikoga, ama baš nikoga ne okrivljuju za spo-

menik, nego samo mene. Tako su paklenske laži sve točke optužbe, kao i na pr. da sam ono govorio sa propovjedaonice, što mi je svjedok cijela župa, da je laž.

Idem mirno na sud svjestan, da je sve laž. Uzdam se u Boga i molitve mojih župljana, koji svi mole neprestano Boga za mene, i koji su poslali sudu predstavku sa 1200 potpisa.

Međutim zloba ljudska je veća od zlobe pakla. Ako je određeno bilo od koga, a govorka se svašta, da se svećenici u Dubici moraju maknuti, jer im smetamo, to će ja biti osuđen. Pa dobro! Hvala Bogu! Štampa će pisati upravo strahote o meni, da sam ja, **kao katolički svećenik**, a to je svrha tužbe i osude, da sam bio, kako se veli u optužbi, najgori ratni zločinac, itd. itd. tj. baš ja, svećenik Katoličke crkve, da mogu onda napadati katoličko svećenstvo. **Ništa** nemojte vjerovati novinama, nego spremite te novine medu ove spise za kasnije svjedočanstvo. Mogu me u zatvoru i ubiti, pa reći, da sam se ja sam ubio, otrovao. **Lagat će!** Mogu me oni i objesiti u zatvoru, i reći, da sam se ja sam objesio. **Lagat će!** Vi si ne možete predstaviti pokvarenost tih ljudi; što su oni u stanju učiniti. Ali neka, neka. Doći će sud Božji i djelo na vidjelo. Prečasni Ordinarijate! Ja odlazim u Sisak 2. V. 1946. Stanovat će kod gosp. Šime Mikulića, činovnika gradske bolnice, Sisak Petrinjska ulica 7. Budem li osuđen, molit će ga, da odmah javi Vama. A javit će Vam tko i iz Dubice. Dalje je stvar preč. Ordinarijata u pogledu same župe, da pošaljete ovamo svećenika. Hoće li moći sadanja kućanica Marta Hrženjak, koja je ovdje već 21 godinu, i dalje ostati i kuhati privremenom upravitelju, to će ovisiti tko će doći. Može li doći svećenik sam, ili želi dovesti sobom svoju rodbinu. Ja mislim da privremeni upravitelj nebi mogao ni smio baciti van ono malo mog pokućstva, što je ostalo iza pljačke, dok se ja ne vratim. Lijepo molim, ponovno lijepo molim, pošaljite mirnog čovjeka i čednoga, jer će imati teški život, oskudno se hraniti. I da je naš Hrvat, ne Slovenac! To je važno. Morat će biti s najmanjim zadovoljan. Iz Zagreba putuje do Siska željeznicom, a od Siska ravno u Dubicu autobusom, koji ide iz Siska u 8 s. ujutro i dolazi ovamo u 12 sati. Marta Hrženjak ima uputu, ako je ikako moguće, da ostane u župnom stanu i vodi dalje gospodarstvo i kuha privremenom upravitelju. Ja mislim da sam i dalje župnik Dubički, a dolazi samo privremeni upravitelj. Ako kućanica ma bilo s kojeg razloga nebi mogla ostati u stanu, to sam joj **naložio, zapovijedio**, da se sklone privremeno prijateljima u Dubici, kamo ima prenesti sve moje, ako velečasni nebi ni to dao, da se moja sirotinja do mog povratka smjesti u jednu sobu i zaključa. Molim, ja sam doživio jadnih stvari u tom pogledu, što sam video tužan slučaj kod jednog župnika na samrti, i njegovog kapelana, pa se svega bojim, i najgorjeg.

Ovi moji tužitelji, to su takovi tipovi, da su pripravni priseći se na svoje lažne osvade, napose Hrvat Dragutin Turkalj, Srbin Vasić, Manojlović, Basta, ama svi!

Ovaj dopis šaljem u petak 26. IV. Pošta ide u Zagreb u subotu 27. IV. te list morate primiti u ponedjeljak 29. IV. Želite li mi što javiti prije suda, molim evo pošaljite list na ovu adresu **najkasnije** u utorak 30. IV., jer u srijedu 1. V. moguće neće primati pošta, jer je državni blagdan.

U Dubici, 26. IV. 1946.

Vjekoslav Venko, župnik

Prilažem 20 dinara za poštarinu preporučeno i express za Sisak.

NB. A da nisam bio ortak i jatak ustaša, molim izvolite pročitati moje dopise od 1. 8. 1944. i Vaš odgovor od 11. 8. 1944. Br. 5914/44. , nego da sam bio progonjen. Ali tu se sada radi o tome, da se mene osudi **kao kat. svećenika** i preko mene napadne i u novinama katoličko svećenstvo i Crkva. **Ništa drugo**.²⁵

Potresno je pismo vlč. Venka. Ne može se ostati ravnodušan prema tolikoj količini nepravde učinjene čovjeku. Čestiti svećenik u središtu zbivanja dobro je uočio metode i ciljeve četništva u sprezi s boljševizmom. Dobro je shvatio cilj kleveta te širenja mržnju i laži protiv svećenika, Katoličke crkve i hrvatskoga naroda. Dobro je iznio sve činjenice i postavio obranu ali sud nije smatrao potrebnim suditi prema utvrđenim činjenicama i okolnostima nego »likvidirati narodnog neprijatelja.«

Pismo velečasnoga Venka zaprimljeno je na Nadbiskupskom duhovnom stolu 30. travnja 1946. godine. Biskup, mons. dr. Franjo Salis-Seewis, odgovorio mu je 2. svibnja iste godine (pod br. 3511/46):

»Prečasni gospodine Župniče! Vaše pismo me je dirnulo. Vjerujem, da ste nevin. Predajte se u volju Božju i čvrsto se uzdajte u Njegovu dobrotu i pravdu. On Vas sada kuša, ali može stvari tako usmjeriti, da se sve dobro svrši. A i hoće, radi molitava Vaših dobrih župljana. I ja ću se za Vas moliti, da Vas Svemogući uzme u svoju moćnu zaštitu.

Nadam se pouzdano, da ćete se vratiti u Dubicu, ali ako to nebi bilo postupat će prema Vašim željama:

Poslat ću u Dubicu mirnog i čednog svećenika kao privremenog upravitelja, jer je naravno, da ste Vi i dalje pravi dubički župnik. Savjetovat ću mu, da kućanicu Martu Hrženjak zadrži u župnom dvoru ako bude ikako moguće. Odredit ću, da Vaše stvari ostanu u župnom stanu i da ih privremeni upravitelj čuva.

Čekam s nestrpljenjem obavijest od Vas o ishodu suda, ili od g. Šime Mikulića.

²⁵ Pismo vlč. Venka od 24. travnja 1946. (br. 41 / 1946) zaprimljeno na Nadbiskupskom duhovnom stolu sa spomenutom Optužnicom javnoga tužioca okruga Banija: NDS, br. 3511/46. Spisi u Protokolu 1946. godine br. 1038, 1389. i 3511 /46.

Neka Vas štiti ruka Gospodnja, a ja Vam šaljem iskreni pozdrav i svoj biskupski blagoslov!«

Šime Mikulić poslao je pismo Nadbiskupskom duhovnom stolu 5. svibnja 1946. u kojem piše: »Temeljem Vašeg pisma upućenog velečasnom V. Venku župniku iz Dubice, a u vezi tužbe podnesene protiv njega, izvješćujem Vas da je isti jučer osuđen na 15 godina prisilnog rada i 10 godina lišenja ‘časnih prava’.

Njegov zastupnik dr. Marijan Lipuš uložit će protiv izrečene osude utok, jer isti smatra da je to bez dvojbe namjerno, a ujedno mu je preporučeno da to Vas obavijestim kako bi se i s te strane poduzeli koraci za smanjenje kazne a koji bi bezuvjetno bili uplivni, tim više što je Velečasni osuđen 100% prav i nevin.

Ovoliko obavješćujem o do sada poznatoj stvari, bilježim se uz izraze mojeg dubokog poštovanja. Hvaljen Isus i Marija.«

Biskup Salis-Seewis pisao je 17. V. 1946. pod br. 3526/46 pismo Šimi Mikuliću: »Na poslanoj obavijesti izvolite primiti izraz zahvale. Bude li se moglo u tom predmetu išta učiniti, bit će učinjeno.«

Slijedom dokumenata događaji su se nizali ovako:

»Presudom Okružnog suda u Sisku od 4. V. 1946. br. Stup 13/1946 presuđen je Venko Vjekoslav župnik iz Dubice star 60 godina na kaznu lišenja slobode sa prinudnim radom u trajanju od 15 godina, radi ratnih zločina po Zakonu o krivičnim djelima protiv naroda i države i po Zakonu o suzbijanju nepoštene spekulacije i presudom od 8. lipnja 1946. br. K. 1519/1946 preinačio je prvu presudu te je optuženoga presudio na kaznu smrti streljanjem. Presuda je dostavljena braniocu dne 12. srpnja 1946. a isti je u roku t. j. dne 13. srpnja 1946. putem istoga suda podnio molbu za pomilovanje optuženoga, koja će za koji dan biti odaslana Presidiju Narodne skupštine F. N. R. J. u Beograd preko Ministarstva pravosuđa u Zagrebu.«²⁶

Epilog

Župnik iz Siska dr. Ivan Hulenić napisao je Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagreb u dopisu od 12. VIII. 1946. (br. 92/46) sljedeće: »Javljam da je 9. VIII. (devetog osmog) t. j. u 7 sati navečer u Sisku izvršena osuda strijeljanjem nad župnikom dubičkim Alojzijem Venkom.«²⁷

²⁶ Dopis odvjetnika dr. Zlatka Kuntarića od 13. srpnja 1946., zaprimljen 25. srpnja 1946. (br. 3526/46).

²⁷ Pismo pomoćnoga biskupa dr. Franje Salisa-Seewisa od 2. svibnja 1946. (br. 3511/46).

Tako je završila borba za istinu i pravdu koja se vodila od Siska, preko Zagreba do Beograda, a platio ju je lažno optuženi čovjek bez da su se uvažile činjenice ili bilo kakvi dokazi njegove obrane. Mišljenje 1200 potpisanih osoba u prilog župniku Venku nije se uzelo u obzir, kao ni cjelokupna njegova obrana. Optužba je istovremeno bila i osuda. Bilo je to sustavno krčenje puta za nove optužbe i nove montirane procese koji su uslijedili.

TOMO VINIĆ, svećenik Đakovačke i Srijemske biskupije

Rođen je u Podgoraču 14. svibnja 1913. godine. Biskup Antun Akšamović zaređio ga je za svećenika 1941. u Đakovu. Bio je župnik u Vuki. Prema svjedočenju mještana »ubio ga je ‘udbaš’ (‘oznaš’) iz Đakova, rodom iz Trnave«, na putu prema željezničkoj postaji u Semeljcima, iako je »bio pristaša partizanskog pokreta«. Tijelo mu je prekrio tankim slojem zemlje i granja pa su ga svinje rujući iskopale. Poslije dvije godine, 12. ožujka 1946., njegovi posmrtni ostaci sahranjeni su na groblju u Podgoraču.²⁸

Ubojica je poslije nekoliko godina postao »šef milicije u Semeljcima«.

Pismo Šime Mikulića iz Siska Nadbiskupskom duhovnom stolu od 5. svibnja 1946., zaprimljeno 7. svibnja 1946. pod br. 3518/46.

Odgovor biskupa Salisa-Seewisa Š. Mikuliću od 17. svibnja 1946. (br. 3526).

Dopis župnika iz Siska dr. Ivana Hulenića od 12. srpnja 1946. (br. 92/46), zaprimljen na Nadbiskupskom duhovnom stolu pod br. 5210/46.

²⁸ Antun JARM, *Dijecezanski svećenici koji su djelovali na sadašnjem području Biskupije Đakovačke i Srijemske*. Đakovo 2003, str. 194. – Isti, *Prirojeni zboru mučenika*. Đakovo 2007, str. 91-92. – S. KOŽUL, *Martirologij Crkve zagrebačke*. Zagreb 1998, str. 54. – Isti, *Svjedoci vjere na tlu Požeške biskupije*. Požega 2001, str. 15. U ova dva posljednja izdanja Viniću je krivo zapisano ime *Vlado* umjesto *Tomo*. – Marin SRAKIĆ. *Svećenici Đakovačke i Srijemske biskupije rodom s područja današnje Požeške biskupije*. Zbornik radova u čast mons. dr. Antuna Škvorčevića: *U služenju Božjemu narodu*. Požega 2007, str.651.

III.
SVEĆENICI ROBIJAŠI
S PODRUČJA POŽEŠKE BISKUPIJE

BRANKO BIRT, župnik u Feričancima

Rođen je 27. ožujka 1910. u Srijedskoj, župa Ivanska u Čazmanskom dekanatu, od oca Franje i majke Ane, rođene Mlinarić. U rodnom mjestu pohađao je pučku školu, a gimnaziju u Bjelovaru, Daruvaru, Pakracu, Križevcima, Osijeku i Vukovaru. U Pakracu je 1925. izbačen iz gimnazije zbog sukoba s kolegom koji mu je s prisluškom strgao značku hrvatskoga sokola, a on njemu značku jugoslavenskoga sokola. U Vukovaru je maturirao 1930., u Zagrebu studirao teologiju gdje ga je nadbiskup koadjutor mons. dr. Alojzije Stepinac zaredio 29. lipnja 1934. godine.

U Feričancima je (1934–1943) najprije službovao kao kapelan, od 1936. kao upravitelj župe, a od 1939. kao župnik.

Prijetili su mu partizani, većinom Srbi, jer je svojim radom »vjerski i šovinski zaludio cio kraj«. Smatrali su ga glavnim krivcem što u tom kraju gotovo i nije bilo partizana. Kad su ubili o. Sidonija Šolca, franjevca iz Našica, župnik Birt je sa svojim župljanima, krajem svibnja 1942., dočekao sprovodnu povorku koja je ispraćala pokojnika na virovitičko groblje te održao oproštajni govor. Zamjerio im se riječima: »Evo što nam donosi šuma!«

Tijekom noći od 1. na 2. ožujka 1943. partizani su upali u župni dvor, uhitali župnika, svezali ga i odveli u Duzluk iznad Orahovice, na »narodni sud«. Pušten je sljedećega dana (3. ožujka) na intervenciju župnika Ivana Đanića iz Orahovice. Već 9. lipnja 1943. ponovo su došli po njega, no on je prethodne noći pobegao preko polja u Đurdenovac, pa preko Virovitice i Daruvara u Zagreb.

Na župi u Feričancima ostao je kapelan Dragutin Lesjak, Slovenac, kojega je nadbiskup Stepinac primio kad je pred njemačkim fašizmom prebjegao u Hrvatsku. Naslijedio je kasnije Birta i ondje bio župnikom i dekanom do svojega umirovljenja.

Partizani nisu mirovali nego provodili svoj pakleni plan protiv svećenika, sa željom da ih sve likvidiraju na području od Podravske Slatine do Našica.

Po treći su put došli po župnika Birta 25. lipnja 1943., no kako ga nisu pronašli sve su opljačkali, protjerali župnikove roditelje sa župnoga dvora ostavivši ih bez ičega. Zaredala su ubojstva svećenika: u ožujku 1943. ubijen je Josip Martinac iz Voćina, u lipnju 1943. Ivan Đanić iz Orahovice, u prosincu 1944. Julije Bürger iz Slatine. Župnik Birt spasio se bijegom i nije se više vraćao u župu. Imenovan

je 3. studenoga 1943. kapelanom u župi sv. Petra u Zagrebu, gdje je djelovao do 1946. godine. Uzeo je majčino prezime Mlinarić kako bi izbjegao komunističke progone. Bio je kapelan u Bisagu (1946–1947), a potom u Visokom (1947–1949), gdje je uhićen 19. veljače 1949. i odveden u zatvor u mjestu Sveti Ivan Zelina. Kad su ljudi doznali za kapelanovo uhićenje pošli su u povorkama iz svih okolnih sela i zahtijevali njegovo puštanje na slobodu. Organi UDB-e i milicije napadali su i rastjerivali ljude, a ovi su se prestrašeni prijetnjama vraćali kućama. Neke su uhiliti i zatvorili na više dana, a neke i na više mjeseci.

Velečasni Branko Birt odveden je u Orahovicu, potom u Osijek gdje je osuđen na smrt. Stotinu dana bio je okovan lancima. Vrhovni sud u Zagrebu potvrdio je smrtnu presudu prvostupanjskoga suda u Osijeku, a Prezidij u Beogradu preinačio je presudu pomilovanjem na 20 godina strogoga zatvora. Kaznu je izdržavao u logoru Stara Gradiška gdje mu je 1954. kazna smanjena na 18 godina, a amnestijom 1962. oprošteno mu je 5 godina pa je nakon 13 godina teške robije, 4. travnja 1962. pušten na slobodu.

Kaznu mu je odmjerila komunistička »pravda« bez mogućnosti obrane jer je »bio koljač za NDH«, a zapravo je kao i mnogi svećenici bio žrtvom ideološke mržnje prema Katoličkoj crkvi. U Spomenici župe Visoko zabilježeno je: »O tempora, o mores! In qua urbe vivimus?«

Poslije izlaska iz logora imenovan je subsidijarom u župi sv. Josipa u Zagrebu, od 14. rujna 1962. bio je član Dijecezanskoga odbora za crkvenu glazbu, prvi tajnik Instituta za crkvenu glazbu pri KBF te predavač liturgike i latinskoga jezika. Godine 1963. premješten je u župu sv. Blaža gdje je naglo umro 13. travnja 1966. godine. Pokopan je na Mirogoju.

Od mladosti se bavio crkvenom glazbom. Članke i skladbe objavljivao je u Svetoj Ceciliji, uglazbio je litaniye Presvetom Srcu Isusovu, skladao pjesme *Divnoj dakle, Evo svećenik veliki, Sv. Alojziju te Hrvatsku misu* i dr. Napisao je više obradbi narodnih pjesama, a skladao je i za tamburicu.¹

¹ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 205. – SVZN, 1966, str. 102. – Bilješke prof. Marka Trstenjaka.

Spomenica župe Visoko, str. 83 i 191.

Pismo Petra Šeba, župnika i dekana iz Sv. Ivana Zeline, u svibnju 1981. godine.

Pismo Franje Stričaka, župnika i dekana iz Visokog, od 19. srpnja 1990. Gustav KUZMIĆ. *Sjećanje na Branka Birta, svećenika i glazbenika (1910.-1966.).* U: *Tkalčić* br. 8./2004., str. 485-494. – Gustav KUZMIĆ, *Visoko-oaza stare hrvatske kriještosti i čestitosti.* Varaždinske Toplice 2005, str. 167-180. – S. KOŽUL, Svećenici bijelovarskoga kraja, III. Čazmanski dekanat. Zagreb 2007, str. 353-355. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke.* Zagreb 2008, str. 218.

JOSIP DEVČIĆ, župnik u Stražemanu

Rođen je 16. ožujka 1944. u Mihaljevcima, župa sv. Terezije u Slavonskoj Požegi, od oca Ivana i majke Lucije, rođene Vukelić. Pučku školu i gimnaziju polazio je u Požegi, gdje je 1963. maturirao. Teologiju je studirao u Zagrebu, za svećenika ga je 12. travnja 1970. zaredio apostolski administrator Zagrebačke nadbiskupije mons. Franjo Kuharić.

Bio je kapelan u Slavonskoj Požegi te graditelj crkve u rodnim Mihaljevcima, kamo je zalazio na pastoralnu službu do 1977. godine. Župnik u Stražemanu postao je 24. travnja 1972., nastavljajući s duhovnom i materijalnom obnovom župe koju je postavio na nove temelje. Uspostavom Požeške biskupije 1997., imenovan je prvim generalnim vikarom, a potom prepoštrom Stolnoga kaptola u Požegi.

Devčićeve svećeničke djelovanje smetalo je onima koji su obnašali lokalnu vlast za trajanja bivše države Jugoslavije. Komunikativan, znao je ljude povezati i učiniti upravo nevjerojatne stvari za ono vrijeme.

Novinski napadi na njega uslijedili su poslije svečanosti posvete crkve u Stražemanu, 6. rujna 1981., koju je obavio kardinal Franjo Šeper, prefekt Kongregacije za nauk vjere u Rimu. Svečanost je bila veličanstvena, protekla je mirno i dostojanstveno uz sudjelovanje velikoga broja vjernika, svećenika i uglednih gostiju.

Pismenim svjedočenjem od 25. rujna 1981., župnik Devčić izvjestio je Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu: »Nedugo iza toga počelo se govorkati da se pitanjem naše crkvene proslave bave neki politički forumi. Nije mi to izgledalo vjerojatnim, ali nažalost brzo je počela kampanja najprije kroz glasine, a onda i po tisku. Poznato Vam je što su o tome pisali u "Požeškom listu", "Večernjem listu", pogotovo u tisku drugih sredina, a sada se kampanja širi sve dalje. Za jučer, 24. rujna 1981. bio sam pozvan u Požegu na Vjersku komisiju. Na razgovor me je primio g. Josip Majnerović, predsjednik Komisije za odnose s vjerskim zajednicama, Dragan Mikošić, penzioner-supovac, zatim Urh i Pavković, također iz SUP-a, te Branka Starčević kao voditeljica zapisnika. Razgovor su bilježili. Rekoše da to nije službeni zapisnik i nisu od mene tražili da ga potpišem. Glavno pitanje bili su novi mozaici u crkvi. Smetaju im likovi kardinala Stepinca, Ivana Merza, Katarine Kosače i hrvatskog vojnika. Zanimalo ih je, zašto sam izabrao njih među velikane povijesti a ne druge? Kako sam mogao staviti Stepinca, koji je osuđen od naroda? I tako redom!

Dragan Mikošić napao je cijeli moj svećenički život i rad kroz sve godine. Misli, da sam ja nacionalista, te je rekao, 'da više ne jamči za moj život!'

Ovo je druga prijetnja sličnog sadržaja. Jer mi je pred četiri godine rekao Bruno Galić, radi u državnoj sigurnosti u Slav. Brodu, a došao je k meni: 'Ti znaš da mi možemo naručiti kamion i da tebe više nema!' (Tako je završio tajnik Pišonić).

Rekoše još, da će doći k meni, da vide crkvu na licu mjesta, da još porazgovore sa mnom, jer bi se i neke stvari iz Recitala na svečanosti mogle shvatiti 'dvolično i trolično'. Toliko preč. Naslovu za informaciju, a što bude dalje izvijestit ču Vas kao svoje poglavare. Uz srdačan pozdrav.«

Ovo je svjedočenje napisao u nadbiskupskom Tajništvu u Zagrebu, jer se zbog udabaškoga uhođenja nije odlučio napisati ga u župi i poslati poštom.

SSRN Hrvatske, Općinska konferencija Slavonske Požege, poslala je 22. rujna 1981. dopis podružnicama mjesnih zajednica, napose župi Stražeman, koji je potpisao tajnika Zvonimir Fridrih. U dopisu se tražilo »političko izjašnjavanje« kako bi se došlo do zaključka i »volje naroda«, tj. kako bi se ljudi naveli da osude svojega župnika.

U dopisu se kaže: »U prilogu Vam dostavljamo primjerak "Požeškog lista" br. 66 od 19. rujna 1981. u kome je na četvrtoj stranici pod naslovom 'Ozbiljna politička provokacija' data ocjena Predsjedništva OK SSRN Slavonska Požega u vezi s obnavljanjem i uređivanjem crkve Sv. Mihuela u Stražemanu. Predlažemo da odbor vaše podružnice SSRN, odnosno Pred. mjesne org. sa puno ozbiljnosti i političke odgovornosti razmotri ovaj materijal i ocijeni i na osnovu njega i vlastitih saznanja utvrdi svoje stavove.

Pristup ovim pitanjima treba biti realan i objektivan, uvažavajući naročito odredbe ustava o slobodi vjeroispovijesti, čemu smo od NOB-a do danas poklanjali punu pažnju.

Prema mogućnostima načinite kratku pismenu informaciju ili zapisnik sa sastanka i dostavite ga nama u OK SSRN Slav. Požega, Moše Pijade 4.

Za OK SSRN - Tajnik - Zvonimir Fridrih.«

Župljeni su dokument pokazali župniku Devčiću kako bi ga upozorili što mu se iza leđa priprema, a prijepis dokumenta poslan je 25. rujna 1981. i Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagreb.

Izostalo je priklanjanje ljudi uz one koji su bili protiv crkvene svečanosti i župnika, pa je kampanja nastavljena uz pomoć »bratske brige« beogradskoga tiska. Bilo je to pripremanje suđenja župniku Devčiću, unatoč činjenici što je narod odobravao i podržavao sve njegove postupke.

Sudski postupak vođen je u Slavonskoj Požegi. Devčićeva braniteljica bila je odvjetnica Ljerka Rajić, kćerka dr. Đure Kuntarića, uglednoga požeškog odvjetnika. Okrivljeni Devčić razgovarao je 15. listopada 1981. u Zagrebu s akademskim kiparom Antonom Starčevićem, autorom mozaika u Stražemanu, jer je postojala opasnost da se i na njega proširi krivični postupak.

Devčić se na sudu branio da to nije slika, lik ili bista kardinala Stepinca već ideja koju je umjetnik shvatio na svoj način, a on kao župnik na svoj. Upitao je zašto su izostale reakcije kad je mozaik postavljen u crkvi, a postale učestale i agresivne tek nakon svečanosti posvete koju je vodio kardinal Franjo Šeper, koji je tih dana došao iz Rima. Na sudu je opisao način kako su ga pojedini isljednici saslušavali i prijetili mu. Sudac se tobože u čudu pitao kako je moguće da se »organi sigurnosti mogu tako zaboraviti.« Devčiću se zamjeralo i zbog sadržaja teksta koji je otisnut na pozivnicama za svečanost.

Presuđeno je da se lik kardinala Stepinca na mozaiku mora prekriti neprozirnom bojom, a župnik Devčić mora odslužiti dva mjeseca zatvora u Slavonskoj Požegi. Nakon mnogo godina te nakon prvih slobodnih izbora i osnutka Republike Hrvatske, Devčić se rado odazvao pozivu da služi sv. misu u požeškom zatvoru – i to pri otvorenju zatvorskoga prostora za molitvu.²

JOSIP DUMENČIĆ, umirovljeni župnik

Rođen je 1. travnja 1920. u mjestu Stajnica, općina Brinje, od oca Mate i majke Kate, rođene Krznarić. S roditeljima je doselio u Gornje Bogičevce gdje je pohodao pučku školu. Prva četiri razreda polazio je u Zagrebu u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji, a od V. do VIII. razreda u II. klasičnoj gimnaziji gdje je 1940. maturirao. Teološki studij završio je na Teološkom fakultetu u Zagrebu. Zagrebački nadbiskup mons. dr. Alojzije Stepinac zaredio ga je za svećenika 15. srpnja 1945. godine. Župom Stara Gradiška upravljao je od rujna 1946. do 18. listopada 1947., kad je pozvan na odsluženje vojnoga roka u JNA (Črni Vrh nad Idrijo, Slovenija). Međutim, morao je odslužiti još i 18 mjeseci zatvorske kazne (10. XII. 1947–10. VI. 1949) u Godoviču, Idriji i Ljubljani.

Po povratku iz zatvora ponovo je bio župnik u Staroj Gradiški do 6. XII. 1950., a potom u Rečici (1951–1961), Vrbju (1961–1965) i Krapju (1966–1981). Poslije umirovljenja 1981. živio je u svojoj rodnoj kući u Gornjim Bogičevcima do rata 1991., kad je bez ičega iz zapaljene kuće morao pobjeći od četnika. Sklonio se najprije u Okučane kod župnika fra Vlade Ljevara OFM, potom u Banju Luku te napokon u Zagreb, u Svećenički dom na Kaptolu. Umro je 19. kolovoza 1993. u bolnici na Jordanovcu, a pokopan je u svećeničkoj grobnici na Mirogoju.

² AZN-PA.

MIJO ETTINGER, župnik u Daruvaru

Rođen je 25. kolovoza 1874. u Vukmaniću, od oca Mije i majke Margarete, rođene Sveiger, a odrastao u Novoj Gradiški, očevu zavičajnom mjestu. Pučku školu polazio je u Novoj Gradiški, šest razreda klasične gimnazije u Požegi, a VII. i VIII. razred u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu. Teologiju je studirao na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, a 18. siječnja 1897. za svećenika ga je zaredio nadbiskup mons. dr. Juraj Posilović.

Bio je kapelan u Daruvaru (1897–1901), vjeroučitelj u samostanu sestara milošrdnica u Zagrebu (1901–1902), župnički ispit položio je 3. listopada 1900. te do 1906. bio župnik u Maji. Dobro je govorio njemački, češki i mađarski pa je 1906. premešten za župnika u Daruvar, gdje je bio do umirovljenja 1. siječnja 1955. godine. Ondje je ostao do smrti, 20. lipnja 1966. godine.

Prema nekim inozemnim izvorima ime Mije Ettingera uvršteno je na popis ubijenih svećenika. Spominjalo se da je stradao u vlaku za vrijeme bombardiranja. Radi se o krivim informacijama, a istinita je informacija da je 21. srpnja 1945. bio na popisu svećenika iz Zagrebačke nadbiskupije koje je uhitila komunistička vlast. Po zauzimanju nadbiskupa Stepinca kod predsjednika vlade NR Hrvatske dr. Vladimira Bakarića, pušten je na slobodu. Za vrijeme rata spasio je nekoliko ljudi među kojima je bilo i više Židova. U pismohrani nije zabilježeno koliko je dugo bio pod istragom ili u zatvoru.³

PETAR GLAVAŠ, župnik u Požeškim Sesvetama

Rođen je 2. kolovoza 1914. u Bičićima, župa Barban u Istri, od oca Blaža i majke Marije, rođene Radolović. Kao dijete dolazio je u Jakšić, u Požeškoj kotlini, kasnije je ovdje polazio pučku školu, a realnu gimnaziju u Vinkovcima i Slavonskoj Požegi, gdje je maturirao 1935. godine. U Zagrebu je studirao teologiju, a 16. ožujka 1941. zaredio ga je za svećenika nadbiskup mons. dr. Alojzije Stepinac. Bio je kapelan u Podgoraču (1941–1942) i Ludbregu (1942–1945) gdje je proživio teške napade na župu i ubojstvo župnika Matiju Crnkovića. U Novoj Kapeli preuzeo je župničku službu 5. lipnja 1945. te ondje djelovao do uhičenja 21. prosinca 1951. godine. Osuđen je na 5 godina strogoga zatvora, kaznu je izdržavao u Slavonskoj Požegi i Staroj Gradiški.

³ S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 221.

Odluka da se u Republici Hrvatskoj otvore policijski arhivi omogućila je uvid u 112 stranica dokumenata iz dosjea velečasnoga Petra Glavaša pod brojem 301434, koji je šifriran 28. X. 1971. godine.

Prvih 15 stranica donosi sažeti opis njegova slučaja pod naslovom *Kratak sadržaj materijala*.

OZN-a, a potom i UDB-a pomno je od 1949. pratila vlč. Glavaša, a onda se »prišlo dokumentaciji neprijateljskog istupanja Glavaša putem saslušanja svjedoka«, njih 12 do 15, koji su imali potvrditi sve podastrte optužbe.

Sve je započelo ovako. Dragutin Severinac bivši ustaški vojnik rodom iz Jaske, ranjen pri povlačenju i liječen u zagrebačkoj bolnici, sklonio se prema preporuci Caritasa u Novu Kapelu. Jednostavan čovjek i vjernik, župljeni ga izabrali za zvonara, a župnik Glavaš potvrdio kako nalaže sinodalni propisi. Stanovao je sa ženom i djecom u župnom dvoru pa su se sa župnikom povezali i kumstvom.

Kad je UDB-a otkrila Severinca, ucijenila ga je njegovom prošlošću i zatražila od njega da uhodi župnika Glavaša. Zanimalo ih je tko zalazi u župni stan, o čemu župnik razgovara, što propovijeda, što misli o komunističkoj vlasti i sl. U početku su njegovi izvještaji bili sasvim općeniti jer se u sebi opirao takvom poslu. Kad su ga stavili pred gotov čin: »Ili ćeš teretiti župnika, ili ćemo te likvidirati!« – započeo je lažno optuživati.

Uhićeni župnik Glavaš optužen kao »opasni element za društvo« nemalo se iznenadio kad su ga u UDB-i suočili s njegovim zvonarom i kumom koji je potvrdio sve lažne optužbe.

Istražni postupak u zatvoru u Novoj Gradiški trajao je do 28. III. 1952. godine. Vodili su ga kapetan UDB-e Živko Domijan i major Rade Ivošević, a zapisnik je vodila Zora Rapaić. Zapisnici sa saslušanja od 20. XII. 1951. do 14. III. 1952. (dosje, str. 23 do 51) te njegova suočenja sa zvonarom Dragutinom Severincem (str. 28-29), svjedočanstva su o časnom Glavaševu držanju i njegovu dosljednom pristajanju uz istinu koja je, uza sva udbaška podmetanja, bila na njegovoj strani.

Optužnica je podignuta 28. III. 1952., a na Okružnom sudu u Slavonskoj Požegi pod br. K-30/52-8 od 17. IV. 1952. (str. 52-62) osuđen je na 5 godina strogoga zatvora. »Presuda u ime naroda« potvrđena je po vrhovnom sudu NR Hrvatske u Zagrebu, pod br. Kž-746/52 od 23. V. 1952. godine. Zanimljivo je pripomenuti da je Dragutin Severinac, svjedok optužbe, osuđen na 18 mjeseci zatvora.

Iz dokumenata je vidljivo da je Glavaš pomno bio praćen i u KPD-u Stara Gradiška. Opisano je njegovo držanje, osobito u odnosu spram nadbiskupa Stepinca i režimskoga staleškog Udruženja katoličkih svećenika. »Stalno nastojaо da uništi svaki interes za staleško društvo svećenika. Staleško udruženje sveće-

nika ismijava, a njihove članove naziva beskarakternima jer prodaju sebe i svoju svećeničku čast za dinar.« Takve svećenike naziva »moralnim propalicama, bez kičme, da nisu pravi sinovi Katoličke crkve, da to rade jer im je stalo do socijalnog osiguranja«.

Za uzništva u Staroj Gradiški zbližio se s kapetanom UDB-e iz Slavonije koji je robijao kao informbiroovac. Otkrio mu je kako je došlo do procesa protiv njega i zašto ga je zvonar Severinac morao teretiti. Priznao mu je da je i on sudjelovao u montaži cijelog postupka, iako je znao da je župnik nevin. Smatrao je da su u »klasnoj borbi« sva sredstva dopuštena, naročito kad se radi o »likvidaciji klasnih i ideoloških neprijatelja«. Govorio je da je njihovo glavno sredstvo bila provokacija po principu »važno je izazvati, potaknuti ono što izaziva negativnu reakciju pa na temelju nje podići optužbu«. Rekao mu je da su se s njim, Glavašem, dosta namučili dok se nisu dosjetili zvonara. Smetao ih je njegov život i rad te snažan utjecaj na narod bez da je pritom činio bilo kakve pogrješke.

»Velečasni, oprostite, danas mi je sve to žao!« – rekao je kapetan UDB-e župniku prije nego što je ovaj napustio logor, upozoravajući ga još na neke osobe koje su angažirane kao doušnici ili provokatori s točno određenim zadatkom.

S robije je Glavaš otpušten 21. XII. 1956. uz »karakteristiku« da je »u političkom pogledu negativan za današnje društveno uređenje«, da »kazna nije na njega odgojno djelovala« te da je »ostao na bivšim političkim pozicijama«. Svoje opaske dao je i upravnik KPD-a Cimeša. (str. 64). Iz dokumenata se vidi da su ga do smrti pozivali na informativne razgovore, a njegov dosje punili »suradničkim bilješkama« doušnika. Bilježili su misli iz njegovih propovijedi o moralu, odgoju djece i mladih, o pitanju pobačajne prakse, o životu svjedočenju vjere, vršenju vjerskih dužnosti, napose o kardinalu Stepincu i staleškom Udruženju katoličkih svećenika kojemu je odlučno odbijao pristupiti (str. 78-82).

Poslije izlaska s robije poslan je prvo u Pakrac za dušobrižnika sestara sv. Križa, potom za župnika u Križ (1957-1962), a od 1962. do smrti 19. studenoga 1967. u Požeške Sesvete gdje je i pokopan.

Zanimljivo je pripomenuti da je iz Glavaševa dosjea nestala polovica dokumenta, što su otkrile paginirane stranice kojih je najprije bilo 258, a kad je dosje postao dostupan javnosti ostalo ih je 110.

Strani izvori koji su pisali o ubijenim svećenicima, pogrješno su navodili da je vlč. Petar Glavaš ubijen u poraću.

Do zabune je vjerojatno došlo zbog činjenice što je postojao (stariji) **Petar Glavaš**, franjevac, rođen 29. prosinca 1885. u Vrgorcu (kotar Makarska), a bio je župnik u Hrvacama (kotar Sinj). On je »osudjen je od Vojnog suda VIII. Korpu-

sne vojne oblasti br. 80/45./31 na kaznu smrti strijeljanjem«.⁴ O Petru Glavašu (mlađem) pisali su Juraj Kolarić i Ivan Romštajn.⁵

VALENTIN HALIĆ, župnik u Čađavici

Rođen je 12. veljače 1943. u Jurčevcu, župa Mala Subotica u Međimurju, od oca Ivana i majke Karoline, rođene Novak. Pučku školu polazio je u Maloj Subotici i Čakovcu, a Nadbiskupsку klasičnu gimnaziju u Zagrebu, gdje je maturirao 1962. godine. Vojni rok u JNA služio je u Pirotu i Petrovaradinu (1963–1965). Poslije studija teologije na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, generalni vikar mons. Franjo Kuharić zaredio ga je 29. lipnja 1969. godine. Bio je kapelan u Đurđevcu (1970–1971), potom župnik u Čađavici. Župom Sopje upravljao je od ožujka do kolovoza 1984. Bilježnik je Našičkoga dekanata. Uspostavom Požeške biskupije imenovan je kanonikom Stolnoga kaptola.

Uz pomoć vjernika 1975. je sagradio crkvu u Zvonimirovcu, a pomogao mu je i časni brat franjevac, rodom iz toga mjesta. Crkva je posvećena Majci Milosti – Majci Božjoj Trsatskoj.

Agilni su svećenici najčešće smetali općinskim komitetima Saveza komunista pa se tako i župnik Halić zbog zauzetosti u svom poslu sve češće sukobljavao s općinskom vlašću u Podravskoj Slatini, koja je nastojala opstruirati konstruktivne poduhvate svećenika u ovom kraju. Bezuspješno je tražio zaštitu svojih svećeničkih i vjerničkih prava šaljući dopise višim političkim tijelima te Komisiji za odnose s vjerskim zajednicama u Zagrebu. Osuđen je 1977. zbog krivičnoga djela (verbalnoga delikta) čl. 119. st. 3. K Z na bezuvjetnu kaznu zatvora u trajanju od četiri mjeseca.

AUGUSTIN HORVAT, župnik u Čačincima

Rođen je 20. kolovoza 1927. u Jurčevcu, župa Mala Subotica, od oca Ivana i majke Karoline, rođene Varga. Polazio je pučku školu u rodnom kraju, a u Zagre-

⁴ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 210 SVZN, 1967, str. 113-115.

Bilješke Marka Trstenjaka, profesora i umirovljenog župnika. – Ante BELJO, *YU-genocid.*

Zagreb-Toronto 1990, str. 304. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 223.

⁵ Juraj KOLARIĆ, *Dvjesti novokapelačkih proljeća*. Zagreb 1977. – Ivan ROMŠTAJN, *Petar Glavaš (1914.-1967.) žrtva udbaško-komunističkog progona*. Požega 1995.

bu Nadbiskupsku klasičnu gimnaziju i teologiju na Bogoslovnom fakultetu. Po završetku IV. semestra teologije, uhićen je u 20. rujna 1950. i smješten u istražni zatvor u Zagrebu s još nekolicinom kolega bogoslova.

Javno tužilaštvo za grad Zagreb podiglo je 17. svibnja 1951. protiv njega optužnicu (broj B-283/1991) kao devetooptuženoga. Teretilo ga se da je pristupio »u veljači odnosno ožujku 1950. ilegalnoj i terorističkoj organizaciji Hrvatski narodni otpor.« Navedeno je da ga je Vladimir Subat naveo da uđe u organizaciju i da je pred njim položio zakletvu. Sredstva borbe te »terorističke organizacije« bili su letci i pisma pisana pisaćim strojem. Osuđen je 16. lipnja 1951. po presudi Okružnoga suda u Zagrebu (K. 209/51-8) »na kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 3 (tri) godine i 6 (šest) mjeseci i na gubitak građanskih prava i to biračkog prava, prava na stjecanje i vršenje funkcija u društvenim organizacijama i udruženjima i prava javnog nastupanja na vrijeme od 1 godine.«

Po izlasku iz zatvora nastavio je studij teologije pa ga je 29. lipnja 1957. zaredio nadbiskup koadjutor dr. Franjo Šeper. Poslan je za župnika u Čačince gdje je djelovao do 1968., proživljavajući ondje mnoge neprilike i poteškoće (tri je puta bio fizički napadnut). Iscrpljen i narušenoga zdravlja iste je godine došao u Goričan gdje je djelovao do smrti 21. travnja 1977. godine. Pokopan je u Maloj Subotici u 50-oj godini života i 20-oj svećeništva.⁶

STJEPAN JANKOVIĆ, župnik u Lukaču

Roden je 26. prosinca 1905. u Sigetcu, od oca Marija i majke Katarine, rođene Peica. Prva dva razreda pučke škole polazio je u rodnom mjestu, ostale u Zagrebu u nekoliko gimnazija (donjogradskoj, gornjogradskoj, nadbiskupskoj), a maturirao je 25. rujna 1925. u I. klasičnoj gimnaziji. Teologiju je studirao na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, zaredio ga je nadbiskup mons. dr. Antun Bauer 30. lipnja 1929. godine.

Bio je kapelan u Donjoj Stubici (1929–1931), Kutini (1931–1934) i Lukaču (1934–1935) te u istom mjestu župnik do smrti 13. veljače 1954., gdje je i pokopan.

I njegovo je ime bilo na popisu uhićenih svećenika načinjenom 21. srpnja 1945., za koje se nadbiskup Stepinac zauzimao kod predsjednika NR Hrvatske dr. Vladimira Bakarića.

⁶ AZN-PA.

NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 240.
SVZN, 1977, str. 114 i Prilog br. 4, str. 3-6.

Posmrtno mu je jeruzalemski Memorijalni centar Yad Vashem dodijelio odličje *Pravednika među narodima*, jer je za vrijeme II. svjetskog rata u Lukaču spasio židovsku obitelj Adolfa Weissa.

Od Zagrebačke nadbiskupije zatraženi su 1997. podatci o župniku Stjepanu Jankoviću, a 28. ožujka 1998. stigla je obavijest da će se 28. travnja iste godine održati svečanost uručenja odličja u Vijećnici zagrebačke Židovske općine. Odličje su primili prelat Ivan Vragović, kanonik Prvostolnoga kaptola zagrebačkoga, koji je naslijedio pokojnoga župnika Jankovića u Lukaču i Ivan Sakač, u to vrijeme djelatni župnik u Lukaču. Odličje je pohranjeno u župnom uredu u Lukaču.

Inače, vlč. Janković bio je nakon rata zlostavljan od komunističke vlasti; prijetili su mu ubojstvom, stavljali mu revolversku cijev u usta i mučili ga na različite načine, a živio je u strahu i zbog toga što je znao za mnoga ubojstva koja su od strane vlasti počinjena nad njegovim kolegama svećenicima iz okolnih župa na području od Virovitice do Našica. Zdravstveno ga je to slomilo, službu je sve teže obavljao, umro je u 49-oj godini.⁷

FRANJO KORENIĆ, župnik u Pakracu

Rođen je 3. kolovoza 1887. u Bosiljevu, od oca Ivana i majke Marije, rođene Dimitrović. Pučku školu polazio je u Bosiljevu, gimnaziju u Karlovcu (I–VI) i Zagrebu (VII–VIII razred), gdje je studirao teologiju na Bogoslovnom fakultetu. Pomoćni biskup mons. dr. Ivan Krapac zaredio ga je za svećenika 13. ožujka 1910. godine. Bio je kapelan u Vrapču (1910–1911), Pleternici (1911–1912), Okićkoj sv. Mariji (1912–1915), Pakracu (1915–1923), gdje je bio i kateheta na Preparandiji (1923–1930) te župnik. Bio je dekan Pakračkoga dekanata od 1938., a potom i počasni kanonik Prvostolnoga kaptola zagrebačkoga. Od 1945. je privremeno upravljao i župom Čaglić jer je ostala bez svećenika, a uništen je bio i župni dvor.

Svećenički je život uglavnom proveo u Pakracu. U pismohrani se čuva zapis o župniku Koreniću. »Župa je velika, prostrana, imala je više od 10.000 vjernika Hrvata, Čeha i Talijana. Pomagali su mu u pastvi kateheta i kapelan, odnosno 2 kapelana. Pakračka općina ima hrvatsku većinu, a Pakrački kotar ima polovicu katolika i polovicu pravoslavnih. U samom Pakracu stanuje pravoslavni vladika, od trgovaca, obrtnika i činovnika polovica su Hrvati, polovica Srbi. Po stranačkom

⁷ SVZN, 1993, str. 94.

opredjeljenju Srbi u Pakracu i okolicu jesu radikali i samostalni demokrati, katoliči uz Hrvatsku seljačku stranku (Radić i Maček), komunista ima samo 35 i to 30 Hrvata (Guberović i dr. iz Bijele Stijene), Srba 5 (učitelj Prodanović). U doba kraljevske diktature državna vlast u Pakracu pomaže komuniste, koji postaju općinski vijećnici, a progoni rijetke hrvatske nacionaliste. Tako je Ivan Levaković iz Lipika kažnjen u Beogradu smrtnom kaznom – vješanjem. Katolički su svećenici kažnjavani globama i pomno špijunirani i od žandara lažno optuživani. U tim prilikama župnik se Korenić dosta dobro snalazio prije rata. U stanu mu je vršena premetačina, traženi su protudržavni leci, ali nije bio kažnjavan. Zbog stalne živčane napetosti, 24. prosinca 1937. živčano se razbolio, nije mogao obavljati svećeničku službu, tužio se na neke vidne halucinacije. Kasnije je prizdravio. Imao je veliku župsku nadarbinu od 100 jutara, dobro uređen vinograd, brat mu je vodio ekonomiju, ali je glavna briga bila na njemu. Od Pakračke župe odvojile su se novoosnovane župe u Lipiku i Donjem Obrežu, ali je i poslije toga imao dosta pastoralnog rada. Uoči rata osvanuli su na pakračkim ulicama natpsi ZAP (Živio Ante Pavelić), zbog čega su bili okrivljavani pakrački križari (vjerska organizacija, Katolička akcija) i dakako župnik Korenić, iako nepravedno. Na početku rata odnosno države NDH, neki su Srbi svećenici i drugi odvedeni iz svojih stanova, drugi su pobegli, domaći katolički vjernici držali su se uglavnom ispravno. Pa ipak poslije rata mnogi su pobijeni, a hrvatsko katoličko selo Španovica, posve je uništeno. Domaći Srbi, četnički raspoloženi, nisu se isprva htjeli pridružiti borcima, komunistima partizanima, nego tek kasnije kad je u ovaj kraj došao Nikola Demonja s banjanskim četnicima i dr. Pavle Gregurić iz Zagreba. Hrvati komunisti iz Bijele Stijene od 1945. do 1948. koji drže vlast u Pakracu, pozivaju Korenića neka slobodno sada “hrvatuje”, ali 1948. prekida se veza s Rusijom, na vlast dolaze u Pakracu Srbi četnici koji Korenića odvode u zatvor. Razlog: stara mržnja prema svemu hrvatskom i katoličkom.«

Korenićeva sinovica (bratova kći), ispravila je pojedine tvrdnje Josipa Buturca glede Korenićeve bolesti 1937. godine. Svjedočila je o trpljenju i progonu župnika Korenića još za Kraljevine Jugoslavije, o pobuni Srba (četnika) protiv uspostave NDH, o posvemašnjem uništenju Španovice, o progonima i pljačkanju imovine u prvim godinama komunističke vlasti. Župnik Korenić mnogo je pretrpio kao i njegov brat s obitelji, koji mu je vodio kućanstvo.⁸

Okružni sud u Bjelovaru osudio je Korenića (1. veljače 1951) na dvije i pol godine zatvora. Revizijom postupka snižena mu je kazna na godinu dana. Uračunat mu je i istražni zatvor pa je shrvan bolešcu (2. listopada 1951) pušten na slobodu. Umro je 16. prosinca 1954. u Pakracu, gdje je i pokopan.⁹

⁸ S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 229-230.

⁹ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 175. – Svjedočanstvo dr. Josipa Buturca od 1. kolovoza

JOSIP (BENEDIKT) KUNKERA, župnik u Bučju

Rođen je 8. studenoga 1914. u Novalji na otoku Pagu, od oca Antona i majke Lujice, rođene Badurina. Zaređen je za svećenika Krčke biskupije 3. srpnja 1938., a 1939. je završio studij teologije u Zagrebu na Bogoslovnom fakultetu. Početkom 1945. došao je u Zagrebačku nadbiskupiju i bio kapelan u Sunji, upravitelj župe Preloščica (1945–1947), Gušće (1946–1948), a od 1. ožujka 1948. postavljen je za župnika u Bučje, gdje je uhićen i osuđen 1. prosinca 1948. godine. Župnik Josip Dumić zapisao je u *Spomenici župe Bučje*: »Moj predšasnik vlč. gospodin Josip Kunkera bio je osuđen po суду u Slavonskom Brodu na 4 godine tamnica, jer je digao ustanak naroda protiv vlasti?

Vlč. gospodin Josip Kunkera jest svećenik sveta života. Tih je i nadasve povučen. Učen i marljiv, uredan i agilan. Već od prije je imao sušicu, te je bio operiran na plućima... Osuđen je kao žrtva, potpuno nevina žrtva intriga i bezbožničke zlobe... Dne 11. siječnja 1951. pušten je iz logora nakon što je robovao od 1948. god. Pušten je, kako se činilo, radi bolesti. Došao je iz Stare Gradiške.«

Liječio se i oporavljao uglavnom kod sestara sv. Križa u Nišu (1953–1957), potom je bio subsidijar u Novoj Kapeli (1957–1958). Živio je privatno u Kreševu, djelujući kao svećenik u Požeškom dekanatu. Rado je propovijedao, pisao i bavio se arheološkim istraživanjima. Umro je 6. prosinca 1983. u Novalji, gdje je i pokopan.¹⁰

FRANJO MAČEK, župnik u Davoru

Rođen je 2. prosinca 1916. u Zagorskim Selima, od oca Martina i majke Cecilije, rođene Geršak. Pučku školu polazio je u rodnom mjestu, a gimnaziju i Bogosloviju u Zagrebu. Za svećenika je zaređen 6. lipnja 1943. godine. Bio je kapelan u Svetom Ivanu Žabnom (1943–1945), upravitelj župe u Samarici (1945–1948). U Davoru je djelovao s prekidom od godinu dana najprije kao upravitelj župe (1948–1952 i 1953–1967), a od 21. siječnja 1960. kao župnik. U zatvoru u Novoj i Staroj Gradiški te Osijeku, bio je od 21. X. 1952. do 21. X. 1953. Kriv je bio što su se župljeni pobunili protiv rušenja doma sv. Franje, koje je provodila lokalna vlast.

1990.

¹⁰ NAZ, Matica umrlih svećenika III, str. 33. OSKCJ, Sarajevo 1939, str. 241. SVZN, 1983, str. 384.

Spomenica župe Bučje, II A, str. 9.

Pismo župnika iz Bučja Ivana Grudičeka od 19. rujna 1990. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 233-234.

U *Spomenicu* je zapisao: »...vratio sam se iz zatvora i s veseljem me je dočekao stariji svijet u crkvi, a djeca su bila slobodnija, ona su me dočekala s cvijećem pred župnim dvorom.«¹¹ Djelovao je revno i zauzeto na području pastoralja, liturgije, crkvene glazbe i duhovnih zvanja. Po potrebi je privremeno upravljao i susjednim župama Orubica i Štivica.

Bio je župnik u Zaboku (1967–1975) i u Zagrebu na Kajzerici od 1975. do umirovljenja 1990. godine. Umirovljeničke dane provodio je u rodnom selu i u Svećeničkom domu na Kaptolu u Zagrebu, gdje je umro 10. prosinca 2003. godine. Pokopan je u svećeničkoj grobnici na župnom groblju u Zagorskim Selima. Misu zadušnicu predvodio je požeški biskup mons. dr. Antun Škvorčević, rodom iz Davora.¹²

JAKŠA MARJANOVIĆ, župnik u Turnašici

Roden je 25. rujna 1913. u Sanskom Mostu, od oca Đure i majke Jage, rođene Sorić. Pučku školu polazio je u Sanskom Mostu i Banjoj Luci, klasičnu gimnaziju u tamošnjem Samostanu otaca trapista *Marija Zvijezda*, gdje je 1932. maturirao. Teologiju je studirao najprije kod trapista u Banjoj Luci, a 1937/38. na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Nadbiskup Rafael Rodić zaredio ga je 26. lipnja 1938. za svećenika Zagrebačke nadbiskupije. Bio je kapelan u Moravču (1938–1941), mjesec i pol dana 1941. u Grubišnom Polju, u Suhopolju (1941–1942), tijekom 1942. u Novoj Kapeli, Pregradi te Donjoj Voći (1942–1945). Uhićen je i osuđen na trinaest godina robije, koju je izdržavao od 8. lipnja 1945. do 1. siječnja 1952. u Staroj Gradiški, potom je amnestiran i uvjetno pušten. Ponovo je bio kapelan u Donjoj Voći do jeseni 1952., potom župnik u Čađavici (1952–1956) i Turnašici (1956–1971). Od umirovljenja 1971. do smrti 28. travnja 1985., živio je u svojoj kući u Zagrebu na Jordanovcu.

Mjesec i pol dana provedenih u Grubišnom Polju oko Uskrsa 1941. na ispomoći bolesnom župniku Petru Sivjanoviću, stajalo ga je višegodišnje robije. Optužnica (br. 424/45) podignuta 22. listopada 1945. na sudu za okrug Daruvar, teretila ga je da je uz župnika Petra Sivjanovića surađivao s Ivicom Sarićem, koji je sa svojom satnijom u Grubišnom Polju, navodno, »uhapsio 504 [petstotina i četvero] Srba«, koji su 1941. bili optuženi za podizanje đurđevdanskoga ustanka protiv proglašenja NDH. Uhićenici su odvedeni u logor »Danica« u Koprivnici, a ka-

¹¹ Podatak iz rukopisa: Đuro IVANČIĆ, *Iz prošlosti sela i župe Davor – Svinjar*. [Davor 1976].

¹² Glas koncila, 2003, br. 51-52 (Božić), str. 27. – SVZN 6/2003, str. 417. – SVPB, 4/2003, str. 238. – S. KOŽUL, *Svećenici bjelovarskoga kraja, III. Čazmanski dekanat*. Zagreb 2007, str. 380-381.

snije na otok Pag i u Jadovno. Marjanović je u istrazi 20. kolovoza 1945. rekao da mu je u svezi dolaska ustaša na vlast i njihova djelovanja protiv pobunjenih Srba poznato bilo jedino to da će Srbe odvesti u Bjelovar na prisilan rad.

Potrebitno je reći da je pobuna Srba započela najprije u župi Donji Mosti, gdje je pobijeno nekoliko Hrvata. Nastavljena je u Gudovcu gdje je pobijena grupa Srba, a đurđevdansku pobunu u Grubišnom Polju ustaška je vlast spriječila masovnim uhićenjima. Dakako, poslije rata pravih krivaca za zlodjela nije bilo pa je župnik Petar Sivjanović obješen u Daruvaru, a vlc. Jakša Marjanović robijao je u Staroj Gradiški.¹³

LÓRÁNT (LORAND) MATHESZ, župnik u Ruševu

Rođen je 8. srpnja 1909. u Banatskom Despotovcu, po nacionalnosti je bio Mađar. Teologiju je završio u Zagrebu, gdje ga je 26. lipnja 1932. za svećenika zaredio nadbiskup Bauer. Bio je kapelan u Grubišnom Polju, a potom župnik u Ruševu (1939–1946).

Poslije II. svjetskog rata u strahu od nove komunističke vlasti nekoliko se domobrana skrilo u župnoj crkvi u Ruševu na tzv. mali kor, tj. u sobu iznad sakristije. Župnikova sestra Ilona pomagala im je, donosila im je hranu koju su im njiheve obitelji slale. Tajno je skrovište ubrzo otkriveno, svi su poubijani bez istrage i sudske presude, a župnik Mathesz i njegova sestra osuđeni su na zatvor. Najprije su oboje bili u Slavonskoj Požegi, a župnik je potom, od 10. veljače 1947. do 15. veljače 1954., kaznu služio u Staroj Gradiški. Nakon osam logorskih godina (prema podacima mons. Franje Grundlera devet), otišao je Lorand Mathesz – uz dozvolu zagrebačkoga Nadbiskupskoga duhovnog stola – vršiti svećeničku dužnost u Zrenjanin (Banat u Vojvodini) tj. u tamošnju Apostolsku administraturu (današnja Zrenjaninska biskupija). Bio je ondje vicarius oeconomus u Beodri (Novo Miloševo).

Uskačući u posljednjem trenutku u vlak pao je, kotači su mu odrezali obje noge i za nekoliko je sati umro u bolnici u Kikindi. Bilo je to 17. travnja 1956. godine. Svjestan do posljednjega trenutka, primio je svete sakramente. Pokopan je u Beodri (Novo Miloševo). Njegova sestra Ilona, umrla je poslije njega u Mirovnom domu časnih sestara bazilijanki u Križevcima.¹⁴

¹³ NAZ, Matica umrlih svećenika III, str. 42. – SVZN, 1985, str. 140-141. – DOKUMENTI, str. 137-139. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 248.

¹⁴ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 178. – Izvješće dr. Josipa Buturca od 1. kolovoza 1990.

MIRKO MIKLEČIĆ, župnik u Slavonskom Kobašu

Rođen je 2. siječnja 1929. u Miholjcu, Križevački dekanat, od oca Josipa i majke Kate, rođene Muli. Nakon pučke škole u rodnom mjestu, u Zagrebu je polazio klasičnu gimnaziju i studij teologije. Biskup dr. Franjo Salis-Seewis zaredio ga je 29. lipnja 1954. godine. Bio je kapelan u Varaždinu do 6. studenoga 1956., potom župnik u Čaglinu i Zdenkovcu (1956–1966), u Vrbju (1966–1971) te u Slavonskom Kobašu od 1971. pa do smrti 1. travnja 1985. u osječkoj bolnici. Pokopan je u Slavonskom Kobašu. Sprovod je vodio dr. Đuro Kokša, pomoćni biskup zagrebački.

Tijekom 1977. godine za djelovanja u Kobašu bio je uhićen, i dva je mjeseca u Požegi služio zatvorsku kaznu.¹⁵

Mons. LJUDEVIT PETRAK, župnik i dekan u Pleternici

Rođen je 2. veljače 1917. u Belaju, župa Velemerić u karlovačkoj općini, od oca Petra i majke Jele, rođene Štefanac. Pučku školu polazi je u rodnom mjestu, a realnu gimnaziju u Karlovcu i Zagrebu, gdje je 1938. maturirao, potom studirao teologiju na Bogoslovnom fakultetu. Nadbiskup mons. dr. Alojzije Stepinac zaredio ga je 29. VI. 1944. godine.

U kolovozu 1944. došao je u Pleternicu za kapelana, gdje je župnik bio Franjo Radović, koji je ubrzo, 12. svibnja 1945., ubijen na prozoru župnoga stana. Petrac je u tom trenutku stajao pokraj njega, ali su ga dva metka iz britanskoga šmajsera promašila. U tom je napadu razorena crkva, župni stan i gospodarske zgrade pa je kao upravitelj župe Pleternica živio u privatnom stanu (od 14. svibnja 1945. do 12. srpnja 1950). Svetu misu služio je u Vatrogasnem domu, dok ga putem suda 1950. nisu deložirali. Poslije deložacije, petnaest je godina služio sve obrede pod vedrim nebom na ruševinama stare župne crkve sv. Nikole. Uporno se borio za gradnju nove župne crkve pa je 1963. osuđen na dva mjeseca zatvora u Slavonskoj Požegi. Ravnatelj zatvora mu je rekao: »Ovamo vas je dovela vaša vatikanština«.

– Josip BUTURAC, *Crkveno-kulturna povijest Požege i okolice 1227.-1977.* Zagreb 1977, str. 170. – Lojzo BUTURAC. *Sjećanje na četvoricu župnika župe Uzašašća Gospodnjeg u Ruševu.* U: Tkalić, 9/2005, br. 9, str. 625-629. – S. KOŽUL, *Svećenici bjelovarskoga kraja, IV. Garešnički dekanat.* Zagreb 2007, str. 118-119. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke.* Zagreb 2008, str. 248.

¹⁵ NAZ, Matica umrlih svećenika III, str. 42. – SVZN, 1985, str. 136-138. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke.* Zagreb 2008, str. 250.

Članovi komunističke čelije u Pleternici tri su puta donijeli odluku da župnika Petraka treba ubiti, naravno mimo pravosudnih tijela NR Hrvatske. Doznala su se i imena osoba koje su to trebale učiniti (Sigmundović, Filić, Miočević). No, njegovo je ubojstvo spriječeno zahvaljujući župljanima koji su bdjeli nad svojim mladim župnikom, napose nakon ubojstva župnika Radovića. Urota je razotkrivena tako što su dvojica potencijalnih ubojica priznali kako imaju nalog, a trećega je odala vlastita majka. Pozivan je na brojne razgovore i saslušanja, trpio je pritiske i radi staleškoga Udruženja katoličkih svećenika koje je osnovala komunistička vlast, ali se ponio mudro, nigdje ništa nije htio potpisati.

Bilo je određenih pritisaka da ga se premjesti iz Pleternice, ali je nadbiskup Šeper to otklonio riječima: »Ne želim biti izvršni organ pleterničke općine«. Godine 1973. postao je dekan Požeškoga dekanata pa je u više trogodišnjih mandata izabran za delegata u Svećeničkom vijeću Zagrebačke nadbiskupije. Na prijedlog uzoritoga kardinala Franje Kuharića, papa Ivana Pavla II. podijelio mu je 1983. naslov – *monsinjor*.

Uz pomoć župljana u Pleternici je od 1963. sagradio novu župnu crkvu, a po okolnim selima pet područnih crkava za oko 250 do 300 osoba. Konzervirao je temelje stare župne crkve sv. Nikole, a iznad svetišta podigao kapelu površine 10 x 8 m. Sagradio je i novi župni dvor te za cijelu regiju u Pleternici ustrojio proštenište Gospe od suza. Za života je objavio monografiju *Pleternica vjekovima* (Zagreb, 1979), a poslije smrti mu je objavljena knjiga *Moja pleternička sjećanja* (Pleternica, 2005).

Po umirovljenju, 1. rujna 1994., živio je u svojoj kući u Pleternici. Ondje je umro 17. ožujka 1999., a pokopan je na župnom groblju uz sudjelovanje puka, svećenika i požeškoga biskupa mons. dr. Antuna Škvorčevića.¹⁶

CIRIL PODRŽAJ, upravitelj župe Stari Gradac

Rođen je 14. srpnja 1895. u Ljubljani, gdje je nakon školovanja i studija teologije 18. studenoga 1917. zaređen za svećenika Mariborske biskupije. Prema *Općem šematizmu Katoličke crkve u Jugoslaviji* iz 1939., bio je župnik kapele pri Brežicah, u dekanatu Videm u Mariborskoj biskupiji. Za vrijeme II. svjetskog rata sklonio se pred njemačkim fašizmom s velikom grupom slovenskih svećenika u Hrvatsku. Zagrebački nadbiskup Stepinac primio ih je i rasporedio po župama kako bi im omogućio redoviti život i svećeničko djelovanje.

¹⁶ SVPB, 3/1999, br. 2, str. 80-81, 82. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 264.

Bio je najprije kod vlač. Alojzija Stelle u Kloštru Podravskom, potom u Pitomači. Poslije smrti pitomačkoga župnika Martina Kožara 1944., za novoga župnika imenovan vlač. Stjepan Mlinarić koji nije stupio u službu u određenom roku pa je vlač. Podržaj imenovan umjesto njega upraviteljem župe Pitomača. Godine 1945. povjerena mu je privremena uprava nad župom Podravske Sesvete, ubrzo je bio razriješen ali mu je izdan dekret pod brojem 2002/1945. za upravitelja župe Stari Gradac. Zagrebačkom Nadbiskupskom duhovnom stolu dopisom je javio da ne može upravljati župom Stari Gradac, potom je došlo izvješće da je napustio Pitomaču. Vratio se u Sloveniju što se vidi iz *Općega šematzizma Katoličke crkve u Jugoslaviji*, 1975., prema kojemu Ciril Podržaj kao umirovljenik Mariborske biskupije živi u Ljubljani.

Kad je 1993. dr. Juraj Batelja, postulator kauze Sluge Božjega kardinala Alojzija Stepinca razgovarao s Josipom Špirancem, nekoć upraviteljem zatvora u Lepoglavi i dužnosnikom zloglasne OZN-e i UDB-e, doznao je od njega da je Ciril Podržaj kraće vrijeme bio u zatvoru pod istragom, a potom pušten.¹⁷

JOSIP SANKOVIĆ, župnik u Slavonskom Dubočcu

Roden je 16. ožujka 1913. u Sremskim Karlovima, od oca Ivana i majke Elizabete, rođene Murat. U rodnom je gradu polazio pučku školu i realnu gimnaziju te maturirao 1932. godine. U Đakovu je studirao teologiju, a 20. prosinca 1936. ga je biskup mons. Antun Akšamović zaredio za svećenika. Kapelan je 1937. u Černi i Županji, potom u Osijeku – Gornji grad (listopad 1937–listopad 1938), aktuar na Biskupskom ordinarijatu u Đakovu (1938–1939) te do 1941. kateheta na školama sestara milosrdnica u Zagrebu.

Inkardiniran je 1941. u kler Zagrebačke nadbiskupije imenovanjem za upravitelja kapele Corpus Domini u Domu Božje Providnosti u Zagrebu. Bio je potom kateheta na tehničkoj i obrtničkoj školi (1941–1943), a kad je položio katehetski profesorski ispit za gimnazije, predavao je na državnoj III. ženskoj realnoj gimnaziji (1943–1945). Djelovao je kao dušobrižnik i ispovjednik na smrt osuđenih zatvorenika (1941–1945). Upravo je radi posljednjega uhićen, teško mučen i zlostavljan. Posvjedočio je to ovim riječima: »Po završetku rata bio sam uhapšen. Bio sam stavljen na najteže muke, da bih ‘odigrao’ nečasnu ulogu na suđenju i u procesu nadbiskupa Stepinca. Željeli su, da ‘pričam’ kako sam ono, što su mi za

¹⁷ S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. 2008, str. 258.

NDH taoci i osuđenici na smrt povjeravali i u sv. isповijedi govorili – referirao nadbiskupu Stepincu i koristeći se znanjem iz sv. isповijedi davao mu podatke o komunistima i njihovim simpatizerima, kako bi ih se onda moglo hapsiti, osuđivati i likvidirati. Htjeli su da ‘pričam’, da svećenici ne drže ispovjednu tajnu da se njome služe i za najgora zlodjela, ako bi im to koristilo.«

Pakleni plan rušenja najvećih svetinja i njihovo instrumentaliziranje u montiranom proces nadbiskupu Stepincu, nije uspio. Istraga je bila zastrašujuća, muke neopisive. Vlč. Sanković nastavlja: »Probijena mi je lubanja, polomljena rebra, a vid skoro 100% uništen. Zahvaljujući dobrom Bogu, koji me je snažio, jačao i pomagao, očuvao sam sve što je povezano s ispovjednom tajnom.«

Osuđen je 1946. na dvanaest godina robije, uvjetno je iz Stare Gradiške pušten 29. studenoga 1953. godine. »Po izlasku iz KPD Stara Gradiška nisam našao ni jedne svoje stvari. Sve su odnijeli iz sobe, nekadašnjeg katoličkog doma župe sv. Blaža u Zagrebu, gdje sam stanovao.« Bio je na liječenju pa je 1954. umirovljen. Reaktivirao se kad mu je zdravstveno stanje to dopustilo pa je postao upravitelj župe Slavonski Dubočac (1957–1962 i 1967–1981). U međurazdoblju boravio je na klimatskom liječenju na Braču i pokraj Zadra. Djelovao je kratko u Slavonskom Brodu, a posljednje godine života provodio je u župi Nova Kapela kod župnika Nikole Jušića. Ondje je umro 2. travnja 2000., a pokopan je u svećeničkoj grobnici na župnom groblju uz sudjelovanje vjernika, svećenika i požeškoga biskupa dr. Antuna Škvorčevića.

Objavljivao je članke u *Katoličkom tjedniku*, *Nedjelji* i *Glasniku sv. Josipa*. Godinama je revno ispovijedao u nacionalnom svetištu Majke Božje Bistričke i u svetištu Gospe od brze pomoći u Slavonskom Brodu. Držao je pučke misije, duhovne obnove i blagdanske propovijedi.¹⁸

JOSIP SPAROŽIĆ, župnik u Štivici

Rođen je 21. srpnja 1882. u Vrbniku, Krčka biskupija, od oca Josipa i majke Doroteje. Pučku školu polazio je u Vrbniku, gimnaziju na Košljunu i u Zadru. U franjevački red stupio je 1. rujna 1900. na Trsat. Teologiju je studirao u Zagrebu, pomoćni biskup mons. dr. Ivan Krapac zaredio ga je 8. listopada 1905. godine. Do 1920. vršio je različite službe po samostanima Hrvatske franjevačke provincije sa sjedištem u Zagrebu, a potom je prešao među kler Zagrebačke nadbiskupije. Bio je kapelan u Vrbju (1921–1923) i Novoj Kapeli (1923–1925),

¹⁸ AZN-PA. – Izvješće vlč. Josipa Sankovića od 21. srpnja 1981. godine – SVPB, 4/2000, br. 2, str. 73. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 264–265.

župnik u Mačkovcu (1925–1930) i Štivici (1930–1950). Osuđen je 1950. na dvije godine zatvora, kaznu je služio u Staroj Gradiški. Po izlasku iz zatvora 1951. nastanio se u vlastitoj kući u Starom Petrovom Selu, gdje je umro 19. studenoga 1962. godine. Pokopan je na mjesnom groblju.¹⁹

ALOJZIJE STANEK, župnik i dekan u Novoj Bukovici

Roden je 12. travnja 1927. u Vodnu, od oca Josipa i majke Ane, rođene Bukovski. Pućku školu polazio je u rodnom mjestu. U Zagrebu je 1947. završio Nadbiskupsku klasičnu gimnaziju te studirao teologiju na Bogoslovnom fakultetu. Biskup i generalni vikar mons. dr. Franjo Salis-Seewis zaredio ga je 29. lipnja 1952. godine. Od lipnja do srpnja 1953. upravljao je župama Gola i Zdala, potom je služio vojni rok u Pirotu i Nišu.

U Nišu je insceniran proces na kojem ga je Vojni sud osudio na četiri godine strogoga zatvora. »Osuđen sam samo zato što sam Hrvat i što sam svećenik i nisam htio apostatirati i biti njihov špijun. Osim mene bili su osuđeni i ostali koji su ostali vjerni u ono teško doba, kao Vlado Pavlinić, Anto Baković, Marko Cerjanec, Drago Domšić i drugi. U zatvoru smo svi bili posebno maltretirani, mučeni, tučeni, uništavani psihički i fizički teškim radom. Nas 10 bogoslova i svećenika morali smo napraviti svaki dan nekoliko tisuća komada cigle, nedjeljama čistiti klozete, a zimi na 10 do 15 stupnjeva ispod nule morali smo bosi hodati i vaditi pjesak iz Nišave. Po 8 sati bili smo u smrznutoj i hladnoj vodi. Meni je bila slomljena desna noga na kružnom putu u Beogradu kod sela Žarkova. Nisu mi pružili liječničku pomoć, nego sam takav morao raditi. Istinito je rekao naš kardinal Stepinac: "Tko u zatvor ode prav, ne vrati se zdrav; a tko ode kriv, ne vrati se živ!" I to je istina. Nisam bio u nijednoj vojsci, nisam nikome ništa zla učinio, a proglašili su me zločincem, ustašom i neprijateljem. To što sam ja i ostali proživjeli u niškom zatvoru, to se ne može opisati i izreći.

Rodoljub Čolaković napisao je knjigu *Kuća oplakana*, u kojoj opisuje svoje robovanje. No, to se robovanje ne može ni usporediti s robovanjem u komunističkom zatvoru. Ono je bilo raj, a ovo pravi pakao posve obespravljenih. U vrijeme mojeg robovanja u Nišu nije bio ni jedan pravoslavni bogoslov ili svećenik, ali je zato bilo mnogo katoličkih bogoslova i svećenika.«

¹⁹ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 194.

Po povratku iz zatvora, od kolovoza 1958. postavljen je za župnika u Novoj Bukovici. Izabran je 1971. za delegata, a 1974. za zamjenika delegata u Svećeničkom vijeću Zagrebačke nadbiskupije. Imenovan je vršiocem službe dekana, potom je od 1976. postao dekan Našičkoga dekanata, a od 10. svibnja 1989. počasnim kanonikom Prvostolnoga kaptola zagrebačkoga.

Za župničke službe u Novoj Bukovici doživljavao je često neprilike: »Stalno su me progonili, uz nemiravali, preslušavali, prijetili. Sigurno sam 20 puta bio osuđivan na razne vremenske i novčane kazne.«

Rado se sjeća svojih kolega supatnika iz Niša koji su se uzorno držali, kao npr. vlč. Marko Cerjanec, te onih danas »grrlatih« koji su uvijek u pravu (i tamo su se tako držali), iako se nisu korektno ponijeli.²⁰ »Kad dođu jednom mirna vremena, trebat će povijest o mnogim stvarima i osobama reći pravi sud.«

Po umirovljenju 1999. nastanio se u kući sagrađenoj u vrtu župnoga dvora u Novoj Bukovici. Jedne noći 2003. ondje je napadnut i brutalno pretučen. Zbog teških je ozljeda mjesec dana liječen u bolnici, ali su posljedice ostale. Razbojnici nisu pronađeni. Od prosinca 2003. živio je u Svećeničkom domu u Zagrebu. Umro je na svetkovinu Svih svetih, 1. studenoga 2007., a pokopan na župnom groblju u Novoj Bukovici. Misu zadušnicu i obrede u župnoj crkvi predvodio je požeški biskup dr. Antun Škvorčević.²¹

JAKOB VRESK, župnik u Međuriću

Rođen je 25. travnja 1911. u Križovcu, župa Vratišinec, od oca Josipa i majke Terezije, rođene Novak. Pučku školu polazio je u rodnom mjestu, a klasičnu gimnaziju u Varaždinu gdje je maturirao 1932. godine. Prvu je godinu teologije završio u Zagrebu, a ostale (od 1933) na Bogosloviji u Senju. Šest je semestara studirao pravo, a dobro je vladao njemačkim, talijanskim i albanskim jezikom. Krčki biskup mons. dr. Josip Srebrnić zaredio ga je za svećenika 23. lipnja 1935. godine.

Bio je župnik i dekan u Sestanima na Skadarskom jezeru (1935–1945), potom 1946. župnik na Cetinju i konzultor Barske nadbiskupije. Uhićen je 1946. i osuđen na sedam godina robije koju je izdržavao u vrlo surovim okolnostima. Po izlasku 1953. na slobodu, dobio je izgon iz Crne Gore i došao u Zagrebačku

²⁰ AZN-PA. Pismo župnika i dekana preč. Alojzija Staneka od 6. srpnja 1990. godine.

²¹ IKA, 2007, br. 45 (7. XI), str. 13. – Glas Koncila, 2007, br. 45 (11. XI), str. 32. – SVPB, 11/2007, br. 4, str. 260. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 266.

nadbiskupiju. Bio je kapelan u Bistri (1954), župnik u Žakanju (1954–1956), nekoliko mjeseci u Savskom Nartu i Bukevju, potom u Kravarskom (1956–1958), Dežanovcu (1958–1964) te u Međuriću od 1964. do umirovljenja 1. listopada 1973. godine. U Međuriću je provodio i umirovljeničke dane, a umro je 19. rujna 1987. godine.²²

BOŽO VUKOJA, župnik u Crncu

Roden je 23. prosinca 1920. u Rakitnom, u Mostarskoj biskupiji, od oca Mije i majke Lucije, rođene Perko. U Prnjavoru je polazio pučku školu, u Travniku klasičnu isusovačku gimnaziju gdje je maturirao 1940. godine. Teologiju je studirao u Sarajevu, a za svećenika Banjalučke biskupije zaređen je 29. lipnja 1944., od vrhbosanskoga nadbiskupa i metropolite mons. dr. Ivan Ev. Šarića.

Prvih poratnih mjeseci, posve je nedužan prošao svoj križni put kroz logore. Uspjelo mu je doći u Zagrebačku nadbiskupiju. Tako je od srpnja do sredine listopada 1945. imenovan kapelanom u Suhopolju, a potom do svibnja 1946. u Sopju, gdje je potom postavljen za župnika. Ovdje je djelovao do studenoga 1947. kada je otišao služiti vojni rok u Pulu i Boku Kotorsku do listopada 1948. godine. Po povratku je imenovan župnikom u Crncu. U Zagrebačku nadbiskupiju inkardiniran je 5. travnja 1982., a počasnim kanonikom Zbornoga kaptola čazmansko-varaždinskoga imenovan je 31. listopada 1990. godine.

Na temelju vijesti objavljenih po novinama, zabilježio je imena svih svećenika i redovnika pobijenih do 1945. godine.²³ O nevoljama poratnih godina objavio je knjigu *Hrvat žive vatre. Križni put hrvatskog svećenika i njegova naroda 1941. – 1945.* Crnac 1994.

Uspostavom Požeške biskupije 1997., postao je članom Prezbiteraloga vijeća i Zbora savjetnika Požeške biskupije. Umrovljen je 1999. i živi u Orahovici.

²² NAZ, Matica umrlih svećenika III, str. 61. – SVZN, 1987, str. 160-161.

²³ AZN-PA.

[Kožulov prikaz Vukojine knjige]. SVZN, 1994, br. 6.

IV.
**SVEĆENICI UZNICI
RODOM IZ ŽUPA POŽEŠKE BISKUPIJE
DRUGDJE U SLUŽBI**

Mons. dr. JOSIP SALAČ, biskup Zagrebačke nadbiskupije

Rođen je 22. siječnja 1908. u Daruvaru, od oca Antuna, postolara i majke Franciske, rođene Douda. U rođnom je gradu polazio pučku školu i realnu gimnaziju. Završio je višu poštarsku školu i zaposlio se u zagrebačkoj Pošti kao viši službenik. Odbojnost je osjećao prema Crkvi pa je rado čitao protuvjersku i protucrkvenu literaturu, što ga također nije zadovoljavalo u potrazi za istinom. Poslije dvije godine službovanja, u Zagrebu je upisao teologiju na Bogoslovnom fakultetu. Nadbiskup Bauer zaredio ga je 26. lipnja 1932. za svećenika.

Bio je najprije kapelan u Daruvar (1932–1935), potom gimnazijski vjero-ucitelj u Zagrebu. Državni profesorski ispit položio je 1938., a 1942. je doktorirao na zagrebačkom Bogoslovnom fakultetu, gdje je postao predavač. Bio je vicerektor u Bogoslovnom sjemeništu (1943–1948), potom duhovnik u Bogosloviji (1948–1969). Uhićen je i zatvoren 1. studenoga 1950. te osuđen na šest godina zatvora. Kazna mu je smanjena na četiri godine i tri mjeseca. Amnestiran je 29. studenoga 1953. godine. Nakon izlaska iz zatvora imenovan je 24. ožujka 1954. župnikom u Suhopolju i Cabuni. Zbog zdravstvenih je razloga 21. listopada 1954. razriješen župničke službe pa je ponovo, do 23. rujna 1969., vršio službu duhovnika u Bogosloviji. U travnju 1969., kardinal Franjo Šeper (koji je u to vrijeme imao još nadbiskupske ovlasti), imenovao ga je kanonikom Prvostolnoga kaptola zagrebačkoga. S tog je naslova od 7. veljače 1970. vršio službu referenta Nadbiskupskoga duhovnog stola, a 17. lipnja 1970. papa Pavao VI. imenovao ga je pomoćnim biskupom zagrebačkim. Arhiđakonom turopoljskim i vikarom za sjemenište imenovan je 30. studenoga 1970. godine. Iste je godine postao generalni vikar i vršilac dužnosti rektora Bogoslovije. Umro je naglo u Nadbiskupskom dvoru, 19. prosinca 1975., a pokopan je u kaptolskoj arkadi na zagrebačkom Mirogoju. Ekshumiran je kasnije i prevezen u roditeljsku grobnicu u Daruvar, gdje su uz njega i roditelje pokopane i njegove dvije sestre.¹

¹ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 235.

SVZN, 1976, str. 1-10; 1978, str. 306-308.

Bio je osuđen na procesu zagrebačkim bogoslovima u lipnju 1951. godine. Optužnica Javno-ga tužilaštva za grad Zagreb Broj: B-238/ 1951 od 17. svibnja 1951. godine.

Presuda K-209/51-8 od 16. lipnja 1951. godine.

Bio je dobar i plemenit čovjek, revan svećenik i odgojitelj te pobožan biskup. Zanimljivo je, da je požeški biskup, dr. Antun Škvorčević, upravo biskupa Salača povezao sa skrbi za duhovna zvanja u Požeškoj biskupiji, proglašivši 19. prosinca 2007., slijedeću 2008. *Godinom biskupa Salača.*² Vrijedno je spomenuti da je u Daruvaru 2008. organiziran znanstveni skup o biskupu Salaču, a 22. siječnja 2009. godine – o stotoj obljetnici njegova rođenja – otkrivena je spomen ploča na kući u kojoj je Salač proveo djetinjstvo. Istoga je dana u daruvarsкоj Pučkoj knjižnici i čitaonici predstavljena monografija o biskupu Salaču autora Vjenceslava Herouta i Marijana Lipovca pod naslovom *Biskup Josip Salač*. Požega 2009.³

MILAN BALENOVIĆ, kanonik Prvostolnoga kaptola zagrebačkog

Roden je 23. listopada 1926. u Podravskoj Slatini, od oca Petra i majke Božice, rođene Balenović. Pučku školu polazio je u rodnom mjestu, realnu gimnaziju u Zagrebu, gdje je maturirao 1947. i upisao geodeziju na Tehničkom fakultetu. Promijenivši odluku upisao je teologiju na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, potom je otiašao na služenje vojnoga roka u Boku Kotorsku (1948–1949), a po povratku je nastavio studij.

Uhićenja zagrebačkih bogoslova započela su u rujnu 1950., a Balenović je uhićen 13. prosinca iste godine. Javno tužilaštvo za grad Zagreb optužilo ga je 17. svibnja 1951. (br. B-2283/1951) u sudskom postupku kod Okružnoga suda da je – u srpnju 1950. od kolege Vladimira Subata doznao za organiziranu grupu bogoslova koja je u Bogosloviji vršila određenu protudržavnu propagandu – ali ih nije prijavio »narodnoj vlasti«. Osuđen je na osam mjeseci, a odslužio je sedam mjeseci zatvorske kazne. U jesen 1951. nastavio je studij teologije, a biskup dr. Franjo Salis-Seewis zaređio ga je za svećenika 28. lipnja 1953. godine. Kao bogoslov vodio je zbor, bavio se izdavačkom djelatnošću i bio ceremonijar. Mladomisnički staž započeo je službom u Mariju Bistrigu, gdje je djelovao do kolovoza 1954. godine. Kapelan je bio u Bednji (23. VIII. 1954. – 7. II. 1955), a na Josipovo 1955. nastupio je kao župnik u Velikoj Trnovitici (1955–1971). Iz čazmanskoga arhiđakonata izabran je 1968. za zamjenika delegata u Svećeničkom vijeću Zagrebačke nadbiskupije, a 1970. za delegata. Ekonom je Bogoslovije (1971–1977) te istodobno i upravitelj župe Resnik, gdje je obnovio župne objekte i podigao poljoprivredno gospodarstvo za potrebe Bogoslovije. U tom su se razdoblju obavili temeljiti zahvati na obnovi zgrade Bogoslovije.

² S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*, Zagreb 2008, str. 206-207.

³ Vjenceslav HEROUT – Marijan LIPOVAC, *Biskup Josip Salač*. Požega 2009.

Kanonik je Prvostolnoga kaptola zagrebačkog od 24. veljače 1976. te dekan i kaptolski ekonom (1977–1987). Postupno je i uspješno ustrojio gospodarsku osnovu Kaptola, kako bi u novim okolnostima samostalno mogao djelovati kao institucija i obnavljati sve svoje objekte. Bio je arhiđakon čazmanski (1979–1984) i kalnički (1979–1993), referent na Nadbiskupskom duhovnom stolu (1981–1997), te upravitelj nadbiskupskih dobara i dvora od 1981. do 1998. godine. Od 5. ožujka 1991. član je Građevinskoga odbora Zagrebačke nadbiskupije za obnovu i gradnju novih crkvenih objekata.⁴

Kao upravitelj Nadbiskupskoga dvora mnogo je od 1983. do 1987. doprinio njegovoj unutarnjoj i vanjskoj obnovi. Za tornjeve Zagrebačke katedrale poklonio je 1984. četiri nova zvona tvrtke Grassmayer iz Innsbrucka. Prilikom posjeta pape Ivana Pavla II. Hrvatskoj, 10. i 11. rujna 1994., poklonio je i veliki zlatni 22-karatni kalež, rad akademskoga kipara Hrvoja Ljubića, koji se čuva u Riznici zagrebačke katedrale. U Slatini je dao temeljito obnoviti župnu crkvu Sv. Josipa u kojoj je kršten i u kojoj je služio mладу misu. Nije zaboravio ni Svetište Majke Božje u Voćinu i Slatini. Sudjelovao je pri uređenju novih crkava, napose unutrašnjosti župne crkve Sv. Ane u Bjelovaru i Sv. Pavla u Retkovcu (Zagreb). Obdario je i novoosnovane hrvatske biskupije, Požešku i Gospiciku, kao i Biskupiju u Mostaru. Kao Zmaj Slatinski darovao je novac Družbi *Braće Hrvatskoga Zmaja* kako bi se podigao kip ocu Domovine – dr. Anti Starčeviću – na trgu ispred doma, koji (i trg i dom) nose njegovo ime. Nizom donacija, osim spomenutih, očitovao je svoju dobrotvornost.⁵

Umro je u petak, 30. siječnja 2009., u 83. godini života i 56. svećeništva, u kanojičkoj kuriji Kaptol 25 u Zagrebu. U utorak, 3. veljače 2009. u Slatini je bio sprovod s misom zadušnicom u župnoj crkvi Sv. Josipa. Misu je predvodio požeški biskup dr. Antun Škvorčević, a sprovodne obrede zagrebački pomoćni biskup i veliki prepošt Prvostolnoga kaptola zagrebačkoga, dr. Vlado Košić. Pokopan je u svećeničkoj grobnici koja se nalazi s lijeve strane župne crkve, a dao ju je urediti kada je obnavljana crkva. Biskup Škvorčević je u homiliji uz poruku misnih čitanja rekao, da je pokojnik »bio vedre naravi, široka srca, vjeran Crkvi, svećeništvu i svojim poglavarima, obdaren brojnim sposobnostima, zauzet za upravljanje vremenitim dobrima tako da ona služe Crkvi, što mu je omogućilo da pruži materijalnu pomoć mnogim osobama i crkvenim ustanovama« i na svemu mu zahvalio.

Biskup Košić izrazio je u ime kardinala Josipa Bozanića sućut rodbini, Prvostolnom kaptolu i Požeškoj biskupiji, te se prisjetio osobnih susreta s pokoj-

⁴ NDS, Osobnik svećenika Milana Balenovića.

⁵ S. KOŽUL, *Svećenici bjelovarskoga kraja, IV. Garešnički dekanat*. Zagreb 2007, str. 325-328.
S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 268-269.

nikom, spomenuvši »njegovu mudrost, osjećaj za praktično, darežljivost kojom vremenita dobra nije zadržavao za sebe nego podijelio drugima«.⁶

STJEPAN ČERGET, umirovljeni župnik

Roden je 31. prosinca 1907. u Gornjem Lugu kraj Končanice, tada župa Daruvar, od oca Mirka i majke Marije, rođene Peto. Pučku školu polazi je u Končanici, nižu gimnaziju u Bjelovaru, a Nadbiskupsku klasičnu gimnaziju u Zagrebu, gdje je maturirao 1928. godine. Teologiju je diplomirao 1932. na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Pomoćni biskup mons. dr. Dominik Premuš zaredio ga je za đakona 28. veljače 1932., a nadbiskup mons. dr. Antun Bauer za svećenika 26. lipnja 1932. godine.

Bio je kapelan u Suhopolju (1932–1933) i Novoj Kapeli (1933–1934), upravitelj župe Ladislav (1934–1938), župnik u Velikoj Trnovitici (1938–1954) i istovremeno upravitelj župe Stara Ploščica (1947–1948), potom upravitelje župe u Lukaču (1954–1955), kapelan u Vrbovcu (1955), te upravitelj župe Ciglena (1955–1960).

U posljednjim godinama njegove aktivne svećeničke službe, preuzvišeni nadbiskup-koadjutor mons. dr. Franjo Šeper nastojao mu je pomoći u njegovim osobnim poteškoćama, no Stjepan Čerget ipak je odlučio napustiti svećeničku službu. Dobio je kasnije status umirovljenika i živio u Daruvaru. Umro je 22. ožujka 1985. godine.

Kao trnovitički župnik tijekom 1945. odslužio je kraću zatvorsku kaznu. Nadbiskup Stepinac se i za njega zauzimao kod predsjednika vlade NR Hrvatske Vladimira Bakarića, jer je i on bio na popisu uhićenih svećenika s područja Zagrebačke nadbiskupije od 21. srpnja 1945. godine.⁷

Prof. dr. STJEPAN DOPPELHAMMER, župnik i profesor na KBF-u u Zagrebu

Roden je 8. prosinca 1915. u Novoj Gradiški, od oca Milana i majke Cilike, rođene Rothgerber. Pučku školu i gimnaziju polazio je u rodnom gradu, gdje je 1934. maturirao. Teologiju je studirao na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, a 3. srpnja

⁶ IKA, 2009, br. 6 (11. II), str. 3. – Glas Koncila, 2009. br. 7 (15. II), str. 32-33.

⁷ S. KOŽUL, *Svećenici bjelovarskoga kraja, IV. Garešnički dekanat*. Zagreb 2007, str. 323-324.

1938. zaredio ga je u Novoj Gradiški nadbiskup mons. Rafael Rodić, OFM. Doktorirao je 1945. iz područja dogmatike na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu.

Kapelan i kateheta bio je u Novoj Gradiški (1939–1945), a potom je u klovuzu 1945. imenovan upraviteljem župe Karlovac-Dubovac. No, već je 20. prosinca 1945. uhićen i pritvoren te predan vojnemu sudu koji ga je osudio na 10 godina robije i prisilnoga rada. Razlog: »kao vjeroučitelj na gimnaziji u Novoj Gradiški odgajao je mladež u ustaškom duhu, širio je Pastirsko pismo biskupa (od 20. rujna 1945) i nije surađivao s novim državnim vlastima.«

U optužnici su ga teretili viještu iz *Ustaše* (glasilu ustaškoga oslobođilačkog pokreta br. 10 od 8. ožujka 1942), prema kojoj je »vlč. Stjepan Doppelhammer izvršio prisegu ustaške pripremne bojne i govorio o važnosti prisege.«⁸

Župnik iz Dubovca mons. Radanović svjedočio je o Doppelhameru kako je za nekoliko mjeseci djelovanja u župi tijekom 1945., ostavio dobar dojam na vjernike. »Bio je marljivi dušobrižnik, pun takta u nastupu i svetoga života. Kad je odlazio, sav je narod za njim žalio.«

Kako mu pravosudni organi ništa nisu mogli dokazati, pustili su ga 1946., pretpostavlja se zbog zauzimanja župnika Matice u Ivana Krajačića i dr. Novosela.

Po izlasku iz zatvora kratko je bio župnik u Ludinu, potom u Novoj Gradiški (1946–1962), kad je izabran za predavača na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Kao docent, nakon smrti prof. dr. Aleksandra Gahsa, predavao je povijest religija. Pisao je stručne članke u *Bogoslovsкој smotri* te objavio *Povijest religija*, svezak I. i II. (ciklostil). Radi bolesti se povukao te živio s majkom i sestrom kao umirovljenik u Novoj Gradiški na župnom dvoru, a župu je vodio župnik i dekan Mirko Bijelić. Umro je u Novoj Gradiški 27. veljače 1975., gdje je i pokopan. Bio je obrazovan, smiren i pobožan svećenik.⁹

NIKOLA DOREŠIĆ, župnik u Đurđicu

Rođen je 12. rujna 1911. u Lonji. Nakon školovanja zaređen je 14. lipnja 1936. za svećenika Dubrovačke biskupije. Bio je kapelan u Veloj Luci na otoku Korčuli (1939), napustio je potom Dubrovačku biskupiju i 1941. djelovao kao vojni dušo-

⁸ DOKUMENTI, str. 353.

⁹ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 233.

Svjedočanstvo mons. Marijana Radanovića, župnika u Karlovcu (Dubovac) u srpnju 1990. godine. – SVZN, 1975, str. 82-84. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 220.

bržnik u Njemačkoj i Hrvatskoj. Na pastoralnu službu u Zagrebačku nadbiskupiju došao je 1945., osuđen je i zatvoren u Staroj Gradiški (1945–1947). Nakon izlaska s robije imenovan je upraviteljem župe Križovljani, dok se vlč. I. Bakan nije vratio iz zatvora. Nastavio je živjeti u Križovljani do 1949. kad je premješten za upravitelja župe Đurđic, odakle je 4. studenoga 1953. napisao da je još 10. studenoga 1950. zatražio inkardinaciju među kler Zagrebačke nadbiskupije *ad experimentum* na tri godine. »Biskupski Ordinariat u Dubrovniku dopisom od 19. listopada 1950. br. 680/ 1950. dozvolio je ekskardinaciju, s upozorenjem, da, čim primim odluku inkardinacije u Zagrebačku nadbiskupiju, dostavim je na uvid, da me se definitivno smatra ekskardiniranim iz Dubrovačke biskupije.«

Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu odgovorio je 6. studenoga 1953. kako je na sjednici zaključeno »da se pitanje Vaše inkardinacije u Zagrebačku nadbiskupiju do daljnjega odgodi.« Razlog – način njegova svećeničkoga života. Nikada nije primljen među kler Zagrebačke nadbiskupije. Razriješen je dužnosti upravitelja župe Đurđic, 18. siječnja 1957., te je napustio svećeničku službu.¹⁰

JOSIP ĐURIĆ, župnik sv. Terezije u Zagrebu

Rođen je 17. srpnja 1908. u Košutarici, župa Jasenovac, od oca Ivana i majke Ane, rođene Špoljarević. Pučku školu polazio je u Trgu, župa Ozalj, a realnu gimnaziju u Karlovcu. Teologiju je studirao na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Nadbiskup koadjutor mons. dr. Alojzije Stepinac zaredio ga je 29. lipnja 1935. za svećenika. Bio je kapelan u Starom Petrovom Selu (1935–1936), Feričancima (1936), potom župnik u Kaniškoj Ivi do 1942. te ponovo u Starom Petrovom Selu do 1945. kad je premješten za župnika sv. Terezije u Zagreb. Uhićen je 10. siječnja 1947. i zatočen u Staroj Gradiški dulje od dvije godine. Pušten je 13. ožujka 1949. pa je ponovo preuzeo župu sv. Terezije gdje je djelovao do umirovljenja, 16. veljače 1968. godine. Ondje je umro 20. rujna 1971., a pokopan je na Miroševcu.¹¹

¹⁰ AZN-PA, bilješka
OŠKCJ, Sarajevo 1939, str. 212.

Pismo župnika iz Križovljana vlč. Ivana Košića od 9. srpnja 1990. godine. – Pismo župnika iz Đurđica vlč. Stjepana Matoića od 30. siječnja 1990. godine.

¹¹ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 223. – SVZN, 1971, str. 203. – OŠKCJ, Sarajevo 1939, str. 51. ŠZN, Zagreb 1942, str. 8: 1944., str. 14. – S. KOŽUL, *Svećenici bjelovarskoga kraja, IV. Garešnički dekanat*. Zagreb 2007, str. 177. – Andrija LUKINOVIC, *Staro Petrovo Selo*. Zagreb 2007, str. 31. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*, Zagreb 2008, str. 220-221.

IVAN FRANJETIĆ, župnik u Grubišnom Polju

Rođen je 13. studenoga 1911. u Cerovcu, župa Požeške Sesvete, od oca Mate i majke Jule, rođene Mandić. Pučku školu polazio je u Cerovcu, realnu gimnaziju u Slavonskoj Požegi gdje je maturirao 1932. godine. Teologiju je studirao u Zagrebu, a zaređen je 28. lipnja 1936. od nadbiskupa koadjutor mons. dr. Alojzija Stepinca. Iznimno nadaren, dobro je znao jezike, povijest i povijest umjetnosti. Bio je kapelan u Feričancima do prosinca 1936., u Virju (1936–1938) i Pitomači (1938–1939), a župnik u Tomašici (1939–1942), Sladojevcima (1942–1945) te u Sv. Petru Oreškovcu do 21. travnja 1947., kad je uhićen i osuđen na pet godina zatvora. Kazna mu je smanjena na dvije godine, a služio ju je najprije u bjelovarskom zatvoru, potom u Staroj Gradiški. Po izlasku s robije bio je župnik u Starom Petrovom Selu (1949–1950), a potom od 1950. do umirovljenja 1. rujna 1975. u Grubišnom Polju.

Iz Grubišnoga Polja napisao je izvješće Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu, od 29. listopada 1951. (br. 155/ 1951), u kojem ističe prostranstvo župe, konkretnе poteškoće i bolne okolnosti: »Župnik Petar Sivjanović je obješen u Daruvaru. Njegov nasljednik upravitelj župe Glumpak zatvoren. Svi kapelani grubišnopoljski zatvoreni i šikanirani. I sadašnji je upravitelj župe došao iz zatvora i pokušava u ovim okolnostima učiniti što je moguće.«

Umirovljeničke dane provodio je sa svojom rodbinom u Kutjevu, gdje je i umro 13. travnja 1988. godine. Pokopan je u rodnom Cerovcu.¹²

FILIP HOMOLKA, župnik u Dubravi

Rođen je 30. travnja 1896. u Doljanima, župa Daruvar, od oca Venceslava i majke Antonije, rođene Kourek. Pučku školu polazio je u Doljanima i Daruvaru, niže razrede Klasične gimnazije u Požegi, a više u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu, gdje je maturirao 17. lipnja 1916. godine. Teologiju je studirao na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, a 29. lipnja 1920. zaredio ga je za svećenika mons. dr. Antun Bauer.

Bio je kapelan u Voćinu (1920–1921), Podgoraću (1921–1922) i Pakracu do listopada 1922., a potom vjeroučitelj u Daruvaru. Katehetski ispit za pučke i gra-

¹² NAZ, Matica umrlih svećenika III, str.65. – SVZN, 1988, str. 74. – S. KOŽUL, *Svećenici bjelovarskoga kraja, IV. Garešnički dekanat*. Zagreb 2007, str.95-97. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. 2008, str. 222.

đanske škole položio je 1926. pa je do 1946. predavao vjeronauk u svim daruvarskim školama: pučkim, građanskim, realnoj gimnaziji i češkoj školi.

Po prestanku katehetske službe uhićen je i bio je kraće vrijeme u zatvoru o čemu svjedoči popis uhićenih svećenika Zagrebačke nadbiskupije od 21. srpnja 1945. godine. Po izlasku iz zatvora imenovan je župnikom u Dubravi (18. ožujka 1946.) i dekanom Čazmanskoga dekanata. Ovu posljednju službu vršio je do 1951., a župničku do umirovljenja 1. listopada 1973. godine. Umirovljeničke dane provodio je u crkvenoj kući u Kumrovcu kraj kapele Sv. Roka. Umro je za posjetu u Našicama 10. listopada 1974., a pokopan je u Dubravi kraj crkve sv. Martina.¹³

Dr. MILAN IVŠIĆ, sveučilišni profesor u Zagrebu

Roden je 28. srpnja 1887. u Slavonskoj Orahovici, od oca Mije i majke Julijane. Ondje je polazio pučku školu, a klasičnu gimnaziju u Slavonskoj Požegi i Zagrebu, gdje je maturirao 30. lipnja 1907. godine. Teologiju je završio na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Nadbiskup koadjutor mons. dr. Antun Bauer zaredio ga je za svećenika 2. travnja 1911. godine. Bio je kapelan u Feričancima (1911–1912) i Vrbovcu (1912–1913), potom do 1914. pomoćni urednik *Katoličkoga lista* i voditelj katoličkih organizacija, vojni dušobrižnik za I. svjetskog rata (1914–1918), a od 1918. tajnik Hrvatskoga katoličkog narodnog saveza. Predavačem sociologije na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu imenovan je 1920., a potom je pošao na studij u München, na Državno-gospodarski fakultet, te u Pariz na Školu političkih znanosti i Pravni fakultet. Ondje je i doktorirao pa se 1924. vratio u Zagreb gdje je imenovan tajnikom Bogoslovnoga fakulteta i sucem Nadbiskupskoga ženidbenog suda. Od 1928. je izvanredni, a od 1932. redoviti profesor na Ekonomskoj komercijalnoj visokoj školi u Zagrebu, gdje je obnašao i službu dekana (1934/35, 1935/36, 1944/45). Istodobno je bio sveučilišni docent za sociologiju na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Umirovljen je kao redoviti profesor 25. siječnja 1947. godine.

Uhićen je 16. lipnja 1947., osuđen na dvije godine strogoga zatvora i tri godine gubitka svih građanskih prava radi političke krivične djelatnosti. Pušten je 1949. nakon odsluženja kazne u logoru u Staroj Gradiški. U Zagrebu je živio kao umirovljenik, a u Mariju Bistricu odlazio je povremeno na ispomoć župniku. Umro je 6. veljače 1972. godine, a pokopan je na zagrebačkom groblju Mirogoj.¹⁴

¹³ SVZN, 1974, str. 240. Prilog 8, str. 2-3. – S. KOŽUL, *Svećenici bjelovarskoga kraja, III. Čazmanski dekanat*. Zagreb 2007, str. 238–239.

¹⁴ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 224. – SVZN, 1972, str. 41. – S. KOŽUL, *Svećenici me-*

Dr. MARKO KLARIĆ, župnik sv. Petra u Zagrebu

Rođen je 25. travnja 1896. u Vetovu, od oca Petra i majke Terezije, rođene Razumović. Ondje je polazi pučku školu, a klasičnu gimnaziju u Slavonskoj Požegi i Zagrebu, gdje je maturirao 30. lipnja 1914. godine. Teologiju je studirao na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu te doktorirao 31. siječnja 1927. godine. Pomoćni biskup mons. dr. Josip Lang zaredio ga je za svećenika 1. rujna 1918. godine. Bio je kapelan u Moravču (1918–1922) i Orahovici (1922–1926), u Zagrebu katehet najprije u Trnju (1926–1931), a potom u gimnaziji do 1936. godine. Kad je iste godine Stepinac kao prvu, utemeljio župu sv. Terezije u Zagrebu, imenovao ga je njezinim upraviteljem. Iduće 1937. zakratko ga je premjestio za katehetu realne gimnazije u Križevce, no ubrzo ga je vratio u Zagreb na III. realnu mušku gimnaziju i istovremeno za upravitelja župe sv. Terezije. Godine 1945. postao je župnik sv. Petra u Zagrebu, a 1946. je uhićen i osuđen na šest godina zatvora. Kaznu je služio najprije u Sisku, a potom u Staroj Gradiški. Po povratku iz zatvora 30. prosinca 1951., nastavio je župničku službu u župi sv. Petra, a službu sudca na Drugomolbenom nadbiskupskom ženidbenom суду u Zagrebu vršio je od 2. siječnja 1953. godine. Počasnim kanonikom Prvostolnoga kaptola zagrebačkoga postao je 1966. godine. Umro je 24. siječnja 1967., a pokopan je na zagrebačkom groblju Mirogoj.¹⁵

Dr. JOSIP MARIĆ, kanonik Prvostolnoga kaptola zagrebačkog i sveučilišni profesor

Rođen je 8. srpnja 1885. u Antunovcu, u Pakračkom dekanatu, od oca Josipa, učitelja i ravnatelja tamošnje škole, i majke Marije, rođene Slivarić. Nakon pučke škole gimnaziju je polazio u Slavonskoj Požegi i Zagrebu, gdje je maturirao 30. lipnja 1904. godine. Bio je veoma darovit pa je nakon prve godine studija na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu poslan – prema preporukama profesora Volarića, Barona i Antuna Bauera (kasnije biskupa) – na studij u Rim, na sveučilište Gregoriana kao pitomac Germanikuma. Od 1909. do

¹⁵ *stri kapelani i njihovi zamjenici u Družbi „Braća Hrvatskoga Zmaja“ (1905.-2005.). U: Tkalčić, 9/2005, br. 9, str. 595-598. – S. KOŽUL, Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke. Zagreb 2008, str. 226.*

¹⁵ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 207.

SVZN, 1967, str. 22-24.

DOKUMENTI, str. 500-503. – S. KOŽUL, Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke. Zagreb 2008, str. 228.

1912. slušao je predavanja i na Biblijskom institutu. Za doktora filozofije promoviran je 1907., a za doktora teologije 1911. godine. Zaređen je za svećenika 28. listopada 1910. godine.

Po povratku u Zagreb 1912., nadstojnik je nauka u Nadbiskupskom sjemeštu, predaje na Bogoslovnom fakultetu govorništvo i dogmatiku od 1915., a od 1925. je u statusu redovitoga profesora. Od 1934. je kanonik Prvostolnoga kaptola i referent Nadbiskupskoga duhovnog stola te inspektor za vjeronauk u srednjim školama. Nadbiskup Stepinac imenovao ga je 1937. inspektorom vjeronauka u stručnim školama, a 1939. arhiđakonom Bekšinskim.

Za II. svjetskog rata i mađarske okupacije Međimurja bio je nadbiskupov arhiđakon za Međimurje, dok je generalni vikar za Međimurje na terenu bio selički župnik Ignacije Rodić. Međimurski vikarijat u pismohrani Nadbiskupskoga duhovnog stola ima poseban Protokol od 1941. do 1945. godine. Prvostolni kaptol zagrebački u više je mandata birao dr. Marića za dekana radi ekonomskih poslova i radi umještosti u suradnji s vlašću u Kraljevini Jugoslaviji. U ovom poslu ipak nije bio sretne ruke kao na znanstvenom području, napose zbog teških poratnih okolnosti u kojima su uslijedile pljačka crkvene imovine, uhićenja, poniženja i uvrede.

Kao sveučilišni profesor umirovljen je odlukom poglavnika Pavelića od 4. srpnja 1941. (br. 87973-11-1940), a potom je vršio dužnosti u upravi Nadbiskupije i Prvostolnoga kaptola zagrebačkoga.

U zatvoru je bio od rujna 1948. do 18. ožujka 1949., a nakon istrage pušten je u kućni pritvor, kao i kanonik dr. Nikola Kolarek i prof. dr. Franjo Cvetan. Njihov odvjetnik, dr. Zlatko Kuntarić (1900–1979), ostao je u istražnom zatvoru gotovo dvije godine, a potom je još šest mjeseci služio zatvorsku kaznu na Kajzericu (Zagreb). Više od dvadeset godina poslije istražnoga postupka i četiri poslije smrti dr. Marića, napisao je pismo (6. rujna 1971) nadbiskupu Franji Kuhariću s podrobnim pravničkim opisom onoga što se zbivalo i priložio popis UDB-inih uvjeta pod kojim se dr. Mariću ukida kućni pritvor u rujnu 1950. godine. U vrijeme pisanja pisma dr. Kuntarić je bio u poodmaklim godinama i narušena zdravlja pa je želio da se sačuva i taj dokument.

Krajem 1940-ih režimu nije bilo dovoljno što je nadbiskup Stepinac već više godina u zatvoru nego je želio nastaviti s velikim smjenama na Kaptolu, a meta su bili biskupi dr. Franjo Salis-Seewis i dr. Josip Lach.

U zagrebačkoj UDB-i djelovali su islјednici koji su se dugogodišnjim islјedničkim stažem »specijalizirali« za svećenike i Crkvu. Pamte se imena Borisa Ileja i Nedjeljka Milunovića. Posljednji je bio veoma agilan i u pripremanju monitoranoga procesa nadbiskupu Stepincu, a pratio ga je glas »stručnjaka« za uni-

štavanje ljudi. Ivu Šalića, tajnika nadbiskupa Stepinca, uspio je psihički posve slomiti. Đakovački svećenik dr. Đuka Marić stekao je dojam da neće preživjeti, a slično su prolazili i drugi svećenici. I za kanonika dr. Josipa Marića, čovjeka iznimno bistra uma te iskusna i snalažljiva, ova je vrsta ispitivanja i »obrane« bila novost.

Isljednik Nedjeljko Milunović bio je veoma lukav pa je tako biskupa Salisa-Seewisa – koji je 16. kolovoza 1948. priveden na saslušavanje jer ga je vlast svakako htjela smijeniti – pokušao fascinirati poznavanjem Svetoga pisma i citiranjem psalama što mu kao bivšem franjevačkom đaku iz Sinja nije bilo teško. Kasnije je napredovao u karijeri kao konzul u Francuskoj (prema prokušanoj jugoslavenskoj praksi slanja provjerenih UDB-inih kadrova), a potom je u Zagrebu postao šef Protokola. Koncem 1989. živio je u Zagrebu kao umirovljenik, bolestan i nepokretan.

Prilog iz spomenutoga pisma dr. Zlatka Kuntarića nadbiskupu Kuhariću o UDB-inim zahtjevima upućenima dr. Josipu Mariću vlastoručno je u rujnu 1950. napisao referent UDB-e Boris Ilej.

Obvezna

Da želite što ste uvredili Maršala Tita i za onu svoju djelatnost, koja bi štetila interesima naše zemlje – ako je kakve bilo. [Slijedi jedna rečenica sa 7 nečitkih riječi].

Da ste voljni surađivati sa UDB-om po svim pitanjima. Isto tako utjecati i poduzeti da se razb.[iju] klevete i nepr.[ijateljska] prop.[aganda] u inoz.[emstvu] i kod kuće.

Najveća tajnost bilo pred kime.

O svemu iskreno i bez rezerve izvijestiti.

Surađivati pod imenom „Marko“. (kodno ime)

Da se ust.[aše] maknu sa položaja u dogовору s UDB-om, itd.

Dobrovoljno pristupam suradnji.

U istom je pismu dr. Kuntarić dostavio i kopiju Marićeva očitovanja Ministarstvu unutrašnjih poslova od 23. rujna 1950., koje je napisao u dogovor su dr. Stjepanom Bakšićem:¹⁶

¹⁶ Prema svjedočenjima pojedinih svećenika, dr. Marić i dr. Bakšić proučavali su 1949. statut Udruženja svećenika, dakako podalje od javnosti, kako bi sagledali eventualne mogućnosti njegove prilagodbe Kodeksu kanonskoga prava, pa slijedom toga i njegove prihvatljivosti od strane nad/biskupa. No, to nije uspjelo nego su na snazi ostali dekret Sv. Kongregacije koncila od 12. travnja 1949. kao i stavovi naših nad/biskupa »Non expedit« od 26. travnja 1950. i »Non licet« od 26. rujna 1952. godine. Žestoka se borba nastavljala, posebice 1953. dok su biskupe napadali, sudili im i fizički ih zlostavljavali, zbog čega su vjernici i svećenici mnogo trpjeli.

Ministarstvo unutrašnjih djela
Odio za državno obezbjeđenje
Zagreb

Na poziv naslova od 8. sept. odnosno 22. sept. o. g. 1950. dajem slijedeće očitovanje:

- 1/. Postupak je samnom bio dobar;
- 2/. dobivao sam oficirsku hranu;
- 3/. imao sam pristojnu sobu;
- 4/. nisam bio disciplinski nikada kažnjen nego samo po kućnom redu i to 3 puta;
- 5/. da sam u istražnom zatvoru bio samo do 18. ožujka 1949. incluzive a od toga vremena do danas u „taoštvu“ za preuzv. g. b. dra. F. Salisa /odnosno za b. dra. J. Lacha/.

Nadalje se obvezujem:

- 6/. da neću nikome ništa pripovijedati niti o načinu niti o opsegu ili sadržaju istražnoga postupka;
- 7/. da neću niti s jednim od onih, koji su bili u isto doba na istražnom postupku (dr. Kuntarić, dr. Kolarek, dr. Cvetan i Ivandija) ništa govoriti o sadržaju istražnoga postupka, koji se s menom vodio niti se s njima svaditi;
- 8/. da neću nikada nikomu ništa govoriti iz razgovora, koje je s menom vodio referent naslova osim ono, na što me ovlastio;
- 9/. da neću napisati nikakve memoare niti za sebe niti za ikoga u tuzemstvu a najmanje za nuncija ili za bilo koga u inozemstvu;
- 10/. da neću niti u buduće nikako a najmanje tajno intrigirati, rovariti nit podvaljivati narodnoj vlasti;

Na točke od 6/ do 10/ se obvezujem uz najteže sankcije.

- 11/. Obvezujem se, da će prema mogućnostima poraditi na tome, da se postepeeno sve više uklone nesuglasice i nastupe što povoljniji snošaji između crkvenih i narodnih vlasti;

- 12/. da će i dalje suradivati sa Vjerskom komisijom.

U Zagrebu, dne 23. sept. 1950.

Dr. Josip Marić um. sveuč. prof. i kanonik v.r.

B110/48

Zgb, 7/IX odnosno 23/IX-1950

K-133,142 i 145.

Čl.9 s.1.¹⁷

¹⁷ Citirani dokumenti nalaze se: NAZ, Dnevnik nadbiskupa Franje Kuharića. Dnevničke zabilješke (1969–1973). Razni dokumenti, pisma. Novinski izresci (1968–1975), sv. I, sveštić 5, str. 31-34.

Dokumenti dovoljno govore o jugoslavenskom režimu i o prilikama u kojima se živjelo i djelovalo. Kad ne bi uspjelo prisiljavanje svećenika na izravnu suradnju s UDB-om, tada se to činilo preko Komisije za vjerske poslove (nazivane »UDB-om u rukavicama«), na čijem je čelu bio mons. dr. Svetozar Rittig, a njemu blizak po stavovima i postupcima bio je đakovački biskup Akšamović. Uvidom u ovakav dokument postaje jasnije zbog čega su poneki svećenici pri izlasku iz logora ili zatvora u razdoblju od 1951. do 1953. (napose ako kaznu nisu morali do kraja odslužiti), morali potpisati da pristupaju režimskom Udruženju svećenika ili da će biti njegovi simpatizeri. Ti su potpisi vjerojatno bili razlogom zbog kojih gotovo nitko od mnogobrojnih svećenika robijaša, uz nekoliko iznimaka, nije zabilježio ni riječi o svojoj robiji sve do pada komunizma. Pojedinci su i 1992. bili mišljenja da je prerano izići u javnost s podatcima.

Nakon ovako sročenih obveza koje je dr. Marić preuzeo 23. rujna 1950., ukinut mu je kućni pritvor. Osim toga, u svjetlu potpisanih »obveza« lako je razumjeti zašto je mjesec dana kasnije dobio putovnicu i pošao u Rim »na proglašenje dogme Uznesenja BDM na nebo«.

Sveta Stolica postupila je suvereno ne obazirući se na zahtjeve komunističke vlasti, Rittigove Vjerske komisije koja je s njom surađivala, te jednoga dijela klera. Naprotiv, nadbiskupa Stepinca imenovala je kardinalom, dr. Franju Šepera, tadašnjega župnika u zagrebačkom Trnju, naslovnim nadbiskupom i koadjutorom zagrebačkim *sedi datus* sa svim ovlastima rezidencijalnoga biskupa, a biskupa je Akšamovića 1954. umirovila. Na službi generalnoga vikara zahvalio je biskup dr. Franjo Salis-Seewis, a biskup dr. Josip Lach i kanonik dr. Stjepan Bakšić ostali su generalni vikari. Rektorom Bogoslovije od 1951. imenovan je mons. dr. Janko Penić sa suradnicima. Središnje ustanove Nadbiskupije postupno su se oslobađale režimskoga pritiska te s mlađim naraštajima nastavile živjeti za dobro Crkve i naroda.

Kanonik dr. Josip Marić živio je u Zagrebu u svojoj kuriji na Kaptolu 11. Umro je 16. veljače 1967., a pokopan je u kaptolskoj arkadi na zagrebačkom groblju Mirogoj.¹⁸

¹⁸ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 207. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 239-248. – Meni je živjeti Krist. Proslava desete obljetnice blaženog Alojzija Stepinca (1998– 2008). Zagreb 2009, str. 39-40.

FRANJO MUREN, umirovljeni župnik u Jakuševcu

Rođen je 20. kolovoza 1925. u Novskoj, od oca Josipa i majke Elizabete, rođene Bajdak. Nakon pučke škole u rodnom mjestu gimnaziju je polazio u Varaždinu (I-IV) te u Zagrebu (V-VIII razred) u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji, gdje je maturirao 1945. godine. Kao i mnogi gimnazijalci, u svibnju je 1945. pobegao pred dolaskom partizana. U zbjegu vojnika i civila stigao je do Dravograda, a onda je uslijedio strašan i poguban povratak – križni put. U kolonama su se preko Celja vraćali prema Zagrebu. Putem su ih odvajali od vojnih osoba u ustaškim uniformama i kolona se smanjivala. U Zagreb su ih zatočili u logoru Prečko, u Bjelovaru u logoru na Vojnoviću, u Slavonskoj Požegi u kaznionici ženskoga zatvora. Mlade ljude, napose đake i studente, slali su na služenje vojne obveze. Tako je i Franjo Muren šest mjeseci služio vojsku u Slavonskoj Požegi, a potom je pušten.

U Zagrebu je studirao teologiju, a uhićen je 11. listopada 1950. kao student V. godine i optužen po Javnom tužilaštvu za grad Zagreb 17. svibnja 1951. godine (br. B-283/1951). Optužba ga je teretila da je počinio krivično djelo, što je »u školskoj godini 1949/1950 – zadužen u Bogoslovskom sjemeništu u Zagrebu da sastavlja programe priredaba uvrstio u program priredaba pjesme optuženog Novaka sastavljene u neprijateljskom duhu protiv državnog i društvenog uređenja FNRJ«. Teretilo ga se i zato što je »donio u Bogoslovsko sjemenište u Zagrebu iz inozemstva od ustaških emigranata štampani kalendar ‘Naša nada’, u kojemu su bili odštampani članci ‘Victor quia victima’, ‘Stepinac joj je ime’ koji sadrže klevete protiv državnog uređenja FNRJ, narodnih vlasti i sudova, te je ove članke dao na čitanje bogoslovima, dakle je vršio propagandu koja sadrži poziv na nasilno obaranje postojećeg državnog uređenja.«

Radi toga što je više bogoslova pročitalo spomenuti članak, a jedan ga je od njih strojopisno prepisao u 5 primjeraka i podijelio, osuđeni su za terorizam, zločin i rušenje države.

Franji Murenu kao šesnaestooptuženome Okružni je sud u Zagrebu presudio 16. lipnja 1951. »u ime naroda«. Izrečena mu je kazna »lišenja slobode s prisilnim radom u trajanju od 2 (dvije) godine.«

U izdvojenom procesu pokrenutom radi odvjetnikove žalbe ponovo mu se sudilo uz Grgića, Kuzmića i Hrastića, a kazna mu je smanjena na godinu i šest mjeseci zatvora. Režimski izvori govore, da je osuđen po »Okružnom судu u Zagrebu, presudom (br. 209/51) od 17. IX. 1951. godine na kaznu od 11 mjeseci strogoga zatvora«.¹⁹

¹⁹ S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 273.

Po izlasku iz zatvora, odslužio je još 6 mjeseci vojnoga roka u Kninu, a potom ga je u Zagrebu biskup Franjo Salis-Seewis, 28. lipnja 1953., zaredio za svećenika.

Odmah je postavljen za upravitelja župe Bučevje (1953–1955), potom za župnika u Kaniškoj Ivi (1955–1959), Maču (1959–1964), gdje je sagradio novi župni stan, te od 1964. do umirovljenja 1. rujna 1987. u Jakuševcu. Zauzimao se za osnutak novih župa u Novom Zagrebu pa je od 18. travnja 1969. do 23. travnja 1970. prvi upravitelj župe Zagreb-Utrine i Zapruđe. Kao čovjek s originalnim idejama od prvih je godina bio povezan s osnutkom *Glasa Koncila* i njegovim uredništvom. Umirovljeničke dane provodio je u Zagrebu u Svećeničkom domu na Kaptolu.²⁰ Umro je 7. veljače 1993. u bolnici Sestara milosrdnica, a pokopan je na groblju u Jakuševcu.²¹

STJEPAN PRGIĆ, kateheta u Dugoj Resi

Rođen je 13. svibnja 1914. u Crnogovcima Gornjim, župa Staro Petrovo Selo, od oca Marijana i majke Josipe, rođene Briški. Pučku školu polazi je u rodnom mjestu, a gimnaziju u Novoj Gradiški gdje je maturirao 1933. godine. Studirao je teologiju u Zagrebu, a 16. ožujka 1941. zaredio ga je nadbiskup Stepinac. U Dugoj Resi je od 1941. pa do smrti bio kateheta, živeći u iznajmljenoj sobici.

Uhićen je i zatvoren 1946. najprije u Dugoj Resi, potom dva mjeseca (8. VIII. – 9. X.) iste godine u Karlovcu. Kad je pušten iz zatvora najprije je vršio službu ravnatelja crkve sv. Antuna u Dugoj Resi (1951–1966), potom subsidijara sve do smrti 8. siječnja 1986. godine. Bio je i dekan mrežničkoga dekanata (1963–1973), a kad je napuštao tu službu zamolio je neka ga naslijedi njegov župnik Matija Jezerinac. Umro je svećenički skromno kako je i živio, po povratku s blagoslova kuća još u roketi. Na sprovodu, koji je u Dugoj Resi 10. siječnja 1986. vodio kardinal Franjo Kuharić,²² ispratilo ga je mnoštvo naroda.

²⁰ AZN-PA.

Zabilješka razgovora koji sam vodio s vlč. Matijom Mateškovićem i vlč. Franjom Murenom. Optužnica od 17. svibnja 1951.

Presuda od 16. lipnja 1951.

²¹ SVZN, br. 1/1993, str. 35–36. – Stjepan KOŽUL, *Svećenici bjelovarskoga kraja, IV. Garešnički dekanat*. Zagreb 2007, str. 181–182.

²² NAZ, Matica umrlih svećenika III, str. 47. SVZN, 1986, str. 38–40.

IVAN ŠALIĆ, župnik Sv. Petra u Zagrebu

Rođen je 23. lipnja 1911. u Bebrini, od oca Pavla i majke Magdalene, rođene Grgić. Pučku školu polazio je u Bebrini, a klasičnu gimnaziju u Zagrebu (1923–1931). Nakon studija teologije u Zagrebu, nadbiskup koadjutor mons. Stepinac zaredio ga je 29. lipnja 1935. za svećenika. Kapelan je bio u Slavonskoj Požegi (1935–1936), na župi sv. Blaža u Zagrebu (1936–1939), a potom je poslan na studiju prava u Rim na sveučilište Gregoriana, gdje je 1940. položio licencijat. U Zagrebu je 1. lipnja 1940. imenovan aktuarom Nadbiskupskoga duhovnog stola i ceremonijarom, potom od 24. studenoga 1941. bilježnikom, a od 11. prosinca 1941. do uhićenja, nadbiskupskim tajnikom. Uhićen je 15. studenoga 1945. i podvrgnut mučnoj i dugotrajnoj istrazi. Poratna propaganda obilno je citirala njegove izjave zabilježene u zapisnicima sa saslušanja, kao i navode iz optužbe i presude. Prešućena su dakako mučenja i maltretiranja, život u samici bez tračka svjetla te ponašanje isljednika Milunovića koji ga je psihički slomio. Mučili su ga i prisiljavali da u sve upliće nadbiskupa Stepinca i da ga osobno što više tereti. Cilj im je bio da uz njegovu pomoć kao Stepinčeva tajnika i najbližega suradnika pripreme montirani proces protiv nadbiskupa Stepinca. Ponižavajuća i mučna istraga trajala je od studenoga 1945. do presude 11. listopada 1946. godine, kad je osuđen na dvanaest godina zatvora. Teretilo ga se za vezu s Erihom Lisakom, Pavlom Gulinom i drugima, optužilo ga se što je dozvolio blagoslov zastave »za križare« u kapelici sv. Stjepana, te za primanje nekih osoba koje su imale veze s endehaškim režimom ili »križarima« u šumi i sl. Dakako, nikada nisu otkrili tko je bio Ivica povezan s »blagoslovom zastave« (Ivan Zagić), kao i drugi provokatori u njihovoj udbaškoj službi. Šalić se za trajanja istrage nije dobro snalazio, misleći da neće izvući živu glavu. Nadbiskup Stepinac velikodušno mu je oprostio neke tvrdnje ili izjave, jer je dobro znao što znači boljševicima doći pod »istragu«. U Mađarskoj su komunisti tako slomili tajnika zatočenoga primasa kardinala Józsefa Mindszentyja.

Kad je Šalić došao među svećenike robijaše u Staru Gradišku, mnogi su mu prigovorili radi njegova držanja za istrage. Uvijek je iznova tumaćio da je Lisak u biskupski dvor došao prerusen, lažno se predstavljaljući kao Petrović te da ga nitko nije prepoznao. Bio je neoprezan što ga je ponovo primio i zadržao u dvoru bez znanja i odobrenja nadbiskupa Stepinca. Bio je u zatvoru osam godina i četiri mjeseca. Priznao je da mu je najteža bila istraga, mučenja i samica. Uvjetno je pomilovan i pušten. Nakon oporavka bio je subsidijar u župi sv. Petra u Zagrebu (1955–1967), a poslije smrti župnika dr. Marka Klarića i župnik (1967–1981). Od 1955. je sudac, a od 1956. branitelj ženidbenoga veza

na Drugomolbenom ženidbenom sudu Zagrebačke nadbiskupije. Umro je 14. travnja 1981., a pokopan u župskoj grobnici na zagrebačkom groblju Mirogoj.

Iako ga je narod kao otvorena i komunikativna Slavonca volio, trebalo mu je mnogo energije i strpljivosti da podnese česte napade u režimskom tisku, posebice novinara UDB-inih suradnika poput Mate Rajkovića i sličnih.²³

Mons. dr. IVAN TILŠER, kanonik-kancelar u Zagrebu

Rođen je 15. rujna 1920. u Keleniću, župa Buk, od oca Ivana i majke Marije, rođene Pelar. Pučku školu polazio je u Buku, a gimnaziju u Nadbiskupskoj klasičnoj u Zagrebu, gdje je maturirao 1940. godine. Diplomirao je teologiju 1946. na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, a prije diplome, 15. srpnja 1945., za svećenika ga je zaredio nadbiskup Stepinac. Upravitelj je novoosnovane župe Čaglin (1946–1954), a potom župnik do 6. travnja 1956. godine. Župom Ruševu (1947–1949) upravljaо je kraće vrijeme. Protivio se osnutku režimskoga Staleškog svećeničkog društva (ČMD-a) u Slavoniji. Uhićen je i osuđen na šest mjeseci zatvora. Kaznu je izdržavao od kolovoza 1955. do veljače 1956. u Slavonskoj Požegi i u Lipovici kod Popovače. Po izlasku iz zatvora dobio je izgon iz države 2. ožujka 1956. pa se sklonio u Rim, u Hrvatski zavod sv. Jeronima (1956–1960). Upisao je pravo na Papinskom lateranskom sveučilištu, 1958. položio je licencijat, a doktorirao je 29. srpnja 1959. godine. S dozvolom za povratak u domovinu vratio se u veljači 1960. u Zagrebačku nadbiskupiju. Prvotno je župnik u Gornjim Bogičevcima (1960–1965) i dekan Novogradiškoga dekanata (1963–1965), potom tajnik

²³ NAZ, Matica umrlih svećenika III, str. 19.

SVZN, 1981. str. 116-119.

DOKUMENTI, str. 355, 416, 418, 421, 434, 437, 438, 442-443, 446-450, 511. SUĐENJE, posebice optužnica i presuda.

Važno je istaknuti da su tijekom istrage mučili tajnika Ivu Šalića kako bi teretio nadbiskupa Stepinca u dvije stvari: 1. da je prepoznao Lisaka i da ga je primio pod pravim prezimenom, a ne kao »gospodina Petrovića«; 2. da je znao za blagoslov zastave koja je obavljena u njegovoj (Nadbiskupovo) kapelici. Javnom tužitelju Jakovu Blaževiću trebala je ta konstrukcija kako bi dokazao Nadbiskupovu povezanost s »ustaškom emigracijom«, a u zemlji s »ustaško-križarskim bandama«. Bile su to komunističke konstrukcije, podvale i laži. No, Šalić se malo pokolebao i ponešto popustio, jer mu je istražitelj Milunović prijetio smrću. Slomili su ga i otudu onakvo njegovo držanje na suđenju.

Zanimljivo je mišljenje dr. Ive Politea o dolasku u Dvor Lisaka-Petrovića: Alekса BENIGAR, Stepinac, str. 618-620. – S. KOŽUL, Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke, Zagreb, 2008, str. 255-256.

Nadbiskupije (1965–1967), kancelar Nadbiskupskoga duhovnog stola od 1967., kanonik Prvostolnoga kaptola zagrebačkoga od 1968., arhiđakon komarnički i vaškanski (1968–1989), turopoljski od 1979., te kaptolski lektor od 12. listopada 1983., na čemu je potom zahvalio. Sudac je na Nadbiskupskom ženidbenom sudu, branitelj ženidbenoga veza, viceofficijal od 1978. i vikar za sudstvo Dijecezanskoga suda zagrebačkoga od 3. siječnja 1985. godine. Monsinjorom je imenovan 1976., a konzultorom 1984. godine. Djelitelj je sv. potvrde na tri godine od 1990., a nadbiskupski delegat od 1997. godine.²⁴ Na Nadbiskupskom duhovnom stolu razriješen je službi 1. rujna 1998., ali je još nekoliko godina vršio službu sudca na Međubiskupijskom ženidbenom sudu prvoga stupnja u Zagrebu. Od 1998. umirovljeničke dane provodi u Svećeničkom domu (Kaptol 28), a od 2004. u Domu Sv. Josipa (Kaptolu 7).²⁵

²⁴ AZN-PA.

²⁵ S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 267.

V.

**SVEĆENICI KOJI SU DOŽIVJELI
PROGON, PRITVOR I NASILJE**

JOSIP HORVAT, župnik u Čačincima

Rođen je 24. travnja 1938. u Nedelišću, od oca Franje i majke Rozalije, rođene Vuković. Pučku školu polazio je u Nedelišću, a gimnaziju u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu, gdje je maturirao 1957. godine. Teologiju je studirao na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, a za svećenika ga je 29. lipnja 1964. zaredio nadbiskup Franjo Šeper.

Nakon šeste godine teologije imenovan je upraviteljem župe Zdenkovac (1965–1968), potom župnikom u Čačincima (1968–1980) i Vratišincu. Za zamjenika delegata u Svećeničkom vijeću Zagrebačke nadbiskupije izabran je 1971., a za delegata 1974. godine. Dekan je Gornjomeđimurskoga dekanata, a od 1998. kanonik Varaždinske biskupije. Varaždinski biskup Josip Mrzljak razriješio ga je 2007. službe dekana i župnika u Vratišincu i imenovao rezidencijalnim kanonikom u Varaždinu.¹

Josip Horvat nije prva svećenička žrtva u Čačincima. Ondje je nažalost 1948. zaklan župnik Duković. Župnika Josipa Horvata nožem je u pol bijela dana 20. rujna 1977. napao i teško ozlijedio Nikola Lukić. Okružni sud u Osijeku pokrenuo protiv počinitelja istražni postupak, a presuda je izrečena 10. travnja 1979. godine (Kr. 31 / 78-43). Sud je »riješio da je kriv okrivljeni Lukić Nikola, zvani 'Bajica', sin Jovana i Marije r. Simić, rođen 28. 6. 1939. u Čačincima... ulica 1. maja br. 9., Srbin, drž. SFRJ, radnik nezaposlen, oženjen, otac četvero djece starih 14, 12 i 11 godina, pismen, završio pet razreda osnovne škole... osuđivan...«

– što je: 1. dana 20. 9. 1977. godine oko 14 sati u Čačincima, u ulici Ive Mrinkovića, sa prethodno pripremljenim kuhinjskim nožem dužine 27 cm, oštice dužine 14 cm., bez ikakvog razloga i povoda sa strane oštećenog Horvat Josipa napao na oštećenog te mu nanio 11 ubodnih i sječanih rana u predjelu glave i tijela, koje povrede su bile teške naravi... svi su nepomično prisutni promatrali što radi sa župnikom... ali je u dalnjem napadu bio spriječen po Božnovski Trajković i Orlica malodobnom Željku...«

U presudi je istaknuto kako dotični zločinac nije mogao u vrijeme izvršenja napada »upravljati svojim postupcima i shvatiti značenje svojih djela (sic!), dakle,

¹ S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 300.

u neuračunljivom stanju započeo, ali nije dovršio da drugoga liši života.«

Navodi se dalje da je vilama udario po autu Ivica Torjanca koji je pobjegao pa se iz toga postupka iščitava njegova neuračunljivost. Stoga mu Općinski sud u Osijeku koji čine Petar Sabolić kao predsjednik vijeća i članovi vijeća Tomo Gašparac te sudci porotnici Evica Maljković, Franjo Majer i Stjepan Ciglar, donose »mjeru sigurnosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi«. Presuđeno je da se troškovi plate iz »budžetskih sredstava«.

Ovaj slučaj svjedoči o odnosu jugoslavenskoga sudstva spram svećenika. Župnik Horvat nije dobio mogućnost sudskoga podnošenja žalbe pa ju je 11. studenoga 1979. poslao Izvršnom vijeću Sabora SR Hrvatske, Komisiji za odnose s vjerskim zajednicama, a kopiju dostavio Nadbiskupskom duhovnom stolu:

»Budući da mi presudom Okružnog suda u Osijeku Kr 31 /78-43 od 10. 4. 1979. g. nije dana mogućnost žalbe, a višestruko sam oštećen, to se obraćam gore navedenom Naslovu.

Ponajprije dostavljam u prilogu 1 dopis koji sam 4. 9. 1977. uputio Stanici javne sigurnosti Orahovica. Umjesto da se nešto poduzelo protiv Lukića koji je i dalje prijetio, od mene je 15. 11. 1977. bilo zatraženo da povučem dopis.

U prilogu 2 dostavljam rješenje Okružnog suda u Osijeku od 10. 4. 1979. Kr. 31 /78-43. Premda je u dispozitivu rješenja Lukićev napad na mene okvalificiran kao pokušaj ubojstva opisan u čl. 35. st. 1 KZ SRN u dalnjem postupku kako se vidi iz priloženog poziva (prilog 3) na istražni sud i samog rješenja vodi se kao krivično djelo protiv slobode i prava građana opisano u čl. 51. stav 2 KZ SRH. Krivično djelo protiv života i tijela je ipak nešto drugo nego krivično djelo protiv slobode i prava građana – ugrožavanjem sigurnosti.

Sud je prihvatio dijagnozu neuropsihijatra dr. Ružića o alkoholnom deliriju. No, Lukić se upravo savršeno snalazio u prostoru i vremenu. On primjećuje vozače u vožnji, prepoznaje ih, koristi se sporednim ulazom u crkveno dvorište da bi skratio put, skriva nož, ništa ne govori prije udarca nožem, primjećuje da se nož savio i ravna ga. Djeluje svrsishodno: vilama udara po staklu a ne po krovu, nožem udara u glavu a ne po vjetrobranskom staklu. Dr. Ružić brani Lukićev alkoholizam, prema njemu on piće jer je bolestan. Istina je obratna, on je bolestan zato što piće. Alkoholizam je prije nego što postane bolest, porok, za koji je čovjek odgovoran. Zar zakonodavstvo ne tretira isto tako alkoholizam kad predviđa kazne na pr. Za sudionike u prometu pod utjecajem alkohola?

Prošle su dvije godine od tog događaja, ni Nikola ni itko od njegovih roditelja ili supruga nisu se nijednom riječju ispričali ili zatražili oproštenje. Ako je Nikola bolestan, oni nisu.

Ne znam po kojoj logici pravednosti su se mogli sudac i zamjenik OJT dogovoriti da nije potrebno naknadno u dokumentaciju unijeti povredu na glavi oštećenog Josipa Horvat, premda je ovaj prezentirao otpusnicu iz bolnice a dr. Jančuljak identificirao i opisao povredu.

Od 8. 11. 1977. pa sve do poziva na sud 27. 3. 1979. Lukić je bio kod kuće i nije se liječio. U tom vremenu 2. 4. 1978. napao je, među ostalima, Ivana Peček i Josipa Šimatović. Šimatovića je napao u bašći kolcem 7. 4. 1978. U oba slučaja bio je odvezen od organa javne sigurnosti i odmah pušten. Okružni sud nije o tome bio obaviješten. Je li i u to vrijeme bio u deliriju?

Iako postoji sudska rješenje obaveznog liječenja i čuvanja i nije izdata sudska odluka kojom bi se gornja stavila izvan snage, Lukić je već više od dva mjeseca stalno kod kuće.

U Čačincima, 11. studenog 1979.

Žalbu podnosi Josip Horvat.«

Dakako, nije bilo nikakvih pozitivnih rezultata. Povrijedjen ovakvim postupkom vlasti i suda, ali i pasivnošću promatrača koji su mirno gledali kako ga zločinac napada, Horvat je 1980. otišao za župnika u rodno Međimurje.

Kasnije se prisjećao cijelogoda događaja:

»Kao župnik u Čačincima dva sam puta napadan na radiju Slavonska Orahovica, po naređenju Općinskoga komiteta komunističke partije.

Dne 20. rujna 1977. trebao sam biti likvidiran po alkoholičaru, pravoslavcu Nikoli Lukić. Općina mu je uzdržavala ženu i četvero djece. Petnaestak Srba je promatralo usred bijela dana kako me mrcvari velikim kuhinjskim nožem, a braniti me pošao samo pekar Makedonac. Punih 15 dana nitko iz SUP-a Orahovica nije došao k meni da dadnem izjavu. Na moj prosvjed, traže da povučem dopis. Na sud čekam godinu i pol dana, točnije od 20. 9. 1977. do 10.4.1979., da bi pokušaj ubojstva opisan u čl. 35 stav 1 KZ SRN bio pretvoren u čl. 51 stav 2 KZ SRN o ugrožavanju sigurnosti. Premda je sudska presuda postala pravomoćna, Lukić nije upućen na psihijatrijsko liječenje i čuvanje sve do 11. studenoga 1979.

Došavši u Vratišnec u veljači 1980. mislio sam da će biti zaštićeniji. Stanici javne sigurnosti u Murskom Središtu podnio sam četiri prijave: 18. 3. 1980. zapaljena su vrata župnoga stana polivena naftom, u dva navrata sam bio uznemirivan: od Franje Šuić iz Vratišnca i Labazana iz Čakovca, krađa drva od Josipa Mesarić iz Strukovca. Ni na jednu prijavu, premda su počinioči bili poznati, nisam dobio nikakav odgovor. Divljač u šumi je u tom sistemu bila zaštićenija od svećenika.

O svom 'slučaju' (iz Čačinaca) izvjestio sam 4. 11. 1977. Nadbiskupski duhovni stol, a Komisiju za odnose s vjerskim zajednicama u Zagrebu 11. 11. 1979.

Predsjednik Komisije gospodin Lalić mi je odgovorio 4. 12. 1979. da nije nadležan rješavati žalbe građana iako je – koliko sam čuo iz povjerljivih izvora – uputio Komitetu u Sl. Orahovici ukor ‘što to rade’!«²

STJEPAN KANIĆ, počasni kanonik i župnik u Starom Petrovom Selu

Rođen je 7. rujna 1912. u Zagradu, župa Bučje, od oca Pavla i majke Franjke, rođene Odobašić. Poslije pučke škole u rodnom mjestu htio je poći u sjemenište, ali nije primljen. Nije mu to uspjelo ni nakon prvoga razreda gimnazije pa je nižu gimnaziju završio u Slavonskom Brodu, a višu u Požegi, gdje je maturirao 1932. godine. Iste godine nije primljen na Bogoslovni fakultet u Zagrebu, uspjelo mu je to tek 1933. zauzimanjem uglednoga profesora dr. Aleksandra Gahsa. Poslije završetka studija 1937., zareden je za svećenika. Bio je kapelan u Varaždinskim Toplicama (1938–1940), Krapini (1940–1941) i upravitelj župe Preloščica (1941–1945).

U svibnju 1945. povlačio se s grupom bogoslova i svećenika te s hrvatskom vojskom prema Austriji. Iz Grafensteina kod Celovca Englezi su ih vratili i predali partizanima pa je preko Maribora došao u Zagreb, u zatvor na Savskoj cesti. Pušten je nakon torture »osloboditelja« 28. lipnja 1945., a u srpnju iste godine poslan je za župnika u rodno Bučje i ovdje ostao dvije i pol godine. Zašto je otišao iz Bučja posvjedočio je sljedećim riječima: »da sam ostao u Bučju, bio bih sigurno ubijen«.

O proganjnjima koja je trpio u župi Bučje zabilježeno je u župnoj Spomenici sljedeće: »Čim je sadašnji upravitelj došao, odmah su ga počeli napadati Magići iz Drenovca i Antun Kuzmić Bato iz Lovčića, a pravoslavac Milan Krajnović se prijetio i fizičkom likvidacijom... Nakon jednog okrutnog pokušaja ubojstva župljana Tome Lucića, koji je teško izranjen jedva ostao živ, jedna osoba koja je s tim zločincima bila u najužoj vezi, saopćila je da su imali nakanu poslije Tome Lucića ubiti još nekoliko osoba, pa i župnika iz Bučja, te mu je savjetovala da se skloni iz Bučja... Imro Vračić javno se je hvalio da će za godinu dana crkvu u Bučju pretvoriti u kino, i da za popa skuplja materijal, da kopa za popa jamu dulju i širu nego je on... Širili su glasine da pop ima veze s

² AZN-PA.

Ovdje se nalaze i svi odnosni spisi koje sam spominjao i citirao. Žalba Komisiji za odnose s vjerskim zajednicama SR Hrvatske u Zagrebu od 11. rujna 1979. godine. Pismo vlč. Josipa Horvata iz Vratišnica od 26. srpnja 1990. godine.

križarima, da ih pomaže itd. Drži se da to oni rade po uputi viših, pa im se ne usudi nitko ništa.«

»U jesen 1947. godine naročito su pojačali teror protiv župnika, propagandom, glasinama i pljačkom, a dolazio ga je stalno terorizirati Nikola Majetić iz Kasanja... No i zločinci iz Bučja... nakanili su ubiti župnika o Božiću 1947. godine kod polnoće, kako je kasnije na samrti pripovijedao onaj koji je to ubojstvo imao izvršiti... Na treći dan Božića došli su navečer oko 9 sati – bila je krasna mjesecina – i lupali župniku na prozor i vrata seoski barabe iz Bučja (poimence)... Župnik je uvidio da je krajnje vrijeme da se ukloni, što je odista i učinio 11. siječnja 1948. godine, a da se nije oprostio s vjernicima, držeći se Isusove: "Kad vas progone u jednom mjestu, bježite u drugo."«

Iz Bučja je otišao u siječnju 1948. godine. Djelovao je kao kapelan u Bednji, Kotoribi i Pitomači do Božića 1949., potom je dvije godine na Mariji Bistrici i u Donjoj Voći (1951–1952). Za župnika je poslan u Suhopolje i Cabunu, ali zbog poteškoća s vlašću ubrzo odlazi. Župničku je službu potom vršio u Orubici (1952–1957) te Starom Petrovom Selu do umirovljenja (1957–1984). Inteligen-tan, revan, pobožan i uzoran svećenik, 1963. je osnovao župu Vrbova, a 1968. Zapolje.

Izabran je za zamjenika delegata, potom za delegata u Svećeničkom vijeću Zagrebačke nadbiskupije, a počasnim kanonikom Prvostolnoga kaptola zagrebačkoga imenovan je 27. studenoga 1977. godine. Djelovao je uspješno na pastoralnom planu i na obnovi crkvenih objekata u župi. Bio je subrat Franjevačkoga reda po želji provincijala mp. o. Stanka Banića, OFM.

Umirovljeničke dane provodio je u Zagrebu, u Svećeničkom domu na Kapto-lu, gdje je umro 13. srpnja 1995. godine. Pokopan je u rodnom Zagradžu.³

AUGUSTIN KRALJ, župnik i dekan u Novoj Kapeli

Rođen je 7. srpnja 1914. u selu Pušća, župa Zagorska Sela, od oca Roka i majke Franciske, rođene Perić. U rodnom je selu završio pučku školu, potom je školovanje nastavio u Nadbi-skupskoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu gdje je maturirao 1934. godine. Teologiju je studirao na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, za svećenika ga je 26. lipnja 1938. zaredio nadbiskup

³ AZN-PA.

Spomenica župe Bučje, str.81.

Pismo vlč. Ivana Grudičeka, župnika iz Bučja od 19. rujna 1990. godine.

SVZN, 1995, str. 131-134.

mons. o. Rafael Rodić, OFM. Bio je kapelan u Varaždinu do 1940., a u Zagrebu u župi sv. Petra 1941. godine. Upraviteljem župske ispostave Crkveni Bok imenovan je 3. prosinca 1941. godine. Ondje je djelovao među pravoslavnim vjernicima do 13. listopada 1942., a potom je imenovan župnikom u Sunji (1942–1945), Bebrini (1945–1952) i Novoj Kapeli (1952–1988), te dekanom novokapelačkoga dekanata (1954–1988). Privremeno je upravljao i župom Gornji Lipovac (1982–1983). Začasni je prisjednik Nadbiskupskoga duhovnog stola od 1948., a počasni kanonik Prvostolnoga kaptola zagrebačkoga od 1968. godine. Objavljivao je članke u *Katoličkom listu* i *Đakovačkom vjesniku*.

U vrijeme II. svjetskog rata u Crkvenom Boku i Sunji zauzimao se za ljude, spašavao djecu i mlade, uglavnom pravoslavne Srbe. Kod mjesnih ustaških vlasti prosvjedovao je protiv nezakonitih postupaka, a preko nadbiskupa Stepinca intervenirao je kod vlasti u Zagrebu za ljude s područja njegove župe. S vlč. Josipom Kunkerom išao je u upravu zatvora i spasio 60-ero djece. Spasio je također i slovenskoga svećenika Šimuna Crešnika. Dušanka Rakić, pravoslavka, došla mu je nakon trideset godina zahvaliti na svemu što je učinio za nju i ostale njegove sunarodnjake Srbe, a svećenik Crešnik iz Slovenije mu je u pismu napisao: »Bogu hvala i Vama, što sam ostao živ!« Kad je u starosti prebjrao po vlastitu životu, spašavanje ljudi iz ratnih strahota smatrao je pravom službom Bogu i čovjeku i bila su mu to najdraža sjećanja.

Unatoč svemu, na montiranom procesu protiv zagrebačkoga nadbiskupa mons. dr. Alojzija Stepinca, javni tužitelj Jakov Blažević vikao je protiv nadbiskupa i svećenika koji su vršili »prekrštavanja«: »Gdje je taj Kralj iz Crkvenog Boka?« A Kralj je morao je pobjeći sa župe, skrivati se i skloniti u Zagreb. U Sunji je 1945. zaključeno: »Kralja treba ubiti, javno ga objesiti, pa će narod slobodnije glasovati na slobodnim izborima.« Okružni sud u Slavonskoj Požegi osudio ga je na 45 dana zatvora o čemu je obaviješten Nadbiskupski duhovni stol dopisom od 6. lipnja 1956. godine (br. 3117/56).

Umro je 5. kolovoza 1991. u Novom Vinodolskom, a svečano je pokopan u kripti grobljanske kapelice Presvetoga Trojstva u Novoj Kapeli.⁴

Dobročinitelj je bio u svim župama u kojima je djelovao, a njegovom brigom objavljena je i monografija o posljednjoj njegovoj župi, Novoj Kapeli, autora dra Jurja Kolarića, pod naslovom *Dvjeta novokapelačkih proljeća*. Zagreb 1997.

⁴ SVZN, 1991, str. 134-136.

Kraljev dopis od 6. lipnja 1956. Nadbiskupskom duhovnom stolu, zaprimljen u Protokolu pod brojem 3117/56.

ZVONIMIR ŽURIĆ, župnik u Gornjem Rajiću

Rođen je 2. veljače 1922. u Gornjoj Jelenskoj, Moslavački dekanat, od oca Mije i majke Marije, rođene Čop. Pučku školu završio je u rodnom mjestu, a u Zagrebu Nadbiskupsku klasičnu gimnaziju i teologiju na KBF-u. Za svećenika ga je 5. prosinca 1948. zaredio upravitelj Zagrebačke nadbiskupije, biskup dr. Franjo Salis-Seewis. S prekidima, zbog bolesti i odsluženja vojnoga roka, službovao je 1950. kao kapelan najprije u Hrašćini (do srpnja) i Novoj Kapeli (do prosinca), a potom kao župnik u Gornjem Rajiću od prosinca 1950. do prosinca 1991., kad je umirovljen.

Za jednomjesečnoga uzništva u Novskoj, još je kao mladi svećenik teško obolio na pluća. Po dolasku u župu Gornji Rajić zatekao je župni stan bez prozora i vrata, a u jednom je dijelu zgrade smještena bila mljekara. Prvi Božić u župi 1950. proveo je na slami u najmanjoj prostoriji, kako bi je što lakše ugrijao. Vjerski život u župi bio je posve uništen, preplašeni narod izbjegavao je i crkvu i župnika. Mukotrpnim, dugotrajnim i upornim radom tijekom punih četrdeset godina, uspio je materijalno i duhovno obnoviti župu. No, 1991. morao je biti svjedočkom ponovnoga materijalnoga i duhovnoga razaranja svega onoga što je s puno truda i rada obnavljao. Srbi su okupirali i uništili župu, a on je s narodom morao u progonstvo.

Umro je u Popovači, u bolnici, 21. srpnja 1994., a pokopan je u Gornjoj Jelenskoj. Sprovod je vodio biskup mons. dr. Đuro Kokša uz dvadeset svećenika i veliki broj vjernika.⁵

⁵ S. KOŽUL, *Martirologij Crkve Zagrebačke*. Zagreb 1998., str. 605-606. – S. KOŽUL. *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke* (2008.), str. 355.

VI.

SVEĆENICI RODOM IZ POŽEŠKE BISKUPIJE
KOJI SU DOŽIVJELI
PROGON, PRITVOR ILI NASILJE

Docent dr. JOSIP BUTURAC, počasni kanonik

Rođen je 14. studenoga 1905. u Grabarju, župa Požeške Sesvete, od oca Antuna i majke Franjke, rođene Svoboda. Odrastao je u Djedinoj Rijeci, župa Ruševu, gdje je živio od 1907. godine. Pučku školu polazio je u Ruševu (1913–1917), a klasičnu gimnaziju u Požegi, Travniku i Zagrebu, gdje je maturirao 1925. godine. Teologiju je studirao u Zagrebu na Bogoslovnom fakultetu (1925–1929) i (1939–1940). Za svećenika ga je 30. lipnja 1929. zaredio nadbiskup Bauer.

Bio je kapelan u Kutini (1929–1931) i župnik u Čagliću (1931–1934), a potom je poslan u Rim na Gregorianu (1934–1936), gdje je studirao povijest i položio licencijat. Po povratku u Zagreb bio je prefekt u Nadbiskupskom dječačkom sjemeništu i kateheta u gimnaziji (1936–1939) te je istodobno studirao na Filozofskom fakultetu. Arhivar je bio Nadbiskupske kancelarije (1939–1940), suurednik *Katoličkoga lista* (1939–1945), a za doktora znanosti promoviran je 1944. odine. Bibliotekar je metropolitane (1942–1943) te arhivar Kaptolskoga arhiva pri Državnom arhivu Hrvatske (1941–1965). Od 1944. privatni je docent i pomoćni nastavnik na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Umirovljen 1966. nastavio je s obimnim znanstveno-istraživačkim radom, izdavačkom djelatnošću, a djelovao je i kao duhovnik sestara milosrdnica u Lovrečini Gradu. Dva je mandata (1968 i 1971) po tri godine bio delegat u Svećeničkom vijeću Zagrebačke nadbiskupije. Objavio je veliki broj knjiga, te stručnih i znanstvenih radova u periodicima, surađivao s mnogim znanstvenim institucijama te primio brojna priznanja. Počasni je kanonik Prvostolnoga kaptola zagrebačkoga od 31. listopada 1989. godine.¹

Život mu je bio prožet radom, određenim napetostima, poteškoćama, ponekad i opasnim progonima o čemu svjedoči pišući o sebi u trećem licu.

»Kao kutinskom kapelanu 1930. god. zabranjen mu je rad s križarima, općina mu nije platila katehetski podvoz. Protiv njega, kao čagličkog župnika, tamošnji su žandari podnijeli više lažnih tužbi i napisali karakteristiku: Buturac je najnepomirljiviji element u celom pakračkom srezu. Sreski sud Pakrac kaznio je Buturca sa 150 din zbog uvrede žandara, a sreski načelnik Pakraca kaznio ga je sa 200 din globe

¹ AZN-PA.

SVZN, 1989, str. 100-101, 1990, str. 72, 112.

Josip BUTURAC, *Regesta za spomenike Križevaca i okolice*. Križevci 1991, str. 109-110

zbog isticanja papine zastave i 200 din globe zbog neprijavljanja gostiju (Marica Stanković, voditeljica križarica), a zbog neplaćanja ove nepravedne kazne, Općina Čaglić zaplijenila je župniku sijeno. Učitelj u Čagliću, Srbin, Tanasije Oblaković, nije htio nabaviti katoličkoj djeci *Kršćanski nauk*, oduzeo im je molitvenike, silio ih je da pjevaju pravoslavne crkvene pjesme u pravoslavnoj crkvi. Buturac se zbog toga žalio upravnim državnim vlastima, ali bez koristi, i sreski načelnik i katolički crkveni poglavari smatrali su Buturca običnim svadljivcem (ako se situacija Čaglića i Pakraca gleda i prosuđuje iz Zagreba, opaska S. K.). Jedino je pakrački sudac Ilić, sin gospičkog pravoslavnog paroha, uspio prisiliti učitelja Oblakovića da nabavi Kršćanski nauk i za katoličku djecu, ali molitvenici nisu nikada vraćeni katoličkoj djeci. Općina Čaglić plaćala je župniku konvertirano lukno sa zakašnjenjem od 10 mjeseci, pomagala je starokatoličku propagandu protiv Katoličke crkve, prihvaćala je tužbe protiv Buturca kao protivnika Sokola i mrzitelja Srba, plijenila je njegova privatna pisma. Starokatolici su napadali Buturca i katoličke vjernike raznim uvredama i podvalama, pa činili i materijalnu štetu. Pravoslavka Jelena Radosavljević je priznala da je po nalogu žandara špijunirala župnika i davala lažna svjedočanstva, pa kad je A. Korošec postao ministar unutrašnjih poslova, žand. narednik Vujo počinio je samoubojstvo da ne odgovara za svoja nedjela...” Imao je određenih po-teškoća i s crkvenim ljudima. Za vrijeme rata “ustaše mu vlasti smanjuju plaću i optužuju ga za protudržavnu djelatnost, pa nadbiskup Stepinac mora posredovati kod ministra A. Artukovića da bi mu spasio život. Đuro Čičković 1954. zabranjuje Buturcu služiti misu u Djedinjoj Rijeki pa zatim čini samoubojstvo, Branko Vitković i 7 dječaka četiri godine razbijaju prozore Nadbiskupskog arhiva. Stambeni ured radi Buturcu razne neprilike, državne vlasti snizuju plaću. Ljubomir Lisac kle-veće Buturca u Beogradu, J. Bosendorfer u Osijeku, J. Vidmar u Zagrebu, nijedna crkvena ustanova neko vrijeme ne da Buturcu stan i hranu.”²

Umro je u samostanu sestara milosrdnica u Lovrečina Gradu kod Vrbovca 5. listopada 1993., a pokopan je 7. listopada 1993. u Ruševu. Sprovod je vodio pomoćni biskup zagrebački dr. Đuro Kokša.

Dr. MIJO PIŠONIĆ, nadbiskupski tajnik u Zagrebu

Rođen je 26. veljače 1922. u Slavonskom Kobašu, od oca Stipe i majke Ane, rođene Sokolović. Nakon pučke škole u rodnom mjestu, u Zagrebu je polazio Nad-

² Osobne bilješke dr. Josipa Buturca od 1. kolovoza 1990. godine.

biskupsku klasičnu gimnaziju, a poslije mature studirao je teologiju na Bogoslovnom fakultetu. Biskup dr. Franjo Salis-Seewis zaredio ga je za svećenika 29. lipnja 1947. godine. Bio je kapelan u Bednji od 1. listopada do 4. prosinca 1947. i u Sv. Ivanu Zelini od 4. prosinca 1947. do 14. lipnja 1950. godine. U Zagrebu je imenovan aktuarom Nadbiskupskoga duhovnog stola 14. lipnja 1950. i bilježnikom Nadbiskupskoga ženidbenog suda. Upravitelj je Nadbiskupskoga dvora od 28. rujna 1951., a nadbiskupski tajnik od 28. rujna 1954. godine. Bilježnikom Nadbiskupskoga duhovnog stola imenovan je 20. veljače 1957. godine. Usporedo je nastavio studij na Bogoslovnom fakultetu, gdje je 1956. položio licencijat, a 1959. doktorirao.

Poginuo je 22. lipnja 1962. u automobilskoj nesreći na putu prema Hrvatskom Leskovcu pri izravnom sudaru s kamionom. Poginula su uz njega još dvojica bogoslova: Marijan Filković iz Petrinje i Josip Brebrić iz Lipovljana. Svečano je pokopan na kobaškom župnom groblju u Kloštru, 25. lipnja 1962., uz nazočnost nadbiskupa dr. Franje Šepera, biskupa dr. Josipa Lacha, kanonika, velikoga broja svećenika i vjernika.³ Oproštajni govor održao je generalni vikar mons. dr. Stjepan Bakšić.

O njegovu životu i radu, kao i o njegovoj pogibiji izrečene su različite prosudbe. Dr. Buturac, koji ga je poznavao i kao tajnika i kao svoga zemljaka Slavonaca, zapisao je:

»Bio je nadbiskupov tajnik poslije Antuna Ivandije koji je osuđen na dugogodišnji logor i poslije dra Stjepana Kranjčića koji je otjeran iz Zagreba, pa zato u neprestanoj životnoj pogibli. U ljetu 1945. nalazio se kao vojnik u Đurđevcu u nekoj crnogorskoj četi. Kao klerik zalazio je u crkvu što je zamijetio komandir čete, pa ga je osudio na smrt. Nije to htio sam učiniti nego ga je s pismom poslao u Voćin, k tamošnjoj vojnoj jedinici. Kad je Pišonić došao na željezničku stanicu Mikleuš ili Čačinci, otvorio je kovertu i pročitao pismo u kojem je bilo napisano: "Druže! Šaljem Ti klerofašistu. Ako ima u Papuku križara, pošalji ga u borbu neka pogine. Ako nema križara, onda ga tajno likvidiraj." Kad je Pišonić to pročitao, nije pošao uskotračnom prugom-željeznicom prema Voćinu nego se vratio u Zagreb. Tu se dogovorio s prijateljem pa pošao u Ljubljani. Ondje je kod partizanskog oficira katolika dobio potvrdu da se otpušta iz vojske. Tako je čudom spasio život. Poginuo je 22. VI. 1962. u prometnoj nesreći s 2 klerika,

³ NAZ, Matica umrlih svećenika II, str. 194.
SVZN, 1962, str. 26.

Pišonić je bio na župnom dvoru u Sv. Petru na Mrežnici kraj Duge Rese, u svoga zemljaka vlč. Mate Kolundžića rodom iz Slavonskoga Kobaša, kad su jedne noći 1945. došli po Kolundžića, odveli ga i ubili. Na župnom dvoru bila je i Kolundžićeva nećakinja Anka Štefan rođena Kolundžić. Ona je 2007. posvjedočila da su njezina strica 24. siječnja 1945. odveli i ubili partizani.

a ne zna se da li je to bilo slučajno ili je to bilo naručeno ubojstvo. Podržavao je vezu između zagrebačke nadbiskupije i kardinala Stepinca u Krašiću, pa je zato bio strogo kontroliran od strane UDB-e.⁴

U vrijeme njegove pogibije nadbiskup Šeper bio je u Rimu, ali je odmah zapovjedio neka se pokojnikov stan zaključa. Po povratku je sređivanje pokojnikove ostavštine povjerio prof. Vjekoslavu Bajšiću i prof. Antunu Ivandiji.

Kardinal Franjo Kuharić je 1. veljače 1995. u povodu Buturčevih zabilješki zapisao u svoj dnevnik: »Pretpostavlja se da je to KOS otkrio, da on pismo nije predao, pa su ga ucijenili i vjerojatno tako prisilili na suradnju. Nadbiskup Šeper, valjda na to upozoren, odlučio ga je poslati u Rim u jesen 1962. Međutim, na blagdan Srca Isusova 1962. poginuo je s dvojicom bogoslova u „prometnoj“ nesreći u Lučkom, kad je išao slaviti Misu karmelićankama /Srca Isusova u Hrvatski Leskovac/. Ta prometna nesreća, u kojoj je kamion na ravnoj cesti skrenuo njemu u susret i zgazio njegov auto i trojicu u njemu, ima sve elemente namještenosti. Tako se UDBA lišavala života nepočudnih. Ne sjećam se da je vođen bilo kakav sudski proces o toj nesreći. Ako je bio prisiljen ucjenom na suradnju i otkazao „poslušnost“, morao je biti likvidiran. Ako su znali da treba ići u Rim, odlučili su to spriječiti. Najjednostavnije je bilo izvesti ubojstvo prometnom nesrećom. Možda bi se sada to moglo istražiti da li je nesreća registrirana uopće u MUP-u i na sudu? Pišonić je mučenik, pa ako je što god i morao surađivati, to je oprano krvljtu.⁵

Provjera sumnji kardinala Kuharića nije urodila plodom jer su izbrisani svi tragovi.

⁴ Izvješće dr. Josipa Buturca od 1. kolovoza 1990. godine.

⁵ Dnevnik kardinala Franje Kuharića. 1995, str. 2095. [Rukopis]. – S. KOŽUL, *Deset godina nakon Martirologija Crkve zagrebačke*. Zagreb 2008, str. 350.

VII.
SVEĆENICI U ISELJENIŠTVU

FRANJO LODETA, župnik u Jasenovcu

Rođen je 5. lipnja 1913. u Mirnovcu, župa Samobor, od oca Franje i majke Anke, rođene Bišćan. Pučku školu polazi je u Samoboru, Klasičnu gimnaziju u Zagrebu gdje je maturirao 1933. godine. Završio je teologiju te studirao dva semestra prava u Zagrebu. Nadbiskup koadjutor mons. dr. Alojzije Stepinac zaredio ga je za svećenika 27. lipnja 1937. godine. Kapelanski ispit položio je 1940., župnički 26. svibnja 1955. godine. Bio je najprije privremeni upravitelj župe Noršić Selo (1937–1938), a potom vjeroučitelj u Virju (1938–1941). Za vrijeme rata vojni dušobrižnik i školski kateheta u Ivancu (1942) i Samoboru (1944). Uhićen je 1945. i osuđen na sedam godina zatvora. Kaznu je služio u logoru u Staroj Gradiški, uvjetno je pušten 1948. godine. Bio je kapelan u župi sv. Petra u Zagrebu (1948–1952), a potom župnik u Jasenovcu (1952–1956), odakle je emigrirao. U Essenu je 1956. osnovao hrvatsku katoličku misiju za cijelo Poruhrje [dolina rijeke Ruhr] i pastoralno zbrinjavao Hrvate u nekoliko njemačkih biskupija. Zahvaljujući njegovu upornom zalaganju Essenska je biskupija 1966. otvorila hrvatski župni centar s kapelom (koju je oslikao Ivo Dulčić) i samostan za hrvatske redovnice, sestre Služavke Maloga Isusa. Objavio je nekoliko knjiga i uređivao časopis *Oganj*.¹

Umro je u Essenu 30. svibnja 1980. godine. Pokopan je 3. lipnja 1980. na groblju Rosenheugel, Endstrasse u Berge-Barbecku.²

MATIJA ŠTETIĆ, svećenik u Kanadi

Rođen je 17. veljače 1918. u Pleternici, od oca Stjepana i majke Bare, rođene Baričević. Pučku školu polazio je u rodnom mjestu, a gimnaziju u Slavonskoj Požegi. Studirao je teologiju na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, gdje ga je 4.

¹ NAZ, Matica umrlih svećenika III, str. 14.

SVZN, 1980, str. 177.

ŠZN, Zagreb 1942, str. 18; 1944, str. 20.

² SVZN, 1980, str. 177.

srpnja 1943. za svećenika zaredio nadbiskup Stepinac. Kapelan je bio u Vugrovcu, službovao je potom u više župa, najduže kao upravitelj župe u Stražemanu i Mačkovcu (1955–1958), odakle je iznenada nestao i javio se iz Kanade. Ondje se nije trajno angažirao. Od ređenja do smrti vodio je veoma nemiran život. Život u iseljeništvu nije odabrao zbog političkih progona pa se češće vraćao u domovinu s namjerom da u Hrvatskoj preuzme koju od župa. No čim bi se u Zagrebačkoj nadbiskupiji pokušalo s njime dogоворити i pronaći neko rješenje, odlazio bi. Umro je 10. svibnja 1984. u Vancouveru. Misionar o. Prcela, zauzeo se kako bi se njegovi posmrtni ostatci prevezli u Hrvatsku. Sahranjen je u Pleternici 3. lipnja 1984. uz sudjelovanje arhiđakona mons. Josipa Klarića i svećenika Požeškoga dekanata.³

³ NAZ, Matica umrlih svećenika III, str. 37.
SVZN, 1984, str. 164.

VIII.
ČASNE SESTRE
ZATOČENICE ŽENSKOGA ZATVORA
U SLAVONSKOJ POŽEGI

Hrvatske političke osuđenice preseljene su u ožujku 1946. iz logora u Staroj Gradiški u nekadašnji Odgojni zavod za napuštenu i delikventnu žensku mladež u Slavonskoj Požegi, koji je promijenio naziv u Kazneno popravni dom (KPD). Kroz ovu je zatvorsku ustanovu prošlo 3.395 političkih osuđenica, među kojima su bile brojne intelektualke kao što je Marica Stanković – istaknuta voditeljica križarica i osnivačica Svjetovne ustanove »Suradnice Krista Kralja« – te znatan broj časnih sestara, napose milosrdnica iz reda sv. Vinka Paulskog.

SESTRE MILOSRDNIČE SV. VINKA PAULSKOGA

S. FLORENTINA CEROVSKI

Rođena je 8. rujna 1914. u Draganovcima. Uhićena je 25. kolovoza 1945., optužena i osuđena na petnaest godina strogoga zatvora s prisilnim radom jer je jednoj trudnici poslala 2 dl. alkohola i dvanaest zavoja. Pomilovanjem, kazna joj je snižena na deset godina.

S. NENADA ZVONAR

Rođena je 10. kolovoza 1915. u Duvnu. Uhićena je 25. kolovoza 1945., zato što je jednoj trudnici odnijela 2 dl. alkohola i dvanaest zavoja koje je dobila od s. Florentine Cerovski. Ni braniteljeve riječi: »To što su sestre učinile nije zločin već samo djelo milosrđa prema osobi koja je u potrebi« nisu pomogle sestrama. Osuđena je na deset godina zatvora, a nakon pomilovanja kazna joj je snižena na šest godina.

S. ROLANDINA PUŠKARIĆ

Rođena je 7. lipnja 1911. u Donjem Zagorju kraj Ogulina. Uhićena je 18. lipnja 1947. u Zagrebu. Optužnica ju je teretila da je jednom »banditu« u šumu poslala lijekove i cigarete, te jedan veliki i dvanaest malih križeva. Za tadašnju vlast i pravosuđe bilo je to krivično djelo, iako joj nikada nije dokazana krivnja.

S. VERENA FOSTAČ

Rođena je 3. siječnja 1898. u Bachórzu, u Poljskoj. Uhićena je 1. siječnja 1946. i osuđena zbog pomaganja »neprijatelju«. Kaznu je izdržavala punih pet godina, od 1. siječnja 1946. do 1. siječnja 1951. godine. Umrla je 29. siječnja 1986. u Zagrebu.

S. IMAKULATA PALANOVIĆ

Rođena je 15. travnja 1913. u Mariji Bistrici. Predavala je ručni rad u Gimnaziji sestara milosrdnica u Zagrebu (Savska cesta 77). Nakon dolaska nove vlasti 1945., više od 1000 učenica te katoličke škole prosvjedovalo je protiv novih školskih programa koji zadiru u vjerska i moralna područja. Masovni otpor učenica dogodio se 1. svibnja kad su u gimnastičkim dresovima morale nastupiti na igralištu *Konkordie*. Za organizaciju otpora optužena je s. Imakulata. Uhićena je 10. svibnja 1946. i osuđena na tri godine zatvora. Umrla je 26. srpnja 1987. u Zagrebu.

S. LEA GRGIČEK

Rođena je 11. lipnja 1915. u Đurđevcu. Uhićena je 1947. zbog svjedočenja triju djevojaka koje su je teretile da je govorila kako »dolaze Amerikanci i Englezi koji će popraviti stanje u zemlji«, potom da će »nova vlast ubrzo pasti« te ih je pozivala »neka skupljaju priloge za odmetnike u šumi.« Djevojke su poslije u sudskom postupku priznale da su sestru optuživale pod prisilom, no sve je bilo uzalud. Osuđena je na dvanaest godina zatvora. Šest je godina izdržala u požeškom KPD-u i još šest mjeseci u zatvoru u Stocu. Umrla je 8. kolovoza 1994. u Zagrebu.

S. ANUNCIJATA IVANUŠEC

Rođena je 15. prosinca 1891. u Ljubešćici kraj Novoga Marofa. U vrijeme poslijeratne oskudice, kupovina namirnica ili bilo čega drugoga bez u to vrijeme važećih točkica i bonova, bila je razlogom za uhićenje. Netko je sestri ponudio (podmetnuo) veću količinu kože za obuću. Kupila ju je za izradu obuće potrebne sestrama, koja se izrađivala u samostanskoj postolarskoj radionici. Uhićena je 8. prosinca 1945. i osuđena za kriminal tj. šverc na dvije godine zatvora.

S. SOFIJA MARKAČ

Rođena je 18. travnja u Đurđevcu. Uhićena je kao i sestra Anuncijata Ivanušec radi kupovine kože za obuću, te osuđena u istom sudskom postupku.

S. M. VIRGINIJA PLEŠE

Rođena je 14. srpnja 1886. u Delnicama. Za vrijeme rata njegovala je ranjenike. Uhićena je 27. listopada 1944. i osuđena na godinu dana zatvora zbog toga što je iz bolnice u Požegi pomagala »neprijatelju«. Umrla je 4. travnja 1970. u Zagrebu.

S. KARITOZA ĆALETA

Podatci o njezinu životu, djelovanju i stradanju do sada nisu pronađeni. Zna se jedino da je osuđena i da je izdržavala šest godina zatvorske kazne »zbog pomaganja neprijatelju«.

S. HUBERTINA DŽIMBEG

Rođena je 9. siječnja 1920. u Otku kod Sinja. Uhićena 22. rujna 1945. pod optužbom da je iz zagrebačke bolnice Vrapče »slala pomoć neprijatelju«. Osuđena je na šest godina zatvora.

S. BRANKA CVETIĆ

Rođena je 26. veljače 1908. u Gornjoj Topličici. Uhićena je 13. srpnja 1945. i osuđena na dvije godine strogoga zatvora »radi pomaganja neprijatelju«.

S. BENEDIKTINA LAP

Rođena je 13. travnja 1903. u mjestu Nasovče kraj Kamnika (Slovenija). Uhićena je 2. studenoga 1945. i osuđena u Bjelovaru na pet godina zatvora »radi davanja lijekova križarima«. Prvih šest mjeseci kaznu je izdržavala u Staroj Gradiški, a ostale četiri i pol godine u KPD-u u Slavonskoj Požegi. Radila je teške fizičke poslove što je uz psihičko maltretiranje bio program »preodgoja« u svim zatvorima i logorima diljem poslijeratne Jugoslavije. Umrla je 1. veljače 1988. u Zagrebu.

S. BEATA NEMEC

Rođena je 13. ožujka 1895. u Velikom Bukovcu. Uhićena je 4. lipnja 1945. u vrijeme kad je radila kao bolničarka u zagrebačkoj Vinogradarskoj bolnici. Osuđena je kao i većina sestara »zbog pomaganja neprijatelju«. Dvogodišnju zatvorskiju kaznu služila je od 4. lipnja 1945. do 7. lipnja 1947. godine. Umrla je 16. listopada 1962. u Zagrebu.

S. AMETISTA NOVAK

Rođena je 28. ožujka 1897. u Zagrebu. Po struci je bila glazbenica. Uhićena je dva puta i osuđena, a odslužila je osamnaest mjeseci zatvorske kazne. Prvu je kaznu služila od 27. listopada 1944. do 18. veljače 1945., a drugu od 14. srpnja 1949. do

30. listopada 1950. godine. Osuđena je kao i mnogi u to vrijeme, zbog verbalnoga delikta protiv naroda i države. Umrla je 28. siječnja 1960. u Zagrebu.

S. TEOFANIJA ĐZOLAN

Rođena je 17. listopada 1912. u Medovu Dolcu, općina Imotski. Od 1945. je bolničarka u osječkoj bolnici u kojoj su se liječili brojni ranjenici. Bilo je među njima i Hrvata povratnika s križnoga puta koje su partizani u kolonama pješice tjerali gladne, bose, gole, ranjene i izmučene do Slavonije, do Osijeka. Mnogi neizlječeni, u vrlo lošem fizičkom stanju ubrzo su iz bolnice prebacivani u sabirni logor na Zelenom polju. Sestra Teofanija optužena je da je hranu i lijekove uzimala iz bolnice i odnosila oboljelim logorašima. Na saslušanje je odvedena 19. lipnja 1945., a za navedena djela lišena je slobode i kažnjena prisilnim radom, gubitkom političkih i pojedinih prava u trajanju od pet godina. Kaznu je najprije izdržavala u logoru u Tenji, a od 13. lipnja 1946. do 19. rujna 1951. u KPD-u u Slavonskoj Požegi.

SESTRE SLUŽAVKE MALOGA ISUSA

S. M. TEOFANIJA (MARIJA) ĐAJA

Rođena je 17. listopada 1912. u Medovu Dolcu, općina Imotski, od oca Marijana i majke Jele, rođene Šimundić. Stupila je u Družbu sestara Služavki Maloga Isusa 2. srpnja 1930. u Sarajevu. Započela je novicijat 14. kolovoza 1931., prve zavjete položila je 15. kolovoza 1932., a doživotne 15. kolovoza 1938. u Sarajevu. Radila je kućanske poslove u Nadbiskupskom sjemeništu u Splitu (1932–1940) i u Biskupiji u Sarajevu (1942–1943). S još osam sestara poslana je u Osijek gdje je radile kao bolničarke u Domu za ratnu siročad u kojem je smješteno bilo 80-ero djece. Odmah po dolasku u Osijek, 14. svibnja 1945., partizani su istjerali časne sestre iz Doma za ratnu siročad i zamijenili ih civilnim osobljem. Sestre su poslane u osječku Zakladnu bolnicu gdje su se liječili ranjeni i bolesni ustaše, partizani i četnici. Još su jadniji bili zatočenici sabirnoga logora na Zelenom Polju, mahom povratnici s križnoga puta.

»Bili su ogradieni bodljikavom žicom. Vape za komadićem kruha. Toliko sam za njih osjećala da sam sebi rekla: Gospodine, pa ja bih htjela biti s njima zajedno u žici. Htjela sam im na svaki način pomoći. Ali kako?«

Dosjetila se. Dobrovoljno se javila da radi u noćnoj smjeni na zaraznom odjelu i dvori tifusare, kako bi po danu mogla ići po Osijeku prositи hranu i lijekove pa sve to dostavljati logorašima na Zelenom Polju. »Strašno je bilo gledati ta izmučena lica, te ispaćene oči, pružene ruke, jauk, vapaj. Najteže je bilo

gledati natovarena kola koja svakodnevno voze mrtve, a krv curkom teče niz kotače. Svakodnevno su desetci ljudi umirali.... Svu su travu na Zelenom Polju popasli....« U bolnici je radilo više od trideset časnih sestara koje su se danomice odricale hrane, koju je potom sestra Teofanija odnosila logorašima. Pomagali su joj i isusovac o. Njavro i kapucin o. Canjuga.

»Narodna« milicija pretresla je sestarski stan, a potom su 3. srpnja 1945. s. Teofanija, tri sestre milosrdnice i nekoliko djevojaka zaposlenih u bolnici odvedene u osječki zatvor. U samici je proboravila 17 dana spavajući na podu, a potom je vraćena među ostale zatvorenice. »Naj strašnije su mi bile noći kad sam slušala mučenje naših zatvorenika, njihove jauke. Vezali bi ih za vrat i vukli po hodniku... Ruke su im bile ranjene, natečene, krvave, sadrte.« Osuđena je na Vojnom sudu osječkoga vojnog područja u Osijeku, 2. kolovoza 1945. (br. 1069/45), na kaznu »lišenja slobode s prisilnim radom u trajanju od 10 godina i gubitak političkih i pojedinih građanskih prava u trajanju od 5 godina«.

Imala je tada 33 godine. Kaznu je najprije izdržavala u logoru u Tenji, a 13. lipnja 1946. prebačena je u ženski logor u Slavonskoj Požegi. Upoznala je тамо ostale časne sestre zatvorenice i Maricu Stanković. Teško je oboljela od tuberkuloze pluća i kralježnice pa je radila u pletonicama. Rješenjem od 19. travnja 1947., kazna joj je smanjena s deset na osam godina. Uputila je molbu Ministarstvu unutrašnjih poslova u Zagrebu za uvjetni otpust. Tri je puta od upravnika zatvora dobila negativan odgovor: 1946. je Pero Skendžić procijenio da ima »neprijateljsko vladanje«, 1948. je negativnu karakteristiku za nju dao je Jovan Radić, a 1950. je to učinio Mijo Hlad. Slijedom toga, rješenje od 16. srpnja 1951. (br.3283/51) koje je potpisao Josip Manolić, također je bilo negativno. No, Predsjedništvo Narodne Skupštine FNRJ u Beogradu, na skupštini 25. kolovoza 1951. donio je odluku da se njezina molba za pomilovanje djelomično uvaži. Tako je Odlukom od 19. rujna 1951. (br. 5285/51) oslobođena izdržavanja kazne strogoga zatvora.

Poslije oporavka u rodnom mjestu radila je u Sarajevu (1954–1960), Belgiji (1960–1961), Essenu (1961–1962), u Mandaljeni, Župa Dubrovačka (1962–1968), u Boki Kotorskoj (1968–1970). U rodnom je mjestu njegovala je roditelje (1970–1976), na otočiću Gospe od Škrpjela u Perastu čuvala je svetište (1976–1982), a potom je radila u Sutivanu na otoku Braču (1982–1988) i u Dubrovniku, gdje je umrla 27. prosinca 2000. godine. Pokopana je u sestarskoj grobnici na gradskom groblju Boninovo.

S. BRIGITA (IVANKA) JURKOVIĆ

Rođena je 12. rujna 1922. u Studencima kraj Ljubuškog u Hercegovini, od oca Ivana i majke Mare, rođene Gašpar. U Družbu sestara Služavki Maloga Isusa stupila je 30. kolovoza 1938. u Sarajevu. Ondje je započela novicijat 5. siječnja 1940., a prve zavjete položila je 6. siječnja 1941. godine. Primala je redovničku formaciju, pohađala je školu i učila izrađivati sve vrste ručnih radova. Poslana je u Osijek na službu u Dom za ratnu siročad.

Dolaskom nove vlasti u svibnju 1945., premještena je u Zakladnu bolnicu. S tek navršene 23 godine uhićena je 1. srpnja 1945. godine. U osječkom istražnom zatvoru »napakirali« su joj »lažnu propagandu i pomaganje odmetnicima«. Osumđena je na 15 godina lišavanja slobode s prisilnim radom i 7 godina gubitka svih političkih i građanskih prava.

Nije mogla oticí u svoj samostan položiti redovničke vječne zavjete jer je otpremljena u Slavonsku Požegu na izdržavanje kazne u ženski zatvor. Ondje je 1948. susrela i Maricu Stanković, danas službenicu Božju, s kojom je dijelila strašne logoraške godine. Bila je tri puta osuđena na samicu u potkroviju zatvora gdje je zimi vladala neopisiva zima, a ljeti vrućina za koje se dobivalo samo litra vode dnevno. Radila je 14 mjeseci na isušivanju Lonjskoga Polja i na izgradnji autoputa od Gornjega Rajića prema Kutini.

Marica Stanković na više mjesta spominje sestruru Brigitu u svojim logoraškim uspomenama. Objavljene su poslije više od četiri desetljeća nakon autoričine smrti (1957) pod naslovom: *Godine teške i bolne. U ženskom logoru u Slavonskoj Požegi od 1. IV. 1948. do 1. IX. 1952.* (Zagreb 2000).

S. Brigita je, iscrpljena i shrvana bolešću, podnijela molbu pa je nakon više od osam godina teškoga uzništva, uvjetno puštena 3. rujna 1953. godine. Nije se više vratila u samostan. Živjela je najprije sa svojim roditeljima, a poslije udaje sa suprugom Jurom Gašparom u Koprivnici.

SESTRE SVETOGLA KRIŽA

S. SVETOSLAVA (ANGELINA) KVESIĆ

Rođena je 26. lipnja 1910. u Migalovcima, župa Ruševa, općina Čaglin, od oca Mate i majke Ane, rođene Košijar. Stupila je u Družbu Sestara sv. Križa 29. listopada 1927., a vječne zavjete položila je 1937. godine. U Vukovaru je radila kao bolničarka u bolnici, gdje je uhićena 1945. godine. Kažnjeničke dane pune velikih muka, prijetnji i nevolja izdržavala je 7 godina u ženskom logoru u Požegi.

I nju spominje Marica Stanković u svojim zatvorskim sjećanjima. Po povratku iz logora, istupila je iz samostana 10. ožujka 1952. godine i nastavila je živjeti svjetovnim životom.

S. FELICITA (BARBARA) GAŠPAR

Rođena je 23. listopada 1910. u selu Police kod Klanjca u Hrvatskom Zagorju, od oca Andre i majke Katice. Stupila je u Družbu Sestara sv. Križa 6. kolovoza 1926., a vječne zavjete položila je 1936. godine. Uhićena je 1945. kao bolničarka u vukovarskoj bolnici. Nakon suđenja, kaznu je izdržavala u ženskom logoru u Slavonskoj Požegi. S ostalim časnim sestrama bila je smještena u baraci br. 3., gdje im se 1948. pridružila i Marica Stanković, koja je spominje u svojim robijaškim sjećanjima. Mnogo je pretrpjela tijekom četverogodišnjega boravka u logoru. Po izlasku iz logora napustila je samostan 1. veljače 1949. godine.

SESTRA PRAVOSLAVNE CRKVE

Časna sestra TAJZIJA

O njoj se zasada zna samo to što je Marica Stanković zapisala u svojim logorskim sjećanjima u već spominjanoj knjizi.¹ Bila je pravoslavka, »starica iz daleke Ukrajine«. Dijelila je baraku br. 3. s katoličkim časnim sestrama, kamo je 1948. bila smještena i Marica Stanković.

¹ Marica STANKOVIĆ, *Godine teške i bolne. U ženskom logoru u Slavonskoj Požegi od 1. IV. 1948. do 1. IX. 1952.* Zagreb 2000, str. 18, 22.

IX.

SURADNICE KRISTA KRALJA
I OSTALE ZATOČENICE ŽENSKOGA ZATVORA
U SLAVONSKOJ POŽEGI

SURADNICE KRISTA KRALJA

Nakon montiranoga procesa zagrebačkom nadbiskupu mons. dr. Alojziju Stepinisu i drugima 1946., te montiranoga procesa »GAON« zagrebačkim franjevcima iz samostana u Zvonimirovoj ulici 1947., pripremao se novi proces koji će se voditi 1948. godine.

Naime, već početkom siječnja 1947. uhićene su Nevenka Šarin i Barica Gregurić. U veljači 1947. zatvoren je ravnatelj Caritasa Zagrebačke nadbiskupije dr. Vilim Nuk i službenica Caritasa Ivanka Dokupil. Emiliju Hlavaček odveli su iz njezina poduzeća. Marica Stanković je u ožujku 1947. morala sa svojim suradnicama nasilno napustiti stan u Palmotićevoj 3, cijeli prvi kat, i preseliti u mali stančić u ulicu Ivana Padovca. U travnju 1947. zatvorili su Slavicu Tuškan i Danicu Piriju, a u svibnju duhovnika Velikoga križarskog sestrinstva don Antu Radića. U popodnevnim satima 1. rujna 1947. uhitili su i Maricu Stanković. Nakon višemjesečne istrage održana je sudska rasprava 24. siječnja 1948. godine.

Prvooptuženi bio je duhovnik don Ante Radić, zatim Marica Stanković, a potom još 7 djevojaka: Nevenka Šarin, Slavica Tuškan, Emilija Hlavaček, Darinka Dugački, Štefica Duković, Darinka Munc i Danica Pirija.

Suđenju su nazočili primoštenski župnik don Josip Arnerić, kasnije šibenski biskup, potom don Žarko Brzić, o. dr. Ivan Kozelj, isusovac i drugi. Marica Stanković se hrabro držala i odlučno pobijala navode optužnice i samog tužioca. Energično je odbila kao notornu laž i podvalu povezivanje katoličke organizacije križara s ustaštvom. Na pitanje suca, kako je mogla povjerovati da će NDH biti pozitivna državna tvorevina, odgovorila je: »Mnogo veći autoriteti su u to povjerovali, još više nego ja. Tako je na primjer Vladimir Nazor ispjевao odu Paveliću, pa Goran Kovačić koji je surađivao u Almanahu Mile Budaka za proslavu godišnjice NDH...« Kad joj nisu dopustili više govoriti, svoju je obranu završila riječima: »Kad ne mogu sve izreći što želim, završavam s parolama kojima sam služila cijeli život: ‘Živio Krist Kralj! Živio sv. Otac Papa! Živjela katolička Crkva!’« Okružni sud u Zagrebu pod predsjedanjem suca Stjepana Premuša, kao predsjednika vijeća, te sudaca porotnika Stjepana Filipovića i Josipa Đurašina, donio je 24. siječnja 1948. presudu.

Osuđuju se: don Ante Radić na pet godina strogoga zatvora s prisilnim radom i tri godine gubitka svih političkih prava, Marica Stanković na pet godina zatvora i

tri godine gubitka prava, Nevenka Šarin na tri godine zatvora i dvije godine gubitka prava, Slavica Tuškan na osamnaest mjeseci zatvora i godinu dana gubitka prava, Emilija Hlavaček na devetnaest mjeseci zatvora i godinu dana gubitka prava, Darinka Dugački na devet mjeseci zatvora i godinu dana gubitka prava, Štefica Duković na godinu dana zatvora i godinu dana gubitka svih prava, te Danica Pirija na godinu dana zatvora i godinu dana gubitka prava. Don Ante Radić izdržavao je kaznu u logoru u Staroj Gradiški, četiri osuđenice služile su zatvorsku kaznu u Zagrebu, a tri u Slavonskoj Požegi: Marica Stanković, Nevenka Šarin i Emilija Hlavaček.

Uspostavom više stranačja i slobodne države Hrvatske, prvi su o tome opširnije pisali don Žarko Brzić¹ i dr. Stjepan Kožul.²

MARICA STANKOVIĆ

Rođena je 31. prosinca 1900. u Zagrebu (Mesnička br. 7), u radničkoj obitelji Vragović, od oca Fabijana i majke Terezije. Krštena je na Novu godinu 1901. u župnoj crkvi sv. Marka na Gornjem gradu. Školovanje je završila kod milosrdnica u Zagrebu pa je od 1921. učiteljica u Sračincu kraj Varaždina, a nakon dvije godine u Donjoj Voći. Godine 1924. promijenila je prezime u Stanković. U Zagrebu je 1925. upisala Višu pedagošku školu, a od 1927. je nastavnica na građanskoj školi u Slatini. Studirala je od 1929. do 1931., kad je stekla diplomu filološkoga odsjeka te postala profesorica na građanskoj školi u Čakovcu. U svibnju 1933., zbog istaknutoga katoličkog i hrvatskog djelovanja, premještena je po kazni u Gračac, ali je već u rujnu u građanskoj školi u Kutini. U Zagreb je premještena 1935. gdje je ostala do 1945. kad se krajem godine zahvalila na službi zbog neprijateljskoga stava komunističke vlasti prema vjeri, prisilne ateizacije u školama te učenja da Isus Krist nije povijesna osoba.

U katoličkim je redovima započela sudjelovati vrlo rano. Kao maturantica 1920. zastupala je svoju školu na sletu Orlovske mladeži u Mariboru. Tu je upoznala dr. Ivana Merza s kojim je do njegove prerane smrti sudjelovala u oživljavanju duha hrvatske katoličke mladeži. Kad je 1925. na općem orlovskom sletu u Šibeniku osnovana Sveza hrvatskih orlica, ona je bila izabrana u glavni odbor kao prosvjetna referentica. Glavna je urednica mjesečnik Za vjeru i dom (1926–1945). U rujnu 1926. bila je s orlicama na hodočašću u Rimu, gdje se u centrali Družbe sv. Pavla upoznala sa svjetovnim redom o kojem joj je govorio dr. Ivan Merz. Na skupštini u Sarajevu izabrana je 1927. za predsjednicu Sveze hrvatskih orlica, a 1929. je sudjelovala na velikom orlovskom sletu u Pragu.

¹ Žarko BRZIĆ, *Nasmijano lice*. Đakovački Selci 1990, str. 57-87.

² S. KOŽUL, *Spomenica žrtvama ljubavi Zagrebačke nadbiskupije*. Zagreb 1992, str. 479-483. – Isti, *Martirologij Crkve zagrebačke*. Zagreb 1998, str. 503-506.

U prosincu iste godine odredbom predsjednika beogradskoga režima generala Petra Živkovića, ukinuta su u državi sva društva osim prorežimskoga Jugoslavenskog sokola. Tako je zabranjeno i orlovstvo, ali se već u proljeće 1930. osnovala nova organizacija hrvatske katoličke mladeži pod egidom *Katoličke akcije*, a Marica Stanković je izabrana za voditeljicu tada osnovanoga *Velikoga križarskog sestrinstva*. Tu je službu vršila do 1945., kad je zagrebački nadbiskup mons. dr. Alojzije Stepinac raspustio sva katolička društva kako bi zaštitio ljude od komunističkih progona.

O 10-oj obljetnici Merzove smrti 1938. (umro je 10. svibnja 1928. u Zagrebu), za duhovnih vježbi održanih u Banjoj Luci, donesena je odluka o osnutku *Zajednice Krista Kralja*. U petnaest godina predsjednikovanja – najprije *Svezom hrvatskih orlica*, a potom *Velikim križarskim sestrinstvom* (1927–1942) – održala je oko 850 predavanja i govora, 780 sjednica, riješila oko 43. 000 društvenih dopisa, napisala oko 12.500 privatnih pisama te objavila 652 članka u katoličkim listovima. Apostolskim putovanjima prevalila je više od 18 000 km. kako je zapisala njezina suradnica i prijateljica Vika Švigir.³

O 15-oj obljetnici smrti dr. Ivana Merza primila je od sv. Oca visoko crkveno odličje *Pro Ecclesia et Pontifice*, napisala je prva Pravila za svoju zajednicu, a objavila je i knjigu *Mladost vedrine*, Zagreb 1944.

U Zagrebu, u dvorani Radničke komore, nova je komunistička vlast sazvala 2. lipnja 1945. skup s više od 2.500 kulturnih i prosvjetnih djelatnika. Uz Mariju Grgić, suradnicu koja se prva oglasila, samo je Marica Stanković ustala energično u obranu napadnutoga nadbiskupa Stepinca. Svi ostali nazočni intelektualci – profesori, vjeroučitelji, svećenici – nisu rekli ni riječi! Poslije toga sastanka, sa suradnicama je skrbila za siromašne i proganjene obitelji, za svećenike robijaše, čekajući i vlastito uhićenje. Prije uhićenja 1. rujna 1947., obavila je osmodnevne duhovne vježbe u Karmelu, u Brezovici.

Nakon mučnoga istražnog postupka i zatvora, 24. i 25. siječnja 1948. održano je suđenje u zgradji Sudbenoga stola u Petrinjskoj ulici, na kojem je uzviknula: »Živio Krist Kralj!«, a po izricanju presude od pet godina robije i prisilnoga rada zapjevala je himnu: *Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat!* (Krist pobijeđuje, Krist kraljuje, Krist vlada!) Iz zagrebačkoga zatvora prebačena je 1. travnja 1948. na izdržavanje kazne u Kazneno popravni dom za žene u Požegi. Rijetkim pisamicima krišom iznesenima iz logora ohrabrilava je svoje kod kuće. Točno nakon 5 godina, 1. rujna 1952., izšla je iz logora i u požeškoj se župnoj crkvi ispovjedila te primila svetu pričest.

³ Za vjeru i dom, 1942, br. 7, str. 3-4.

U Zagrebu se nastanila kod svojih suradnica na Hrastovcu 9. Logorske patnje teško su narušile njezino zdravlje, a strah od UDB-e nije ju napuštao. Ipak se odmah 1952. godine dala na posao odgajanja novoga naraštaja suradnica te prilagođivanja Pravila zajednice novim zahtjevima Crkve. Na blagdan sv. Luke, 18. listopada 1953., kanonski je utemeljena *Svetovna ustanova Suradnica Krista Kralja* i odobrene njezine Konstitucije, uz poseban blagoslov zatočenoga kardinala Alojzija Stepinca. Neumorno je pisala tekstove potrebne za život i rad svoje zajednice. Do 26. veljače 1955. završila je svoju uzničku povijest pod naslovom *Godine teške i bolne*, koja će doživjeti dva izdanja ali tek 2000. i 2002., a 1956. je napisala izvrstan Komentar Pravila.

Umrla je u utorak 8. listopada 1957. godine okružena svojim suradnicama na Hrastovcu 9 u Zagrebu, a pokopana je 11. listopada na zagrebačkom groblju Mirogoj. Sprovod je vodio zagrebački nadbiskup koadjutor i dugogodišnji priatelj i suradnik mons. dr. Franjo Šeper. Zapaženo posmrtno slovo održao je njezin ispovjednik dr. o. Ivan Kozelj, isusovac, istaknuvši njezinu široku djelatnost, vjerno i vjerničko trpljenje, te nadasve bogat – u Boga uronjen duhovni život – koji je nastojala preliti u mnoge duše, osobito svojim suradnicama Krista Kralja. Prigodom njezine smrti, kardinal Alojzije Stepinac napisao je, 17. listopada 1957. u Krašiću, sljedeće: »Ova je draga i plemenita duša posvetila sve sile svoga uma i srca za proširenje kraljevstva Božjega na zemlji i može zbilja biti uspoređena s onim velikim ženama iz prvih vremena kršćanstva, kojima je Krist Gospodin bio sve, i koje su mogle s pravom govoriti s apostolom: Ne živim više ja, nego Krist živi u meni.«

Bila je jedinstvena hrvatska katolička žena, duboke vjere u Isusa Krista te urođena u otajstveni život Kristove Crkve. Dala je vrijedno svjedočanstvo o Sluzi Božjem dr. Ivanu Merzu za postupak njegova proglašenja blaženim. I sama je umrla na glasu svetosti pa je pred novim naraštajima da otkriju njezinu duhovnu veličinu, o kojoj se u doba komunizma nije smjelo javno govoriti i pisati. Šutnja o njoj prekinuta je osnutkom Republike Hrvatske 1990. godine. Don Žarko Brzić napisao je kratku povijest njezina života i djelovanja pod naslovom *Nasmijano lice*. (Đakovački Selci 1990), a konačno su objavljene i njezine knjige *Godine teške i bolne*. (Zagreb 2000 i 2002), *Žene u evanđelju*. (Zagreb 2001), *Pisma mladoj prijateljici*. (Zagreb 2001), *Adventska čežnja. Božićni dolazak*. (Zagreb 2002), *Sudionici muke Kristove*. (Zagreb 2002), *Dodji Duše radosti*. (Zagreb 2003), *Izazov Kristova kraljevstva. Građa za životopis*; priredila Stella Tamhina. (Zagreb 2004), te radovi sa simpozija održanoga u Zagrebu 16. prosinca 2000. o 100. obljetnici njezina rođenja.⁴

⁴ Marica Stanković. 1900 – 1957. *Zbornik radova s proslave 100. obljetnice rođenja*. (Priredila

Mr. Milan Pušec imenovan je 1. siječnja 2005. postulatorom njezine kauze. Glas o njezinoj svetosti prisutan je i proširen u naše vrijeme pa je kardinal Josip Bozanić zatražio od rimske Kongregacije za proglašenje svetaca da se otvori i provede postupak za beatifikaciju te službenice Božje, što je Kongregacija održala 10. lipnja 2006. godine. Potom je 25. listopada 2006. potpisao Proglas za otvaranje kauze službenice Božje Marice (Marije) Stanković, utemeljiteljice svjetovne ustanove *Suradnice Krista Kralja*, koji je potom pročitan po svim župnim i redovničkim zajednicama nadbiskupije i objavljen u vjerskim sredstvima javnoga priopćivanja.

»Uistinu dostoјно је и прavedно«, jer takvi primjeri privlače i donose dah evanđeoske novosti i svježine. Vidi se to i iz njezina razmišljanja o logoru u Požegi: »Ako ћu ikada pisati o ovome logoru, tad ћe to biti povijest Božjih čudesa u njemu. Opisat ћu kako se Bog objavljivao kroz patnje i nevolje. Kako je po bolima i suzama izgrađivao duše. Kako se kao rijeka razlio u svetištima naših duša i nije dao da ga izgubimo usred strašnih zala i teških grijeha. Ne, nikada iz moga pera ne bi mogle poteći riječi mržnje, ili prijetnje, ili osvete. Zašto? Zato, jer je zakon ljubavi duboko upisan u mojoj duši. Upisala ga je u njoj ruka Učitelja iz Nazareta, i trag Njegove ruke još je uvijek tu. Jest, opisat ћu jednom život u našem logoru bez traga mržnje, bit ћe to dokument vremena. Značajna stranica u novovjekom martirologiju Crkve. Najljepša stranica u borbi za svetu Hrvatsku!«

NEVENKA ŠARIN

Rođena je 8. travnja 1917. u Zadru, od oca Roka i majke Marije, rođene Barišić. Bila je krojačica, imala je svoj salon, a kasnije je radila u državnim poduzećima. Pristupila je Suradnicama Krista Kralja. Uhićena je 3. siječnja 1947. i zatvorena u istražni zatvor u Zagrebu. Suđeno joj je na skupnom montiranom procesu 24. i 25. siječnja 1948. godine. Osuđena je na tri godine strogoga zatvora s prisilnim radom i dvije godine gubitka svih prava.

Zajedno s Maricom Stanković prebačena je 1. travnja 1948. na izdržavanje kazne u ženski logor u Požegi. Marica je nadasve cijenila njezin život, rad i svedočenje u logoru. »Tiha i plemenita žrtva za križarstvo, za duše. Utjeha u mojim najcrnjim danima. Puna pažnje i ljubavi prema svakome, a napose prema meni.«⁵ Uvijek je nešto »izmišljala« samo da razveseli, da pokaže znak pažnje i poštovanja, da obdari nekom sitnicom. Rastale su se u logoru 3. siječnja 1950. godine. Po

Ljiljana Matković-Vlašić). Zagreb 2001.

⁵ Marica STANKOVIĆ, *Godine teške i bolne. U ženskom logoru u Slavonskoj Požegi od 1. IV. 1948. do 1. IX. 1952.* Zagreb 2000, str. 57.

izlasku nastavila je život u zajednici, sada u novoj kući Suradnica Krista Kralja na Ksaverskoj cesti br. 10 u Zagrebu.

EMILija HLAVAČEK

Rođena je 17. rujna 1921. u Orahovici, od oca Alojza i majke Marije, rođene Pokorný. Po zanimanju je bila krojačica, članica zajednice Suradnica Krista Kralja. Uhićena je u veljači 1947. i osuđena na skupnom procesu 24. i 25. siječnja 1948. godine na devetnaest mjeseci lišavanja slobode i na prisilni rad, te na godinu dana gubitka svih prava. S Maricom Stanković i Nevenkom Šarin prebačena je 1. travnja 1948. u ženski zatvor u Požegu, odakle je izišla u rujnu 1948. godine.

Marica Stanković poslala je nekoliko pisamaca da ih Nevenka Šarin ušije u rublje, kako bi ih Emilija Hlavaček ponijela kući. »Sve je to bilo pravovremeno uređeno, međutim UDB-a je sve pozorno pratila i čekala dan kad Emilija izlazi. Na kapiji na izlazu, Emilija je ponovno hapšena, vraćena u logor, bačena u samicu, a stvari su joj temeljito pregledane. Nigdje ništa! Drugi dan je Emilija puštena iz samice i otišla je kući. Iza toga nastala je tišina. Kako to da kod Emilije nije ništa nađeno? Zato, jer kad su se osuđenicima pregledavale stvari na ulazu u slobodnjačku sobu, iz koje se išlo na slobodu, Emilija je uspjela baciti vrećicu s ceduljicama jednoj osuđenici koja je već taj dan išla kući, i tako čitava klopka nije uspjela. Maca Šimunović nije mogla za to dobiti nagradu.«⁶ U to je vrijeme ona već najgorim torturama bila slomljena i pristala je surađivati sa zatvorskim upravom. Emilija je kasnije istupila iz zajednice Suradnica, ali je i dalje ostala u dobrom odnosima. Umrla je u Zagrebu 1988., pokopana je na zagrebačkom groblju Mirogoj u grobnici koju su 1955. kupile Suradnice Krista Kralja.

⁶ Marica STANKOVIĆ, *Godine teške i bolne. U ženskom logoru u Slavonskoj Požegi od 1. IV. 1948. do 1. IX. 1952.* Zagreb 2000, str. 26.

O ZATVORENICAMA PREMA SJEĆANJIMA MARICE STANKOVIĆ

Osim časnih sestara i svojih suradnica, Marica Stanković⁷ sjećala se i ostalih logorašica. Zabilježila je o njima pokoji detalj, spominjući njihova imena barem u jednoj rečenici. Spomenula je tako **Vericu Vincijanović, Olgu Ugarković i Veru Augustin**, jer su one dotrčale preko cijelog kruga do praoalice kako bi je ondje potajno pozdravile za njezinu uzništva u izolaciji (str. 16).

MACA ŠIMUNOVIĆ

Osuđena je kao politička osuđenica na dvanaest godina zatvora. »Pred nekoliko mjeseci pobjegla je iz Požege, ali na granici FNRJ je uhvaćena i dovedena s nama natrag (1948. g.). Ona je plakala, suze su joj samo sklizile niz obraze, jer znala je što je čeka. 14 dana okova najmanje, a tko zna koliko još samice.« (str. 9) Vršili su na nju snažan pritisak, služili su se ucjenama i prijetnjama dok je nisu slomili da pristane na suradnju s njima (str. 26).

U logoru je postojao i poseban **disciplinski zatvor tzv. rebeka**, kamo su logorašice zatvarane po kazni. Uskoro je onamo došla i Marica Stanković, jer se usudila nešto pozitivno reći o nadbiskupu Stepincu. U izolaciji je zatekla zatočenice o kojima je kasnije pisala u svojoj knjizi.

Ing. MARIJA MARŽIĆ

Rodom iz Dubrovnika, po drugi je put u »Rebeki zbog nepopravljivosti« (str. 23). Krajem rujna 1948. godine upravnik logora Jovan Radić pustio je iz tzv. rebeka one zatvorenice koje su ondje bile već punu godinu dana. »Tako je, među ostalima, otišla i Marija Maržić« (str. 27). »Sigurno i najinteligentnija od mlađega naraštaja, zapravo rijetki pravi intelektualac. Dobar organizator, govornik, silno spretna, širokih shvaćanja, tek nešto zbog koleričnog temperamenta nagla i uglata. Ali izvrstan vjernik, sve rješava na sasvim katoličkoj osnovi. Radikalac od glave do pete. Iako je prije odlaska radila na školi, nije se ni mrvicom popuštanja okajala, a sva bi se njezina javna predavanja mogla čitati u bilo kojoj sredini. Jako razvijen duh praštanja, naknade Božjoj pravdi za vlastite grijehe i grijehe Hrvatske« (str. 62). Osuđena je na sedam godina zatvora zbog odgojnoga i uljudbenoga djelovanja u organizaciji ustaške mladeži.

Zanimljivo je da u zaključnom tekstu Marica Stanković ističe razliku između svoga i Marijina rodoljublja. Izravno joj se obraća riječima: »Ti si nacionalistki-

⁷ Marica STANKOVIĆ, *Godine teške i bolne. U ženskom logoru u Slavonskoj Požegi od 1. IV. 1948. do 1. IX. 1952.* Zagreb 2000. Knjigu je autorica završila 26. veljače 1955. godine, a na objavlјivanje je čekala punih 45 godina.

nja. U svakoj od vas koje ste ostale na liniji ima prkosa, ima nesavladivog ponosa, ima nešto stoičko, neslomivo, kamenio. Ja nisam takva! Ja volim Hrvatsku, volim je do krvi i suza, ali više me obuzimaju pitanja koja nisu od ovoga svijeta! I moja najveća bol bila je u odricanju nevidljivoga, u bježanju vrhunaravnoga, u prividnom gubitku vječnoga. Da, prividnom! Jer Bog ne može ostaviti onoga, tko ga ljubi. Pa nije ostavio ni Tebe ni mene! A neće ostaviti ni Hrvatske! Rađa se nova Hrvatska! Hoćemo li vidjeti njezin lik Ti i ja, ne znam! Uostalom, svejedno je. Glavno da i naše patnje tomu posluže« (str. 114).

Marija Maržić, premda katolkinja, zacijelo je spadala među one koji tu razliku nisu uočavali. Marica Stanković nacionalizmom naziva ono rodoljublje koje je upravo u doba II. svjetskog rata, zacijelo pod snažnim utjecajem nacizma, domovinu i narod uzdizalo iznad svega. Njoj je već tada bilo jasno da je domovina svetinja, ali ne božanstvo. Željela je to prenijeti na supatnicu Mariju Maržić i na sve vjernike koji vole svoj narod i domovinu Hrvatsku. I ona je »voli do krvi i suza«, ali ne bilo kakvu. U čežnji za svetom Hrvatskom željela joj je udahnuti kvalitetu, ljudske i evandeoske vrijednosti. Marija Maržić je poslije izlaska iz zatvora nastavila živjeti u Dubrovniku.

NADA MIŠKULIN

U rujnu 1948., nakon godinu dana provedenih u izolaciji puštena je iz samice, tzv. rebeke, među ostale zatvorenice u zatvorski odjel ženskoga zatvora u Slavonskoj Požegi. »U jesen 1949., (...) ...odvedene su na zagrebačku UDB-u Maca Orešković, Marija Maržić, Kaja Pereković, Nada Miškulin i još neke. Da, i Maja Kroupa«. Sve su one, osim Mace Orešković, mjesecima bile zlostavljenе u zatvoru na Savskoj cesti u Zagrebu, napose Nada Miškulin.

Cijelo je vrijeme od jeseni do proljeća bila u samici, a potom je zatočena u zahod s velikom zahodskom rupom u podu. Smrzavala se, nije imala kamo sjesti, ni leći, mogla je samo čučnuti i drijemati, a tad bi joj štakori iz zahodskoga kanala skakali po leđima. Upravitelj je pomoćnik Hećimović, tijekom njezina ispitivanja uplitao imena Vlaste Arnold i Marice Stanković, napose njezino dopisivanje s Nevenkom Šarin. Glavna mu je zadaća bila da nju – Nadu Miškulin – koja je do tada izdržala pet godina zatvora, spriječi da izide na slobodu. Pronašli su lažnu svjedokinju, neku Zlatu osuđenu zbog ubojstva na dvadeset godina, da je tereti za sabotažu radnih obveza u logoru i za nagovaranje ostalih zatvorenica na sabotažu. Kad su se u proljeće 1950. spomenute osuđenice vratile u požeški logor, Nadi Miškulin novom je presudom dodano još tri i pol godine zatvora. »Mene je osobno najviše zadivila, najmlađa od posebno napadanih u logoru. Toliko ozbiljna, prisebna, stoička, kadgod upravo nedohvatna u svome miru. Nisam vidjela

u životu takvu djevojku kao što je bila Nada. A čista, Božja, katolička skroz na skroz« (str. 60 - 62).

KAJA PEREKOVIC

Rodom je iz župe Gornji Bogičevci. Preživjela je bleiburšku tragediju i križni put te završila u ženskom logoru u Slavonskoj Požegi. Po drugi je put bila u izolaciji punu godinu dana »zbog nepopravljivosti« (str. 16). U rujnu 1948. trebala je biti puštena iz tzv. rebeke u dio zatvora u kojem su boravile ostale zatvorenice, no uprava zatvora je na to zaboravila. Ona ih nije htjela podsjećati nego je i dalje ostala u izolaciji. »Zašto? Radi mene! Bilo joj je žao mene! Kako ću sama? Bez poznatih! Tko će mi prirediti hranu i sve ostalo? Draga i dobra Kaja! Krasna i hrabra djevojka! Poslije će zlostavljanje skršiti dio te divne energije, ali sad je dobrovoljno ostala u "Rebeki" samo da meni bude ljepše. Može li takav čin učiniti netko tko ne ljubi? I tko pravo ne ljubi u Isusu Kristu i poradi Isusa Krista?« (str. 27). Kad je izišla, uskoro je opet kažnjena s osam dana samice jer je pomogla dostaviti nešto odjeće Marici Stanković koja se nalazila također u samici (str. 31. i 32). U jesen 1949. ponovo je odvedena na UDB-u u Zagreb sa skupinom logorašica. Mučena je ispitivanjima i izolacijom kako bi teretila Maricu Stanković, Vlastu Arnold i Nadu Miškuljin (str. 61). Izdržala je sve muke svjedočeći tijekom života kršćansku vjeru i kršćanske vrjednote. Ostala je vjerna idealima svoje mladosti: Bogu, Crkvi i hrvatskom narodu. U novoj državi, Republici Hrvatskoj, bila je predsjednica *Društva političkih zatvorenika* proganjanih u komunističkoj Jugoslaviji. Ispred kamere je progovorila o životu u ženskom logoru u Požegi, film je prikazivan na HRT-u. O logoraškim godinama objavila je knjigu sjećanja.⁸

MILJENKA HERCEG

Studentica. Kažnjena je »zbog discipline« (str. 23), jer se družila sa studenticom Darinkom Badanjek što se u logoru nije toleriralo, posebice ako su to činile intelektualke i političke kažnjjenice.

DARINKA BADANJEK

Studentica. Kažnjena je također »zbog discipline« (str. 23) tj. zbog druženja sa studenticom Miljenkom Herceg.

ĐURĐICA KILIJAN

Kažnjena je jer nije htjela potpisati da će surađivati s UDB-om (str. 23).

⁸ Kaja PEREKOVIC, *Naše robijanje. Hrvatske žene u komunističkim zatvorima okovane golubice*. Rijeka-Zagreb 2004.

EMA FERIĆ

Kažnjena je zbog »kritiziranja« (str. 23).

NADA JANEŠ

Dopremljena je iz zatvora u Požarevcu u ženski požeški zatvor i odmah po dolasku kažnjena zatvaranjem u samicu (str. 23).

MIRJANA STROPNIK

Kažnjena je »zbog vjerske propagande« koju je širila kao oduševljena pripadnica sljedbe *Jehovinih svjedoka* (str. 23).

MIRA VINCIJANOVIC

Posebno je bila kažnjena »zbog nepokretnosti« (str. 23) zatvaranjem u samicu. Dovedena je kasnije u istu ćeliju u kojoj je boravila Marica Stanković (str. 32).

MARIJA GOJANOVIC

Suha, koščata, šutljiva pedesetogodišnjakinja. Gladna, jer nije dobivala pakete s hranom. Zvali su je »župnik«. »Mislim da nema svećenika koji bi znao toliko usmenih molitava napamet..... Cijele bi dane molila, a onda opet šutjela dane i dane pred kakav veliki blagdan. I ta je žena nađena opasnom? Ili je možda strpana u "Rebeku" jer je sestra D.C.?« (str. 23).

SEKA ČOP

Kažnjena je dodatnim zatvaranjem u samicu jer nije htjela potpisati suradnju s UDB-om (str. 23). Puštena je nakon izvjesnoga vremena, ali je ponovo kažnjena s deset dana samice jer je uz pomoć Kaje Pereković poslala vestu Marici Stanković u samicu (str. 32).

IVANKA PUHALOVIĆ

Kažnjena je bila »zbog kritiziranja« te zatvorena u samicu (str. 23).

NADA PERLIC

Kažnjena je zatvaranjem u samicu jer nije htjela potpisati suradnju s UDB-om (str. 23).

SLAVKA MAZI

Kažnjena je zatvaranjem u samicu jer nije htjela potpisati suradnju s UDB-om (str. 23).

ŠTEFICA LICITAR

Bila je osuđena da pet noći zaredom provede u samici. Petu je noć ponijela sa sobom vestu od Kaje Pereković za Maricu Stanković. No, te su je noći zatvorili u drugu samicu i nije uspjela predati vestu. »I što mislite, što je ta draga djevojka učinila? Dala se zatvoriti i šestu noć, samo da mi može vestu uručiti. Takvi primjeri nisu u logoru bili rijetki!« (str. 31).

MANDA

Djevojka iz Davora. »Imala je najljepše jaslice. Izrezane su bile iz jednog starog Glasnika Srca Isusova u koji su njezini ukućani umotali čvarke«, koje su joj poslali u paketu za Božić (str. 34).

ZLATA RUDIĆ

Bila je »dobra i zlatna Osječanka« u sobi br. 6. zajedno s Maricom Stanković. »Ona je svojom skrbi mnogo pridonijela da nam Badnjak bude lijep« (str. 34).

MARIJA RADIĆ

Zagrepčanka, snaha Stjepana Radića. Bila je osuđena »za ilegalni rad«. U logoru je u vrijeme boravka Marice Stanković kaznu izdržavala već sedmu godinu (str. 35, 84, 88).

ZDENKA CVENIĆ

Često je razmišljala o svojoj djeci. »A kad je dobila pismo sa skladnim rukopisom svoje male Đane ili nezgrapnim rukopisom maloga Dinka, tad su preko njezinih tamnih očiju pošle suze. U svakom pogledu odlična žena i majka« (str. 35, 62).

ZORA ZUBOVIĆ

Mlada profesorica, kćerka zagrebačkoga odvjetnika dr. Šafara, »dobra i draga Zorka« (str. 35).

ZORICA PAVLINIĆ

Nju su rado zvali Campica. »Ona je bila nekada članica Križarskog sestrinstva u Kustosiji, dobra djevojka, ali potpuno uništена. Njezin i onako slab vid u logoru je gotovo sasvim nestao, a uslijed nekoliko teških uzrujavanja u logoru izgubila je sposobnost hodanja. Dvije logorašice morale su je podupirati sa svake strane, a kad joj se stanje malo popravilo, opirala se na štap, duboko sagnuta« (str. 35).

MACA (MARIJA) VINCENS

Bila je studentica medicine. Marica Stanković susrela ju je kao i četiri prethodne logorašice na odjelu među bolesnim i iscrpljenim »poštedarima«. Bilo je tu i mnogo drugih gospođa i seoskih žena. »Seljačke žene molile su cijeli dan, a gradske su jadikovale i po stoti puta pripovijedale teškoće svojih života i gorki udes u ovom logoru. Sve su već bile gotovo po četiri godine u logoru kad sam ja došle među njih. Najviše se molila krunica. Bilo je u sobi i nešto molitvenika, ali vrlo malo, jer iza tolikih premetačina i nije moglo mnogo ostati. Pa i krunice su odnešene. Ali za njih lako. Žene su se snašle na razne načine. Napravile su si krunice od špage, a zrnca od posušenog kruha (str. 35).«

Maca Vincens završila je gimnaziju kod sestara milosrdnica u Zagrebu. Nakon izdržavanja kazne u logoru u Slavonskoj Požegi, nastavila je studij medicine u Zagrebu, uz podršku i pomoć plemenite katoličke djelatnice dr. Marije Rojc. Kad je diplomirala zaposlila se kao liječnica u Ivanić-Gradu. Ona i dr. Marija Rojc, tjesno su bile povezane s Franjevačkim svjetovnim redom na Kaptolu 9. Zrelost i franjevački duh posvjedočile su 1972. godine kad su stale u obranu zakonita provincijala o. Stanka Banića, OFM i tadašnju upravu provincije. U to su se vrijeme, naime, franjevački bogoslovi javno pobunili, nagovoreni od nekih svojih profesora (subraće). Živjela je i djelovala kao dosljedna vjernica, a starost je provodila u domu za stare i nemoćne osobe u Zagrebu.

SNAŠA KATA

Bila je na odjeljenju požeškoga ženskog zatvora među »poštedarima«. Rodom je »tamo negdje od Bjelovara«. Molila je po cijele dane krunicu izrađenu od špage i suhogra kruha (str. 35).

GROSSA

Bila je udovica iz Like. I ona je po cijele dane molila krunicu izrađenu od špage i suhogra kruha. No, bilo je trenutaka »kad su i takve žene izgubile hrabrost. Previše je to dugo trajalo, previše!« (str. 35).

KATA IZ ZAGORJA

Imala je troje djece. Mlada žena koja je vremenom postajala psihički sve labilnija. »Pripovijedala je o užasnom postupku na UDB-i. Tukli su je i zlostavljali i to je valjda ostavilo taj trag« (str. 36). I u logoru je bio razvijen sustav uhođenja i izvješćivanja. Upravnik logora Jovo Radić imao je dva pomoćnika »zapravo udabaša Fumića i Andželića, i oni su bili oko i uho logora« (str. 32). Prostrane su bile prostorije u kojima su žene bile smještene, i u zgradama i u barakama, ali nedovoljno

jer je u njima bilo od 80 do 120 žena, što je u mnogih izazivalo osjećaj velike živčane napetosti. Nije bilo bolje ni s hranom. Hrana je od 1948. do 1950. bila toliko slaba i nekalorična da je pravo čudo kako su tolike žene, koje nisu imali od koga primati pakete s hranom, sve to preživjele još od 1945. godine. (str. 39).

ANKICA DRVAREK iz Varaždina

Marica Stanković u svojoj knjizi bilježi da je do 1950. godine u logoru bilo još »vjere i snage«. Logorašice su se uzorno držale, napose političke zatvorenice. Na Staru godinu 1950. radila je s jednom skupinom žena na tavanu zatvorske zgrade. »Većinom su to bile seljačke žene, negdje iz okolice Broda«. Spominje i Anku Drvarek iz Varaždina koja je bila »jedna od najboljih pjevačica u logoru, koja je pjevala uz posao. Nadzora nismo imale, a mi sve božićne pjesme po redu. Visoko pod tavnom orili su se naši glasovi. Ankičin melodiozni glas zvučao je tako nježno i toplo, pobožno i dirljivo, da su naše seljakinje sklapale ruke i šaptale: 'Kao u crkvi, kao u crkvi'. Te stare godine, 1950. u pola noći zapjevale smo i "Tebe Boga hvalimo" i "Narodi nam se Kralj nebeski". Kako je to tek divno zvučalo u noći,iza rešetaka, na pragu nove godine, godine boli i teškoća. No vrhunac religioznih uzbuđenja bio je u rujnu, kad je za Malu Gospu procesija Požežana išla u neko Gospino proštenište. Natrag su se vraćali s kipom Majke Božje. Kudgod su prolazili i sretali logorašice na kolima, u poslu, one su stale, križale se, slale poljupce Gospu – i to sve pod stražom. A kad je procesija s Gospinim kipom stigla pred glavnu kapiju logora, zaustavio je župnik preč. Pipinić procesiju, dao dignuti Gospin kip da se iz naših soba u zgradи mogao lijepo vidjeti i tad je blagoslovio logor i logorašice. Nije bilo suhog oka, ali nije bilo ni usana koje se ne bi micale na molitvu« (str. 44).

ZLATA ALTARAC

Bila je mlada i simpatična djevojka. Kad je Marica Stanković preraspoređena s rada na građevini u veliku sobu »krojačije«, dodijeljena je za šegrta Zlati Altarac na proizvodni lanac. »I doista sve mi je bilo novo... Trebalo je tu raditi brzo, a ja nespretna, nespretna. No Zlata je bila strpljiva sa mnom, a kad sam se jednom upoznala s posлом, bila sam marljiva i predana« (str. 50).

VLASTA ARNOLD

Robijašice intelektualke držale su je uzorom izdržljive hrvatske i katoličke političke zatvorenice (str. 51, 52). »Poznata zagrebačka učiteljica, kćerka hrvatskog filozofa i pjesnika dr. Đure Arnolda. Od 1945. je u Požegi, suđena 19 godina poradi ženske loze i pomaganja križara. Nikada ta žena nije zajauknula. Nisam kod nje opazila ni jedan znak slabosti, uzmaka, promjena, kompromisa, pa ni uz-

daha ni suza. Ali Vlasta je i kao vjernik uvijek na najvećoj visini. Jednostavna, puna djetinje vjere, kadgod naoko malo nerealne ali u nutrini prave kršćanske, žena hrabra, jaka, neslomiva – to je Vlasta« (str. 61-62). Prošla je logor i četrnaest mjeseci teškoga fizičkog rada na Lonjskom Polju (str. 52-54), ali je i pojavom, i hrabrošću, i poštenjem, i dosljednošću bila uzor robijašicama – uvijek joj se divila i Marica Stanković (str. 84).

ZORA HEGER

Kad je Marica Stanković došla u požeški zatvor, Zora Heger, koja je osuđena zbog ilegalna političkoga rada, odslužila je do tada već pet godina (str. 52). I kasnije je progonjena i kažnjavana. Osnutkom samostalne Republike Hrvatske njezino je ime postalo poznato zbog televizijskoga filma o žrtvama poraća koje su likvidirane u Maceljskoj šumi. Ondje su, naime, iskopani ostaci njezina supruga, a pronađen je i njegov vjenčani prsten. Film je emitiran na HRT-u.

KATA LONČAREVIĆ

Pripadala je krugu robijašica dosljednih intelektualki koje su se potajno okupljale oko Marice Stanković i Vlaste Arnold. S njima je jedno vrijeme bila i Marija Radić (str. 52, 84).

Uz posljednje tri logorašice, Marica Stanković spominje i časne sestre: **Karitzu, Bernardinu** (vjerojatno **Benediktinu**) i **Brigitu**, koje su uz mnoštvo poznatih i nepoznatih djevojaka i žena natjerane na obavljanje teških fizičkih poslova. Radile su na isušivanju Lonjskoga polja i na izgradnji autoputa od Gornjega Rajića u smjeru Kutine. Prisiljavali su ih na posao nemilice, vikali su na njih i vrijedali ih pa i fizički zlostavliali. I Vlastu Arnold po leđima je snažno udario stražar u milicijskoj uniformi. Logorašice su vraćene u požeški zatvor tek nakon četrnaest mjeseci mukotrpnoga prisilnog rada, posve fizički i psihički izmučene, iscrpljene i bolesne (str. 49-55).

BARICA JURIĆ

Bila je Splićanka. Najbolje je okarakterizirala rad robijašica na Lonjskom polju: »Dante nije ništa video. Trebalо je doći na Lonjsko polje da se vidi što je pakao!«

Dvije godine nakon zatvaranja logora na Lonjskom polju, komunistički politički aktivisti doveli su delegaciju francuskih studenata na Lonju kako bi Europljane iz država zapadne demokracije uvjerili u humanost i ispravnost jugoslavenskoga »narodnog« režima, u kojem nema ni logora, ni logoraša. »Dakako, izjava francuskih studenata je glasila da su pripovijesti o logoru na Lonji kleveta.

I to se onda tiska u novinama koje se čitaju u logoru, gdje žive toliki nijemi svjedoci strahota Lonje. Kad je mlada djevojka Štefica Licitar bila pozvana na upravu i kad se začudila da se tako što može pisati kraj živih žena, jedan je od pomoćnika, ne znam koji, pošteno ošamario što se to usudila kazati« (str. 55).

ANĐELA SENČAR

Profesorica po struci, bila je na prisilnom radu u logoru na Lonjskom Polju. Za nju, posve izmučenu i bolesnu Marica Stanković kaže da ju je dovoljno bilo pogledati »kako jedva hoda i jedva pokreće rukama, koje su se sasvim izvrnule od teškog išijasa« (str. 55).

Po povratku iz logora s Lonjskoga polja u požeški zatvor, Marica je Stanković radila u krojačnici, a spavala u prostoriji br. 10 s ostalim zatvorenicama. Iz toga se razdoblja prisjećala jednostavnih i dobrih žena i djevojaka te bilježi njihova imena. Bile su to: **Antonija Ivanković, Regina Šarić, Štefica Petelka, Antonija Koprić, Jurka Huljev i Vika Švigir** (str. 57, 112). Kad je po kazni premještena u prostoriju br. 11, upoznala je ondje nove logorašice o kojima je progovorila u svojoj knjizi.

IVA STIPANČIĆ

U požeškom su zatvoru više od ostalih zatvorenica progonili one koje su s Maricom Stanković bile u prijateljskim odnosima. »Tako su i Reginu Šarić, još prije nego sam ja bila premještena (u sobu 11) preselili u jednu drugu sobu gdje je bilo strašno. Time se zapravo htjelo mene pogoditi. Ali više od svega toga pogodio me odlazak moje Nevenke (Šarin). To je bilo još 3. siječnja 1950. Moja Nevenka! Moja draga Nevenka! Tiha i plemenita žrtva za križarstvo, za duše. Utjeha u mojim najcrnjim danima. Puna pažnje i ljubavi prema svakome, a napose prema meni« (str. 57).

»A Iva Stipančić bila je najnježnija majka. Sjedila sam na radu gotovo godinu dana pokraj nje pa znam i njezino drago kršćansko, majčinsko i hrvatsko srce. Samo njezine molitve držale su njezinu djecu za 9 godina logora« (str. 62).

ŠTEFICA MATKOVIĆ i kočijašica REZA

Ove su dvije logorašice jedno vrijeme pokušavale i uspijevale pisma, koja su ostale logorašice napisale svojim obiteljima, potajice predavati na pošti jer se kočijašica Reza mogla kretati i izvan logora. No, otkrivene su i kažnjene. Uprava logora uspostavila je vezu s upravom pošte u Požegi, pa su sve pošiljke bile strogo kontrolirane(str. 58).

MARIJA SAKS

Logorašica za koju Marica Stanković piše da je bila »kulturna i ljupka« osoba (str. 62).

KATARINA VANIĆ

Ovu logorašicu Marica Stanković spominje samo riječima: »dobra kao duša« (str. 62).

TONKICA KRULJAC

Spadala je u grupu valjanih i mudrih djevojaka kao i Štefica Petelka. »...pa toliko uzornih seljačkih djevojaka, žena i majki. Tko bi ih sve nabrojio! Kako su prema njima sitni i Mijo Hlad (novi upravnik logora) i Ružica Devčić i logorski bog Nikola Hećimović. Kako mali, kako neznatni! I što može povijest o njima reći. Ime im se može samo po zlu pamtitи, a imena tih žena bit će uvijek tako blistava, tako sjajna« (str. 62).

Neke su mlade djevojke pod teškim pritiscima, prijetnjama i ucjenama promijenile svjetonazorski i politički »smjer« te u zatvoru započele »...učiti socijalistički poredak i spremati se za nj. U toj su skupini bile **Višnja, Nada, Marijana, Ljubica, Nada i Jelka**« (str. 68). Potresno je čitati kako su »lomili« Jelku, koja je bila »preko 40 godina stara, religiozna, funkcionar ženske loze, od partizana izgubila brata i sestru. (...) Jelka je završila filozofiju u Zagrebu, a umjetničku školu u Varšavi.« Hećimović je vršio »obradu« na način da joj je psovao Boga, vršio na nju snažan pritisak prijeteći joj i batinama, živci su joj popuštali, preporučivala se Marici Stanković u molitve, pomišljala je na samoubojstvo vješanjem, dok konačno nije nakon dva ili tri mjeseca posve slomljena javila Vlasti Arnold »da prelazi u socijaliste, da mijenja svoj idejni smjer« (str. 68).

MILKA LUCOVIĆ

Logorašica, sobni starješina. Upozoravala bi po mogućnosti sve oko sebe kad bi doznala da slijedi premetačina. Kažnjena je bila zbog toga samicom (str. 77-78).

KATICA PAVLIŠIĆ

Zauzimala se protiv osobnoga pretresa logorašica pa je kažnjena zatvaranjem u samicu (str. 78).

VERICA VELIKI

Mlada i simpatična učiteljica. Inscenirali su joj lažnu optužbu zbog koje su joj ostale logorašice trebale presuditi (suočili su je i s kuharicom). Prozrijevši podvalu zatvorske uprave logorašice to odbile učiniti (str. 78).

MARICA BULIĆ

Posebno ju je progonio direktor zatvorskoga poduzeća »Orjava« po prezimenu Traživuk. Morala je često ići na raport, bila je kažnjavana (str. 78).

JULKA ĐUKIĆ

Progonio ju je pomoćnik zatvorskoga upravitelja Hećimović zbog nekakva kaputa. »Naležala se ona za taj kaput samice i nakon toga je bila bačena na vanjski rad« (str. 79).

Marica Stanković, koja je 2. srpnja 1952. po drugi put smještena u zatvorsku izolaciju, zatekla je ondje zatvorenice raspoređene u tri prostorije. U prostoriji br. 1 bile su:

Kaća Marijanović iz Sarajeva, služila je sedmu zatvorsku godinu, a osuđena je bila zbog suradnje s ustaškom mladeži.

Milica Vitković iz Zagorja, služila je sedmu zatvorsku godinu, a osuđena je bila zbog ilegalnoga rada.

Zora Heger iz Zagreba, služila je petu zatvorsku godinu, a osuđena je bila zbog ilegalnoga rada.

Dragica Marinković iz Broda, služila je četvrtu zatvorsku godinu, a osuđena je bila zbog teške provale.

Fanika Vasiljević iz Zagreba, zaredom je treći put bila u zatvoru zbog krađe.

U prostoriji br. 2 zatočene su bile:

Marija Radić iz Zagreba, služila je sedmu zatvorsku godinu, a osuđena je bila zbog ilegalnoga rada.

Jolanda Bauer iz Zagreba, služila je petu zatvorsku godinu, a osuđena je bila zbog diverzije (u svezi akcije »Gaon«).

Marica Đurđević iz Virovitice, služila je sedmu zatvorsku godinu, a osuđena je bila zbog protunarodnoga rada.

Milica Knežević iz Zagreba, treći je put osuđena bila zbog krađe.

Ljubica Danko iz Maribora, drugi je put bila u zatvoru, nekoliko puta u Stejnjevcu, osuđena je bila zbog krađe.

Ana Juroš iz Dalmacije, služila je sedmu zatvorsku godinu, a osuđena je bila zbog protunarodnoga rada.

U prostoriji br. 3 bile su zatočene:

Jelka Betica iz Splita, služila je sedmu zatvorsku godinu, osuđena je bila zbog protunarodnoga rada.

Terezija Vucikuja iz Ivanić-Grada, služila je šestu zatvorsku godinu, a osuđena je bila zbog raspačavanja letaka.

Brigita Jurković iz Hercegovine, redovnica Služavki Maloga Isusa, služila je sedmu zatvorsku godinu, a osuđena je bila zbog pomaganja odmetnika.

Ing. Marija Maržić iz Dubrovnika, služila je sedmu zatvorsku godinu, a osuđena je bila zbog rada s ustaškom mladeži.

Micika Novaković iz Zagreba, služila je četvrtu zatvorsku godinu, a osuđena je bila zbog bježanja preko državne granice (str. 88 - 89).

Osim izolacije u tzv. rebeki, postojalo je više samica smještenih u različitim dijelovima zatvora, a posve su nehumane bile one na tavanu tj. u potkrovlju. Zatvorenice su ih zbog »konfora« koji su pružale, nazivale »pasjim kućicama«. Po isteku kazne u izolaciji, Marici Stanković određena je nova kazna – zatočena je u jednoj od »pasjih kućica«. Kuckanjem po zidu, tj. svojevrsnom zatvorskom zvučnom signalizacijom, otkrile su se međusobno ona i njezine suzatvorenice. Doznala da su joj u susjedstvu Vlasta Arnold, Nada Miškulin, č. s. Brigita Jurković iz reda Služavki Maloga Isusa i Katarina Behunek. »Doista, pet pasjih kućica. Građene su od armiranog betona...(...)...U samici je toliko mesta da u nju stane kreveti i kibla. Ni koraka za šetnju i tako moraš čitav dan ili ležati ili sjediti na krevetu.« Bile su sagrađene kao bunkerji, ali s visokim stropom. Odmah ispod stropa umjesto prozora bili su otvori s željeznim rešetkama. Zimi je bez grijanja bilo neizdrživo hladno, a ljeti kad bi sunce upeklo neizdrživo vruće (str. 92 - 101).

KATARINA BEHUNEK

Rodom je bila iz Čakovca. Zatvorenice su je zvala »mala Kiki« jer je bila vesele naravi. Strpljivo je podnosila samicu, tj. »pesju kućicu«. (str. 93).

MARICA ĐURĐEVIĆ

Dovedena je bila u »pesju kućicu« uz Vlastu Arnold i Brigitu Jurković u vrijeme kad je Marica Stanković premještena u novu samicu br. 1 u prizemlju, iako joj je do izlaska iz zatvora ostalo još samo šesnaest dana (str. 101 – 102).

VERA iz Osijeka

Osječanka rodom, zapamćena je po duhovitosti jer je samice preimenovala u »Hotel Plitvice«. Pokraj samica, naime, nalazio se spremnik za vodu koji se često punio, a do ušiju zatvorenica dopirao je žubor vode (str. 101).

OLGA VUJČIĆ

I ona je poput Antonije Koprić potajno (tobozne u prolazu) došla pozdraviti Mariju Stanković, koja je toga dana izlazila iz zatvora (str. 101, 112).

NADA IVŠIĆ

Rođena je 25. ožujka 1915. u Velikoj Ludini gdje su joj roditelji, Josip pl. Ivšić i Marija rođena Zgorelec, službovali kao učitelji. Nećakinja je poznatoga skladatelja Matije Ivšića, koji je u Staroj Gradiški odslužio dvanaest godina strogoga zatvora s prisilnim radom, te sestra župnika i pučkoga misionara Krešimira Ivšića, koji je također u Staroj Gradiški odslužio pet godina strogoga zatvora s prisilnim radom. Zaposlena je bila kao knjigovođa u ugostiteljstvu. Osuđena je zbog potpomaganja pri »skrivanju neprijatelja« na osamnaest mjeseci zatvora. Kaznu je služila u požeškom zatvoru odakle je izšla u rujnu 1948. godine. Živjela je potom u Zagrebu (Nova Ves), a pokopana na župnom groblju u Markuševcu, gdje joj je brat Krešimir bio župnik (1955–1989).

SUMMARY

In 2001 the Diocese of Požega published a booklet called *Witnesses to the faith on the territory of the Diocese of Požega*, written by Stjepan Kožul, PhD, canon of the Archdiocese of Zagreb, based on the data from his book *Martyrology of the Church of Zagreb* (Zagreb 1998). The book comprises biographies of priests – victims of totalitarian regimes i.e. fascism and communism – who were bound, either by birth or by service, to the territory of the Diocese of Požega (established 11 years ago). It also encompasses biographies of theology students, brothers and sisters of consecrated life, female members of the secular institute (*The Associates of Christ the King*) and the lay faithful, who endured large suffering in the camps of Jasenovac and Stara Gradiška and the penal institution for women in Slavonska Požega (today's Požega).

Readers can now enjoy the second amended and revised edition of the book *Witnesses to the faith on the territory of the Diocese of Požega* of the same author. The book follows the structure of the previously published version in eight chapters, correcting the imprecise information by providing entirely new data substantiated with documents, which are important for biographies of individuals and for understanding of communist persecutions of the Catholic Church in Yugoslavia. In the first place, these are subsequently discovered archive documents, among which there are also post-war sentences of communist courts, bearing witness to a judicial system in service of the partisan movement and the communist ideology.

The book examines one hundred and thirty-five (135) biographies, of which fifty-seven (57) belong to murdered victims, and the rest to war and post-war prisoners of camps in Jasenovac and Stara Gradiška and the prison in Požega. Apart from comprehensively elaborated (and in the book also numbered) biographies, suffering of several dozens of persons during the World War II and in the post-war years was also recorded.

The book is intended for all readers, primarily for the truth-loving people, who have for decades been suffering by reason of concealing crimes and due to the political terror of the Yugoslav communist regime. In the spirit of human and Christian values, the book strives to encourage righteous reflection about all victims in order to achieve »purification of the memory« – according to the teaching of Pope John Paul II of blessed memory – because victims of all totalitarian regimes of the 20th century are worthy of it.

IMENSKO KAZALO

A

Akmađa, Miroslav, 47
Akšamović, Antun, 108, 127, 146
Altarac, Zlata, 192
Andel rođ. Cesar, Francisca, 11
Andel, Franjo, 11
Andel, Juraj, 11
Andelić, 191
Arnerić, Josip, 180
Arnold, Vlasta, 187, 188, 192, 193, 195,
197, 198
Artuković, A., 50
Augustin, Vera, 186

B

Babić, Petar, 37
Badanjek, Darinka, 188
Bajec, Ljudevit, 27
Bajić, Leonard (Miško), 75, 78
Bajić, Mato, 11
Bakan, I., 139
Bakarić, Vladimir, 76, 115, 119, 137
Baković, Anto, 26, 39, 40, 129
Bakšić, Stjepan, 35, 144, 146, 164
Balenović, Božica, 135
Balenović, Milan, 13, 14, 19, 135, 136
Balenović, Petar, 135
Banac, Ivo, 68
Banić, Stanko, 158, 191
Barišić, Andrija, 87

Basta, Miloš, 101, 102, 105
Bastič, Štefan, 56
Bašić, 88
Batavija, 101
Batelja, Juraj, 127
Bauer, Antun, 12, 28, 31, 32, 92, 93,
119, 124, 134, 137, 140-142, 162
Bauer, Jolanda, 196
Becker rođ. Kirsch, Sofija, 74
Becker, Franjo, 74
Becker, Ivan, 74, 75
Bedenik, Pavao, 18
Behunek, Katarina, 197, 198
Belavić, Dragutin, 34
Belčić, Slavko, 98
Belec, Gjuro, 97, 98
Beluhan, Milan, 95
Beljo, Ante, 118
Benčić Rimay, Tea, 68
Benigar, Alekса, 150
Berčić, Vojdrag, 89
Bernardina (Benediktina), č. s.
Bertelj, Edo, 64
Bestić, Matija, 34
Betica, Jelka, 197
Bezina, Petar, 88
Bijelić, Mirko, 138
Birt rođ. Mlinarić, Ana, 110
Birt, Branko, 23, 24, 110, 111
Birt, Franjo, 110

- Bjelokosić, Ivo, 69
Blažević, Jakov, 25, 150, 159
Boban, Ljubo, 33
Bocak, Valentin, 19, 89
Bojnić, Stipe, 90
Borak, Ilija, 69
Borić, Nikola, 90
Boroša, Vladimir, 61
Borovac, Jovan, 89
Bortas rođ. Vitovski, Franciska, 80
Bortas, Franjo ml., 75, 80
Bortas, Franjo st., 80
Bortas, Josip
Bosendorfer, J., 163
Bović, 34
Bozanić, Josip, 184
Božnovski, Trajko, 154
Brajković rođ. Glavaš, Anka, 84
Brajković, Marko, 84
Brajković, Slavko, 84
Brebrić, Josip, 164
Brekalo, Zvonimir, 58, 66
Brkić S., Duško, 21
Broz, Josip (Tito)
Brzić, Žarko, 180, 181, 183
Bučar, Janko, 86
Budački, 34
Budak, Mile, 180
Bulić, Marica, 196
Buljan, Slavica, 40
Bürger rođ. Bauernfreund, Elizabeta, 12
Bürger, Julije, 12-16, 110
Bürger, Mijo, 12
Buturac rođ. Svoboda, Franjka, 41, 46,
 47, 162
Buturac, Antun, 162
Buturac, Josip, 21, 28-30, 47, 70, 71,
 125, 162-164
Buturac, Lojzo, 56, 57, 125
Buzadžić, Doprila, 101, 102
Buzadžić, Gojko, 102-104
- C**
- Canjuga, Anzelmo, 75, 79, 176
Canjuga, Jakov, 79
Cenkić, Juraj, 63
Cerjanec, Marko, 129, 130
Cerovski, s. Florentina, 172
Churchil, Winston, 22
Ciglar, Stjepan, 155
Crešnik, Šimun, 159
Crnički, Rudolf, 98
Crnković, Jug, 89
Cukala, Franc, 53
Cuvaj, Slavko, 12
Cvenić, Zdenka, 190
Cvetan, Franjo, 143, 145
Cvetić, s. Branka, 174
- Č**
- Čerget rođ. Peto, Marija, 137
Čerget, Mirko, 137
Čerget, Stjepan, 137
Čičković, Đuro, 163
Čiga rođ. Kiš, Elizabeta, 78
Čiga, Benko(Josip), 78
Čiga, Matija, 78
Čolaković, 129
Čop, Seka, 160, 189
Čorić, Đuro, 25
Črnjak, Ivan, 97
- Ć**
- Ćaleta, s. Karitoza, 174
Ćapo, Dragan, 99
Ćorić, Josip, 95

D

Dablin, Nikola, 25
Damiš, Ivan, 77, 78
Danko, Ljubica, 197
Davidović, Živko, 100
Demonja, Nikola, 121
Devčić rođ. Vukelić, Lucija, 112
Devčić, Ivan, 112
Devčić, Josip, 112-114
Devčić, Ružica, 195
Djunčević, Alojz, 37
Dobrijević, Milica, 29
Dočkal, Kamil, 30
Dokupil, Ivanka, 180
Dolušić, Stjepan, 23
Domijan, Živko, 116
Domšić, Drago, 129
Doppelhammer rođ. Rothgerber,
 Cilika, 137
Doppelhammer, Milan, 137
Doppelhammer, Stjepan, 137, 138
Dorešić, Nikola, 138
Drvarek, Ankica, 192
Dugački, Darinka, 180, 181
Dugan, Franjo st., 79
Dugančić, Mirko, 97
Dujmušić, A., 79
Dukić, Mijo, 99
Duković rođ. Kramar, Antonija, 18
Duković, Augustin, 18, 19, 154
Duković, Stjepan, 18
Duković, Štefica, 180, 181
Dulčić, Ivo, 168
Dumenčić, Josip, 114
Dumenčić, Mato, 114
Dumenčić rođ. Krznarić, Kata, 114
Dumić, Josip, 122
Dunaj, Florijan, 19

Dunaj rođ. Župančić, Reza, 19
Dunaj, Antun, 19, 20
Dungerović, Ivo, 102
Dušić, Adolf, 76

DŽ

Džaja, Marija (s. M. Teofanija), 175
Džaja rođ. Šimundić, Jela, 175
Džaja, Marijan, 175
Džaja, Srećko, 68
Džimbeg, s. Hubertina, 174
Džolan, s. Teofanija, 175

D

Đanić rođ. Mikolčević, Franjka, 20
Đanić, Ivan, 20-24, 29, 40, 110
Đanić, Petar, 20
Đukić, Julka, 196
Đurašin, Josip, 180
Đurđević, Marica, 196, 198
Đuričić, Mile, 102
Đurić rođ. Lasović, Terezija, 24
Đurić rođ. Špoljarević, Ana, 139
Đurić, Antun, 24-26
Đurić, Ivan, 139
Đurić, Josip, 139
Đurić, Nikola, 24
Đurić, Stjepan, 26

E

Ettinger, Mijo, 115
Ettinger, Mijo (otac), 115
Ettinger rođ. Sveiger, Margareta, 115

F

Feguš, Ignacije, 56, 57
Feletar, Dragutin, 72
Ferek, Izidor, 31

Ferenčić, Juro, 87
Ferić, Ema, 189
Filić, 126
Filipović, Stjepan, 180
Filković, Marijan, 164
Fink (Janez), Ivan, 52, 53, 55
Folivarski, P., 47
Fostač, s. Verena, 173
Franić, Augustin, 74
Franjetić rođ. Mandić, Jula, 140
Franjetić, Ivan, 140
Franjetić, Mato, 140
Fridrih, Zvonimir, 113
Fumić, 191
Fundić, Marija, 98

G

Gahs, Aleksandar, 35
Galić, Bruno, 112
Garaj, Stjepan, 98
Garapić, Marko, 87
Gašpar, Jure, 177, 178
Gašparac, Tomo, 155
Gašparič, Jakob, 63
Gavrić, 32
Glavaš rođ. Radolović, Marija, 115
Glavaš, Blaž, 115
Glavaš, Petar, 115-118
Gojanović, Marija, 189
Golec, Marijan, 30
Golubić, Zlatko, 100
Gregurić, Barica, 121, 180
Gregurić, Pavle, 121, 180
Grgiček, s. Lea, 173
Grgić, Marija, 149, 182
Grobler, (Franc) Franjo, 52, 53, 55,
 57, 62
Grossa, 191

Grudiček, Ivan, 11
Gruićić rođ. Jurković, Katarina, 70
Gruićić, Josip, 70
Gruićić, Karlo, 70, 71, 75
Grundler, 73
Gulin, Pavao, 149
Gunčević, Josip, 99
Gutman, barun, 12

H

Hajduković, Filip, 30
Halić rođ. Novak, Karolina, 118
Halić, Ivan, 118
Halić, Valentin, 118
Halužan, Štefa, 97
Hećimović, 187, 195, 196
Heger, Zora, 193, 196
Herceg, Miljenka, 80, 188
Herout, Vjenceslav, 135
Hitler, Adolf, 22
Hlad, Mijo, 176, 195
Hlavaček rođ. Pokorny, Marija, 185
Hlavaček, Alojz, 185
Hlavaček, Emilia, 180, 181, 185
Hafer, Urlih, 52
Homolka rođ. Kourek, Antonija, 140
Homolka, Filip, 140
Homolka, Venceslav, 140
Horat, Ignacije, 36, 37
Horvat rođ. Varga, Karolina, 118
Horvat rođ. Vuković, Rozalija, 154
Horvat, Augustin, 118
Horvat, Franjo, 154
Horvat, Ivan, 118
Horvat, Josip, 154-157
Horvat, Stjepan, 34
Horvatin, Nikola, 54
Hrastić, 147

Hržanjak, Gjuro, 98

Hrženjak, Marta, 105, 106

Hulenić, Ivan, 107

Huljev, Jurka, 194

I

Ilej, Boris, 144

Ivan Pavao II, papa, 5, 7, 126, 136

Ilić, 163

Ivančić rođ. Marjanović, Stana, 85

Ivančić, Đuro, 123

Ivančić, Karlo, 73, 85, 86

Ivančić, Mate, 85

Ivandija, Antun, 145

Ivanišević rođ. Šimunović, Terezija
(Kata), 40

Ivanišević udana Velić, Terezija, 95

Ivanišević, Nikola, 40

Ivanišević, s. Jula, 40

Ivanković, Antonija, 194

Ivanušec, s. Anuncijata, 173

Ivšić, Julijana, 141

Ivšić, Krešimir, 198

Ivšić, Matija, 198

Ivšić, Mijo, 141

Ivšić, Milan, 141

Ivšić, Nada, 198

Ivšić, pl. Josip, 198

Ivšić rođ. Zgorelec, Marija, 198

Ivurek, Mijo, 36

J

Jadani, Stjepan, 84

Jakobović, Ante, 32

Jakobović rođ. Maričić, Manda, 88

Jakobović, Antun, 88

Jakobović, Mate, 88

Jakovčić, Jure, 90

Jančuljak, 156

Jandrić, s. Tihorada, 40

Janeš, Nada, 189

Janković rođ. Peica, Katarina, 119

Janković, grofica, 12

Janković, Ivan, 29, 86

Janković, Marijo, 119

Janković, Stjepan, 119, 120

Jarm, Antun, 75, 84, 93, 99, 108

Jeftić, Boško, 37

Jemeršić, Ivan Nepomuk, 76

Jezerinac, Matija, 148

Juratović, Juraj, 86

Jurčić, Stjepan, 34

Jurić, Dragutin, 89, 193

Jurišić, Nikola, 98

Jurković, Brigita, 197, 198

Jurković, Ivan, 35

Jurković, s. Brigita (Ivana), 177

Jurković, Stjepan, 34

Juroš, Ana, 197

Jušić, Nikola, 26

K

Kač, Franjo (Franc), 52, 53, 55, 57,
62, 63

Kalajdžić, Josip, 94

Kalan, Jakob, 63

Kanić rođ. Odobašić, Franjka, 157

Kanić, Pavao, 157

Kanić, Stjepan, 26, 157

Kanoti, Mihovil, 69

Karađorđević, Aleksandar I., 35

Kata iz Zagorja, 191

Kekić, Nikola (Nino), 75

Kelić, Kazimir, 84

Kempf, Julije, 35

Keser, Eugen, 21

- Kesić, Tomo, 100, 102, 103
Kezele, Slavka, 96, 97
Kilijan, Đurđica, 188
Kinderić, Petar, 89
Kirin, 34
Klapšić rođ. Hoborka, Alojzija, 88
Klapšić, Josip, 88, 89
Klapšić, Mijo, 88
Klarić rođ. Razumović, Terezija, 142
Klarić, Josip, 169
Klarić, Marko, 142, 149
Klarić, Petar, 142
Klasinac, Antun, 61
Klasinc, Ignacij, 63
Knežević, Milica, 197
Kočović, Bogoljub, 67
Kodrić, Ivan (Janez, Janko), 52, 53,
 55, 57, 62, 63
Kojić, Anka, 102
Kokša, Đuro, 125, 160, 163
Kolar, Bogdan, 55, 61-66
Kolarek, Cvetan, 145
Kolarek, Nikola 141, 143
Kolarić rođ. Virger, Ana, 71
Kolarić, Mihovil (Miško), 71, 72, 75
Kolarić, Juraj, 26, 118, 159
Kolarić, Mato, 98
Kolarić, Valko, 71
Kolb (Nemet), Boris, 39
Kolb, (Stjepan) Kamillo, 31, 39, 89
Kolb, Juraj, 39
Kolundžić, Mato, 89, 90, 91, 164
Kolundžić rođ. Pavić, Stana, 89
Kolundžić, Petar, 89
Koprić, Antonija, 194, 198
Koprivnjak, Marija, 98
Korenić rođ. Domitrović, Marija, 120
Korenić, Franjo, 120, 121
Korenić, Ivan, 120
Korošec, A., 163
Kosača, Katarina, 112
Kosanović, Momo, 21
Košić, Ivan, 139
Košić, Vlado, 136
Košnica, Florijan, 16, 17
Kovač, Barica, 86
Kovač, Franjo, 87
Kovačević, Jozo, 30
Kovačić, Goran, 180
Kovačić, Janko, 73
Kovačić, Marija, 73
Kovačić, Mihovil, 72
Kovačić, Milivoj, 72
Kovačić, Stjepan, 73, 75
Kozelj, Ivan, 180, 183
Kožar, Martin, 125
Kožul, Stjepan, 6, 8, 11, 17, 20, 21, 24, 26,
 29, 30, 36, 38, 40, 41, 47-49, 54-58,
 61-69, 71-73, 75-80, 88, 89, 91, 98,
 99, 108, 111, 115, 118, 121-128,
 130, 131, 135-142, 146-148, 150,
 151, 154, 160, 165, 181, 199
Krajačić, Ivan, 138
Krajačić, Josip, 21
Krajnović, Milan, 157
Kralj rođ. Perić, Franciska, 158
Kralj, Augustin, 11, 30, 158, 159
Kralj, Rok, 158
Kramar rođ. Balenović, Kata, 18, 19
Kranjčić, Stjepan, 1164
Kranjčić, Matija, 78
Krapac, Ivan, 31, 70, 99, 120, 128
Kroupa, Maja, 187
Krpeljević, Josip, 94
Krsnik, Josip, 97
Kruljac, Tonkica, 195

- Kržanić, Krsto, 78
Kufrin, Milka, 85
Kuharić, Franjo, 39, 112, 118, 148, 165
Kukelj, Matija, 97
Kukić, Milka, 102, 103
Kulijer, s. Eulalija (Lala, Julija), 41, 46
Kulušić, Stjepan, 89
Kunkera rođ. Badurina, Lucija, 122
Kunkera, Anton, 122
Kunkera, Josip (Benedikt), 122
Kuntarić, Đuro, 35, 113,
Kuntarić, Zlatko, 107, 143-145
Kuzmić, Antun Bato, 157
Kuzmić, Gustav, 76, 111
Kuže rođ. Šimek, Alojzija, 91
Kuže, Dragutin, 91
Kuže, Josip, 91
Kvesić rođ. Kašijar, Ana, 177
Kvesić, Mato, 177
Kvesić, s. Svetoslava (Angelina), 177
- L**
Labazan, 156
Lach, Josip, 47, 48, 55, 59, 143, 146
Lang, Josip, 142
Lap, s. Benediktina, 174
Lazički, Ivan, 81
Lesjak, Dragutin, 110
Lešćen, Jaroslav, 66
Levaković, Ivan, 121
Licitar, Štefica, 190, 194
Lika, Deziderije (Želimir), 19
Lipovac, Marijan, 159
Lipuš, Marijan, 107
Lisac, Ljubomir, 163
Lisak, Erih, 149
Lodeta rođ. Bišćan, Anka, 168
Lodeta, Franjo ml., 168
- Lodeta, Franjo st., 168
Lončar, Jela, 102
Lončarević, Kata, 193
Lopašić, Radoslav, 34
Lovrenović, Ivan, 68
Lovrić, Ivan, 28
Lovrić, Mato, 98
Lozinski, Mihajlo, 58, 66,
Lucić, Tomo, 157
Lucović, Milka, 195
Lugarić, Slavica, 87, 88
Lukić rođ. Simić, Marija, 154
Lukić, Jovan, 154
Lukić, Nikola, 154-156
Lukinović, Andrija, 28, 98
Ljevar, Vlado, 114
Ljubetić, Franjo, 60
- M**
Maček rođ. Geršak, Cecilija, 122
Maček, Franjo, 122
Maček, Martin, 122
Maček, Vlatko, 37, 121
Madjerac, Juraj, 35
Maglica, Ivan, 14
Mahnić, Antun, 79
Maholić, Josip, 87
Mahovlić, dr., 87
Mahovlić, Franjo, 86
Majchrzak (Majhšak), Sigismund,
 48-52
Majer, Franjo, 155
Majetić, Nikola, 158
Majnerović, Josip, 112
Majstorova, Andja, 102
Maljković, Evica, 155
Manda, 190
Manojlović, Nikola, 102, 105

- Maretić, Augustin, 27, 28
Maretić, Ferdo Ivan, 27, 28
Marić rođ. Slivarić, Marija, 142
Marić, Đuka, 144
Marić, Franjo, 68
Marić, Josip ml., 142-146
Marić, Josip st., 142
Marijana, Ljubica, 195
Marijanović, Kaća, 195
Marijanović, Luka, 84
Marinković, Dragica, 196
Marjanović rođ. Sorić, Jaga, 123
Marjanović, Đuro, 123
Marjanović, Jakša, 123, 124
Markač, s. Sofija, 173
Martinac, Josip, 13, 23, 28, 29, 110
Maržić, Marija, 186, 187
Matešković, Matija, 148
Mathesz, Lóránt (Lorand), 124
Mathesz, Ilona, 124
Matica, Pavao, 12
Matijević rođ. Došlić, Mara, 30
Matijević, Ivan, 30
Matijević, Josip (Joso), 30
Matijević, Pavle, 30
Matković, Štefica, 184, 194
Matković-Vlašić, Ljiljana, 184
Maurović, Antun I., 73
Mazi, Slavka, 189
Medač, Franjo, 98
Merz, Ivan, 181
Mesarić, Josip, 156
Mičević, Stjepan, 32
Mihoković, Mato, 97, 98
Mijatović, Đuro, 101
Miklečić rođ. Muli, Kata, 125
Miklečić, Josip, 125
Miklečić, Mirko, 125
Mikošić, Dragan, 112
Mikulić, Šime, 107
Milanković, Ivo, 38
Milanja, Robert, 89
Mileković, s. Gracija, 41
Mileta, Jeronim, 88
Miličević, Ivan, 20
Milković, Ana, 30
Milković, Naum, 75
Milovčević, Kosa, 102, 103
Milunović, 144, 150
Miljević, Stanko, 89
Mindszenty, Józef, 149
Miočević, 126
Miškulin, Nada, 187, 188, 197
Mlinarić, Stjepan, 110, 111, 127
Modrinjak, Franjo (Franc), 56
Mortonja, Vinko, 98
Mrzljak, Josip, 154
Müller rođ. Srbljinović, Milka, 92
Müller, Antun, 92
Müller, Viktor, 92, 93
Munc, Darinka, 180
Muren rođ. Bajdak, Elizabeta, 147
Muren, Franjo, 147, 148
Muren, Josip, 147
- N**
- Nazor, Vladimir, 180
Nemec, s. Beata, 174
Neudauer, Matija, 52-55
Nevistić, s. Josipa, 41, 45
Nikolić, Nikola, 54, 55
Norman, Rudolf, 74
Novak, Marcel, 53, 62, 64
Novak, s. Ametista, 174
Novaković, Micika, 197
Nuk, Vilim, 69, 180

NJ

Njavro, 176

O

Oblaković, Tanasije, 163

Odobašić, Tomo, 157

Orešković, Maca, 187

Orešković, Mladen, 15

Orešnik, Franjo (Franc), 56, 57, 65

Orlica, Željko, 154

Orlić, Josip, 99

Orlovac, Anto, 66

Oršulić, Fran, 65

Ostojić, Mladen, 25

Ostroganj, Ostijan, 99

P

Pajtler rođ. Marić, Rozalija, 77

Pajtler, Petronije (Ivan), 77

Pajtler, Slavko, 77

Palanović, s. Imakulata, 173

Paliteo, Ivo, 150

Pašić, Josip, 39

Paus, Mihovil, 33

Pavao VI., 134

Pavelić, Ante, 17, 48, 49, 55, 62, 101, 104,
121, 143, 180

Pavković, 112

Pavlinić, Vlado, 129

Pavlinić, Zorica, 190

Pavlišić, Katica, 195

Pavlović, Ivan, 94, 95

Pavlović, Milan, 96

Pečar, Franc, 56, 57

Peček, Ivan, 30, 156

Pelikan, Dragutin, 14

Penić, Janko, 146

Perčić, Franjo, 93

Pereković, Kaja, 187-190

Perhač rođ. Kučandi, Marija, 73

Perhač, Adam, 73

Perhač, Ivan, 73, 75

Perlić, Nada, 189

Peršić, Gjuro, 98

Petelka, Štefica, 194, 195

Petešić, Ćiril, 56

Petrak rođ. Štefanac, Jelka, 125

Petrak, Ljudevit, 31, 32, 92, 125, 126

Petrak, Petar, 125

Petrović, Ivica, 38

Petrović, Nada, 102

Pintar rođ. Barešić, Marija, 31

Pintar, Aleksije Bogdan, 33, 36, 37

Pintar, Martin, 31

Pintar, Vilim, 31

Pipinić, Franjo, 33, 363 94, 192

Pirija, Danica, 180, 181

Pišonić rođ. Sokolović, Ana, 163

Pišonić, Mijo, 90, 112, 163-165

Pišonić, Stipo, 163

Pleše, s. M. Virginija, 174

Podgorski, Ivan, 98

Podržaj, Mijo, 127

Podjak, Josip, 76

Polak, Anzelm, 52, 55, 57, 65

Posilović, Juraj, 30, 33, 71, 115

Praskić rođ. Barta, Kata, 93

Praskić, Mate, 93

Praskić, Mijo, 93

Prcela, 169

Predragović, 32

Premuš, Dominik, 137

Premuš, Stjepan, 180

Prgić rođ. Briški, Josipa, 148

Prgić, Marijan, 148

Prgić, Stipe, 90, 91, 148

Protulipac, Ivo, 71

Puhalović, Ivanka, 189

Puk, Mirko, 58

Pust, A., 57

Pušec, Milan, 184

Puškarić, s. Rolandina, 172

R

Radanović, Marijan, 138

Radić, Ante, 180, 181

Radić, Jovan, 176, 186, 191

Radić, Marija, 190, 193, 196

Radić, Stjepan, 121, 190

Radonić, Bono, 89

Radović, Franjo, 31, 32, 125, 126

Radović, Mijo, 31

Radović, Rozalija, 31

Rajić, Ljerka, 113, 160

Rajković, Mato, 150

Rakić, Dušanka, 159

Rančigaj, (Janez) Ivan, 52, 53, 55, 57,
62, 64

Ranogajec, Vlado, 89

Ranta, Franjo, 65

Rantaša, Antun (Anton), 52-55, 62

Rapaić, Zora, 116

Ratković, Draga, 98

Razum, Stjepan, 80

Remenar, Karlo, 96

Reven, Z., 57

Rihar, Franjo, 49-52, 55-58, 61, 62

Rittig, Svetozar, 35, 146

Rodić, Ignacije, 143

Rodić, Rafael, 34, 123, 138, 159

Rojc, Marija, 191

Romštajn, Ivan, 118

Roosevelt, Franklin Delano, 22

Rozgaj, Nikola, 34

Rožić rođ. Sremac, Marija, 94

Rožić, Antun, 94

Rožić, Luka, 94

Rožman, Gregorij, 54

Rudić, Zlata, 190

Runje, Petar, 80

Ružić, 155

Ružman, Stjepan, 93

Rybar, Miloš, 54, 66

S

Sabolek, Mato, 98

Sabolić, Petar, 155

Saje rođ. Župančić, Marija, 81

Saje, Alojzije, 81

Saje, Ivan, 81

Saks, Marija, 195

Salač rođ. Douda, Franciska, 134

Salač, Antun, 134, 135

Salač, Josip, 134

Salis-Seewis, Franjo, 19, 106, 107, 125,
129, 135, 146, 148, 160, 164

Sanković rođ. Murat, Elizabeta, 127

Sanković, Ivan, 127

Sanković, Josip, 127, 128

Santo, Stjepan, 93

Sarić, Danica, 101-104

Sarić, Ivan, 123

Scholz (Šolc) rođ. Kanjski, Marija, 77

Scholz (Šolc), Dragutin, 77

Scholz (Šolc), Sidonije (Josip), 77

Sem, Jakob, 52, 55, 57, 61, 62

Senčar, Anđela, 194

Severinac, Dragutin, 116, 117

Severović, Tomo, 75

Sigmundović, 126

Svijanović rođ. Pavunić, Marija, 75

Svijanović, Đuro, 75

- Sivjanović, Petar, 75, 76, 123, 124, 140
Skendžić, Pero, 76
Slapšak, B., 57
Snaša, Kata, 191
Sodar, Josip, 26
Sokol, 163
Sparožić, Doroteja, 128
Sparožić, Josip ml., 128
Sparožić, Josip st., 128
Srakić, Marin, 84
Srebrnić, Josip, 130
Srpk, Stjepan, 98
Stanek rođ. Bukovski, Ana, 129
Stanek, Alojzije, 129, 130
Stanek, Josip, 129
Stanić, Milan, 13
Stanisavac, Đuro, 101, 102
Stanisavac, Stevo, 101, 102
Stanković, Marica, 163, 172, 176-178,
180-198
Starčević, Ante, 136
Starčević, Anto, 113
Starčević, Branka, 112,
Stepinac, Alojzije, 12, 18, 22, 24, 30, 35,
48-53, 55, 56, 58-63, 76, 85, 110,
114, 115, 119, 125, 126, 129, 137,
139, 142, 143, 147, 148, 149, 150,
163, 168, 169, 182, 183
Stipančić, Iva, 194
Strašek, Janez, 56, 57
Stričak, Franjo, 111
Stropnik, Mirjana, 189
Subarić, Slavko, 101
Subat, Vladimir, 119, 135
Sudicki, Vlado, 96
- Š
- Šafranko, Mladen, 99
Šalić rođ. Grgić, Magdalena, 149
Šalić, Ivan (Ivo), 13, 87, 88, 144, 149,
150
Šalić, Pavao, 149
Šarić, Ivan Ev., 35, 131
Šarić, Ljubomir, 17
Šarić, Regina, 194
Šarin rođ. Barišić, Marija, 184
Šarin, Nevenka, 180, 181, 184, 185,
187, 194
Šarin, Rok, 184
Šaša, Mile, 25
Šeb, Jakob, 98
Šeba, Petar, 94, 111
Šeper, Franjo, 112, 114, 119, 126, 134,
137, 154, 165, 165, 183
Šimek, Dragutin, 91
Šimunović, Franjo, 94
Šimunović, Ivan, 94-98
Šimunović, Maca, 185, 186
Šimunović rođ. Marošević, Jela, 94
Šimunović, Stanko, 95
Šimunović, Tera, 95
Škvorčević, Antun, 6, 55, 61-67, 76,
84, 93, 99, 108, 123, 126, 128,
130, 135, 136
Šparl, Anton, 64
Špiranec, Josip, 127
Špoljar, Ante, 34
Štefan rođ. Kolundžić, Anka, 164
Štefanov, Stjepan, 98
Štetić rođ. Baričević, Bara, 168
Štetić, Matija, 168
Štetić, Stjepan, 168
Štir, 23
Štok, Franjo, 96, 97

Šuček, Šimo, 98

Šuić, Franjo, 156

Šutija, Lujo, 97

T

Tajzija, č. s., 178

Tamhina, Stella, 183

Tepeš, Alojzije, 33, 37

Terzić, Ivan, 98

Terzić rođ. Jurišić, Terezija, 98

Terzić, Vjekoslav Alojzije (Alois), 98,
99

Tomašević, Antun, 34, 37

Toth, Osvald, 25

Traživuk, 196

Trbojević, Ilija, 14

Trbojević, Nemanja, 14

Trbojević, Uglješa, 14

Trstenjak, Marko, 28, 29, 93

Tuđman, Franjo, 67

Turkalj, Dragutin, 101, 102, 105

Turkalj, Ivan, 79

Turkalj, Mile, 79

Turkalj, Pero, 75

Turkalj, Petar (Jure), 79

Turkalj rođ. Lukač, Kata, 79

Tuškan, Slavica, 180, 181

Tylšer, 46

U

Ugarković, Olga, 186

Urh, 112

V

Vanić, Katarina, 195

Varga, Grga, 98, 118,

Vasić, Miloš, 100, 102, 105

Vasiljević, Fanika, 196

Vedrina, Janko, 38

Veliki, Verica, 5, 12, 56, 57, 104, 196

Venko, Alojzije, 99, 100, 104, 106, 107

Venko rođ. Kunaj, Marija, 99

Venko, Stjepan, 99

Vidmar, J., 163

Vilk, Antun, 19, 20

Vincens, Maca (Marija), 191

Vincijanović, Mira, 189

Vincijanović, Verica, 186

Vinić, Tomo, 19, 20, 108

Vitela, Ivan, 98

Vitković, Branko, 163

Vitković, Milica, 196

Vlahovec, Marijan, 92

Vlahovec, Matija, 92

Vlahović, Ivan, 86

Vlašićek (Vlašićak), Janko (Ivanko), 33

Vlašićek, Mato, 33

Vlašićek rođ. Panković, Tereza, 33

Volarić, 142

Vračić, Imro, 157

Vranešević, Mirko, 25

Vranešić, Mile, 85

Vresk rođ. Novak, Terezija, 130

Vresk, Jakob, 130

Vresk, Josip, 130

Vragović, Ivan, 120

Vragović, Terezija, 181

Vrgović, Fabijan, 181

Vrsaljko, Radmila, 102

Vucikuja, Terezija, 197

Vučevac, Rok, 30

Vuić, Olga, 198

Vuk, Franjo, 98

Vuk, Stjepan, 98

Vukoja rođ. Peko, Lucija, 141

Vukoja, Božo, 13, 131

Vukoja, Mijo, 131

Z

Zagić, Ivan, 149
Zagorac, Tomo, 98
Zdešar, Anton, 56
Zdjelar, Nikola, 38
Ziherl, Koral, 63
Zubović, Zora, 190
Zvonar, s. Nenada, 172

Ž

Žerjavić, Vladimir, 67
Žurić rođ. Čop, Marija, 160
Žurić, Mijo, 160
Žurić, Zvonimir, 160

SADRŽAJ

PROSLOV	5
UVOD	7
I. SVEĆENICI, BOGOSLOVI, REDOVNICI I REDOVNICE	
UBIJENI NA TLU POŽEŠKE BISKUPIJE	9
Ubijeni svećenici s područja Požeške biskupije	11
Ubijeni bogoslovi i časne sestre s područja Požeške biskupije	39
Slovenski svećenici i druge žrtve logora u Jasenovcu	48
Kratki životopisi slovenskih svećenika	
ubijenih za NDH u jasenovačkom logoru	61
Civilne žrtve logora u Jasenovcu i Staroj Gradiški	67
Svećenici žrtve logora u Staroj Gradiški i Daruvaru	69
Redovnici koji su ubijeni ili su umrli u logoru Stara Gradiška	77
II. SVEĆENICI RODOM IZ ŽUPA DANAŠNJE POŽEŠKE BISKUPIJE	
UBIJENI ZA SLUŽBE U DRUGIM BISKUPIJAMA	83
III. SVEĆENICI ROBIJAŠI S PODRUČJA POŽEŠKE BISKUPIJE	109
IV. SVEĆENICI UZNICI RODOM IZ ŽUPA POŽEŠKE BISKUPIJE	
DRUGDJE U SLUŽBI	133
V. SVEĆENICI KOJI SU DOŽIVJELI PROGON, PRITVOR I NASILJE	153
VI. SVEĆENICI RODOM IZ POŽEŠKE BISKUPIJE KOJI SU DOŽIVJELI PROGON, PRITVOR ILI NASILJE	161
VII. SVEĆENICI U ISELJENIŠTVU	167

VIII. ČASNE SESTRE ZATOČENICE ŽENSKOGA ZATVORA	
U SLAVONSKOJ POŽEGI	171
Sestre milosrdnice sv. Vinka Paulskoga	172
Sestre služavke Malog Isusa.	175
Sestre Sv. Križa	177
Sestre Pravoslavne Crkve	178
IX. SURADNICE KRISTA KRALJA I OSTALE ZATOČENICE ŽENSKOGA ZATVORA U SLAVONSKOJ POŽEGI.	179
Suradnice Krista Kralja	180
O zatvorenicama prema sjećanjima Marice Stanković	186
SUMMARY	199
IMENSKO KAZALO	201

Izdavač:
Biskupski ordinarijat
Trg Svetog Trojstva 18, Požega
Tisak dovršen u ožujku 2009.

■ BIBLIOTHECA HISTORICA DIOECESIS POSEGANAЕ

ISBN 978-953-7647-01-8

9 789537 647018